

Diagnoza sytuacji migrantów w województwie małopolskim

Kraków 2023

Opracowanie:

Departament Rozwoju Regionu
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
ul. Wielicka 72A, 30-552 Kraków

Wydział Polityki Społecznej
Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie
ul. Basztowa 22, 31-156 Kraków

Wydział Spraw Cudzoziemców
Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie
ul. Przy Rondzie 6, 31-547 Kraków

Zespół ekspercki:

dr hab. Konrad Pędziwiatr, prof. UEK – opieka metodyczna

dr hab. Jan Brzozowski, prof. UJ – rynek pracy

Alina Paluchowska – rynek pracy

dr hab. Małgorzata Pamuła-Behrens, prof. UP – edukacja

dr Marcin Kędzierski – edukacja

dr hab. Iwona Kowalska-Bobko, prof. UJ – promocja i ochrona zdrowia

Anna Szetela – promocja i ochrona zdrowia

dr Karolina Czerska-Shaw – mieszkalnictwo, pomoc społeczna i inne świadczenia publiczne

Dominik Wach – mieszkalnictwo, pomoc społeczna i inne świadczenia publiczne

dr hab. Patrycja Trzeszczyńska, prof. UJ – relacje społeczne

dr Dobrosława Wiktor-Mach – relacje społeczne

Opracowanie powstało w ramach projektu „Małopolska otwarta”, współfinansowanego z Programu Krajowego Funduszu Azylu, Migracji i Integracji.

Wyłączna odpowiedzialność za wyrażone opinie spoczywa na autorach i Komisja Europejska oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji nie ponoszą odpowiedzialności za sposób wykorzystania udostępnionych informacji.

SPIS TREŚCI

SPIS TREŚCI.....	3
WYKAZ OKREŚLEŃ I SKRÓTÓW	4
WSTĘP.....	7
KWESTIE DEFINICYJNE	9
ŹRÓDŁA DANYCH.....	11
DIAGNOZA SYTUACJI IMIGRANTÓW W WOJEWÓDZTWIE MAŁOPOLSKIM W POSZCZEGÓLNYCH OBSZARACH ŻYCIA.....	13
1. STRUKTURA SPOŁECZNOŚCI MIGRANTÓW W MAŁOPOLSCE	13
Analiza.....	14
Podsumowanie.....	23
2. RYNEK PRACY	24
Analiza.....	24
Podsumowanie.....	50
3. EDUKACJA.....	52
Analiza.....	52
Podsumowanie.....	73
4. PROMOCJA I OCHRONA ZDROWIA.....	76
Analiza.....	76
Podsumowanie.....	91
5. MIESZKALNICTWO	93
Analiza.....	93
Podsumowanie.....	103
6. POMOC SPOŁECZNA I INNE ŚWIADCZENIA PUBLICZNE.....	105
Analiza.....	105
Podsumowanie.....	119
7. RELACJE SPOŁECZNE.....	121
Analiza.....	121
Podsumowanie.....	143
SPIS RYCIN	145
SPIS WYKRESÓW.....	145
SPIS TABEL.....	147
BIBLIOGRAFIA.....	148

WYKAZ OKREŚLEŃ I SKRÓTÓW

badanie małopolskich szkół i placówek oświatowych	przeprowadzone w marcu 2023 roku przez Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego badanie ankietowe małopolskich szkół i placówek oświatowych dotyczące potrzeb i wyzwań w kontekście edukacji cudzoziemców ¹
badanie opinii Małopolan	realizowane cyklicznie przez MORR badanie opinii mieszkańców województwa małopolskiego; głównym celem 17. edycji badania, przeprowadzonej na przełomie maja i czerwca 2023 roku, było pozyskanie informacji na temat postaw Małopolan wobec imigrantów pochodzących z różnych kręgów kulturowych i różnych obszarów geograficznych ²
BDL GUS	Bank Danych Lokalnych GUS
CASPAR UEK	Centrum Zaawansowanych Badań Ludnościowych i Religijnych (Center for Advanced Studies of Population and Religion) działające przy Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie
cudzoziemiec	zgodnie z art. 3 ustawy o cudzoziemcach – każdy, kto nie posiada obywatelstwa polskiego
ekspertyza CASPAR UEK	ekspertyza dotycząca sytuacji imigrantów ekonomicznych i przymusowych w czterech wybranych gminach Małopolski (Nowym Sączu, Tarnowie, Oświęcimiu i Olkuszu) wraz ze wskazaniem barier w integracji imigrantów, opracowana w sierpniu 2023 roku przez CASPAR UEK na zlecenie UMWM w ramach projektu „Małopolska otwarta” ³
GUS	Główny Urząd Statystyczny
imigranci/migranci	osoby przybyłe z zagranicy do danego kraju przyjmującego z intencją pobytu czasowego lub długoterminowego
imigranci/migranci ekonomiczni	w niniejszym opracowaniu termin ten odnosi się do osób, które decydują się zmienić kraj zamieszkania w celu poprawy jakości życia, głównie z pobudek ekonomicznych
imigranci/migranci przymusowi	w niniejszym opracowaniu termin ten odnosi się do osób, które zostają przymuszone do opuszczenia swojego kraju, najczęściej ze względu na prześladowania lub konflikt zbrojny
IPI	indywidualny program integracji (dotyczy cudzoziemców posiadających status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą)
MORR	Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego

¹ *Uczniowie cudzoziemcy w małopolskich placówkach oświatowych. Wyniki ankiety z dyrektorami szkół i przedszkoli*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2023, <https://www.malopolska.pl/malopolska-otwarta/badania-i-ekspertyzy>

² *Badanie opinii mieszkańców Małopolski na temat istotnych dla rozwoju regionu obszarów działań samorządu wojewódzkiego. Edycja 17. Postawy Małopolan wobec imigrantów*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2023, <https://www.malopolska.pl/malopolska-otwarta/badania-i-ekspertyzy>

³ K. Pędziwiatr, J. Brzozowski, K. Czarska-Shawi in., *Główne wnioski i rekomendacje wynikające z analizy sytuacji imigrantów ekonomicznych i przymusowych w Nowym Sączu, Olkuszu, Oświęcimiu i Tarnowie*, Centrum Zaawansowanych Badań Ludnościowych i Religijnych, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, sierpień 2023, <https://www.malopolska.pl/malopolska-otwarta/badania-i-ekspertyzy>

MEiN	Ministerstwo Edukacji i Nauki
MUW	Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie
NIK	Najwyższa Izba Kontroli
NFZ	Narodowy Fundusz Zdrowia
obywatele państw trzecich	cudzoziemcy niebędący obywatelami Unii Europejskiej, Europejskiego Obszaru Gospodarczego czy Szwajcarii
ochrona uzupełniająca	forma ochrony międzynarodowej, przyznawana na podstawie art. 15 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej
OECD	Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organisation for Economic Cooperation and Development) – organizacja międzynarodowa o profilu ekonomicznym skupiająca 36 państw
osoba objęta ochroną międzynarodową	osoba posiadająca status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą
OWIM	Obserwatorium Wielokulturowości i Migracji
PESEL UKR	specjalny numer PESEL nadawany obywatelom Ukrainy, którzy wjechali na terytorium Polski od 24 lutego 2022 roku w związku z konfliktem zbrojnym w ich kraju i którzy zgłosili zamiar pozostania w Polsce
PIE	Państwowy Instytut Ekonomiczny
WP MUW	Wydział Polityki Społecznej MUW
PUP	Powiatowy Urząd Pracy
SC MUW	Wydział Spraw Cudzoziemców MUW
SIO	System Informacji Oświatowej
status uchodźcy	forma ochrony międzynarodowej przyznawana na podstawie art. 13 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej
uchodźcy wojenni z Ukrainy	w niniejszym opracowaniu termin ten odnosi się do obywateli Ukrainy oraz członków ich rodzin niebędących obywatelami Ukrainy, którzy przyjechali do Polski z Ukrainy po 24 lutego 2022 roku w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa; mimo iż formalnie osoby te nie posiadają statusu uchodźcy, używamy tego określenia, aby adekwatnie oddać specyfikę tej grupy
UMWM	Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
UNHCR	Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców (United Nations High Commissioner for Refugees)
ustawa o cudzoziemcach	ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 519 z późn. zm.)
ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem	ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 103 z późn. zm.)

zbrojnym na terytorium tego państwa	
ustawa o udzielaniu cudzoziemcom ochrony	ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1504)
warsztaty diagnostyczne	cykl pięciu warsztatów zorganizowanych w kwietniu 2023 roku przez UMWM, służących zdiagnozowaniu kluczowych problemów i wyzwań w zakresie sytuacji imigrantów w województwie małopolskim w obszarze: rynku pracy, edukacji, promocji i ochrony zdrowia, mieszkalnictwa, pomocy społecznej i innych świadczeń publicznych oraz relacji społecznych
warsztaty strategiczne	dwa warsztaty zorganizowane w maju 2023 roku przez UMWM, służące wyznaczeniu, w oparciu o zidentyfikowane w procesie diagnozy kluczowe problemy i wyzwania, celów, kierunków działania oraz rekomendacji konkretnych rozwiązań służących integracji imigrantów w województwie małopolskim
WHO	Światowa Organizacja Zdrowia
WUP	Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie
ZUS	Zakład Ubezpieczeń Społecznych

WSTĘP

Jeszcze niedawno Polska nie była krajem imigracji, wręcz przeciwnie, ze względu na emigrację Polaków do krajów Europy Zachodniej, po 2004 roku saldo migracji było wyraźnie ujemne. Decydowała o tym jednak nie tylko skala wyjazdów z Polski⁴. Mimo jednego z najbardziej liberalnych w Unii Europejskiej systemów prawnych w zakresie zatrudniania migrantów⁵, ich liczba w Polsce była ograniczona, zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę imigrację długoterminową. Sytuacja zmieniła się znacząco w 2014 roku, po rewolucji godności w Ukrainie i aneksji Krymu przez Rosję. Wiązało się to zarówno ze wzrostem atrakcyjności polskiego rynku pracy dla cudzoziemców⁶, jak również liberalizacją przepisów migracyjnych, czego przykładem jest objęcie obywateli Ukrainy posiadających paszport biometryczny ruchem bezwizowym na terenie strefy Schengen⁷ od 2017 roku.

W Polsce przybywa cudzoziemców z różnych części świata i z różnych kręgów kulturowych, a z uwagi na zmiany o charakterze geopolitycznym, gospodarczym i klimatycznym można spodziewać się, że będzie pojawiać się ich coraz więcej. Prawdopodobne jest też długoterminowe lub stałe osiedlenie się w Polsce (i w Małopolsce) części obywateli Ukrainy, którzy wyjechali z ojczyzny w związku z wojną w ich kraju. Choć nie wiadomo jak będzie się rozwijała sytuacja migracyjna, trzeba być przygotowanym na różne scenariusze, tak aby móc skutecznie zarządzać tym procesem, tworząc warunki dla jak najlepszego zagospodarowania potencjału nowych mieszkańców regionu, z korzyścią dla obu stron.

Dostrzegając te wyzwania, samorząd województwa małopolskiego podjął się opracowania dokumentu wyznaczającego ramy dla polityki integracji imigrantów w regionie. Prace prowadzone były w ramach projektu „Małopolska otwarta”, realizowanego przez Wojewodę Małopolskiego (lidera projektu) i Województwo Małopolskie (partnera), współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Krajowego Funduszu Azylu, Migracji i Integracji na lata 2014-2020. Niniejsze opracowanie – diagnoza sytuacji migrantów w województwie małopolskim – stanowi efekt pierwszego etapu prac nad dokumentem programowym. Z uwagi na założenia projektowe diagnoza koncentruje się na sytuacji obywateli Ukrainy, którzy wyjechali z Ukrainy po zbrojnej napaści Rosji na ten kraj, a także innych obywateli państw trzecich, zarówno imigrantów przymusowych, jak i ekonomicznych, którzy jako centrum życiowe wybierają Małopolskę.

Prace nad diagnozą prowadzone były w sposób angażujący szerokie grono osób pochodzących z różnych środowisk zajmujących się tematyką migracji i integracji. W kwietniu 2023 roku zorganizowano cykl pięciu warsztatów diagnostycznych, w których uczestniczyło łącznie ponad 130

---

⁴ W 2018 roku GUS informował o prawie 2,5 mln Polaków przebywających czasowo za granicą, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosc/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2018,2,12.html>

⁵ Od 2006 roku obowiązywała tzw. procedura uproszczona, umożliwiająca szybki, tani i łatwy (tj. bez zezwolenia na pracę) dostęp do polskiego rynku pracy dla obywateli wybranych państw trzecich.

⁶ Według danych Eurostatu, w 2021 roku Polska wydała 1/3 wszystkich pierwszych zezwoleń na pobyt w UE. Zdecydowana większość tych pozwoleń to pozwolenia na pobyt związany z pracą, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-of-life/statistics-migration-europe_pl/ [dostęp 27.06.2023].

⁷ Obszar bez kontroli na granicach wewnętrznych obejmujący 23 z 27 państw członkowskich Unii Europejskiej oraz państwa Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (Islandia, Liechtenstein, Norwegia i Szwajcaria), <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/schengen-area/> [dostęp 20.05.2023].

osób reprezentujących administrację rządową i samorządową, społeczeństwo obywatelskie, środowiska imigranckie, pracodawców, instytucje oświatowe i instytucje kultury oraz środowiska naukowo-badawcze.

Wnioski z tych warsztatów oraz z przeprowadzonych na potrzeby diagnozy badań jakościowych (szerzej w części *ŹRÓDŁA DANYCH*) umożliwiły uzupełnienie i pogłębienie wyników analiz dostępnych danych ilościowych oraz literatury przedmiotu. W oparciu o nie zidentyfikowano kluczowe problemy i wyzwania związane z sytuacją migrantów w Małopolsce w następujących obszarach tematycznych: rynek pracy, edukacja, promocja i ochrona zdrowia, mieszkalnictwo, pomoc społeczna i inne świadczenia publiczne oraz relacje społeczne.

Efekty pracy zostały przedstawione w niniejszym opracowaniu, a wnioski z diagnozy stanowiły podstawę do wyznaczenia celów, kierunków działania i rekomendacji konkretnych rozwiązań służących integracji imigrantów w województwie małopolskim.

KWESTIE DEFINICYJNE

W niniejszym opracowaniu posługujemy się zarówno ustawowym terminem „cudzoziemiec”⁸, jak i terminem „migrant”/„imigrant”, a w odniesieniu do obywateli Ukrainy, którzy przyjechali do Polski po 24 lutego 2022 roku, aby adekwatnie oddać specyfikę tej grupy, używamy określenia „uchodźcy wojenni z Ukrainy”, mimo iż w świetle polskiego prawa osoby te nie są uchodźcami w rozumieniu Konwencji Genewskiej z 1951 roku. Terminologia ta jest wynikiem kompromisu między nazewnictwem ustawowym a przyjętą zasadą używania prostego języka i związaną z nią potrzebą stosowania określeń powszechnie zrozumiałych. Mamy jednocześnie świadomość niedoskonałości tych określeń, które mogą dla części osób nieść ze sobą przekaz uproszczony, a nawet negatywny. Temat ten był też przedmiotem dyskusji w trakcie warsztatu diagnostycznego dotyczącego relacji społecznych, podczas którego dyskutowano nad szeregiem alternatyw.

Termin „migrant”/„imigrant” został uznany przez uczestników warsztatów diagnostycznych za stosunkowo neutralny w dyskursie migracyjnym, nieobarczony znaczeniowo tak negatywnie jak określenie „obcokrajowiec”, które konotuje obcość/inność, a zatem brak przynależności do społeczeństwa, i nie jest tym samym, w warstwie słownej, prointegracyjne (część uczestników warsztatów zwracała także uwagę na podobne konotacje określenia „cudzoziemiec”). Jedna z uczestniczek warsztatów zauważyła, że słowo „migrant” nie jest do końca trafne w stosunku do osób z długim stażem zamieszkiwania w Polsce i posiadających od dawna polskie obywatelstwo. Na podstawie własnych doświadczeń wskazała, że wciąż określana jest jako migrantka, choć mieszka i pracuje w Krakowie od ponad 30 lat. Uczestnicy warsztatów zwracali również uwagę na negatywny wydźwięk takich określeń jak: „fala” migracji oraz „napływ” czy „zalew” migrantów/uchodźców.

W kontekście „migranta z przymiotnikiem” – ekonomiczny, polityczny, wojenny itp. – podkreślono problem szufladkowania migrantów poprzez wskazane przymiotniki, choć niewątpliwie ułatwia rozumienie sytuacji poszczególnych grup migrantów i ich głównych motywacji migracyjnych.

Terminy „migrant” i „uchodźca” występują powszechnie w świadomości społecznej – w świetle badania z wiosny 2022 roku⁹ z pierwszym z tych określeń zetknęło się 89% badanych, z drugim 99%. Pozytywne skojarzenia z terminem „uchodźca” deklarowała połowa ankietowanych, a negatywne około 20%. W przypadku terminu „migrant” odsetek respondentów deklarujących pozytywne odczucia był wyższy i wynosił 61%. Termin „uchodźca” kojarzony jest z: uciekającym przed wojną (34%), uciekinierem (17%) oraz potrzebującym pomocy (11%). Przez „migranta” najczęściej rozumiemy osobę poszukującą: pracy (33%), lepszego życia (16%) oraz nowego miejsca do życia (14%).

Uczestnicy warsztatów diagnostycznych zwracali też uwagę, iż termin „uchodźca/uchodźczyni” dla części osób z takim doświadczeniem może być problematyczny. Według nich Ukrainki i Ukraińcy, którzy przyjechali do Polski po 24 lutego 2022 roku sami między sobą stosują termin „osoba z peselem UKR”, który jednak jest bardzo techniczny i nie jest powszechnie używany w potocznym

⁸ Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹ R. Staniszewski, *Społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy, migrantów oraz działań podejmowanych przez rząd Mateusza Morawieckiego – raport końcowy z badania opinii publicznej*, Warszawa 2022. Badanie przeprowadzone na próbie ogólnopolskiej 380 osób w wieku 16-65 lat w okresie kwiecień-maj 2022 roku.

języku i w mediach, a tym samym może być słabo zrozumiały dla osób niezwiązanych bezpośrednio z zagadnieniem.

W oczywisty sposób ważne jest, aby używane słownictwo było akceptowane przez samych migrantów, jak i przez społeczeństwo przyjmujące. W opinii większości uczestników warsztatów diagnostycznych najbardziej neutralne i potencjalnie w najmniejszym stopniu obciążone negatywnymi konotacjami określenia to „osoba z doświadczeniem migracji” i „osoba z doświadczeniem uchodźczym”. Wprowadzają one kontekst, który wskazuje na ważne doświadczenie życiowe, jakim jest przeprowadzka do innego kraju, ale kierują uwagę na konkretnego człowieka i wielowymiarowość jego tożsamości, która nie ogranicza się do faktu migracji. Jednak, jako że osobami z doświadczeniem migracji są również Polki/Polacy powracający do kraju z emigracji, czyli grupa, która nie jest objęta analizą w ramach niniejszego opracowania, uznano, że w tym przypadku stosowanie tego określenia byłoby mylące.

Podsumowując, po analizie różnych wariantów zdecydowaliśmy, iż w niniejszym opracowaniu posługiwać się będziemy ustawowym terminem „cudzoziemiec” oraz powszechnie stosowanymi określeniami „migrant”/„imigrant” oraz „uchodźcy wojenni z Ukrainy”, jednocześnie, jak wspomniano na wstępie, zdając sobie sprawę z kompromisowego charakteru tego rozwiązania.

ŹRÓDŁA DANYCH

Diagnozę opracowano w oparciu zarówno o dane ilościowe, jak i jakościowe. Podstawę do analiz ilościowych stanowiły dane ze statystyki publicznej oraz dane udostępnione na wniosek autorów Programu przez: Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie, Urząd Statystyczny w Krakowie, Izbę Administracji Skarbowej, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, Okręgową Izbę Lekarską w Krakowie, Departament Innowacji i Rozwoju oraz Departament Współpracy z Samorządem Terytorialnym Ministerstwa Edukacji i Nauki, a także małopolskie gminy biorące udział w badaniu na potrzeby opracowania ekspertyzy CASPAR UEK (szerzej poniżej).

Pogłębieniu wyników analizy służył cykl pięciu warsztatów diagnostycznych przeprowadzonych w kwietniu 2023 roku, z udziałem osób reprezentujących różne podmioty i środowiska zajmujące się na co dzień tematyką migracyjną, w tym: środowiska imigranckie, administrację rządową i samorządową, organizacje pozarządowe, szkoły i środowisko naukowe, instytucje kultury oraz środowisko pracodawców.

W celu zdiagnozowania problemów i wyzwań w kontekście edukacji uczniów cudzoziemców w Małopolsce, MORR zrealizowało w marcu 2023 roku ankietę internetową¹⁰, w której wzięło udział 58% publicznych oraz niepublicznych małopolskich szkół i placówek oświatowych (1725 na 2965 ogółem), w tym 47% przedszkoli i punktów przedszkolnych, 67% szkół podstawowych, 57% szkół ponadpodstawowych oraz 64% zespołów szkół.

Postawy Małopolan w stosunku do cudzoziemców przebadano w ramach 17. edycji Badania Opinii Małopolan, zrealizowanego przez MORR na przełomie maja i czerwca 2023 roku. Jednym z celów badania było przedstawienie zróżnicowania opinii mieszkańców Małopolski w poszczególnych podregionach województwa. Dzięki temu analiza stanowi istotną wskazówkę do określenia kluczowych wyzwań stojących przed polityką rozwoju w przekroju terytorialnym¹¹.

W ramach prac diagnostycznych szczególnie ważne było lepsze rozpoznanie sytuacji cudzoziemców poza stolicą regionu. O ile sytuacja imigrantów w Krakowie jest dość dobrze zbadana, to wiedza na temat imigrantów i wyzwań integracyjnych poza dużymi miastami jest ograniczona. Z tego powodu zlecono opracowanie ekspertyzy dotyczącej sytuacji imigrantów ekonomicznych i przymusowych w czterech wybranych gminach Małopolski¹². Do analizy wybrano: Nowy Sącz i Tarnów (miasta na prawach powiatu), Oświęcim (gmina miejska) oraz Olkusz (gmina miejsko-wiejska). Gminy te charakteryzują się znaczną liczbą imigrantów ekonomicznych i przymusowych oraz zróżnicowanym

¹⁰ *Uczniowie cudzoziemcy w małopolskich placówkach oświatowych. Wyniki ankiety z dyrektorami szkół i przedszkoli*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2023. Do każdej szkoły i placówki oświatowej przesłano unikalny link do ankiety, którą wypełniali głównie dyrektorzy tych instytucji. Ankieta składała się z osobnych formularzy dla przedszkoli, szkół podstawowych oraz ponadpodstawowych ujmowanych łącznie. W przypadku zespołu szkół dyrektor wypełniał osobno ankiety dla każdego typu placówki wchodzącej w jego skład, dlatego liczba respondentów w poszczególnych typach placówek nie sumuje się wprost do ogólnej liczby badanych. Z badania wyłączone szkoły policealne oraz placówki specjalne.

¹¹ *Badanie opinii mieszkańców Małopolski na temat istotnych dla rozwoju regionu obszarów działań samorządu wojewódzkiego. Edycja 17. Postawy Małopolan wobec imigrantów*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2023.

¹² K. Pędziwiatr, J. Brzozowski, K. Czerska-Shaw i in., *Główne wnioski i rekomendacje wynikające z analizy sytuacji imigrantów ekonomicznych i przymusowych w Nowym Sączu, Olkuszu, Oświęcimiu i Tarnowie*, Centrum Zaawansowanych Badań Ludnościowych i Religijnych, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, sierpień 2023.

zaangażowaniem lokalnych organizacji pozarządowych w szeroko pojętą problematykę migracyjną. W celu opracowania ekspertyzy badacze CASPAR UEK dokonali analizy sytuacji imigrantów w tych miejscowościach w oparciu o dane rejestrowe oraz badania jakościowe. Łącznie przeprowadzili 49 wywiadów z 55 osobami, z których 28 było migrantkami bądź migrantami, a 27 Polkami bądź Polakami mającymi regularny kontakt z migrantami.

W diagnozie wykorzystano również publikacje dotyczące tematyki edukacji migrantów, w tym artykuły naukowe oraz raporty ze zrealizowanych już badań.

DIAGNOZA SYTUACJI IMIGRANTÓW W WOJEWÓDZTWIE MAŁOPOLSKIM W POSZCZEGÓLNYCH OBSZARACH ŻYCIA

1. STRUKTURA SPOŁECZNOŚCI MIGRANTÓW W MAŁOPOLSCE

Ze względu na posiadane uprawnienia pobytowe i deklarowany cel pobytu obywateli państw trzecich przebywających w naszym kraju można podzielić na pięć grup:

- osoby posiadające prawo pobytu lub starające się o jego uzyskanie na podstawie ustawy o cudzoziemcach;
- obywatele Ukrainy oraz członkowie ich rodzin, którzy przyjechali do Polski z Ukrainy po 24 lutego 2022 roku w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa; ich status prawny w Polsce reguluje ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa;
- osoby ubiegające się lub posiadające już status uchodźcy lub inną formę ochrony międzynarodowej lub krajowej w oparciu o ustawę o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- osoby przebywające na podstawie wizy (krajowej lub Schengen);
- osoby przebywające na podstawie ruchu bezwizowego lub karty pobytu wydanej w innym kraju UE.

Każda z tych grup ma swoją specyfikę.

Cudzoziemcy posiadający lub starający się o uzyskanie zezwolenia na pobyt czasowy, pobyt stały lub pobyt rezydenta długoterminowego UE¹³ (tzw. kartę pobytu) to w większości osoby, które zdecydowały się zmienić kraj zamieszkania w celu poprawy jakości życia, a więc znalezienia pracy, możliwości kształcenia itp. Ponieważ w tym przypadku procedura administracyjna wymaga, w dużym uproszczeniu, posiadania odpowiednich środków finansowych na utrzymanie, ubezpieczenia zdrowotnego lub wskazania podmiotów deklarujących zapewnienie zatrudnienia, osoby starające się o legalizację pobytu w tym trybie w większości są samodzielne ekonomicznie. Najczęściej wskazywane cele pobytowe, oprócz związanych z wykonywaniem pracy (w tym w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji na podstawie tzw. *Blue Card*), mają związek z prowadzeniem działalności gospodarczej, studiami, poszukiwaniem pracy przez absolwenta polskiej uczelni oraz łączeniem rodzin (małżonkowie i dzieci obywateli polskich lub cudzoziemców legalnie przebywających na terenie Polski, osoby w związkach partnerskich).

W przypadku obywateli Ukrainy oraz członków ich rodzin, przybyłych do Polski po 24 lutego 2022 roku na skutek działań wojennych w Ukrainie¹⁴ zminimalizowane zostały wszelkie procedury związane z przekroczeniem granicy, a ich pobyt w Polsce jest uznawany za legalny. Mimo że osoby te nie posiadają formalnie statusu uchodźcy (posiadają status ochrony czasowej¹⁵), powszechnie są

¹³ Podstawa prawna: ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 519 z późn. zm.).

¹⁴ Podstawa prawna: ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 103 z późn. zm.).

¹⁵ Obywatele Ukrainy oraz osoby nieposiadające obywatelstwa tego państwa, które od 24 lutego 2022 roku przybyły do Polski z terytorium Ukrainy w związku z prowadzonymi tam działaniami wojennymi, korzystają z ochrony czasowej,

postrzegani jako „uchodźcy wojenni”, co oddaje specyfikę tej grupy i przymusowy charakter ich migracji (zupełnie odmienny od migracji ekonomicznej).

Kolejną grupą są cudzoziemcy starający się o uzyskanie ochrony międzynarodowej lub krajowej w Polsce¹⁶. Cudzoziemcowi udziela się ochrony, jeśli w jego kraju pochodzenia grozi mu prześladowanie lub rzeczywiste ryzyko utraty życia czy zdrowia (przy czym wobec tej osoby nie mogą występować okoliczności wskazujące, że może np. stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski). W 2022 roku wnioski o udzielenie ochrony międzynarodowej w Polsce złożyło 9,9 tys. cudzoziemców (rok wcześniej 7,7 tys.). Byli to w większości obywatele: Białorusi (3,1 tys. osób), Federacji Rosyjskiej (2,2 tys.), Ukrainy (1,8 tys.), Iraku (0,6 tys.) oraz Afganistanu (0,4 tys.). W 2022 roku ochronę międzynarodową przyznano blisko 5 tys. cudzoziemców, głównie obywatelom: Białorusi (3,6 tys. osób), Ukrainy (1 tys.) i Federacji Rosyjskiej (0,1 tys.)¹⁷.

Cudzoziemcy mogą legalnie przebywać w Polsce także na podstawie innych dokumentów wydawanych przez polskie organy państwowe. Zaliczają się do nich wize krajowe oraz wize Schengen. Wize te wydawane są przez polskich konsulów, co oznacza, że dopiero po otrzymaniu odpowiedniej wize cudzoziemiec otrzymuje możliwość legalnego przekroczenia polskiej granicy wraz z możliwością pozostania na terytorium Polski na okres określony w dokumencie. Wiza krajowa co do zasady wydawana jest na okres nie dłuższy niż 1 rok. W przypadku wize Schengen długość pobytu lub pobytów nie może przekraczać 90 dni w ciągu każdego 180-dniowego okresu.

Ostatnią grupą tytułów prawnych dających uprawnienie do przebywania na terytorium Polski są dokumenty, które co do zasady mają charakter krótkoterminowy, tj. ruch bezwizowy oraz karty pobytu wydane w innych krajach UE. Dokumenty te uprawniają do pobytu w Polsce przez okres 90 dni w ciągu 180 następujących po sobie dniach.

Cudzoziemcy przebywający w Małopolsce na podstawie wiz, ruchu bezwizowego i dokumentów pobytowych wydanych przez kraje Strefy Schengen zamierzający pozostać w Polsce dłużej powinni starać się o uzyskanie stosownego zezwolenia pobytowego.

Analiza

Cudzoziemcy ubiegający się o udzielenie zezwolenia na pobyt lub posiadający takie zezwolenie

Od 2014 roku systematycznie rośnie liczba wniosków o legalizację pobytu w Małopolsce – w 2013 roku w MUW złożono 3,9 tys. wniosków, rok później – 6,1 tys., w 2022 roku – 42,7 tys. (8,3% wszystkich wniosków w kraju). Rosnąca liczba aplikacji wskazuje, że legalny wjazd a następnie

---

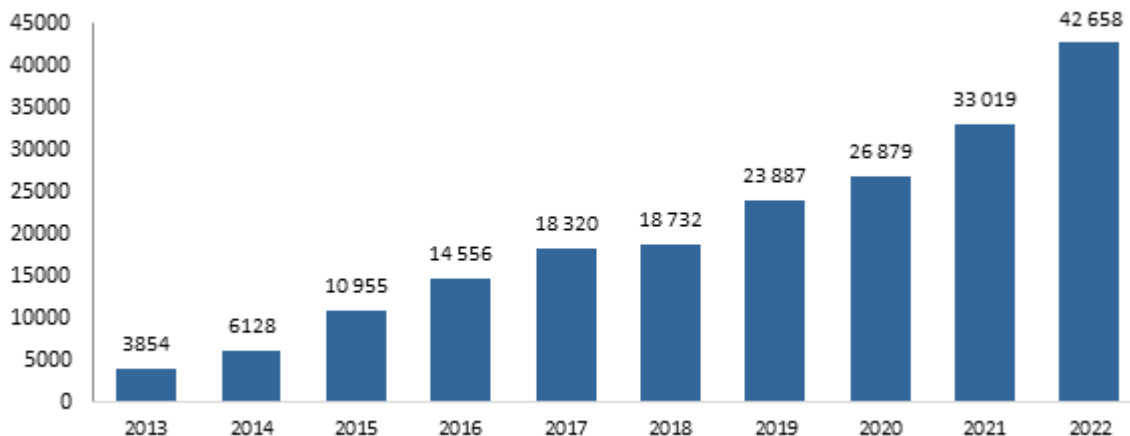
o której mowa w przepisach dyrektywy Rady 2001/55/WE z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między państwami członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami (Dz. Urz. WE L 212 z 07.08.2001), i która została uruchomiona na mocy decyzji wykonawczej Rady (UE) 2022/382 z dnia 4 marca 2022 r. stwierdzającej istnienie masowego napływu wysiedleńców z Ukrainy w rozumieniu art. 5 dyrektywy 2001/55/WE i skutkującej wprowadzeniem tymczasowej ochrony (Dz. Urz. UE L 71, z 4.3.2022, str. 1-6).

¹⁶ Podstawa prawna: ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁷ Wydział Analiz i Statystyk Migracyjnych, Urząd do Spraw Cudzoziemców.

uregulowanie prawa pobytu wysoko plasują się w hierarchii potrzeb życiowych migrantów. Posiadane dokumentów pobytowych wpływa na ich codzienne funkcjonowanie, jest niezbędne do wynajęcia mieszkania, otworzenia konta w banku, zapisania dziecka do szkoły itp.

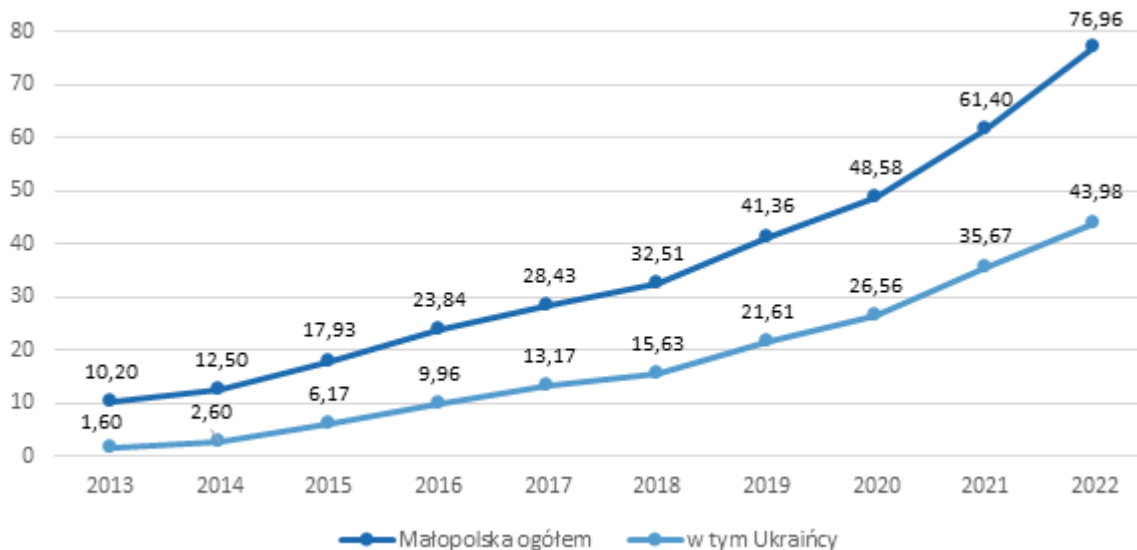
WYKRES 1 Liczba wniosków pobytowych złożonych do Wojewody Małopolskiego w latach 2013-2022 (ogółem)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Hurtownia Danych UdSC

Na koniec 2022 roku w Małopolsce na podstawie karty pobytu przebywało blisko 77 tys. osób, co oznacza siedmioi półkrotny wzrost w stosunku do roku 2013.

WYKRES 2 Liczba ważnych dokumentów pobytowych obywateli państw trzecich w Małopolsce w latach 2013-2022 (w tys.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z <https://migracje.gov.pl>

Chociaż najliczniejszą pod względem obywatelstwa grupę stanowią Ukraińcy, to wśród cudzoziemców legalnie przebywających w Małopolsce są przedstawiciele ponad 120 państw.

TABELA 1 Cudzoziemcy posiadający ważne dokumenty pobytowe w województwie małopolskim według kraju obywatelstwa (stan na 31 grudnia 2022 roku)

Kraj obywatelstwa	Liczba obywateli	Udział	Kraj obywatelstwa	Liczba obywateli	Udział
Ukraina	43 983 ¹⁸	57,2%	Brazylia	619	0,8%
Białoruś	5 025	6,5%	Azerbejdżan	615	0,8%
Gruzja	3 137	4,1%	Wielka Brytania	585	0,8%
Indie	2 379	3,1%	Stany Zjednoczone	574	0,7%
Federacja Rosyjska	2 180	2,8%	Wietnam	544	0,7%
Włochy	1 548	2,0%	Słowacja	522	0,7%
Hiszpania	1 058	1,4%	Portugalia	480	0,6%
Turcja	921	1,2%	Uzbekistan	445	0,6%
Niemcy	692	0,9%	Węgry	445	0,6%
Rumunia	660	0,9%	Pozostałe kraje	10 548	13,7% ¹⁹

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z <https://migracje.gov.pl>

Drugą po Ukraińcach najliczniej reprezentowaną grupą cudzoziemców w Polsce i Małopolsce są Białorusini. Zdecydowany wzrost skali migracji z tego kierunku zauważalny jest od wyborów prezydenckich na Białorusi w sierpniu 2020 roku. Prześladowania członków opozycji i ich rodzin, działacze mniejszości, obrońców praw człowieka i innych osób, które otwarcie krytykują działania białoruskiego reżimu sprawiają, że mieszkańcy Białorusi w obawie o swoje życie i bezpieczeństwo decydują się na opuszczenie swojego kraju. W konsekwencji od sierpnia 2020 roku liczba Białorusinów ubiegających się w Polsce o udzielenie ochrony międzynarodowej utrzymuje się na wysokim poziomie²⁰. W związku z wojną w Ukrainie, po 24 lutego 2022 roku skala migracji z Białorusi jest jeszcze większa. Ułatwienia w wydawaniu wiz i dostępie do rynku pracy sprawiły, że Polska stała się atrakcyjnym kierunkiem dla białoruskich migrantów. Przedsiębiorcy i specjaliści z branży IT mogą korzystać z programu Poland Business Harbour – kompleksowego pakietu ułatwiającego relokację na terytorium Polski²¹. Z Białorusi do Polski emigrują w zbliżonej proporcji mężczyźni i kobiety. Około 55% to osoby w wieku 20-39 lat, osoby powyżej 40 lat stanowią około 28%, a dzieci i młodzież poniżej 20. roku życia – 17%. Znaczna część Białorusinów dysponuje zezwoleniami na pobyt stały wydanymi w związku z posiadaniem polskiego pochodzenia lub Karty Polaka. Systematycznie rośnie także liczba osób z zezwoleniami na pobyt czasowy²².

W przypadku postępowań legalizacyjnych, które są w toku²³, cudzoziemcy przebywają na terenie naszego kraju legalnie na podstawie złożonych wniosków. Osoby te nie są ujęte w statystykach

¹⁸ Liczba ta nie uwzględnia uchodźców wojennych z Ukrainy (osób posiadających PESEL UKR).

¹⁹ Jednostkowy udział poniżej 0,6%.

²⁰ Od stycznia do końca lipca 2020 roku wnioski Białorusinów o przyznanie statusu uchodźcy dotyczyły 30 osób, a od początku sierpnia do końca 2020 roku było to już 375 osób [za:] <https://www.adra.pl/bialorus/> [dostęp 17.05.2023].

²¹ Program obejmuje obywateli Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Gruzji, Mołdawii, Rosji i Ukrainy. Obywatele tych krajów podlegają uproszczonej procedurze wizowej oraz korzystają z ułatwień w zakładaniu działalności gospodarczej, <https://www.gov.pl/web/poland-businessharbour> [dostęp 16.06.2023].

²² Białorusini w Polsce – aktualne dane migracyjne - Urząd do Spraw Cudzoziemców - Portal Gov.pl (www.gov.pl) [dostęp 17.05.2023].

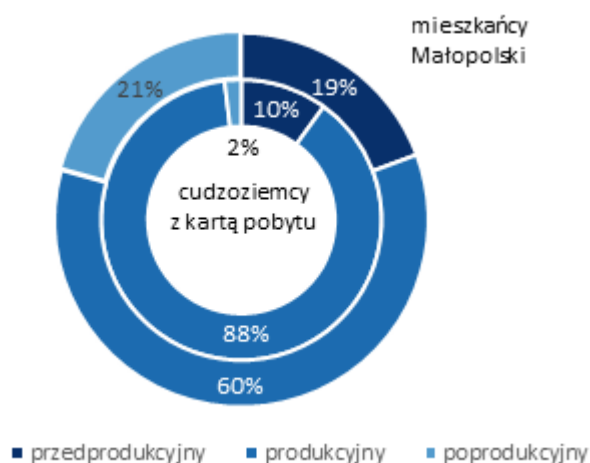
²³ Przykładowo w 2022 roku w MUW przyjęto 40,4 tys. wniosków o wydanie zgody na pobyt, wydano 34,6 tys. decyzji.

migracyjnych, co oznacza, że w Małopolsce mieszka więcej cudzoziemców niż wynika to z tych statystyk.

Cudzoziemcy przebywający w Małopolsce na podstawie karty pobytu to głównie mężczyźni (62%). Osoby w wieku produkcyjnym²⁴ stanowią 88% (a 82% osób spośród nich to osoby w wieku mobilnym). Osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowią 10%, poprodukcyjnym – 2%²⁵. Dla porównania: wśród Polaków mieszkających w Małopolsce odsetek osób w wieku produkcyjnym wynosi 60%, a osoby w wieku mobilnym stanowią 63% populacji w wieku produkcyjnym²⁶.

WYKRES 3 Struktura wiekowa mieszkańców Małopolski i cudzoziemców posiadających ważne zezwolenia pobytowe (stan na koniec 2022 roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz danych z <https://migracje.gov.pl/>

Wysoki odsetek osób w sile wieku świadczy pośrednio o celu przyjazdu do Polski, czyli chęci podjęcia pracy zarobkowej. Jednocześnie wśród imigrantów dominują (55,6%) osoby z wykształceniem wyższym (na poziomie licencjackim: 31,9%, magisterskim lub wyższym: 23,7)²⁷. To olbrzymi potencjał, który powinien być jak najlepiej wykorzystany, z korzyścią zarówno dla imigrantów, jak i rodzimych pracodawców.

Obywatele Ukrainy, którzy wjechali do Polski w związku z wojną w Ukrainie

Oprócz imigrantów ekonomicznych z Ukrainy, od lutego 2022 roku Małopolska gości uchodźców wojennych z tego kraju. Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa uprościła procedury przy przekraczaniu granicy oraz umożliwiła

²⁴ Wiek produkcyjny to wiek zdolności do pracy wynoszący dla mężczyzn 18-64 lata, dla kobiet: 18-59 lat; wiek mobilny: 18-44 lata, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/861,pojecie.html> [dostęp 23.06.2023].

²⁵ Wyliczenia własne na podstawie [https://migracje.gov.pl.](https://migracje.gov.pl/)

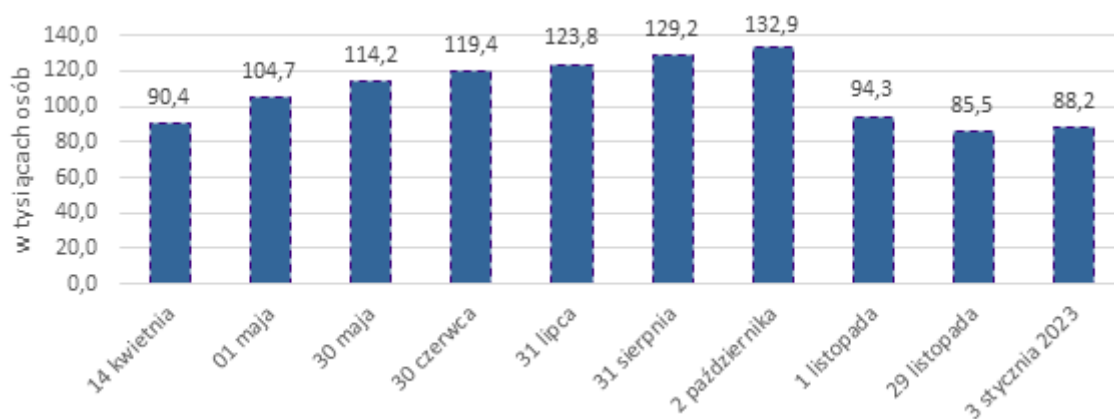
²⁶ Na podstawie BDL GUS.

²⁷ K. Pędziwiatr, J. Brzozowski, M. Stonawski, *Integracja imigrantów w Krakowie i województwie małopolskim*, Kraków, grudzień 2021, https://owim.uek.krakow.pl/wp-content/uploads/user-files/reports/Integracja%20imigrant%C3%B3w%20w%20Krakowie_Ma%C5%82opolsce%20FINAL.pdf?t=1655594399. Badanie przeprowadzone na próbie reprezentatywnej dla imigrantów z krajów trzecich przebywających w Krakowie i województwie małopolskim (n=607) pod koniec 2021 roku. Zdecydowana większość badanych (62%) pochodziła z Ukrainy. Inni głównie z Białorusi, Federacji Rosyjskiej, Chin, a w przypadku krajów europejskich – z Włoch, Irlandii i Wielkiej Brytanii.

nadanie uchodźcom wojennym z Ukrainy specjalnie oznaczonego numeru PESEL (tzw. PESEL UKR) dającego prawo do korzystania z szeregu usług publicznych na równych zasadach z Polakami, a także regulującego ich status pobytowy. Wejście w życie ustawy miało także wpływ na obywateli Ukrainy, którzy wcześniej przybyli do Polski. Najważniejszym aspektem dotyczącym obu tych grup jest uzyskanie przez nich swobodnego dostępu do polskiego rynku pracy²⁸.

W 2022 roku wnioski o nadanie numeru PESEL UKR złożyło w Małopolsce 143,8 tys. uchodźców wojennych z Ukrainy²⁹, co daje 4. miejsce po województwie mazowieckim (322,9 tys. wniosków), dolnośląskim (161,1 tys.) i śląskim (145,4 tys.). Na koniec 2022 roku liczba uchodźców wojennych z Ukrainy posiadających PESEL UKR wynosiła w Małopolsce 88,2 tys. osób³⁰. Różnica wynika z powrotu części Ukraińców do ojczyzny lub wyjazdu do innych krajów oraz utraty, po miesiącu nieobecności na terenie Polski, uprawnień przyznanych na mocy ustawy.

WYKRES 4 Liczba migrantów z Ukrainy posiadających PESEL UKR zamieszkałych w województwie małopolskim w 2022 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Kancelarii Prezesa Rady Ministrów

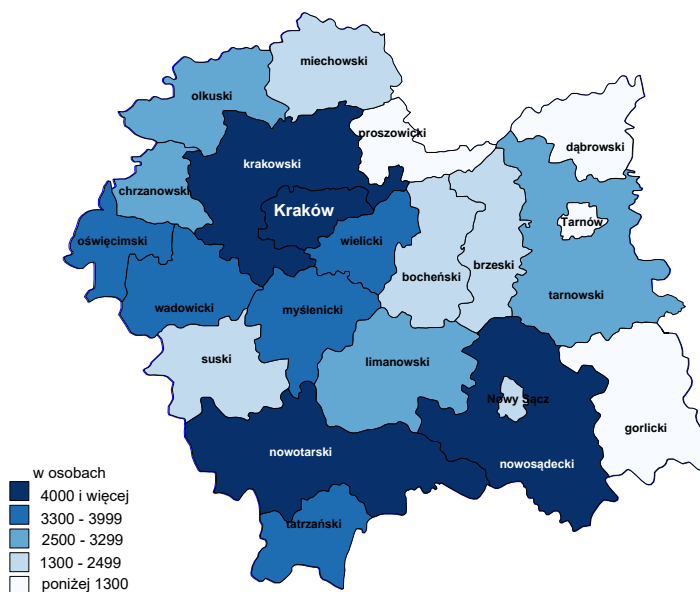
Na koniec 2022 roku w powiatach województwa małopolskiego liczba obywateli Ukrainy wynosiła od 464 w powiecie dąbrowskim, do 29 780 w Krakowie. Niemal połowa uchodźców (48,6%) zamieszkała w Krakowie oraz powiatach krakowskim i wielickim, co może wynikać z atrakcyjności gospodarczej tego obszaru oraz łatwiejszego dostępu do pracy i usług publicznych. Drugim terenem koncentracji uchodźców (13,8%) były również powiaty nowosądecki, nowotarski i tatrzański. W tym przypadku przyczyną osiedlenia mogła być rozwinięta baza noclegowa, oparta zarówno o kwatery prywatne, jak i ośrodki zbiorowego zakwaterowania.

²⁸ Kolejnym istotnym elementem jest obniżenie wymagań koniecznych do uzyskania zezwoleń na pobyt czasowy, np. brak wymogu dołączania informacji starosty lub możliwość wydania zezwolenia na okres jednego roku w przypadku obywateli Ukrainy niespełniających części wymagań ustawowych.

²⁹ Autorzy opracowania mają świadomość ograniczeń związanych z danymi opartymi o decyzje o nadaniu PESEL-u, jednak wobec braku wiarygodnych statystyk dotyczących liczby uchodźców wojennych z Ukrainy, w dalszej analizie posłużono się tymi danymi.

³⁰ <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,za-rejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr>

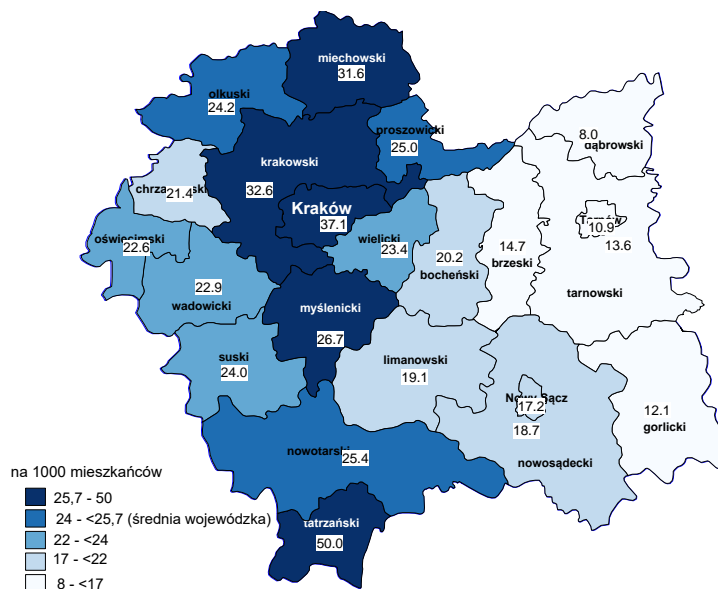
RYCINA 1 Liczba uchodźców wojennych z Ukrainy według powiatów województwa małopolskiego (stan na koniec 2022 roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych meldunkowych

Biorąc pod uwagę stosunek liczby uchodźców wojennych z Ukrainy do liczby mieszkańców, wartości wskaźnika wynosiły na koniec 2022 roku od 50 uchodźców na 1000 mieszkańców w powiecie tatrzańskim do 8 w powiecie dąbrowskim³¹. Wskaźnik ten pośrednio wskazuje na poziom obciążenia instytucji świadczących usługi publiczne na danym obszarze usługami na rzecz uchodźców wojennych z Ukrainy posiadających PESEL UKR.

RYCINA 2 Liczba uchodźców wojennych z Ukrainy na 1000 mieszkańców według powiatów województwa małopolskiego (stan na koniec 2022 roku)

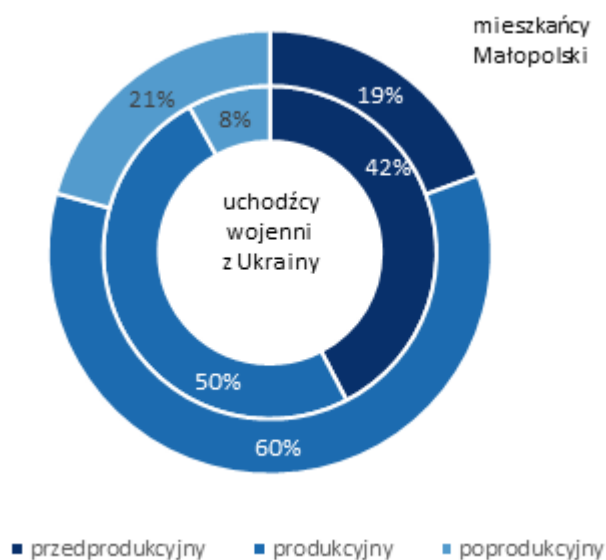

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych meldunkowych

³¹ Obliczenia własne na podstawie danych <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr> i <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/>

W przeciwieństwie do grupy imigrantów ekonomicznych populacja uchodźców wojennych z Ukrainy jest mocno sfeminizowana (co wynika z powszechnej mobilizacji mężczyzn do obrony Ukrainy) – na 100 przedstawicieli tej grupy przypada 65 kobiet. Dla porównania, wskaźnik feminizacji wśród Małopolan wynosi 51%. Podobnie jak w przypadku imigrantów ekonomicznych, migranci przymusowi z Ukrainy stanowią zdecydowanie młodszą społeczność niż Małopolanie. Osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowią 42% uchodźców wojennych z tego kraju, osoby w wieku produkcyjnym – 50% (w tym 76% w wieku mobilnym), a osoby w wieku poprodukcyjnym – 8%³².

WYKRES 5 Struktura wiekowa uchodźców wojennych z Ukrainy i mieszkańców Małopolski (stan na koniec 2022 roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS oraz danych z <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr/resource/44077/table>

Z badań prowadzonych przez różne instytucje wiemy, że uchodźczynie z Ukrainy są w większości bardzo dobrze wykształcone. W pierwszych miesiącach po 24 lutego 2022 roku osoby

³² Na podstawie: <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr>.

z wykształceniem wyższym stanowiły od 50%³³ do 76%³⁴, według późniejszych badań – 59%³⁵ wśród osób pełnoletnich.

Plany migrantów związane z pobytem w Polsce

Pod koniec 2021 roku chęć osiedlenia się w Polsce na stałe deklarowało blisko $\frac{3}{4}$ (73,7%) i migrantów ekonomicznych przebywających w Małopolsce. Odsetek ten był jeszcze wyższy wśród obywateli Ukrainy (79,1%)³⁶. W ich przypadku przekształcaniu pobytów czasowych w długoterminowe sprzyjają również zmiany wprowadzone ustawą o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, na mocy której wszyscy Ukraińcy legalnie przebywający w Polsce uzyskali swobodny dostęp do polskiego rynku pracy oraz swobodny dostęp do możliwości prowadzenia działalności gospodarczej na terytorium Polski. Zarówno zmiany regulacyjne, jak i sytuacja w Ukrainie, skutkująca m.in. przyjazdami do Polski członków rodzin tych osób, sprawiły, że część z nich zdecydowanych jest pozostać w Polsce na dłużej.

Wśród uchodźców wojennych z Ukrainy chęć osiedlenia się w Polsce na stałe deklaruje od 6%³⁷ do 19%³⁸, a kilkuletni pobyt – od 14%³⁹ do 42%⁴⁰. Co ciekawe, mimo iż wśród osób uciekających z Ukrainy mężczyźni stanowią zdecydowaną mniejszość, to właśnie oni częściej niż kobiety myślą o pozostaniu w Polsce na stałe (23% wobec 15%). Zdecydowanie bardziej na pozostanie w Polsce nastawieni są ludzie młodzi, do 29. roku życia (22%), a im starsi respondenci tym silniejsza chęć do szybkiego powrotu do kraju ojczystego. Nie jest to zaskoczeniem, gdyż seniorzy to grupa, która charakteryzuje się najmniejszą mobilnością i w normalnych warunkach osoby te rzadko podejmują decyzję o migracji⁴¹.

Według badania przeprowadzonego przez Centrum Gospodarczej Strategii w Kijowie⁴², 74% Ukraińców zdecydowanie lub raczej planuje wrócić do swojego kraju, przy 10% nieprzewidujących

³³ I. Chmielewska-Kalińska, B. Dudek, P. Strzelecki, *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce. Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP*, Departament Statystyki Narodowego Banku Polskiego, Warszawa 2022. Badanie ankietowe zrealizowane za pomocą kwestionariuszy w języku ukraińskim, polskim i rosyjskim, w okresie od 13 kwietnia do 12 maja 2022 roku na próbie 3165 dorosłych osób, które przyjechały do Polski z Ukrainy po 24.02.2022 roku. Próba obejmowała w dużym stopniu osoby spotykane w urzędach oraz w miejscach zbiorowego zakwaterowania w 16 miastach wojewódzkich.

³⁴ P. Długosz, L. Krywachuk, D. Izdebska-Długosz, *Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość*, Lublin 2022. Raport z badania ankietowego online od 15 kwietnia do 10 maja 2022 roku wśród ukraińskich uchodźców (N=737), <https://omp.academicon.pl/wa/catalog/book/uchodzczy-ukraina>.

³⁵ *Raport EWL „Uchodźcy z Ukrainy - aktywizacja zawodowa w Polsce i Niemczech”*, Badanie EWL Group, 2022. Raport prezentuje wyniki ogólnopolskiego badania pracujących uchodźców z Ukrainy z lipca 2022 roku (N=400). Badanie zostało zrealizowane przez EWL Group we współpracy ze Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego.

³⁶ K. Pędziwiatr, J. Brzozowski, M. Stonawski, *Integracja imigrantów w Krakowie i województwie małopolskim*, Kraków, grudzień 2021, op. cit.

³⁷ *Uchodźcy z Ukrainy – aktywizacja zawodowa w Polsce i Niemczech*, EWL Group we współpracy ze Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, 2022, op. cit.

³⁸ *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2022. Badanie ankietowe zrealizowane zostało pomiędzy 13 kwietnia a 12 maja 2022 roku na próbie 3165 dorosłych uchodźców z Ukrainy (osób, które przyjechały do Polski od 24 lutego 2022 roku).

³⁹ P. Długosz, L. Krywachuk, D. Izdebska-Długosz, *Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość*, op. cit.

⁴⁰ *Uchodźcy z Ukrainy – aktywizacja zawodowa w Polsce i Niemczech*, EWL Group we współpracy ze Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, 2022, op. cit. W okresie kwiecień/maj-lipiec 2022 zmniejszyła się liczba deklaracji pobytu na stałe, a wzrosła liczba deklaracji pobytu na kilka lat.

⁴¹ NBP, *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce*, Warszawa 2022, op. cit.

⁴² [za:] Tygodnik Gospodarczy PIE. Nr 9/2023, wyd. PIE, Warszawa 2023, https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2023/03/Tygodnik-PIE_9-2023.pdf

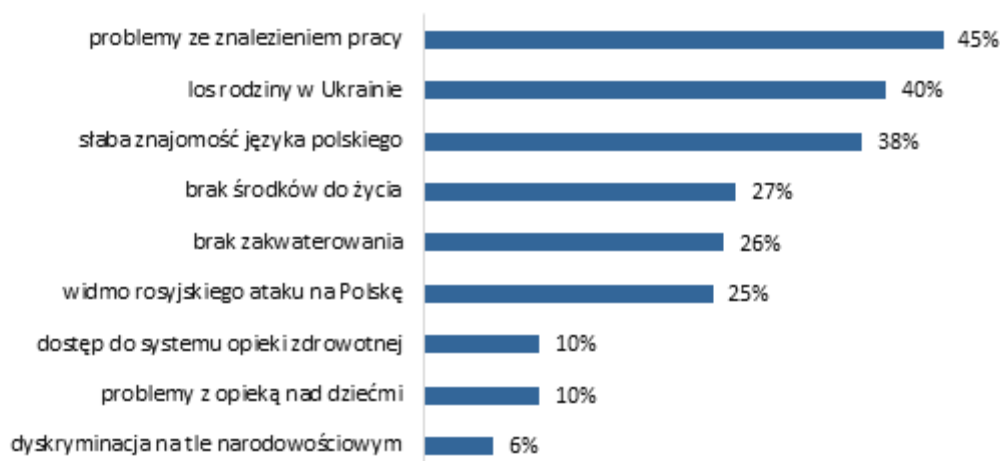
powrotu i 16% niezdecydowanych. Powrót najczęściej deklarowały osoby powyżej 65. roku życia (9 na 10 osób). Drugą najbardziej skłoną do powrotu grupą wiekową są najmłodsi respondenci (w wieku 18-24 lata) – 56% z nich wskazało odpowiedź „zdecydowanie planuję wrócić”.

Doświadczenia z innych krajów pokazują jednak, że emigracja spowodowana wojną (z założenia tymczasowa) może przekształcić się w długoterminowe osiedlenie albo nawet stałą zmianę kraju zamieszkania. Badania wskazują, że pierwszych pięć lat determinuje, czy uchodźca zostanie w danym kraju na dłużej (powyżej 21 lat), czy po tym okresie wróci do ojczyzny⁴³.

Sami uchodźcy wojenni z Ukrainy pytani o przyczyny wyboru Polski jako kraju emigracji najczęściej wskazują na bliskość kulturową (36%). Niemal 20% wybrało Polskę jako kraj pobytu w trakcie wojny z uwagi na fakt, że Polacy są przyjaźni obywatelom Ukrainy, a co dziesiąty dostrzega podobieństwo języków⁴⁴.

Największy niepokój w Ukraińcach przebywających w Polsce budzą problemy ze znalezieniem zatrudnienia⁴⁵.

WYKRES 6 Obawy uchodźców z Ukrainy dotyczące życia w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie Deloitte

Uchodźcy wojenni z Ukrainy pytani⁴⁶ o działania, które ułatwiłyby im dalszy pobyt w Polsce, wskazywali przede wszystkim na: organizację kursów języka polskiego (48%), pomoc w szybkim znalezieniu pracy (44%) oraz pomoc w dostępie do służby zdrowia (40%). Ukraińcy powyżej 60. roku życia częściej niż pozostałe grupy wiekowe uznały za ważne i potrzebne działania pomocowe, takie jak: dostęp do służby zdrowia, lepszą informację jak załatwić sprawy w urzędzie oraz wsparcie finansowe. Z kolei najmłodsza grupa wiekowa wskazywała częściej na umożliwienie nauki języka

⁴³ Deloitte, *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Wyzwania i potencjał integracji*, Warszawa 2022, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl-Uchodzczy-z-Ukrainy-w-Polsce-Report.pdf>

⁴⁴ *Badanie socjologiczne. Uchodźcy z Ukrainy w Polsce*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2022. Badanie realizowane od 23 marca do 3 kwietnia 2022 roku na próbie liczącej n=400 osób, dorosłych uchodźców z Ukrainy.

⁴⁵ Deloitte, *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Wyzwania i potencjał integracji*, Warszawa 2022, op. cit.

⁴⁶ *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2022, op. cit.

polskiego, pomoc w nostryfikacji dyplomów oraz w organizacji szkoleń uprawniających do wykonywania specjalistycznych zawodów w Polsce.

Porównanie wyników badań z maja i listopada 2022 roku⁴⁷ wskazuje, że duża część uchodźców szybko opanowała podstawy języka polskiego, a odsetek pracujących zwiększył się z 28% do 65%. W efekcie większość uchodźców usamodzielniała się pod względem zakwaterowania (odsetek osób samodzielnie wynajmujących mieszkanie wzrósł z 33% do 54%). Część uchodźców (w listopadzie szacowana na około 20%) pozostaje jednak w trudnej sytuacji finansowej i nadal mieszka w ośrodkach zbiorowego zakwaterowania lub bezpłatnie udostępnionych nieruchomościach. Choć większość uchodźców wojennych z Ukrainy nadal nie ma sprecyzowanych planów na przyszłość, w porównaniu z wynikami badania zrealizowanego tuż po wybuchu wojny, również wśród nich wzrósł odsetek osób zainteresowanych pozostaniem w Polsce na stałe.

Podsumowanie

Województwo małopolskie jest drugim po województwie mazowieckim regionem w Polsce najczęściej wybieranym przez cudzoziemców jako miejsce pobytu. Na koniec 2022 roku ważne dokumenty pobytowe w Małopolsce posiadało blisko 77 tys., a ważny numer PESEL UKR prawie 88,2 tys. Oznacza to, że pod koniec 2022 roku w Małopolsce mieszkało ponad 165 tys. imigrantów, zarówno ekonomicznych, jak i przymusowych. Z badania opinii Małopolan wynika, że prawie 60% z nich spotyka imigrantów co najmniej kilka razy w tygodniu, z czego ponad 1/3 codziennie. Ponad 55% Małopolan zna osobiście cudzoziemca mieszkającego w regionie, niemal 1/4 ma go w kręgu swoich znajomych, a ponad 1/5 pracuje razem z nim⁴⁸. Tak liczna obecność imigrantów w regionie stanowi zarówno wyzwanie, aby zapewnić nowym mieszkańcom dobre warunki życia, jak i ogromną szansę dla społeczno-gospodarczego rozwoju Małopolski.

---

⁴⁷ *Sytuacja życiowa i ekonomiczna migrantów z Ukrainy w Polsce – wpływ pandemii i wojny na charakter migracji w Polsce*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2023. Badanie ankietowe zrealizowane zostało pomiędzy 26 września a 18 listopada 2022 roku na próbie 3934 uchodźców wojennych z Ukrainy oraz migrantów zarobkowych przybyłych z Ukrainy przed 24 lutego 2022 roku.

⁴⁸ *Badanie opinii mieszkańców Małopolski na temat istotnych dla rozwoju regionu obszarów działań samorządu wojewódzkiego. Edycja 17. Postawy Małopolan wobec imigrantów*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2023.

2. RYNEK PRACY

W związku z pogłębiającymi się deficytami pracowników, w ostatnich latach zwiększała się rola cudzoziemców na polskim rynku pracy. Z uwagi na bliskość geograficzną i kulturową oraz podobieństwo języka, polski rynek pracy jest zasilany najczęściej przez pracowników pochodzących z Ukrainy. Jeszcze przed 2022 rokiem 1,4 miliona migrantów ekonomicznych z tego kraju łagodziło problem braku pracowników, przyczyniając się do wygenerowania 13% wzrostu polskiego PKB (2013-2018)⁴⁹. Po 24 lutego 2022 roku sytuacja w Ukrainie znacząco zmieniła obraz imigracji zarobkowej w województwie. Z uwagi na fakt, że sporo Ukraińców wróciło do swojego kraju, a do Polski przyjechały głównie Ukrainki z dziećmi, wzmocnienie kadrowe otrzymały branże, w których przeważa zatrudnienie kobiet (zakwaterowanie i gastronomia, edukacja), natomiast ubytek pracowników odnotowały branże silnie zmaskulinizowane (budownictwo i transport)⁵⁰. Jednocześnie, na podstawie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, obywatele Ukrainy legalnie przebywający w Polsce uzyskali swobodny dostęp do polskiego rynku pracy. W 2022 roku wyraźnie przybyło też imigrantów zarobkowych z innych państw, m.in. z Białorusi, Azji i Ameryki Południowej.

Analiza

Mimo iż dostęp do polskiego rynku pracy jest reglamentowany, istnieje szereg wyjątków od tej reguły, a przepisy migracyjne w Polsce są jednymi z najbardziej liberalnych w UE. Jednocześnie mnogość regulacji oraz obowiązujących stanów prawnych stanowi poważne wyzwanie dla pracodawców i samych imigrantów

Dostęp cudzoziemców do polskiego rynku pracy ma charakter reglamentowany. Jest to kluczowa zasada określająca przepisy związane z legalizacją wykonywania pracy w Polsce. Oznacza to, że do zasady, aby móc legalnie wykonywać pracę w Polsce należy posiadać odpowiedni dokument wydany przez właściwe organy państwowe. Do dokumentów tych zaliczają się:

- oświadczenia o powierzeniu pracy,
- zezwolenia na pracę,
- zezwolenia na pracę sezonową,
- zezwolenia na pobyt czasowy z dostępem do rynku pracy (wydawane np. z tytułu pracy lub połączenia z rodziną),
- zezwolenia na pobyt stały lub pobyt rezydenta długoterminowego UE.

Oświadczenie o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi jest uproszczoną i odformalizowaną procedurą umożliwiającą szybkie zatrudnienie cudzoziemców. Całość procedury

---

⁴⁹ *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Wyzwania i potencjał integracji*, Deloitte, Warszawa 2022, op. cit.

⁵⁰ *Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w roku 2022*, Wojewódzki Urząd Pracy, Kraków 2023, załącznik do uchwały nr LXVII/1001/23 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 29 maja 2023 roku, <https://bip.malopolska.pl/umwm,a,2288978,uchwala-nr-lxvii100123-sejmiku-województwa-malopolskiego-z-dnia-29-maja-2023-r-w-sprawie-przyjecia-o.html> [dostęp 23.06.2023].

powinna być zakończona w terminie 7 dni od złożenia przez pracodawcę wniosku do powiatowego urzędu pracy właściwego ze względu na siedzibę firmy. Obecnie tryb ten dotyczy obywateli: Ukrainy, Białorusi, Gruzji, Armenii i Mołdawii⁵¹. Dokument taki umożliwia obywatelom tych państw wykonywanie pracy przez okres do 24 miesięcy bez konieczności otrzymania zezwolenia na pracę lub innego dokumentu legalizującego wykonywanie pracy w Polsce.

Zezwolenie na pracę, w przeciwieństwie do procedury oświadczeniowej, jest dokumentem wydawanym przez wojewodę właściwego ze względu na siedzibę firmy lub miejsce zamieszkania pracodawcy. Jego charakter jest zdecydowanie szerszy niż w przypadku procedury uproszczonej. Oprócz najczęściej spotykanej formy prowadzonego postępowania jaką jest legalizacja wykonywania pracy cudzoziemców zatrudnianych przez polskie podmioty (zezwolenie typu A), umożliwia także legalne prowadzenie działalności gospodarczej (typ B) oraz legalizuje wszystkie formy delegowania pracowników firm zagranicznych do Polski (typy C, D i E). Efektem prowadzonej procedury jest wydanie rozstrzygnięcia w formie decyzji administracyjnej, maksymalnie na 3 lata. Posiadając zezwolenie na pracę cudzoziemiec ma możliwość starania się w placówce konsulamej o uzyskanie dokumentu legalizującego jego pobyt na terytorium Polski (tj. wizy krajowej). Problemem jest konieczność długiego oczekiwania na wydanie wizy – w niektórych przypadkach jest to nawet od 5 do 7 miesięcy.

Szczególnym przypadkiem zezwolenia na pracę jest zezwolenie na pracę sezonową (typ S). Dotyczy ono cudzoziemców podejmujących pracę w sektorach związanych z rolnictwem, ogrodnictwem, leśnictwem lub zakwaterowaniem i usługami turystycznymi. Zezwolenia takie wydawane są na wniosek pracodawcy przez starostę właściwego ze względu na miejsce zamieszkania lub siedzibę firmy pracodawcy na okresy nie dłuższe niż 9 miesięcy w ciągu roku kalendarzowego.

Zezwolenia na pobyt czasowy/stały/rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej są dokumentami legalizującymi pobyt na terytorium Polski. Organem wydającym tego typu dokumenty jest wojewoda właściwy ze względu na miejsce zamieszkania cudzoziemca. Zezwolenia te wydawane są na czas oznaczony (zezwolenie na pobyt czasowy) lub nieoznaczony (zezwolenie na pobyt stały i zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE). Zezwolenia na pobyt czasowy, w zależności od celu pobytowego wskazanego we wniosku, mogą, oprócz legalizacji pobytu, umożliwiać także wykonywanie pracy w Polsce⁵². Otrzymanie zezwolenia na czas nieoznaczony zawsze wiąże się z uzyskaniem swobodnego dostępu do polskiego rynku pracy.

Mimo iż dostęp do polskiego rynku pracy jest reglamentowany, ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy⁵³ wprowadza szereg wyjątków od tej reguły, w ramach których cudzoziemcy ze względu na rodzaj wykonywanej pracy (np. lekarz), swój status (np. student studiów

---

⁵¹ Do 27 października 2022 roku procedura obejmowała również obywateli Federacji Rosyjskiej. Listę państw, których obywatele mogą skorzystać z uproszczonej procedury legalizacji pracy określa Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 grudnia 2017 r. w sprawie państw, do których obywatele stosuje się niektóre przepisy dotyczące zezwolenia na pracę sezonową oraz przepisy dotyczące oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi (Dz. U. z 2017 r. poz. 2349), zmienione rozporządzeniem Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 25 października 2022 r. (Dz. U. z 2022 r. poz. 2204).

⁵² W celu uzyskania informacji o tym, które zezwolenie pobytowe uprawnia do wykonywania pracy w Polsce, należy sięgnąć do przepisów art. 87 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

⁵³ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 735 z późn. zm.).

stacjonarnych) lub posiadany dokument (np. posiadacze Karty Polaka) są zwolnieni z obowiązku posiadania dokumentu legalizującego wykonywanie pracy w Polsce.

Należy podkreślić, że legalna praca jest nierozdzielnie połączona z legalnym pobytem w Polsce. Pierwsze dwie opisane wyżej procedury, tj. oświadczenie o powierzeniu pracy oraz zezwolenie na pracę, są dokumentami legalizującymi tylko wykonywanie pracy w Polsce, co oznacza, że cudzoziemiec jest zobowiązany do posiadania dodatkowo dokumentu potwierdzającego legalny pobyt na terytorium RP. Sprawa jest prostsza w przypadku zezwoleń pobytowych, w ramach których cudzoziemiec nabywa także prawo do legalnego wykonywania pracy w Polsce (w zależności od rodzaju zezwolenia jest to dostęp swobodny lub ograniczony do konkretnego pracodawcy).

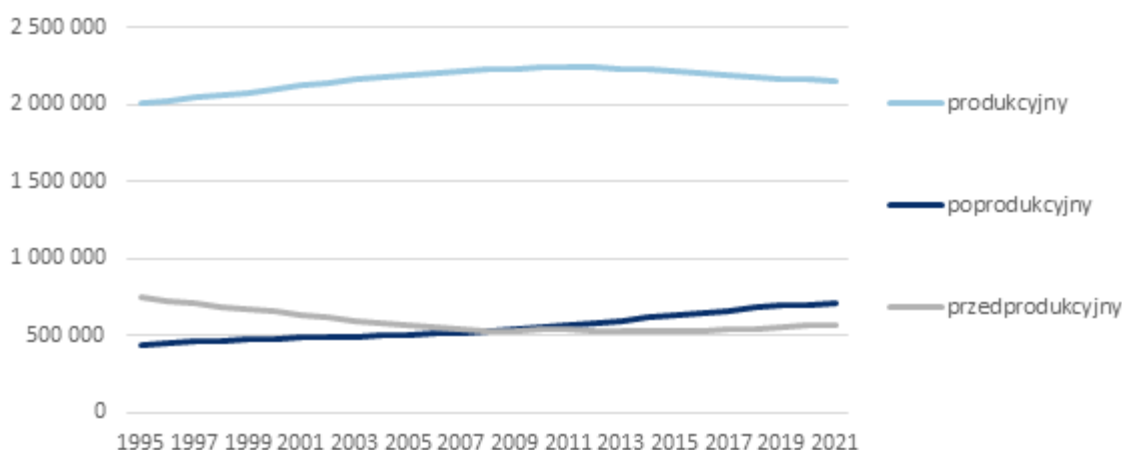
Oprócz opisanych typów dokumentów legalizujących pracę w Polsce, od marca 2022 roku istotną rolę odgrywają powiadomienia do powiatowego urzędu pracy o zatrudnieniu obywatela Ukrainy, wprowadzone ustawą o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Procedura ta obejmuje wszystkich obywateli Ukrainy legalnie przebywających na terenie Polski (nie tylko uchodźców wojennych z tego kraju). Aby dopełnić formalności wystarczy, że pracodawca powiadomi powiatowy urząd pracy o zatrudnieniu Ukraińca/Ukraińki w ciągu 14 dni od podjęcia przez niego/nią pracy. Procedura ta umożliwia zatrudnienie obywatela Ukrainy przez cały okres legalnego pobytu na terytorium Polski.

Na mnogość regulacji dotyczących legalizacji wykonywania pracy w Polsce zwracali uwagę uczestnicy badania przeprowadzonego na potrzeby opracowania ekspertyzy CASPAR UEK. Skomplikowane przepisy stanowią wyzwanie także dla pracodawców, a jednocześnie przewidziane w przepisach kary za ewentualne błędy mogą być dotkliwe. Stąd podkreślana przez respondentów potrzeba jasnej, napisanej zrozumiałym językiem i na bieżąco aktualizowanej informacji dla pracodawców o zasadach zatrudniania cudzoziemców.

Zmniejszająca się liczba osób w wieku produkcyjnym skłania pracodawców do poszukiwania pracowników wśród imigrantów

Sytuacja demograficzna jest kluczowym czynnikiem oddziałującym na rynek pracy. Dramatycznie spadająca dzietność, stale zmniejszająca się liczba osób w wieku produkcyjnym i systematycznie powiększająca się luka w obszarze dostępnych zasobów pracy, a także wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym, przekładający się na dość szybkie starzenie się społeczeństwa, powodują, że cała gospodarka stopniowo zmienia swoją strukturę.

WYKRES 7 Zmiana liczby ludności w ujęciu grup aktywności zawodowej w Małopolsce w latach 1995-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Głównego Urzędu Statystycznego: <https://stat.gov.pl>

W Małopolsce, podobnie jak w całym kraju, widoczna jest tendencja dynamicznego wzrostu udziału osób w wieku poprodukcyjnym oraz spadku udziału osób w wieku produkcyjnym. W ciągu ostatnich dziesięciu lat udział osób w wieku zdolności do pracy w województwie małopolskim zmniejszył się o 3,4 p.p. (w Polsce -4,8 p.p.), udział osób w wieku poprodukcyjnym wzrósł o 3,4 p.p. (w Polsce +4,7 p.p.), a udział osób w wieku przedprodukcyjnym utrzymywał się na względnie stałym poziomie. Przywołane statystyki wskazują na negatywne tendencje zmiany struktury wieku mieszkańców Małopolski i Polski, choć w przypadku województwa małopolskiego wartości wskaźników są jednymi z najkorzystniejszych w kraju, a negatywne tendencje przebiegają w wolniejszym tempie.

Zmiany te pokazują dwie ważne tendencje. Postępujące starzenie się populacji wiązać się będzie ze zmianą struktury gospodarki i przesuwaniem zapotrzebowania w kierunku osób starszych (struktura konsumpcji, zapotrzebowanie na usługi medyczne dla osób starszych, usługi opiekuńcze dla osób starszych itp.). Druga tendencja dotyczy zmniejszających się zasobów pracy. Szacuje się, że w Polsce co roku z grupy osób aktywnych zawodowo ubywa około 200 tys. osób. Braki te najczęściej uzupełniane są przez imigrantów, a Polska w ostatnich 20 latach z typowego państwa emigracyjnego przekształciła się w państwo imigracyjne.

Proces ten był możliwy dzięki wprowadzeniu liberalnego systemu zatrudniania osób z krajów Partnerstwa Wschodniego⁵⁴, a także uproszczeniu zasad uzyskiwania zezwolenia na pobyt czasowy, w formie jednolitego zezwolenia na pobyt czasowy i pracę. Dla obywateli niektórych państw wprowadzono też uproszczoną procedurę legalizującą wykonywanie pracy w Polsce (opisana wyżej procedura oświadczeniowa), którą pierwotnie przygotowano w celu wsparcia polskiego sektora rolnego, a następnie rozszerzono na pozostałe dziedziny gospodarki. Zmiana warunków nastąpiła po 24 lutego 2022 roku wraz z pojawieniem się uchodźców wojennych z Ukrainy. W przeważającej mierze były to młode matki z dziećmi, czyli osoby przynależące akurat do tych grup aktywności zawodowej, które w Małopolsce i Polsce dynamicznie się zmniejszają.

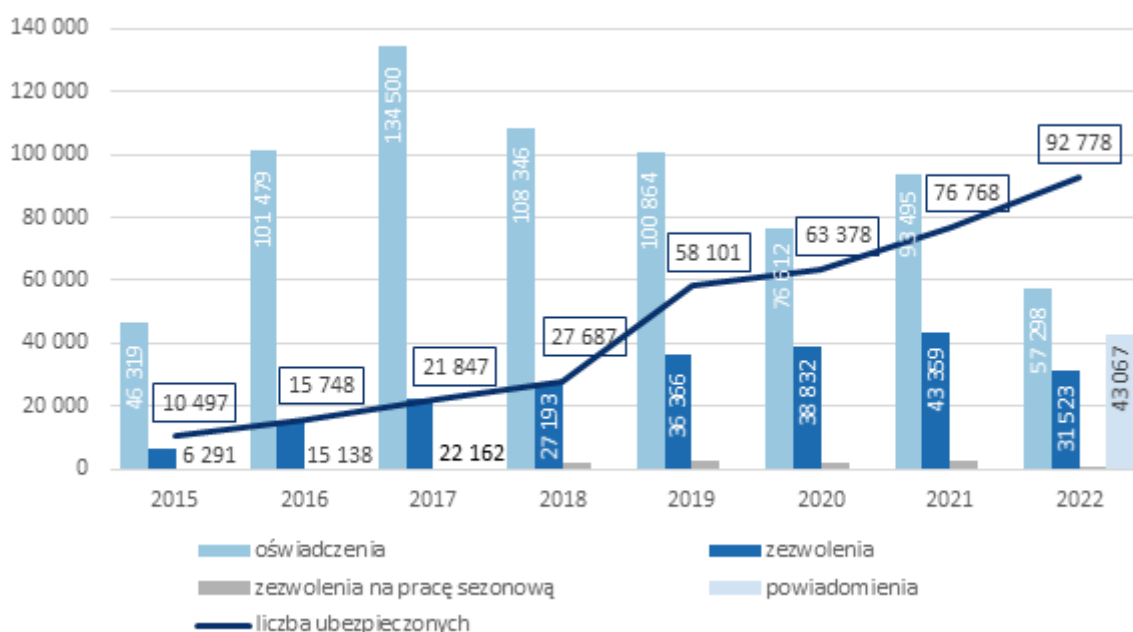
⁵⁴ Partnerstwo Wschodnie to polityka zagraniczna Unii Europejskiej realizowana w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa skierowana do sześciu państw: Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Gruzji, Mołdawii i Ukrainy, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/partnerstwo-wschodnie> [dostęp 23.06.2023].

Badania potwierdzają, że głównym motywem zatrudniania imigrantów jest brak krajowych pracowników. W 2020 roku, w odpowiedzi na pytanie o najważniejszy powód zatrudniania migrantów, około 83% firm wskazało brak chętnych do podjęcia pracy wśród polskich pracowników, 59% firm uznało, że jest nim większa dyspozycyjność pracowników cudzoziemskich, a 5% zaznaczyło, że są nim niższe oczekiwania płacowe cudzoziemców (ten powód znaczna część respondentów umieszczała na 3-4 miejscu)⁵⁵.

Liczba cudzoziemców pracujących w Małopolsce regularnie rośnie

Jednym z najważniejszych źródeł informacji o cudzoziemcach pracujących w Polsce są dane ZUS⁵⁶. Pokazują one, że na koniec 2022 roku w województwie małopolskim było 92 778 ubezpieczonych, którzy w zgłoszeniu do ubezpieczeń emerytalnego i rentowych podali obywatelstwo inne niż polskie. Liczba ubezpieczonych w 2022 roku, w porównaniu do roku 2021 wzrosła o 21%, a gdy porównać ubezpieczonych w 2022 roku do liczby z 2015 roku (10 497) wzrost był dziewięciokrotny.

WYKRES 8 Zmiana liczby wydanych dokumentów uprawniających cudzoziemców do podejmowania pracy oraz liczby ubezpieczonych cudzoziemców w Małopolsce w latach 2015-2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z ZUS, MUW i WUP

⁵⁵ P. Strzelecki, *Imigranci w polskiej gospodarce – raport z badań ankietowych*, Departament Statystyki Narodowego Banku Polskiego, Warszawa 2020, <https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/publikacje/migracyjne/migracyjne.html>.

⁵⁶ W wykorzystanych w analizie danych dotyczących ubezpieczonych oraz danych pozyskanych z dokumentów uprawniających cudzoziemców do podejmowania zatrudnienia pojawiają się zarówno obywatele państw trzecich, jak i państw UE. Mimo że diagnoza skoncentrowana jest na obywatelach państw trzecich, uwzględnienie informacji o pracujących obywatelach Unii Europejskiej pozwala na całościowe ujęcie zagadnienia pracy cudzoziemców w Małopolsce. Ponadto pokazuje obszary zatrudnienia, których atrakcyjność jest na tyle duża, że przyciągają one osoby z zaможnych krajów UE. Jednocześnie obywatele państw trzecich stanowią zdecydowaną większość cudzoziemców przebywających w województwie – pięć najliczniejszych grup imigrantów to obywatele: Ukrainy, Białorusi, Gruzji, Indii i Federacji Rosyjskiej. Na koniec 2022 roku obywatele tych krajów stanowili 74% wszystkich cudzoziemców posiadających ważne dokumenty pobytowe w województwie małopolskim (por. Tabela 1), a uwzględniając również Ukraińców posiadających PESEL UKR udział ten wynosił aż 88%. Tym samym dane pokazujące informacje dla ogółu cudzoziemców mieszkających w regionie, z racji struktury tej populacji ze względu na kraj pochodzenia, dotyczą w większości obywateli pięciu ww. państw trzecich.

Drugim cennym źródłem informacji o pracujących imigrantach są dokumenty uprawniające do podjęcia legalnego zatrudnienia⁵⁷.

W Małopolsce, w 2022 roku pod względem liczbowym dominowały oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi (57 298)⁵⁸, następnie powiadomienia urzędu pracy o zatrudnieniu obywatela Ukrainy (43 067) oraz zezwolenia na pracę (31 523). Spadki liczby oświadczeń (o 39%) oraz zezwoleń (o 27%) w 2022 roku w stosunku do roku poprzedniego są przede wszystkim konsekwencją zmian prawnych, które umożliwiły szybkie i łatwe zatrudnianie obywateli Ukrainy w oparciu o tzw. powiadomienia. Od marca, gdy zaczęły one obowiązywać, do końca grudnia wpłynęło ich w Małopolsce 43,1 tys. Łącznie w 2022 roku wydano 132 377 dokumentów legalizujących pracę cudzoziemców, tj. o 5% mniej niż w 2021 roku (139 573).

Należy jednak pamiętać, iż powyższe dane dotyczą wyłącznie dokumentów legalizujących pracę cudzoziemców w Polsce. Jednocześnie znaczna część cudzoziemców posiada dostęp do rynku pracy na podstawie otrzymanych zezwoleń pobytowych lub innych dokumentów umożliwiających legalne podjęcie pracy. Należy też pamiętać, że część zezwoleń na pracę nie jest realizowana (np. przez problemy z otrzymaniem wizy) lub zezwolenia te zostają wygaszone z mocy prawa (np. po otrzymaniu zezwolenia na pobyt czasowy w celu wykonywania pracy na jednakowych warunkach z tymi określonymi w zezwoleniu na pracę⁵⁹). Podsumowując, z uwagi na liczbę procedur określenie dokładnej liczby cudzoziemców uprawnionych do wykonywania pracy w Małopolsce jest niemożliwe, a dostęp do rynku pracy zależy od statusu cudzoziemca i posiadanych przez niego dokumentów.

Do 2021 roku we wszystkich statystykach w obszarze zezwoleń na pracę widoczny był dominujący udział obywateli Ukrainy spośród wszystkich cudzoziemców. W latach 2019 i 2020 udział zezwoleń na pracę dla Ukraińców wyniósł 80%, w 2021 roku 65%, a w 2022 roku tylko 17%. Wraz z wprowadzeniem nowych rozwiązań prawnych dotyczących uprawnień do podejmowania pracy przez cudzoziemców porównanie danych o dokumentach za poprzednie lata nie jest proste. Zmiany liczby zezwoleń w 2022 roku spowodowane były głównie uproszczeniem procedury zatrudniania cudzoziemców na podstawie oświadczenia pracodawcy o powierzeniu wykonywania pracy. Pozwala ona obywatelom Ukrainy, Armenii, Białorusi, Gruzji i Mołdawii wykonywać pracę w Polsce przez 24 miesiące⁶⁰ bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę. Ze względu na te zmiany, statystyki obrazujące liczbę wydanych zezwoleń na pracę dla tych grup narodowościowych w 2022

⁵⁷ W przypadku analizy dokumentów legalizujących zatrudnienie istotne jest, by pamiętać o tym, że różny jest okres obowiązywania uprawnień do legalnego zatrudnienia, stąd liczba wystawionych dokumentów w danym roku nie jest równoznaczna z liczbą osób uprawnionych w danym roku do legalnego zatrudnienia.

⁵⁸ Oświadczenia o powierzeniu wykonywaniu pracy cudzoziemcowi są problematyczne jako źródło danych, gdyż oświadczenie jest tylko deklaracją woli ze strony pracodawcy i często wiąże się z tym, że ostatecznie cudzoziemiec nie zostanie zatrudniony lub nie podejmie pracy. Rezygnacja nie wiąże się z żadnymi negatywnymi konsekwencjami. Względnie częstym zjawiskiem było rejestrowanie większej niż faktycznie potrzebna liczby oświadczeń.

⁵⁹ Art. 88m ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy określa sytuacje, w których zezwolenie na pracę zostaje wygaszone z mocy prawa. W tym przypadku nie jest wymagane, aby organ administracji publicznej wydał jakiegokolwiek rozstrzygnięcie lub rozpoczął prowadzenie postępowania wyjaśniającego.

⁶⁰ Do 29.01.2022 roku pracodawca mógł zarejestrować oświadczenie na 6 miesięcy w ciągu 12 miesięcy. Oznaczało to, że po przepracowaniu 6 miesięcy cudzoziemiec i pracodawca musieli czekać kolejne 6 miesięcy na rejestrację kolejnego, https://kadry.infor.pl/kadry/inne_formy_zatrudnienia/cudzoziemcy/5412427,Cudzoziemcy-2022-zmiany-przepisy-zatrudnianie.html.

roku należy traktować ostrożnie⁶¹. Należy też pamiętać, że cudzoziemiec ma prawo do wykonywania pracy u kilku pracodawców jednocześnie, bez względu na ich liczbę i podstawę legalizacji zatrudnienia (oświadczenie o powierzeniu wykonywania pracy, zezwolenie na pracę, zezwolenie jednolite na pobyt czasowy i pracę).

Choć wśród imigrantów dominują Ukraińcy, rośnie liczba migrantów z Białorusi, a także z Azji, Ameryki Południowej i Afryki

W 2022 roku liczba cudzoziemców zamieszkujących Małopolskę ubezpieczonych w ZUS wyniosła 92 778 osób, z czego 65% stanowili Ukraińcy (60 740 osób), 8% Białorusini (7255), a po 3% Gruzini (3020) oraz Indusi (2714). Kolejne nacje pod względem liczby ubezpieczonych to: Rosjanie (1650 osób), Włosi (1057), Mołdawianie (1033), Turcy (990), Hiszpanie (607) oraz Rumuni (549).

W porównaniu do 2021 roku liczba ubezpieczonych wzrosła o 21%, natomiast w porównaniu do roku 2019 o 60%. W 2022 roku największe wzrosty dotyczyły najliczniej reprezentowanych nacji, tj.: Ukraińców (60 740 osób; +6661 osób), Białorusinów (7255; + 3150), Gruzinów (3020; + 694) oraz Indusów (2714; + 825). W ujęciu procentowym najwięcej przybyło⁶² obywateli: Kolumbii (314%; +348 osób); Indonezji (196%; +312); Uzbekistanu (169%; +374); Białorusi (77%; +3150); Azerbejdżanu (69%; +233); Filipin (65%; +134); Turcji (54%; + 349); Bangladeszu (52%; +97); Kazachstanu (49%; +144); Egiptu (46%; +81) oraz Indii (44%; +825). W przypadku tych krajów systematyczny wzrost liczby ubezpieczonych obserwowany jest już od 2019 roku.

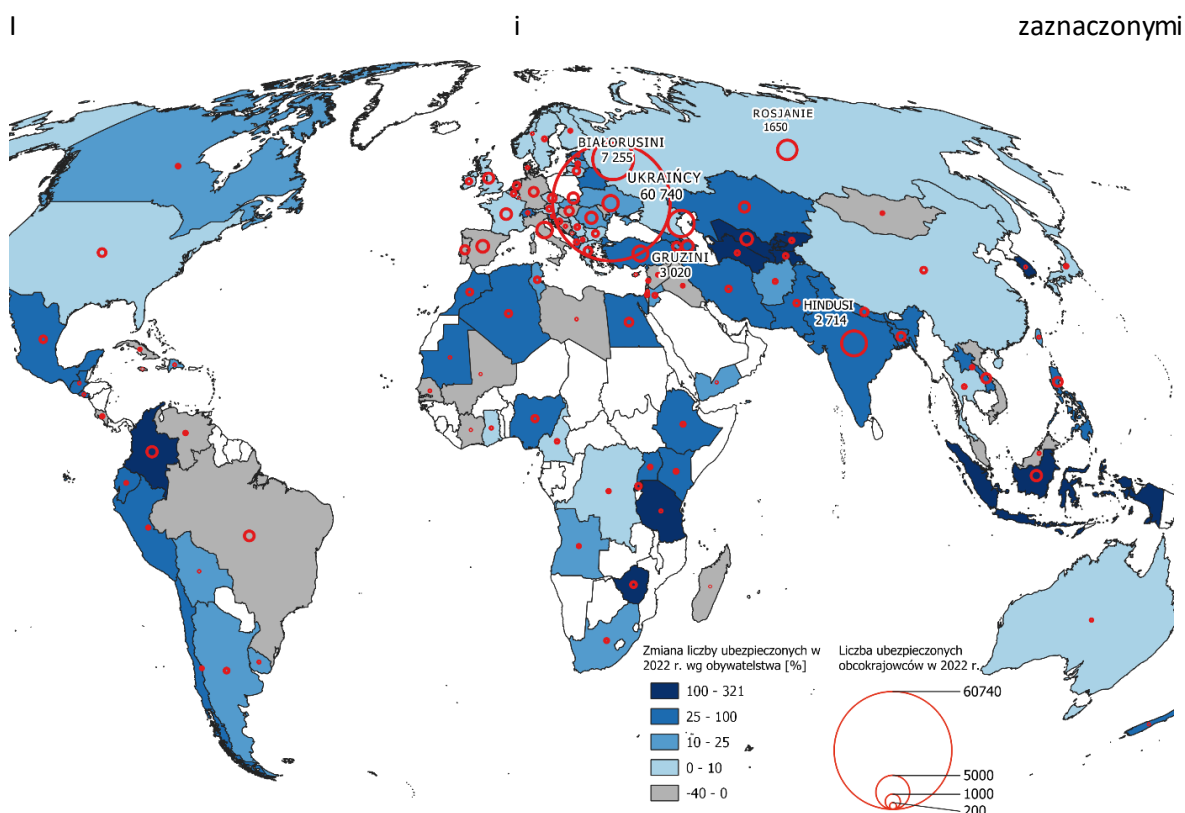
Opisywane wzrosty liczby ubezpieczonych w 2022 roku znacząco przekraczają wartość średnią (25%) oraz wzrost liczby obywateli Ukrainy (12%), co może świadczyć o częściowym „wyczerpaniu” możliwości zasobów pracy z Ukrainy i sięgania pracodawców po nowe kierunki, które są bardziej odległe od Polski nie tylko geograficznie, ale też kulturowo. W przypadku Ukraińców ważna jest również zmiana powodu przyjazdu do Polski, gdzie na pierwszy plan wysuwają się wątki związane z ochroną życia (względy humanitarne) w miejsce dotychczasowych czynników ekonomicznych.

---

⁶¹ Ze względu na rozproszenie danych dotyczących aktywności zawodowej, ograniczoną ich dostępność, jak również różnorodność dostępnych przekrojów do analizy, w niniejszej diagnozie wykorzystano różne źródła. Do najbardziej użytecznych należą dane o liczbie ubezpieczonych pochodzące z ZUS oraz dane o dokumentach legalizujących pracę pochodzące z SC MUW i z powiatowych urzędów pracy (za pośrednictwem WUP). Wykorzystano również wnioski z warsztatów diagnostycznych w obszarze rynku pracy.

⁶² Wyliczenie ograniczone jest do 30 krajów z liczbą ubezpieczonych w 2022 roku przekraczających 250 osób.

WYKRES 9 Zmiana liczby ubezpieczonych cudzoziemców według obywatelstwa w Małopolsce w latach 2021-2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych

Podobny obraz zmian dotychczasowych kierunków migracji zagranicznych wyłania się z analizy dokumentów legalizujących pracę. W kategoriach liczbowych największy przyrost w 2022 roku obserwowany był wśród Białorusinów (+3889), Gruzinów (+1672), Turków (+1172), Indusów (+847) oraz Uzbeków (+643), natomiast w kategoriach procentowych – wśród Kirgizów (316%; +357), Turkmenów (296%; +287), Pakistańczyków (281%; +163), Turków (229%; +1172), Tadżyków (152%; +196) oraz Indonezyjczyków (143%; +244). Istotnym elementem odróżniającym te dane od informacji o zmianie liczby ubezpieczonych cudzoziemców (ZUS) była informacja o Ukraińcach – liczba dokumentów legalizujących zatrudnienie wydanych obywatelom Ukrainy w porównaniu do 2021 roku spadła o 13 480, czyli o 14%, co, jak wspomniano, związane było z wejściem w życie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, której jednym z głównych założeń było pełne dopuszczenie Ukraińców do polskiego rynku pracy⁶³, a także z powrotem części Ukraińców do kraju w celu obrony ojczyzny przed rosyjską inwazją.

Na liczbę dokumentów legalizujących zatrudnienie wydawanych w 2022 roku miało również wpływ wydłużenie okresu obowiązywania oświadczeń pracodawcy o powierzeniu wykonywania pracy

⁶³ Obecnie wnioski o wydanie zezwoleń na pracę dla obywateli Ukrainy dotyczą w głównej mierze delegowania pracowników do Polski (zezwolenia typu C, D, E), ponieważ ten typ zatrudnienia, jak do tej pory, nie uległ żadnym modyfikacjom czy uproszczeniom.

cudzoziemcowi⁶⁴. Co ciekawe, w przypadku obywateli Białorusi i Gruzji (również objętych procedurą oświadczeniową) zmiany proceduralne nie przełożyły się na spadek liczby dokumentów legalizujących pracę. Może to świadczyć o ograniczonych możliwościach dalszego wzrostu liczby pracujących z Ukrainy.

Wraz z popularyzacją procesów migracji narastać będą zagrożenia towarzyszące temu zjawisku, w tym dotyczące legalności zatrudnienia oraz zgodności warunków zatrudnienia z polskim prawodawstwem, a także zjawiska przemytu i handlu ludźmi

Dzięki liberalizacji przepisów migracyjnych i upraszczaniu procesu legalizowania pobytu i pracy cudzoziemców w Polsce, systematycznie rośnie liczba cudzoziemców ubiegających się o legalizację pobytu na terytorium RP. Taki stan rzeczy stanowi jednak pole do nadużyć. Należy bowiem pamiętać, że uzyskanie tytułu pobytowego w jednym z krajów Schengen umożliwia podróżowanie i pobyt na terytorium całej Strefy Schengen. Obserwuje się zatem sytuację, w której przepisy mające na celu łatwiejsze uzupełnianie niedoborów kadrowych na krajowym rynku pracy są wykorzystywane do stwarzania fikcji prawnej jedynie w celu otrzymania stosownego zezwolenia na pracę, będącego przepustką do otrzymania wizy umożliwiającej legalny wjazd i pobyt w UE. Działalność taką prowadzą zorganizowane grupy przestępcze, często o charakterze transgranicznym. Ofiarami takich oszukańczych praktyk są często nieświadomi cudzoziemcy, którzy z przestępczym procederem spotykają się już w kraju pochodzenia. Oferowana jest im „usługa” legalizacji pobytu poprzez kreowanie fikcji zamieszkania (np. fałszywe umowy najmu) i pracy (nieistniejące miejsca pracy). Prowadzący taką oszukańczą działalność wykorzystują trudną sytuację osób zdeterminowanych do wyjazdu ze swojego kraju oraz nieznaną im przepisów i procedur i często podejmują się roli pełnomocnika w postępowaniu administracyjnym, wyłudzając znaczne środki finansowe.

Kolejnym zidentyfikowanym wyzwaniem jest zjawisko przemytu i handlu ludźmi. Przemyt migrantów, dokonywany na ogół przez zorganizowane grupy przestępcze, obejmuje pomoc w nielegalnym przekroczeniu granicy państwowej lub/i fałszowanie dokumentów wjazdowych. Handel ludźmi dotyczy wykorzystywania jednostek do przymusowej/niewolniczej lub nielegalnej pracy (szczególnie w zawodach trudnych, niebezpiecznych i degradujących, np. w sektorze usług seksualnych), często w celu „odpracowania” kosztów nielegalnego przetrwania i transportu. Uczestnicy warsztatów diagnostycznych zwrócili uwagę, że zjawisko przemytu migrantów i proceder handlu ludźmi dotyczy w coraz większym stopniu województwa małopolskiego i obejmuje następujące kierunki i grupy cudzoziemców:

- kraje byłego ZSRR (szczególnie byłych republik zakaukaskich), w tym Tadżykistan, Kirgistan, Turkmenistan i Uzbekistan;
- kraje Azji Południowej, w szczególności Bangladesz, Indie i Pakistan;
- kraje Ameryki Łacińskiej, w tym Meksyk, Kolumbia i Wenezuela;

---

⁶⁴ Procedura ta pozwala obywatelom Ukrainy, Armenii, Białorusi, Gruzji i Mołdawii wykonywać pracę w Polsce przez 24 miesiące. Do 29.01.2022 roku pracodawca mógł zarejestrować oświadczenie na 6 miesięcy w ciągu 12 miesięcy. Oznaczało to, że po przepracowaniu 6 miesięcy cudzoziemiec i pracodawca musieli czekać kolejne 6 miesięcy na rejestrację kolejnego, https://kadry.infor.pl/kadry/inne_formy_zatrudnienia/cudzoziemcy/5412427,Cudzoziemcy-2022-zmiany-przepisy-zatrudnianie.html.

- uchodźcy wojenni z Ukrainy, w szczególności kobiety i dzieci podróżujące w asyście osób dorosłych niespokrewnionych.

Spostrzeżenia te znajdują potwierdzenie w informacjach będących w dyspozycji członków Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi. Bezpośrednio z procederem handlu ludźmi spotkali się również pracownicy punktu informacyjno-doradczego dla obywateli państw trzecich prowadzonego przez wojewodę małopolskiego, którzy informacje te przekazywali odpowiednim organom ścigania.

Ofiary handlu ludźmi najczęściej wykorzystywane są do pracy przymusowej, prostytucji lub żebractwa. Zdarzają się również przypadki ofiar niewolnictwa domowego czy zmuszania do zawierania fikcyjnych związków małżeńskich. Handel ludźmi to przestępstwo o globalnej skali, jest trzecim pod względem dochodów nielegalnym biznesem (po handlu bronią i narkotykami). Polska jest jednocześnie krajem pochodzenia, krajem tranzytowym oraz krajem docelowym dla ofiar tego procederu. Obecnie najczęstszymi formami wykorzystania w handlu ludźmi są: wykorzystanie do pracy przymusowej oraz wykorzystanie do prostytucji i w przemyśle pornograficznym. Cudzoziemcy będący ofiarami pracy przymusowej w Polsce to najczęściej osoby rekrutowane w swoich krajach pochodzenia, bardzo często za pośrednictwem lokalnych agencji pośrednictwa pracy (są wprowadzane w błąd co do warunków pracy, płacy i zakwaterowania)⁶⁵.

Ze względu na przestępczy charakter opisywanych zjawisk ich rzeczywista skala jest trudna do oszacowania.

Obserwacje te potwierdzili uczestnicy warsztatów diagnostycznych, identyfikując także inne problemy w obszarze legalności zatrudnienia oraz zgodności zatrudnienia z polskim prawodawstwem. Wskazywano w szczególności na:

- działalność nieuczciwych pełnomocników lub osób podających się za wykwalifikowanych specjalistów w obszarze legalizacji pobytu i pracy⁶⁶;
- fałszowanie dokumentów legalizujących wykonywanie pracy w Polsce, np. zezwoleń na pracę;
- zaniżanie lub nieodprowadzanie składek na ubezpieczenie zdrowotne oraz ubezpieczenie społeczne;
- nieuczciwe agencje pracy tymczasowej, zlecające imigrantom pracę na warunkach niezgodnych z krajowymi normami dotyczącymi czasu pracy czy bezpieczeństwa i higieny pracy;
- umowy niezgodne z polskim prawem (np. poniżej wynagrodzenia minimalnego) lub niezgodne z wydanym zezwoleniem na pracę;
- brak centralnego miejsca, gdzie można by uzyskać informację o warunkach wjazdu do Polski, pracy w Polsce i prawach pracowniczych oraz brak takich działań poza granicą Polski;

---

⁶⁵ Krajowy Plan Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2022-2024, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2021.

⁶⁶ Wydział Spraw Cudzoziemców Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie przeciwdziała temu procederowi. Każdego dnia kilkuset obywateli państw trzecich otrzymuje wsparcie telefoniczne, mailowe oraz na stanowiskach informacji bezpośredniej. Cudzoziemcy, którzy uzyskują precyzyjną informację dotyczącą procedur migracyjnych nie tylko nie korzystają z usług nieuczciwych pełnomocników, ale także unikają problemów z nielegalnym pobyciem i zatrudnieniem.

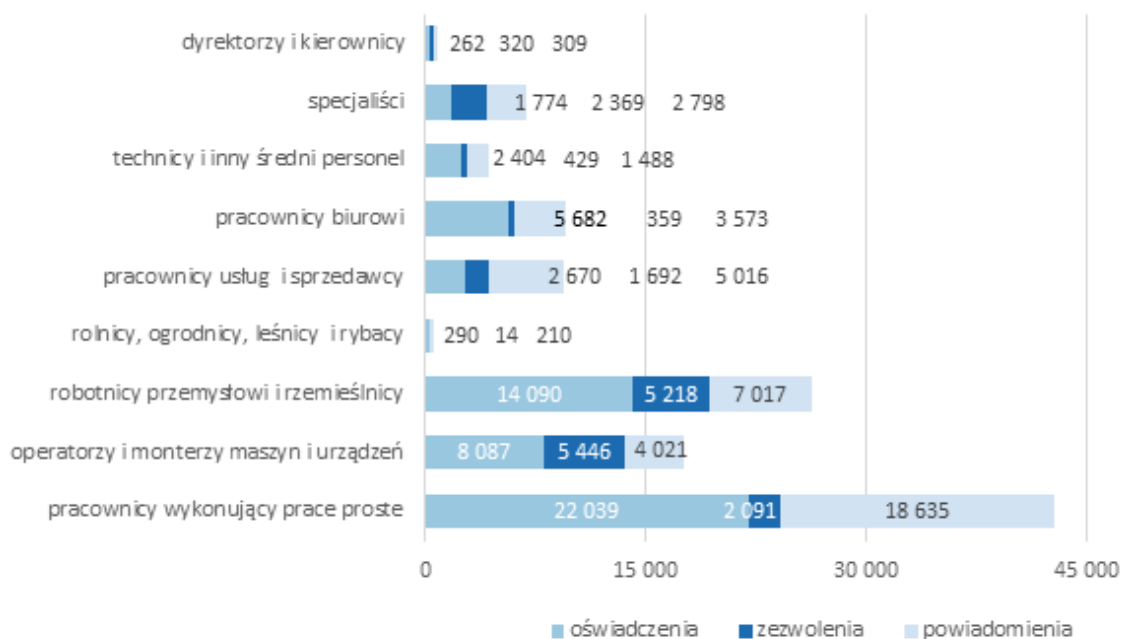
- niezgłaszanie przez imigrantów przypadków wyzysku oraz stosowanej wobec nich przemocy, głównie z uwagi na dużą hermetyczność grup imigrantów, niechęć do kontaktów z organami ścigania (także z uwagi na złe doświadczenia z kraju pochodzenia) czy braki w zakresie komunikacji (większość imigrantów nie tylko nie zna języka polskiego, ale też słabo zna język angielski).

Na przypadki dyskryminujące i nieuczciwe praktyki pracodawców, zatrudniających imigrantów na mniej korzystnych zasadach niż Polaków, zwrócono również uwagę w ekspertyzie CASPAR UEK. Wskazano na przypadki zaniżania zarobków pracownikom cudzoziemskim, niewywiązywania się z umów i niepłacenia na czas lub w ogóle czy zatrudniania w oparciu o krótkoterminowe umowy cywilno-prawne co powoduje brak stabilności zatrudnienia, zwiększa poczucie niepewności i zdecydowanie nie sprzyja integracji.

Imigranci zatrudniani są najczęściej przy pracach prostych

Imigranci najczęściej zatrudniani są w zawodach, w których nie jest wymagany wyższy poziom wykształcenia oraz kompetencji. Na wykresie poniżej przedstawiono stanowiska według wielkich grup zawodowych, poczynając od tych, które wymagają najwyższego poziomu kompetencji oraz poziomu wykształcenia (dyrektorzy i kierownicy), aż do tych o wymaganym najniższym poziomie kompetencji i kształcenia (pracownicy wykonujący prace proste)⁶⁷.

WYKRES 10 Liczba wydanych dokumentów uprawniających cudzoziemców do podejmowania pracy w ujęciu wielkich grup zawodowych w Małopolsce w 2022 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MUW i WUP

⁶⁷ Informacja o stanowiskach pracy została usystematyzowana według Klasyfikacji Zawodów i Specjalności (Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 227) – każde stanowisko pracy oraz zawód zostały przyporządkowane do wielkiej grupy zawodowej.

W 2022 roku najwięcej dokumentów legalizujących pracę dotyczyło pracowników wykonujących prace proste (42 756, tj. 36% ogółu zezwoleń⁶⁸, oświadczeń i powiadomień). Wśród stanowisk dominowały te dla pracowników wykonujących prace proste w przemyśle (18 363) – najczęściej to pracownicy na liniach produkcyjnych oraz pomoce i osoby sprzątające w domach, biurach i hotelach (6073). W grupie tej zdecydowanie dominowały osoby pochodzące z Ukrainy (33 282; 78% pracowników przy pracach prostych), Gruzji (3867; 9%), Białorusi (2466; 6%) oraz Mołdawii (1285; 3%). Spośród wszystkich analizowanych grup jest to jedyna, w której występuje względna równowaga pomiędzy mężczyznami i kobietami. W pozostałych wielkich grupach zawodowych przeważają mężczyźni.

W kontekście kwalifikacji ważne jest, aby zwrócić uwagę na kilka kwestii, dotyczących szczególnie uchodźców i uchodźczyń wojennych z Ukrainy. Uczestnicy warsztatów diagnostycznych wskazywali, że z uwagi na sytuację zagrożenia życia część tych osób nie zabrała ze sobą dokumentów potwierdzających wykształcenie i doświadczenie zawodowe, a z powodu wojny nie są w stanie ich dostarczyć lub uległy one zniszczeniu. Jest też część uchodźczyń bez doświadczenia zawodowego, gdyż dotychczas zajmowały się prowadzeniem domu i opieką nad dziećmi⁶⁹. Dla tych grup osób jedynym obszarem, w którym mogą poszukiwać zatrudnienia, są oferty związane z wykonywaniem prostych prac niewymagających kwalifikacji. Kolejnymi czynnikami utrudniającymi podejmowanie zatrudnienia, szczególnie w przypadku uchodźczyń wojennych z Ukrainy, jest opieka nad dziećmi (szerzej w dalszej części diagnozy) oraz problem tymczasowości – osoby przybyłe do Polski po 24 lutego 2022 roku nie wiedzą jak długo tu zostaną. Uczestnicy warsztatów zwracali też uwagę, iż niejednokrotnie osoby, które dotychczas nie podjęły pracy, robią to świadomie i jest to celowa strategia przeczekania do końca wojny. Aktywizacja zawodowa tych osób, jeśli posiadają one wystarczające środki do życia, nie wydaje się możliwa.

Jeśli chodzi o kwestię tymczasowości pobytu, to w opinii uczestników badania prowadzonego na potrzeby opracowania ekspertyzy CASPAR UEK oddziałuje ona nie tylko na uchodźczyń i uchodźców, osłabiając ich gotowość do podejmowania pracy, ale wpływa także na nastawienie polskich pracodawców. Część z nich niechętnie zatrudnia pracowników z Ukrainy, szczególnie na stanowiskach wymagających dłuższego procesu wdrożenia do pracy, właśnie z obawy o ich nagły wyjazd.

Odmiernym zjawiskiem sygnalizowanym przez uczestników warsztatów diagnostycznych była niechęć części firm do rozwijania kompetencji przez pracowników. W wielu wypadkach pracodawcy są bowiem zainteresowani wypełnieniem luk na stanowiskach niewymagających kwalifikacji, na które nie ma chętnych Polaków. W tym kontekście zapewnienie możliwości szkoleń dla imigrantów

---

⁶⁸ W przypadku danych pochodzących z SC MUW zezwolenia zostały ograniczone do tych, w których pracodawcy zgłaszający miejsce wskazali Małopolskę. Zdarza się, że podmioty powierzające pracę mogą określać jako miejsce wykonywania pracy także adresy, które znajdują się nie tylko w Małopolsce, ale także w innych częściach Polski, stąd w danych pojawiały się powiaty z innych województw. Pojawianie się zezwoleń na pracę w SC MUW z innych województw może też wynikać stąd, że pracodawcy chętniej zwracają się do tego urzędu z wnioskami o zezwolenie na pracę wiedząc, że sprawy będą szybciej załatwione (jeden z najkrótszych terminów procedowania wniosków w Polsce).

⁶⁹ K. Pędziwiatr, J. Brzozowski, O. Nahorniuk, *Refugees from Ukraine in Kraków*, Raport OWIM, Kraków 2022, https://owim.uek.krakow.pl/wp-content/uploads/user-files/reports/refugeereport1.pdf?_t=1666959409; P. Trzecznyńska, S. Luchik-Musiyezdova, J. Dymanus, *Migranci i migrantki przymusowe z Ukrainy w Krakowie w świetle badań jakościowych. Raport OWIM*, Kraków, grudzień 2022, https://owim.uek.krakow.pl/wp-content/uploads/user-files/reports/Migranci%20i%20migrantki%20przymusowe%20Raport%20OWiM%202022.pdf?_t=1673302705

może sprzyjać ich mobilności zawodowej, co z kolei pracodawców może pozbawiać dotychczasowej kadry, a więc stanowić obciążenie i dodatkowy koszt w postaci konieczności otwarcia nowej rekrutacji, a także przyuczenia do stanowiska nowego pracownika. Ponadto, obecnie brakuje w firmach, zwłaszcza małych i średnich, wiedzy i kompetencji w zarządzaniu różnorodnymi narodowościowo zespołami pracowniczymi. Jako jeden z powodów tego stanu rzeczy uczestnicy warsztatów wskazali dotychczasowy charakter migracji (z przewagą pobytów sezonowych lub krótkoterminowych), który wiązał się z tym, iż znaczna część pracodawców traktowała cudzoziemców jako doraźne uzupełnienie niedoborów kadrowych. Braki na rynku pracowników, ze względu na wskazane już czynniki, przede wszystkim demograficzne, będą jednak w najbliższym czasie wymuszać zmiany w podejściu do zatrudniania cudzoziemców (dążenie do migracji stabilnej, w dłuższej perspektywie czasowej).

Wśród zawodów widoczna jest specjalizacja narodowa

Drugą, po „pracownikach wykonujących prace proste” wielką grupą zawodową, dla której zgłoszono najwięcej dokumentów legalizujących pracę są „robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy” (26 325, 22% ogółu dokumentów). Większość to sprawy załatwiane w powiatowych urzędach pracy, lecz dysproporcja pomiędzy zezwoleniami (MUW) a oświadczeniami i powiadomieniami (PUP) nie była tak duża jak w przypadku pracowników przy pracach prostych. Najwięcej dokumentów wystawiono dla „robotników budowlanych robót stanu surowego” (9306), „robotników budowlanych robót wykończeniowych” (4018) oraz „robotników w przetwórstwie spożywczym” (2370). W gronie „robotników budowlanych robót stanu surowego” najliczniej reprezentowani byli: Ukraińcy (61%), Gruzini (13%), Białorusini (6%), Uzbegy (4%) oraz Turcy (3%). W przypadku „robotników budowlanych robót wykończeniowych” również dominowali Ukraińcy (69%), a następnie Białorusini (11%), Gruzini (5%) oraz Mołdawianie (4%). Wśród „robotników w przetwórstwie spożywczym” wyróżniali się obywatele: Ukrainy (62%), Gruzini (18%) oraz Nepalczycy (4%).

Trzecią grupą pod względem liczby dokumentów legalizujących pracę byli „operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń” (17 554; 15% ogółu dokumentów legalizujących pracę z 2022 roku). Niemal wszystkie dokumenty dotyczyły kierowców: 9327 dokumentów dotyczyło „kierowców ciężarówek i autobusów”, a 3848 „kierowców samochodów osobowych, dostawczych i motocykli”. Łącznie w obydwu grupach kierowców najliczniej reprezentowani są obywatele: Ukrainy (57%), Gruzji (13%), Białorusi (8%), Uzbekistanu (7%) oraz Turcji (4%).

Kolejną grupą zawodową wyróżniającą się znaczącą liczbą pracowników to „pracownicy biurowi” (9614). W odniesieniu do cudzoziemców nazwa wielkiej grupy może być myląca, gdyż w ich przypadku chodzi głównie o zawód magazyniera – liczba oświadczeń, zezwoleń oraz powiadomień dla tego stanowiska pracy wyniosła 7439. Ze względu na duży udział powiadomień dominują obywatele tych samych krajów, co w przypadku pozostałych grup zawodowych: Ukrainy (73%), Białorusi (15%), Gruzji (8%) oraz Mołdawii (2%).

W gronie kolejnej wielkiej grupy zawodowej popularnej wśród cudzoziemców, tj. wśród „pracowników usług i sprzedawców” (9378 dokumentów legalizujących pracę) dominowali: kucharze (3018), sprzedawcy (1260), kelnerzy (1197) oraz fryzjerzy, kosmetyczki i manikiurzystki (1118). Wśród kucharzy największą grupę stanowią osoby pochodzące z: Ukrainy (54%), Indii (12%),

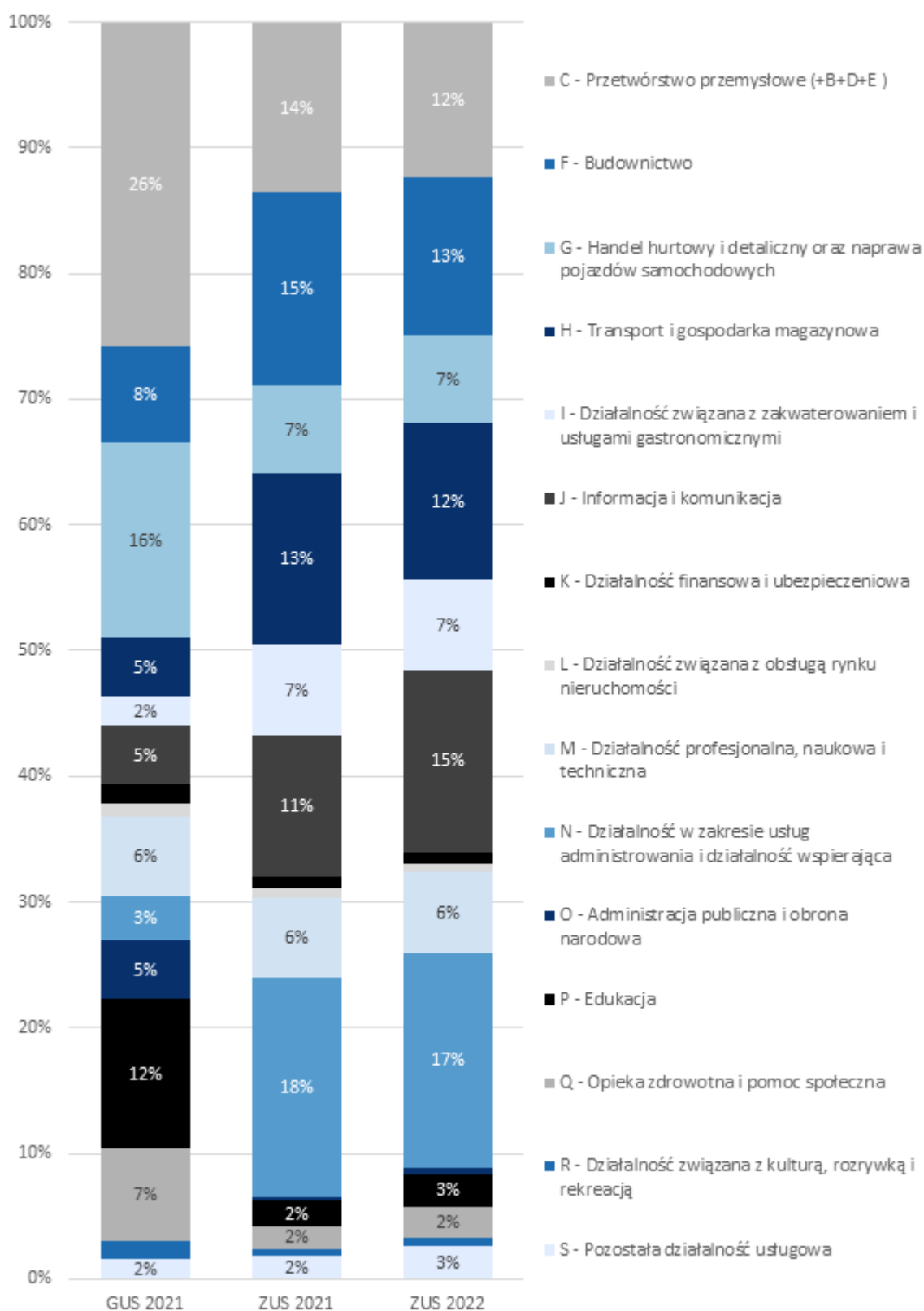
Bangladeszu (11%) oraz Nepalu (4%). Ukraińcy i Ukrainki zdecydowanie dominują wśród sprzedawców (93%), kelnerów (95%) oraz fryzjerów, kosmetyczek i manikiurzystek (90%).

Specjalizacja wśród cudzoziemców widoczna jest również na poziomie rodzajów działalności gospodarczej (PKD)⁷⁰. Analiza struktury ubezpieczonych według rodzajów działalności gospodarczej wskazuje, że w 2022 roku w Małopolsce najwięcej ubezpieczonych cudzoziemców było w „działalności w zakresie usług administrowania i działalności wspierającej” (N) (17%). W dziale tym zarejestrowane są zarówno agencje pracy tymczasowej, które delegują pracowników do pracy, firmy sprzątające, jak również firmy wspierające inne firmy w prowadzeniu biznesu (w modelu B2B). Drugim pod względem liczby ubezpieczonych cudzoziemców działem była „informacja i komunikacja” (J) (15%), gdzie ujęte są firmy z branży IT. Dopiero na trzecim miejscu znalazło się „budownictwo” (F) (13%), a następnie „transport i gospodarka magazynowa” (H) (12%) oraz „przetwórstwo przemysłowe” (C+B+D+E) (12%). W roku 2021 struktura ubezpieczonych cudzoziemców według PKD była zgoła odmienna – budownictwo (15%), przetwórstwo przemysłowe (14%) oraz transport (13%) stanowiły większe udziały i były na wyższych pozycjach niż „informacja i komunikacja” (11%). Porównanie danych z lat 2021-2022 wyraźnie wskazuje na duży wzrost liczby ubezpieczonych w „informacji i komunikacji” (o 4818 osób, tj. o 57%), co przełożyło się na wzrost ich udziału w strukturze ubezpieczonych (z 11% do 15%), podczas gdy w przetwórstwie przemysłowym, transporcie oraz budownictwie odnotowano spadek (średnio o 2 p.p.). W tym samym czasie wzrosła liczba ubezpieczonych cudzoziemców w „pozostałej działalności usługowej” (S), opiece zdrowotnej i pomocy społecznej (Q) oraz edukacji (P), czyli branżach, które są bardzo mocno sfeminizowane. Odnotowane wzrosty wyniosły średnio 1 p.p.

---

⁷⁰ Polska Klasyfikacja Działalności (PKD) to uporządkowane pogrupowanie rodzajów działalności gospodarczej, które wykonują podmioty działające na rynku. Podstawa prawna: rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) (Dz.U. nr 251, poz.1885 z późn. zm.).

WYKRES 11 Struktura ogółu pracujących w województwie małopolskim w 2021 roku w ujęciu PKD (GUS) oraz struktura ubezpieczonych cudzoziemców w 2021 i 2022 roku (ZUS)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ZUS i GUS

Struktura ubezpieczonych cudzoziemców różni się od struktury Małopolan. Cudzoziemcy dużo częściej pracują w „działalności w zakresie usług administrowania i działalności wspierającej” (N) (14 p.p.⁷¹), „informacji i komunikacji” (J) (10 p.p.), „transporcie i gospodarce magazynowej” (H) (7 p.p.), „budownictwie” (F) (5 p.p.) oraz „działalności związanej z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi” (I) (5 p.p.).

W przypadku poszczególnych nacji można mówić o specyficznej specjalizacji branżowej (wyłączając najliczniejszą grupę pracujących w Polsce cudzoziemców – Ukraińców, którzy rozproszyli się po wielu branżach). Przeszło połowa Białorusinów (58%) pracuje w „informacji i komunikacji” (IT), podobnie jak blisko połowa Rosjan (47%) oraz Indusów (45%). Dla Indusów drugim wyróżniającym się miejscem pracy (22%) jest „działalność w zakresie usług administrowania i działalności wspierającej”. Z kolei Gruzini zatrudnieni są głównie w transporcie (32%), „działalności w zakresie usług administrowania i działalności wspierającej” (22%), przemyśle (18%) oraz budownictwie (15%). Mołdawianie (szósta nacja pod względem liczby ubezpieczonych) koncentruje się głównie w przemyśle (54%). Włosi, Turcy, Azerowie oraz Hiszpanie najczęściej pracują w „informacji i komunikacji” (kolejno: 30%, 31%, 35%, 35%) oraz „działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej” (kolejno: 29%, 28%, 23% i 22%). Obywatele Uzbekistanu pracują głównie w transporcie (60%).

Jak wspomniano, Ukraińcy, ze względu na ich liczbę, obecni są w wielu branżach. 19% pracuje w „działalności w zakresie usług administrowania i działalności wspierającej”, 16% w budownictwie oraz po 14% w transporcie oraz w przemyśle. W porównaniu do danych z 2021 roku widać zmniejszenie liczby ubezpieczonych Ukraińców w budownictwie (-4 p.p.)⁷² oraz transporcie (-3 p.p.), a wzrost w „informacji i komunikacji” (+1 p.p.), edukacji (+1 p.p.), „administracji publicznej” (+1 p.p.); „opiece zdrowotnej i pomocy społecznej” (+1 p.p.) oraz „pozostałej działalności usługowej” (+1 p.p.). Dane te pokazują wyraźną zmianę w strukturze pracujących (ubezpieczonych) w Małopolsce obywateli i obywaterek Ukrainy – w 2022 roku zmniejszył się ich udział w branżach zmaskulinizowanych, a wzrósł w branżach sfeminizowanych.

Potwierdzenie powyższej obserwacji możliwe jest również dzięki porównaniu ubezpieczonych Ukraińców ze względu na wiek oraz płeć. Według danych o liczbie ubezpieczonych zamieszkujących Małopolskę liczba Ukraińców w 2022 roku zwiększyła się o 34%, przy czym przyrost mężczyzn wyniósł 11%, a kobiet 73%. Największe wzrosty dla obu płci w kategoriach względnych (procentowych) miały miejsce w grupie osób poniżej 19. roku życia oraz powyżej 60. roku życia (grupy do tej pory najrzadziej reprezentowane). Obserwowane zmiany są pokłosiem zaangażowania mężczyzn w działania wojenne w Ukrainie.

⁷¹ Różnica udziałów w strukturze ubezpieczonych (ZUS 2022) oraz zatrudnionych (GUS 2021).

⁷² W wyniku wojny w Ukrainie wiele firm, w tym zwłaszcza mniejszych podmiotów podwykonawczych, musiało zmierzyć się z gwałtownym odpływem ukraińskich pracowników, którzy w minionych latach stanowili około 80-90% cudzoziemców zatrudnionych legalnie na polskich budowach [w:] *Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w roku 2022*, WUP, Kraków 2023, op. cit.

Kraków jest liderem w kraju pod względem liczby imigrantów wykonujących pracę w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji

Istotnym elementem charakteryzującym małopolski i krakowski rynek pracy jest duża liczba wydanych dokumentów legalizujących wykonywanie pracy dla przedstawicieli grupy zawodowej określonej jako „specjaliści” (6941). W grupie tej dominują wysoko wykwalifikowani pracownicy, tj.: „analitycy systemów komputerowych i programiści” (2928), „specjaliści do spraw administracji i zarządzania” (1036), „specjaliści do spraw sprzedaży, marketingu i public relations” (527) oraz „specjaliści do spraw baz danych i sieci komputerowych” (515). W przypadku zawodów informatycznych w pierwszej trójce obok Ukraińców oraz Białorusinów znaleźli się Indusi, stanowiący około ¼ tej grupy.

Dane z analizy według grup zawodowych są spójne z wynikami analizy w ujęciu rodzajów działalności gospodarczej (PKD). Sektory gospodarki, w których napotykamy największą liczbę wysokiej klasy specjalistów cudzoziemców, to sekcje: J (informacja i komunikacja), K (działalność finansowa i ubezpieczeniowa) i M (działalność profesjonalna, naukowa i techniczna) PKD. W sektorach tych w województwie małopolskim z końcem października 2021 roku pracowało ponad 13,1 tys. cudzoziemców, w tym prawie 11,9 tys. w Krakowie. Oznacza to, że prawie 17,5% pracowników zagranicznych w Małopolsce i 27% pracowników zagranicznych w Krakowie to osoby wykonujące prace wysoko wyspecjalizowane, zakwalifikowane do sekcji J, K i M PKD. Najbardziej dynamiczny wzrost pracowników zagranicznych widoczny jest w branży informacyjno-komunikacyjnej: w 2019 roku w branży tej pracowało w województwie małopolskim 4,8 tys. pracowników zagranicznych, w 2021 roku prawie 8 tys.; w Krakowie wzrost był jeszcze większy – z 3,2 tys. do ponad 7 tys.

O popularności Małopolski wśród cudzoziemców posiadających wysokie kwalifikacje świadczy między innymi fakt, iż w regionie mieszka prawie połowa wszystkich cudzoziemców przebywających w naszym kraju na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy z tytułu wykonywania pracy w zawodzie wymagającym wysokich kwalifikacji (tzw. Blue Card). Zezwolenie to jest dokumentem legalizującym zarówno pobyt, jak i pracę cudzoziemca na terytorium RP. W przeciwieństwie do klasycznej procedury jednolitego zezwolenia na pobyt czasowy i pracę omawiane postępowanie zawiera szereg wymogów koniecznych do spełnienia przez wnioskodawcę⁷³. Jednocześnie otrzymanie zezwolenia typu Blue Card ułatwia funkcjonowanie na polskim rynku pracy, czego przykładem jest możliwość swobodnej zmiany pracodawcy po upływie dwóch lat od uzyskania zezwolenia⁷⁴.

Statystyki pokazują, iż w 2021 roku MUW wydał 45% wszystkich decyzji tego typu w Polsce, w 2022 roku – 32%. Tym samym Małopolska, a w niej Kraków, jest wiodącym obszarem tych zezwoleń na terenie całego kraju. Na atrakcyjność Krakowa wśród cudzoziemców wykonujących pracę w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji (tzw. ekspatów) wpływa fakt, że stanowi on ważny

---

⁷³ Wymogi te określa art. 127 ustawy o cudzoziemcach. Jednym z ważniejszych jest wymóg dołączenia do wniosku dokumentów potwierdzających posiadanie wyższych kwalifikacji zawodowych oraz posiadanie umowy o pracę, w której wynagrodzenie nie jest niższe niż równowartość 150% kwoty przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w roku poprzedzającym złożenie wniosku (w przypadku umów zawartych w 2022 roku miesięczne wynagrodzenie nie mogło być niższe niż 8493,79 zł brutto).

⁷⁴ W tym przypadku jedynym obowiązkiem cudzoziemca jest poinformowanie urzędu o zmianie pracodawcy lub warunków zatrudnienia określonych w zezwoleniu.

ośrodek zaawansowanych usług biznesowych oraz centrum rozwoju technologii IT w Europie Środkowo-Wschodniej⁷⁵. W mieście działa wiele międzynarodowych firm w obszarach takich jak: outsourcing procesów biznesowych (BPO), usługi informatyczne (IT) i teleinformatyczne (ICT), usługi wspólne (SSH) czy badania i rozwój (R&D). Firmy te, tworząc wielokulturowe środowisko pracy, w skład którego wchodzi pracownicy różnych narodowości, często konkurują między sobą w zatrudnianiu wysoko wykwalifikowanych specjalistów, co stawia tę kategorię migrantów w bardzo korzystnym położeniu. Tę grupę pracujących w Krakowie migrantów cechuje duże zróżnicowanie pod względem krajów pochodzenia, rodzajów pracy (branż), znajomości języka polskiego, sytuacji rodzinnej, relacji z Polakami itp., co przekłada się na trudność jednoznacznego scharakteryzowania tej grupy pod względem strategii migracyjnych oraz rodzajów i długości zakotwiczenia. Co do zasady, stanowią oni jednak bardzo mobilną kategorię osób migrujących, których centralnym punktem odniesienia jest praca i kariera zawodowa, a decyzje co do miejsca pobytu wynikają z oceny opłacalności danego wyboru i akumulacji transnarodowych doświadczeń. Choć osoby te są zwykle charakteryzowane jako kosmopolity, związani bardziej z przestrzeniami transnarodowymi i nieustanną mobilnością niż konkretnymi miejscami, są wśród nich także osoby chcące pozostać w danym miejscu, nawet jeśli nie na stałe, to na dłuższy czas. Trend ten dotyczy szczególnie rodzin z dziećmi w wieku szkolnym. Dużą rolę w zakotwiczeniu na dłużej odgrywa również status prawny (zwłaszcza obywatelstwo⁷⁶ lub uzyskanie dokumentów na pobyt bezterminowy⁷⁷)⁷⁸.

Wciąż nie jest wykorzystywany potencjał zawodowy cudzoziemców, którzy często podejmują zatrudnienie poniżej swoich kwalifikacji

W literaturze migracyjnej cudzoziemcy są zwykle⁷⁹ opisywani jako grupa szczególnie zagrożona pracą poniżej kwalifikacji. Przykładowo, pracownicy podejmujący pracę za pośrednictwem platform internetowych (np. w charakterze taksówkarza czy dostawcy, czyli w zawodach niewymagających

⁷⁵ W 2021 roku Kraków uplasował się na 1. miejscu w ogólnopolskim rankingu „Miasta przyjazne dla biznesu 2021” (ranking magazynu Forbes) oraz na 20. miejscu w rankingu Tholons Global Innovation Index 2021. Obok Krakowa w tym ostatnim rankingu znalazły się jeszcze dwa inne polskie miasta: Warszawa na 35. miejscu oraz Wrocław na 99. miejscu, <https://business.krakow.pl/start/210456,artykul,nagrody/i/wyroznienia.html>; [także:] J. Brzozowski, A. Legut, K. Pędziwiatr, P. Trzeszczyńska, D. Wiktor-Mach, *Ekspaci w Krakowie w kontekście procesów zadomawiania*, OWIM, Kraków 2021, https://owim.uek.krakow.pl/wp-content/uploads/user-files/reports/Raport_EXPATS_wersja%20ostateczna_25-02.pdf?t=1645828045

⁷⁶ J. Sikorska, K. Pędziwiatr, M. Stonawski, *Nowi Polacy-krakowianie – naturalizacja i zakotwiczenie w przestrzeni miejskiej*, Kraków, grudzień 2022, <https://owim.uek.krakow.pl/wp-content/uploads/2023/05/Raport-naturalizacyjny.pdf>

⁷⁷ Zgodnie z ustawą o cudzoziemcach wyróżnia się dwa rodzaje pobytu bezterminowego: pobyt stały (z uwagi na polskie pochodzenie bądź przesłanki o charakterze rodzinnym) oraz pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej (z uwagi na okoliczności o charakterze ekonomicznym).

⁷⁸ J. Brzozowski, A. Legut, K. Pędziwiatr, P. Trzeszczyńska, D. Wiktor-Mach, *Ekspaci w Krakowie w kontekście procesów zadomawiania*, OWIM, Kraków 2021, op. cit.

⁷⁹ Choć są też badania, które nie potwierdzają tej prawidłowości. Przykładowo, w badaniu imigrantów w Krakowie i województwie małopolskim przeprowadzonym pod koniec 2021 roku, ponad 1/3 (36%) imigrantów w Małopolsce oceniała swoją pracę jako maksymalnie dopasowaną do posiadanych kwalifikacji, a 62% powyżej średniej [za:] K. Pędziwiatr, J. Brzozowski, M. Stonawski, *Integracja imigrantów w Krakowie i województwie małopolskim*, Kraków, grudzień 2021, op. cit. Na wysoką samoocенę zgodności wykonywanej pracy z posiadanymi kwalifikacjami wskazuje także badanie pracujących w Polsce obywateli Ukrainy przeprowadzone w grudniu 2021 roku, w którym ponad 2/3 ankietowanych (68%) zadeklarowała, że wykonuje pracę zgodną ze swoimi kwalifikacjami, co oznaczało wzrost w porównaniu do 2019 roku o 17 p.p. [za:] *Raport mobilności transgranicznej. Obywatele Ukrainy na polskim rynku pracy. Badanie EWL Group*, 2022. Raport prezentuje wyniki ogólnopolskiego badania pracujących w Polsce obywateli Ukrainy z grudnia 2021 roku (N=600), w zestawieniu z wynikami badań z maja 2021 roku (N=574) oraz z maja 2019 roku (N=855). Badania zostały zrealizowane przez EWL Group we współpracy ze Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego.

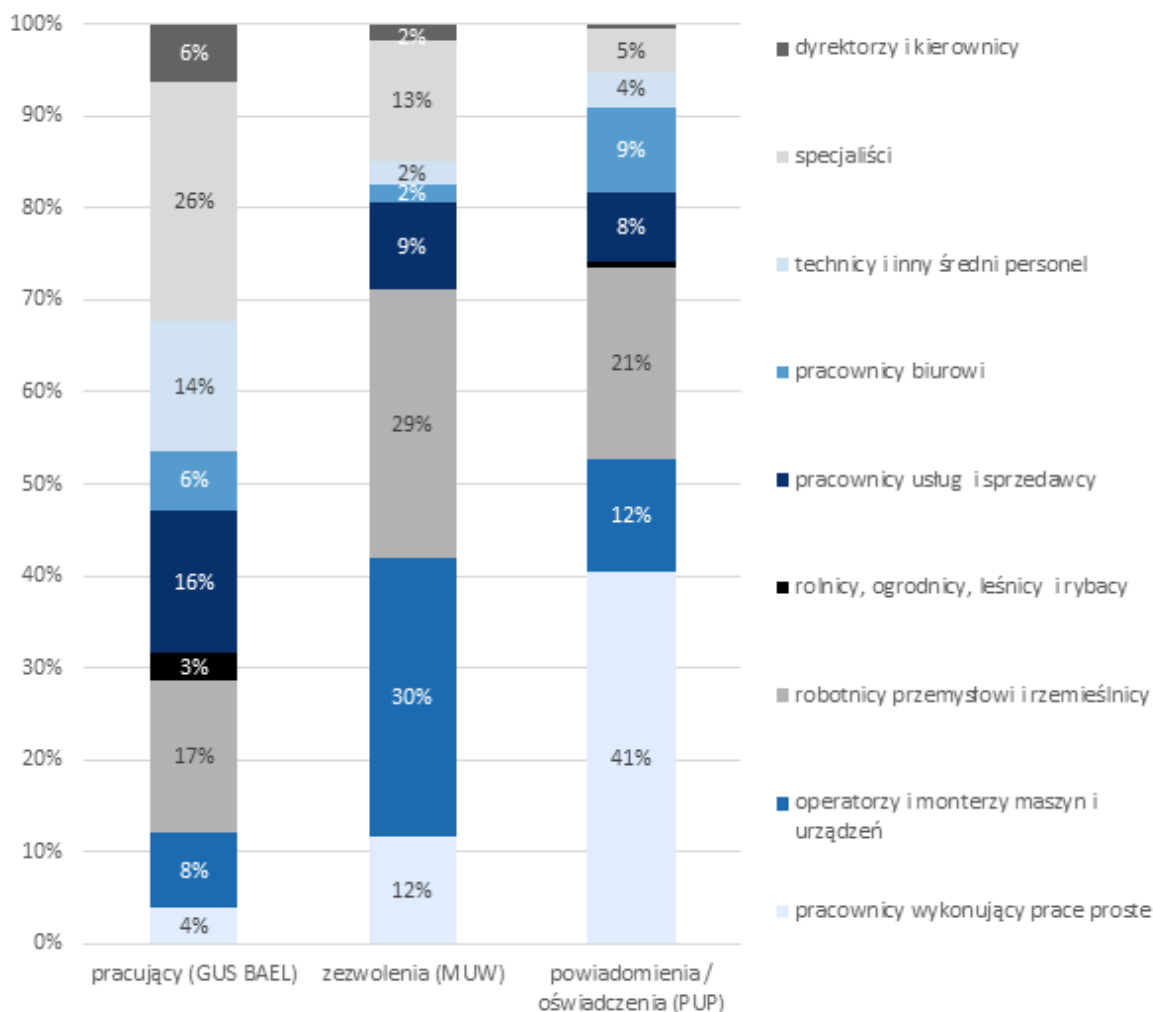
wysokich kwalifikacji) decydują się na tę pracę przede wszystkim z powodu braku innego źródła dochodów lub braku innych możliwości zatrudnienia. Wśród migrantów podejmujących się takiej pracy dwa razy większy udział, w porównaniu do Polaków, stanowią osoby z wyższym wykształceniem (42% w grupie migrantów, 20% wśród Polaków)⁸⁰.

Do podobnych wniosków prowadzi porównanie struktury zezwoleń na pracę wydanych przez MUW w 2022 roku oraz powiadomień i oświadczeń zarejestrowanych w 2022 roku w PUP ze strukturą pracujących w trzecim kwartale 2022 roku w Małopolsce według danych GUS (BAEL). Z zestawienia wynika, że cudzoziemcy dużo częściej zatrudniani są w zawodach związanych z grupami: „pracownicy wykonujący prace proste” (PUP – 41%, SC MUW – 12%, wobec BAEL GUS – 4%; różnica trzy- oraz dziesięciokrotna), „operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń” (kolejno: 12%, 30%, 8%) oraz „robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy” (kolejno: 21%, 29%, 16%). Średnio liczba dokumentów legalizujących zatrudnienie dla tych trzech grup wyniosła 70% ogółu, podczas gdy w strukturze zatrudnienia w Małopolsce zawody te stanowią niespełna 30% pracujących. Porównanie to pokazuje zarówno skalę dysproporcji pomiędzy strukturą stanowisk pracy do obsadzenia przez cudzoziemców oraz strukturą pracujących, jak również unaocznia poziom degradacji zawodowej pracujących w Małopolsce cudzoziemców.

---

⁸⁰ P. Kaczmarczyk, Z. Kowalik, P. Lewandowski, *Różnice w jakości pracy pomiędzy pracownikami platformowymi pochodzącymi z Polski i migrantami: evidence from Poland*, IBS Working Paper WP 09/2022, <https://ibs.org.pl/publications/roznice-w-jakosci-pracy-pomiedzy-pracownikami-platfomowymi-pochodzacych-z-polski-i-migrantami/>

WYKRES 12 Liczby wydanych dokumentów uprawniających cudzoziemców do podejmowania pracy w ujęciu wielkich grup zawodowych w Małopolsce w 2022 roku oraz struktura ogółu pracujących w województwie małopolskim (III kw. 2022 GUS BAEL)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS, ZUS i WUP

Zatrudnienie niezgodne z kwalifikacjami dotyczy zwłaszcza imigrantów przymusowych z Ukrainy. Wysokokwalifikowani uchodźcy i uchodźczynie często pracują poniżej swoich kwalifikacji i na stanowiskach niższych niż te, które piastowali w Ukrainie.

Tezę tę potwierdzają też badania WUP. W maju 2022 roku wsparciem WUP zainteresowanych było 1064 obywateli i obywaterek Ukrainy (kobiet stanowiły 94%). Ponad połowa badanych (64%) miała wykształcenie wyższe, najczęściej w zakresie: finansów/ekonomii (23%), pedagogiki (17%) oraz kierunków technicznych (11%) i medycznych (10%). Wśród osób z wykształceniem średnim (35%) przeważały przedstawicielki branż: handlowej, *beauty* (fryzjerstwo, kosmetologia) oraz zawodów związanych z gastronomią. Dokumentami potwierdzającymi kwalifikacje zawodowe dysponowała

nico ponad połowa (53%)⁸¹. Rok później⁸², na 3228 obywateli i obywaterek Ukrainy zainteresowanych wsparciem WUP (90% kobiet), 70% deklarowała wykształcenie wyższe, podobnie jak rok wcześniej najczęściej w zakresie: finansów/ekonomii (22%), pedagogiki (17%) oraz kierunków technicznych (13%) oraz medycznych (11%). Osoby z wykształceniem średnim (30%) reprezentowały branże: handel, gastronomię, *beauty*. Wzrosła liczba osób posiadających dokumenty potwierdzające uzyskane kwalifikacje (65%).

Przed wybuchem wojny uchodźcy, którzy byli aktywni zawodowo, najczęściej pracowali jako: pracownicy sektora usług (21%) i handlu (12%), wysoko wykwalifikowani specjaliści (20%) oraz pracownicy fizyczni i technicy (11%). Po przyjeździe do Polski osoby te najliczniej podjęły zatrudnienie w zawodach związanych z usługami, w tym z hotelarstwem i gastronomią (51%), handlem (20%) oraz zawodach fizycznych i technicznych (20%)⁸³. Problemem jest bariera językowa oraz nieefektywny system uznawania kwalifikacji zawodowych obywateli państw trzecich⁸⁴, co nie sprzyja pozyskiwaniu wykwalifikowanych pracowników spoza UE, szczególnie w zawodach regulowanych (w tym w zawodach medycznych)⁸⁵. W lepszej sytuacji są osoby pracujące w transnarodowej branży IT, w której językiem pracy jest angielski. Takim osobom najłatwiej jest uniknąć degradacji zawodowej i podjąć pracę zgodną z kwalifikacjami. Widać to po strukturze pozwoleń na pracę (SC MUW), gdzie stosunkowo duży udział stanowią pozwolenia na pracę dla „specjalistów” (13%).

Problem ten nabiera szczególnej wagi w sytuacji, w której na polskim rynku pracy występuje duże zapotrzebowanie na pracowników medycznych (lekarze, lekarze dentyści, pielęgniarki itp.), pojawiła się znacząca liczba osób gotowych wykonywać ten zawód (Białorusini, Ukraińcy), lecz ze względu na konieczność potwierdzenia kwalifikacji w tym zawodzie niewiele osób na to się decyduje. W Małopolsce w 2022 roku 46 pielęgniarek uzyskało warunkowe prawo wykonywania

---

⁸¹ *Informacja o obywatelach Ukrainy poszukujących pracy*, Zespół Badań, Analiz i Programowania Rynku Pracy, Wojewódzki Urząd Pracy, Kraków, maj 2022. Dane w oparciu o badanie ankietowe przeprowadzone przez pracowników Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie wśród poszukujących pracy obywateli/obywatelek Ukrainy przebywających na terenie województwa małopolskiego (N=1064), <https://wupkrakow.praca.gov.pl/-/18187429-podsumowanie-wynikow-ankiet-dla-obywateli-ukrainy>

⁸² *Informacja o sytuacji na rynku pracy w woj. małopolskim*, Zespół Badań, Analiz i Programowania Rynku Pracy Wojewódzki Urząd Pracy, Kraków, maj 2023. Dane w oparciu o badanie ankietowe przeprowadzone przez pracowników Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie wśród poszukujących pracy obywateli/obywatelek Ukrainy przebywających na terenie województwa małopolskiego (N=3228), <https://wupkrakow.praca.gov.pl/rynek-pracy/statystyki-i-analazy/informacje-miesieczne>

⁸³ *Uchodźcy z Ukrainy – aktywizacja zawodowa w Polsce i Niemczech*, EWL Group we współpracy ze Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, 2022, <https://ewl.com.pl/raport-mobilnosci-transgranicznej-obywatele-ukrainy-na-polskim-ryнку-pracy/>. Raport prezentuje wyniki ogólnopolskiego badania pracujących uchodźców z Ukrainy z lipca 2022 roku (N=400).

⁸⁴ *Uznawanie kwalifikacji zawodowych cudzoziemców spoza Unii Europejskiej. Informacja o wynikach kontroli*, LPO.430.001.2021, Nr ewid. 12/2021/P/20/077/LPO, Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Poznaniu, Warszawa 2021, <https://www.nik.gov.pl/kontrole/P/20/077/LPO/>. Główne problemy zidentyfikowane przez NIK: 1) brak informacji o wykształceniu i doświadczeniu cudzoziemców, co uniemożliwia identyfikację osób pracujących poniżej swoich kompetencji; 2) wewnętrzne regulacje uniwersytetów medycznych, znacząco ograniczające dostęp do nostryfikacji dyplomów; 3) nieprawidłowości w wydawaniu zezwoleń na pracę w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji.

⁸⁵ Według stanu na czerwiec 2022 roku Polska reguluje dostęp do 352 zawodów (je dynie dwa państwa Unii Europejskiej - Węgry i Republika Czeska - regulują dostęp do większej liczby zawodów). Procedurze nostryfikacji podlegają dyplomy wydawane w Ukrainie od czerwca 2006 roku oraz wszystkie wydane w tym państwie dyplomy medyczne i z dziedziny architektury, reszta zaś jest uznawana za równoważne z dyplomem polskim [za:] Deloitte, *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Wyzwania i potencjał integracji*, Warszawa 2022, op. cit.

zawodu⁸⁶. Z kolei w roku 2021 wydano 18, a w 2022 roku 56 dokumentów potwierdzających kwalifikacje lekarzom i lekarzom denty stom. Od 2021 roku do końca marca 2023 roku w Okręgowej Izbie Lekarskiej w Krakowie wydano 125 uchwał przyznających warunkowe prawo wykonywania zawodu lekarza i 43 uchwały przyznające warunkowe prawo wykonywania zawodu lekarza denty sty obywatelom Ukrainy⁸⁷.

W kwestii uznawania kwalifikacji cudzoziemców głównym problemem jest wymóg dobrej znajomości języka polskiego. Tu pojawia się wyzwanie w postaci oferowanych kursów języka polskiego – uczestnicy warsztatu diagnostycznego zwrócili uwagę, że bezpłatne kursy dostępne są na poziomie A1 i A2, ale nie mają one swojej kontynuacji na wyższych poziomach, pozwalających na nostryfikację dyplomu lub uzyskanie prawa do wykonywania zawodu w wyniku alternatywnej procedury, jak w przypadku lekarzy i lekarzy denty stom⁸⁸. Problemem związanym z potwierdzaniem kompetencji językowych są terminy egzaminów, które organizowane się zbyt rzadko – zależnie od poziomu raz na rok lub częściej, ale nie częściej niż co kwartał, co znacząco opóźnia cały proces.

Na kwestię marnowania potencjału specjalistek i specjalistów z Ukrainy, głównie w kontekście osób posiadających kwalifikacje medyczne, zwracali też uwagę respondenci badania przeprowadzonego na potrzeby opracowania ekspertyzy CASPAR UEK. Wśród przyczyn tego stanu rzeczy wymieniano barierę językową, stanowiącą szczególny problem w branżach, w których wymagane jest specjalistyczne słownictwo, jak np. w zawodach medycznych. Zwracano też uwagę na długotrwałość procesu nostryfikacji dyplomu lub alternatywnych procesów uzyskiwania prawa do wykonywania zawodu (szczególnie w kontekście lekarzy i lekarzy denty stom) oraz koszty z tym związane, przy jednoczesnym braku wiedzy o możliwości ich częściowego dofinansowania przez polskie instytucje. W efekcie część imigrantów, która nie jest silnie zdeterminowana do podjęcia pracy w zawodzie lub nie ma wystarczających możliwości (np. finansowych), rezygnuje z tego wysiłku. Aby nie tracić tego potencjału należy wspierać imigrantów w procesie uznawania kwalifikacji. Wprowadzając ułatwienia należy jednocześnie pamiętać, iż nie mogą one wpływać negatywnie na weryfikowalność wiedzy i umiejętności. Zapewnienie równoważności kwalifikacji nabywanych w krajach pochodzenia migrantów z obowiązującymi w Polsce jest absolutnie konieczne i stanowi podstawę dla budowania zaufania do specjalistów pochodzących spoza krajów Unii Europejskiej, zarówno wśród przyszłych pracodawców, jak i, w przypadku lekarzy, wśród przyszłych pacjentów. Wśród przyczyn zatrudniania uchodźczyń i uchodźców poniżej ich kwalifikacji w ekspertyzie CASPAR UEK wskazuje się także na niedostosowanie kwalifikacji imigrantek i imigrantów przymusowych do potrzeb lokalnych rynków pracy. Jest to szczególnie widoczne na

---

⁸⁶ Na podstawie danych pozyskanych z Naczelnej Izby Pielęgniarek i Położnych.

⁸⁷ Na podstawie danych pozyskanych z Okręgowej Izby Lekarskiej w Krakowie.

⁸⁸ Osoba, która uzyskała w państwie nienależącym do Unii Europejskiej dyplom uprawniający do wykonywania zawodu lekarza lub lekarza denty sty, po ukończeniu co najmniej pięcioletnich studiów, może ubiegać się o uzyskanie pełnego prawa wykonywania zawodu w Polsce na podstawie pozytywnego wyniku Lekarskiego Egzaminu Weryfikacyjnego (LEW) lub Lekarsko-Dentystycznego Egzaminu Weryfikacyjnego (LDEW). Egzaminy te są znacznie prostsze niż procedura nostryfikacji dyplomu, a na równi z nostryfikacją uprawniają do podjęcia stażu podyplomowego oraz podejścia do Lekarskiego Egzaminu Końcowego (LEK) lub Lekarsko-Dentystycznego Egzaminu Końcowego (LDEK). Tak jak w przypadku absolwentów polskich uczelni dopiero pozytywny wynik LEK/LDEK umożliwia otrzymanie pełnego prawa do wykonywania zawodu oraz podjęcie specjalizacji. Podsumowując: LEW/LDEW tak samo jak nostryfikacja uprawnia do podjęcia stażu podyplomowego oraz podejścia do egzaminu LEK/LDEK i to właśnie ten egzamin (LEK/LDEK) daje pełne prawo wykonywania zawodu, a nie nostryfikacja. LEW/LDEW zostały wprowadzone nowelizacją ustawy o zawodach lekarza i lekarza denty sty z 16 lipca 2020 roku (Dz.U. poz. 1291).

przykładzie ograniczonych możliwości pracy dla uchodźczyń mieszkających w miejscowościach, w których dominują branże tradycyjnie zmaskulinizowane (np. spedycyjna, przemysłowa czy budowlana).

Aktywizacja zawodowa uchodźczyń z Ukrainy w dużej mierze powiązana jest z zapewnieniem opieki nad dziećmi

Podjęcie pracy przez uchodźczynie z Ukrainy zależy nie tylko od umożliwienia im zatrudnienia zgodnego z ich kwalifikacjami, ale także (a może przede wszystkim) od zapewnienia opieki nad dziećmi. Aspekt ten podkreślany jest w wielu publikacjach dotyczących tego tematu. Powtarzając się rekomendacją jest umożliwienie/ułatwienie uchodźczynom prowadzenia legalnych biznesów opiekuńczych. Przykładowo, autorzy raportu *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Wyzwania i potencjał integracji*⁸⁹ jako dobrą praktykę podają Program Rozwoju Rodzinnych Mikroprzedsiębiorstw Opiekuńczych dla Uchodźców w USA, który umożliwia uchodźcom prowadzenie rodzinnych biznesów opiekuńczych w swoich domach. Równocześnie zwracają uwagę na konieczne rozwiązania prawne i wsparcie finansowe. Autorzy raportu *Gościnna Polska 2022+*⁹⁰ wskazują, że dobrym rozwiązaniem jest tworzenie placówek opiekuńczych (typu klubiki) prowadzonych przez ukraińskie matki, które nie pracują i nie planują pracować poza domem, a i tak opiekują się własnymi dziećmi.

Na trudności w godzeniu pracy z opieką nad dziećmi zwracali też uwagę uczestnicy warsztatów diagnostycznych oraz uczestnicy badania przeprowadzonego na potrzeby opracowania ekspertyzy CASPAR UEK. W ich opinii jest to jedna z kluczowych barier wejścia na rynek pracy uchodźczyń z Ukrainy. Głównym problemem jest ograniczona dostępność do publicznych miejsc opieki przedszkolnej, a zwłaszcza żłobkowej. Wskazywano także na deficyty opieki instytucjonalnej kolidujące z pracą (szczególnie w czasie ferii zimowych i wakacji letnich). Choć ograniczenia te dotyczą także wielu polskich rodzin, to samotne matki ukraińskie, bez wsparcia najbliższych, są w szczególności trudnej sytuacji.

W celu poprawy opieki nad dziećmi autorzy ekspertyzy CASPAR UEK również rekomendują wspieranie oddolnych inicjatyw, które umożliwią imigrantkom wspólną opiekę nad dziećmi. Jednocześnie, dostrzegając aspekt integracyjny wielokulturowego środowiska, zwłaszcza na etapie edukacji przedszkolnej, proponują zabezpieczenie środków finansowych dla instytucji publicznych (np. bibliotek, domów kultury itp.) oraz organizacji pozarządowych, tak by w ramach swojej działalności mogły dostarczać różne formy opieki nad dziećmi. Wdrożenie tego typu rozwiązań pozwoliłoby stworzyć bardziej zróżnicowane i elastyczne rozwiązania w opiece nad dziećmi, aby wspierać ich rozwój i integrację, a jednocześnie ułatwiać aktywność zawodową rodziców, w tym imigrantek.

Cudzoziemcy cechują się wysokim poziomem przedsiębiorczości

Jednym z najbardziej pożądanym, z perspektywy kraju docelowego, skutków migracji międzynarodowych jest działalność gospodarcza cudzoziemców. Badania wskazują na to, że

---

⁸⁹ *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Wyzwania i potencjał integracji*, Deloitte, Warszawa 2022, op. cit.

⁹⁰ Bukowski M. i Duszczyk M. (red.), *Gościnna Polska 2022+*, Warszawa 2022, <https://wise-europa.eu/2022/08/23/goscinna-polska-2022/>

cudzoziemcy wykazują na ogół wyższą skłonność do przedsiębiorczości niż rodzeni obywatele, a skłonność do zakładania biznesu rośnie w miarę przedłużania się pobytu i zmiany charakteru migracji z krótko- na długookresową z osiedleniem się włącznie⁹¹.

Zasady dostępu cudzoziemców do prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce są uregulowane ustawowo⁹². W efekcie cudzoziemcy prowadzą działalność gospodarczą głównie w formie spółek kapitałowych (np. sp. z o.o.). Wyjątkiem są obywatele Ukrainy, którzy w 2022 roku⁹³ uzyskali możliwość prowadzenia każdej formy działalności gospodarczej bez konieczności uzyskania zezwolenia lub posiadania wymaganego prawem statusu. Pozostałych cudzoziemców obowiązują dotychczasowe zasady.

Największe trudności w rozpoczynaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej, z jakimi zmagają się imigranci to, oprócz konieczności posiadania odpowiedniego statusu pobytowego umożliwiającego prowadzenie firmy w najbardziej pożądanej formie indywidualnej działalności gospodarczej, także: problemy z dostępem do kredytów bankowych z powodu braku zabezpieczeń, biurokracja oraz ograniczona sieć kontaktów i niepełny obraz możliwości rynkowych, co ogranicza perspektywę biznesową do środowiska etnicznego lub sąsiedzkiego⁹⁴. Na trudności w zakresie pozyskania finansowania na rozpoczęcie działalności gospodarczej zwracali również uwagę uczestnicy warsztatów diagnostycznych oraz badań przeprowadzonych na potrzeby opracowania ekspertyzy CASPAR UEK. Wspominali oni, że choć istnieją granty na założenie działalności gospodarczej, to dla uchodźców wojennych z Ukrainy są one w praktyce niedostępne z uwagi na wymóg prowadzenia działalności gospodarczej przez minimum 12 miesięcy.

Z badania ukraińskich firm, które rozpoczęły działalność w 2022 roku wynika, że największą barierą jest: brak doświadczenia w prowadzeniu działalności gospodarczej w Polsce (40%), niewystarczające środki finansowe (33%) oraz koszty prowadzenia działalności (29%). Mniejszym wyzwaniem jest poznanie nowego rynku oraz różnice kulturowe, a tylko dla co piątej firmy barierą stanowi niedostateczna znajomość języka polskiego. Firmy ukraińskie, które dopiero zaczynają działalność w Polsce, potrzebują porad prawnych i doradztwa w różnych kwestiach związanych z działalnością w nowym miejscu. Szczególnie przydatna okazuje się pomoc od ukraińskich i polskich instytucji, organizacji pozarządowych oraz stowarzyszeń i zrzeszeń przedsiębiorców w nawiązywaniu kontaktów biznesowych oraz umożliwieniu firmom ukraińskim udziału w różnych

---

⁹¹ J. Brzozowski, *Przedsiębiorczość imigrantów w Krakowie: stan obecny i perspektywy rozwoju*, Centrum Zaawansowanych Badań Ludnościowych i Religijnych Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2019, <https://owim.uek.krakow.pl/index.php/2019/12/05/przedsiębiorczosc-imigrantow-w-krakowie-nowy-raport-owim/>. Zależność tę potwierdza m.in. badanie z 2014 roku, w którym na najwyższy odsetek imigrantów będących właścicielami lub współwłaścicielami przedsiębiorstwa odnotowano wśród najdłużej obecnych na krakowskim rynku pracy grup imigrantów, tj. Ormian (52%) i Wietnamczyków (42%), E. Pindel (red. nauk.), *Imigranci w Małopolsce. Między integracją, asymilacją, separacją, marginalizacją*, Kraków 2014, <https://malopolska.uw.gov.pl/projektEFI/uploads/Publikacja%20-%20Imigranci%20w%20Ma%20C5%82opolsce.%20Mi%20C4%99dzy%20integracji%20C4%85,%20asymilacji%20C4%85,%20separacji%20C4%85,%20marginalizacji%20C4%85.pdf>.

⁹² Zasady podejmowania działalności gospodarczej w Polsce przez cudzoziemców określa ustawa z dnia 6 marca 2018 r. o zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych i innych osób zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 470).

⁹³ Na podstawie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

⁹⁴ Benchmarking i analiza potrzeb przeprowadzona w ramach projektu TaskForCome. Projekt trwał od marca 2019 roku do sierpnia 2021 roku. Uczestniczyły w nim instytucje z pięciu krajów: Polski, Niemiec, Austrii, Włoch i Chorwacji, <https://programme2014-20.interreg-central.eu/Content.Node/TASKFORCOME.html>.

projektach inwestycyjnych⁹⁵. Planując polityki mające na celu wsparcie integracji społeczno-ekonomicznej imigrantów należy jednak ostrożnie podchodzić do kwestii promowania prowadzenia przez nich działalności gospodarczej. Wyniki badań nad wpływem przedsiębiorczości na integrację imigrantów uwzględniające nie tylko aktualnych przedsiębiorców, ale także tych, którzy mają za sobą nieudane doświadczenia przedsiębiorcze, pokazują, że porażka biznesowa bardzo negatywnie wpływa na integrację ekonomiczną imigranta⁹⁶.

W grupie cudzoziemców ubezpieczonych w ZUS na koniec 2022 roku, własną pozarolniczą działalność gospodarczą prowadziło 2 837 osób. W porównaniu do roku poprzedniego grupa ta zwiększyła się o 30%. W 2022 roku najwięcej własnych działalności gospodarczych odnotowano wśród Ukraińców (1087), jednakże gdyby spojrzeć na imigrantów z perspektywy udziału działalności gospodarczych odniesionych do liczby ubezpieczonych okaże się, że najbardziej „przedsiębiorczą” nacją przebywającą w Małopolsce są Wietnamczycy (23%), a następnie: Niemcy (18%), Włosi (11%), Chińczycy (8%) oraz Rumunii (6%). Średni poziom przedsiębiorczości cudzoziemców pracujących w Małopolsce wynosi 3%. Kolejność przedstawionego rankingu w najbliższych latach może ulec zmianie – średni przyrost liczby prowadzonych działalności gospodarczych w 2022 roku wyniósł 30%, najwyższy był wśród Białorusinów (152%), Chińczyków (83%), Ukraińców (55%) oraz Gruzinów (44%). W 2022 roku spadła natomiast liczba działalności gospodarczych prowadzonych przez Włochów (o 9%) oraz Wietnamczyków (o 2%).

Tak duży wzrost liczby prowadzonych działalności gospodarczych w przypadku Białorusinów związany jest z tym, że najczęściej pracują oni w działach IT jako kontraktorzy, co wiąże się z zakładaniem działalności gospodarczej.

W związku z wojną w Ukrainie znacząco wzrosła też liczba działalności gospodarczych zakładanych w Polsce przez obywateli Ukrainy. Przyczyniło się do tego przyznanie obywatelom Ukrainy swobodnego i pełnego dostępu do możliwości prowadzenia działalności gospodarczej na terytorium RP⁹⁷. Od marca do września 2022 roku miesięczna liczba zakładanych firm ukraińskich w Polsce wzrosła niemal dwunastokrotnie. Jeszcze w styczniu ukraińskie jednoosobowe działalności stanowiły niespełna 1% wszystkich nowo otwieranych, a we wrześniu było to już 8,5%. Częściowo są to firmy relokowane z Ukrainy (od początku marca 2022 roku firmy z Ukrainy mogą prowadzić działalność z terytorium Polski), częściowo nowo otwierane działalności. Z badań wynika, że 75% ukraińskich firm założonych w 2022 roku powstało z powodu konieczności zdobycia środków na utrzymanie siebie i rodziny w Polsce. Większość ukraińskich jednoosobowych działalności gospodarczych zajmuje się budownictwem (24%), „informacją i komunikacją” (16%) lub „pozostałą działalnością usługową” (14%). Ukraińskie kobiety są właścicielkami 41% jednoosobowych działalności gospodarczych. Prawie co trzecia firma założona przez kobiety zajmuje się „pozostałą działalnością usługową”. Natomiast niemal dwie na pięć firm otworzonych przez mężczyzn działają

---

⁹⁵ K. Dębowska, U. Kłosiewicz-Górecka, A. Szymańska, A. Wejt-Knyżewska, K. Zybortowicz, *Ukraińskie firmy w Polsce po wybuchu wojny w 2022 r.*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2022, https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2023/01/PIE-Raport_Ukraińskie_firmy_2022-1.pdf.

⁹⁶ J. Brzozowski, A. Lasek, *The impact of self-employment on the economic integration of immigrants: Evidence from Germany*. *Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation*, 15(2) [za:] J. Brzozowski, *Przedsiębiorczość imigrantów w Krakowie: stan obecny i perspektywy rozwoju*, Centrum Zaawansowanych Badań Ludnościowych i Religijnych Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2019, op. cit.

⁹⁷ Art. 23 ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

w branży budowlanej. Struktura według płci wskazuje, że właścicielami jednoosobowych działalności zakładanych w 2022 roku nie są tylko imigranci wojenni, ale również osoby, które przybyły do Polski wcześniej, lecz założyły działalność dopiero po wybuchu wojny. Zakończenie wojny nie będzie raczej oznaczać masowego zamykania bądź przenoszenia biznesów z powrotem do Ukrainy. Z deklaracji badanych przedsiębiorców wynika, że 66% firm zamierza kontynuować swoją działalność w Polsce niezależnie od sytuacji w Ukrainie⁹⁸.

Z informacji od uczestników warsztatu diagnostycznego wynika, że coraz częściej pojawiają się firmy prowadzone przez cudzoziemców związane ze świadczeniem usług dla swojej grupy etnicznej, np. transport do i z Ukrainy, sklepy z żywnością z danego kraju, usługi *beauty* czy też opiekuńcze. Firmy te coraz częściej – szczególnie w przypadku Ukraińców – są zakładane przez osoby z doświadczeniem własnej firmy ze swojego kraju. W przypadku ukraińskiej diaspory powstaje nawet nowa specjalizacja biznesowa – doradztwo świadczone przez obywateli Ukrainy dla obywateli Ukrainy dotyczące zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej. Firmy są często przenoszone z Ukrainy z uwagi na wojnę i na dostęp do rynku unijnego.

Istnieją znaczące różnice w zakresie usług powiatowych urzędów pracy, z których korzystają Ukraińcy i Małopole

Powiatowe urzędy pracy koncentrują swoje wysiłki na dwóch grupach klientów – pracodawcach oraz poszukujących pracy. Obok realizacji pośrednictwa pracy dla imigrantów w ramach oświadczeń o powierzeniu pracy cudzoziemcom oraz zezwoleń na pracę sezonową, a od 2022 roku również w oparciu o powiadomienie o powierzeniu wykonywania pracy, obsługują również obywateli Ukrainy, którzy po zarejestrowaniu się w urzędzie pracy mogą skorzystać, na takich samych zasadach jak obywatele Polscy, ze wszystkich oferowanych usług i instrumentów rynku pracy określonych w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy⁹⁹. Oznacza to, że obywatel Ukrainy w zakresie pomocy oferowanej przez urząd pracy ma prawo do m.in.:

- skierowania go do pracodawcy, który zgłosił ofertę pracy niesubsydiowaną lub subsydiowaną (prace interwencyjne, roboty publiczne, refundacja kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy);
- skorzystania z poradnictwa zawodowego;
- skierowania do odbycia stażu;
- skorzystania ze szkoleń zawodowych i językowych;
- skorzystania ze środków na rozpoczęcie działalności gospodarczej;
- skorzystania z bonów (na zatrudnienie, na zasiedlenie itd.);
- otrzymania finansowania kosztów egzaminów umożliwiających uzyskanie świadectw, dyplomów, zaświadczeń, określonych uprawnień zawodowych lub tytułów zawodowych oraz koszty uzyskania licencji niezbędnych do wykonywania danego zawodu;
- uzyskania zwrotu kosztów przejazdu i zakwaterowania.

⁹⁸ K. Dębowska, U. Kłosiewicz-Górecka, A. Szymańska, A. Wejt-Knyżewska, K. Zybortowicz, *Ukraińskie firmy w Polsce po wybuchu wojny w 2022 r.*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2022, op. cit.

⁹⁹ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 735 z późn. zm.).

Na koniec 2022 roku w powiatowych urzędach pracy w Małopolsce zarejestrowanych było 1915 bezrobotnych Ukraińców i stanowili oni 3% ogółu bezrobotnych, a największe udziały odnotowano w Krakowie (8,9%), Nowym Sączu (3,5%) oraz powiecie myślenickim (4,5%). W Krakowie zarejestrowana była przeszło połowa bezrobotnych Ukraińców (1067 osób, 56% ogółu). W całym 2022 roku łącznie zarejestrowało się w PUP 8167, a wyrejestrowało 6319 osób pochodzących z Ukrainy. Wzmożony ruch obywateli Ukrainy w statystykach PUP (po uwzględnieniu liczebności populacji dwukrotnie większy niż w przypadku Małopolan) może wynikać z szybko zmieniającej się sytuacji tych osób.

Zarówno wśród Małopolan, jak i Ukraińców, dwa najczęstsze powody wykreślenia z rejestrów są te same: podjęcie pracy niesubsydiowanej – dla 39% Małopolan oraz 28% Ukraińców oraz niepotwierdzenie gotowości do pracy – kolejno: 15% i 13%. Obywatele Ukrainy dwa razy częściej decydowali się na rozpoczęcie stażu oraz dwa razy częściej składali wniosek o pozbawienie statusu bezrobotnego.

Osoby bezrobotne z Ukrainy różnią się od bezrobotnych Małopolan. Dużo większy udział stanowią kobiety (87%, wobec 54% udziału kobiet z Małopolski) i osoby w średnim wieku (31% w grupie 31-40 lat oraz 27% w grupie 41-50 lat, wobec 26% i 21% dla Małopolan).

Podsumowanie

Imigranci to w dużej części osoby dobrze wykształcone, chętne do pracy, przedsiębiorcze. Praca (zatrudnienie lub działalność na własny rachunek) jest dla nich niezmiernie ważna – zapewniając bezpieczeństwo finansowe pozwala na usamodzielnienie się, daje poczucie sprawczości, sprzyja poczuciu zadowolenia z nowego miejsca do życia oraz integracji. To właśnie praca jest często głównym argumentem przy podejmowaniu decyzji o przedłużeniu pobytu w danym kraju lub wyjeździe.

Praca, oprócz bezpieczeństwa finansowego, powinna też dawać satysfakcję. Tymczasem i migranci często pracują poniżej swoich kwalifikacji. Głównymi zdiagnozowanymi przyczynami tego stanu rzeczy są: bariera językowa (szczególnie w zawodach, w których wymagane jest specjalistyczne słownictwo, np. medycznych), skomplikowany i długi proces uznawania kwalifikacji (nostryfikacji dyplomu lub alternatywnych procesów uzyskiwania prawa do wykonywania zawodu, jak w przypadku lekarzy i lekarzy dentyków), niedostosowanie kwalifikacji imigrantów do potrzeb lokalnych rynków pracy (przykładem mogą być ograniczone możliwości pracy dla uchodźców z Ukrainy mieszkających w miejscowościach, w których dominują branże tradycyjnie zatrudniające głównie mężczyzn) oraz trudności w rozpoczęciu i prowadzeniu własnej działalności gospodarczej. W przypadku uchodźców z Ukrainy barierą w podjęciu aktywności zawodowej są często także trudności z pogodzeniem pracy z opieką nad dziećmi.

Analiza danych statystycznych, wnioski z warsztatów diagnostycznych i ekspertyzy CASPAR UEK wskazują na kierunki działań koniecznych dla poprawy sytuacji imigrantów na rynku pracy oraz lepszego wykorzystania ich potencjału intelektualnego i doświadczenia zawodowego z uwzględnieniem potrzeb małopolskiego rynku pracy. Do najważniejszych należą:

- zapobieganie negatywnej segmentacji rynku pracy i nadmiernej koncentracji cudzoziemców w zawodach i branżach niewymagających kwalifikacji;
- usprawnienie procesu potwierdzania kwalifikacji zawodowych cudzoziemców i uzyskiwania przez nich prawa do wykonywania zawodu, wsparcie imigrantów w tym zakresie;
- poprawa efektywności procesu legalizacji pobytu i pracy przez cudzoziemców, pełna cyfryzacja tego procesu;
- przygotowanie pracodawców do zarządzania różnorodnymi narodowościowo zespołami pracowniczymi, zwłaszcza w małych i średnich firmach;
- zwiększenie udziału cudzoziemców w zawodach deficytowych na małopolskim rynku pracy; uwzględniając specyfikę migracji przymusowej z Ukrainy warto skupić się na wspieraniu tworzenia większej liczby miejsc pracy dla kobiet i promocji zatrudniania ich w sektorach, w których dotąd zatrudniano głównie mężczyzn;
- zwiększenie dostępności do nauki języka polskiego dla imigrantów, zwłaszcza na poziomie B1 i wyższym, z uwzględnieniem specyfiki branżowej;
- zwiększenie motywacji do nauki języka polskiego przez imigrantów, zwłaszcza na poziomie B1 i wyżej;
- zwiększenie motywacji do inwestowania w podwyższanie kwalifikacji przez imigrantów i pracodawców;
- zwiększenie skuteczności mechanizmów przeciwdziałania nieuczciwym praktykom w obszarze legalizacji pobytu i pracy oraz szarej strefie w zatrudnianiu cudzoziemców i łamaniu ich praw pracowniczych;
- wsparcie przedsiębiorczości imigrantów.

Z obszarem rynku pracy wiąże się temat opieki nad dziećmi. Jest to szczególnie widoczne w przypadku uchodźczyń z Ukrainy. Działania poprawiające dostępność do opieki żłobkowej i przedszkolnej opierają się na tworzeniu bardziej zróżnicowanych i elastycznych rozwiązań w opiece nad dziećmi, m.in. poprzez:

- wspieranie oddolnych inicjatyw, które umożliwią imigrantkom wspólną opiekę nad ich dziećmi;
- rozszerzanie działalności instytucji publicznych (np. bibliotek, domów kultury itp.) oraz organizacji pozarządowych, aby w ramach swojej działalności mogły dostarczać różne formy opieki nad dziećmi polskimi i cudzoziemskimi, wspierając ich rozwój i integrację.

3. EDUKACJA

Trendy związane z globalizacją oraz migracjami sprawiły, że temat edukacji cudzoziemców stał się jednym z kluczowych wyzwań w zakresie polityk publicznych. Obserwowany na przestrzeni lat wzrost liczby imigrantów w Polsce i Małopolsce oraz zmiana profilu migracji z sezonowych na osiedleńcze istotnie wpływają na demografię szkolną i stanowią coraz większe wyzwanie dla szkół i placówek oświatowych¹⁰⁰. W 2014 roku do małopolskich szkół i przedszkoli uczęszczało około 430 osób niebędących obywatelami polskimi, w 2018 roku już niemal 4,5 tys. (w tym 93% obywateli państw trzecich)¹⁰¹, w 2020 roku – 7,4 tys., a w 2021 roku 10,6 tys.¹⁰² Skala migracji przymusowych z Ukrainy po 24 lutego 2022 roku wpłynęła na rekordowy wzrost liczby cudzoziemców w małopolskich szkołach i przedszkolach. We wrześniu 2022 roku ich liczba wyniosła ponad 28 tys. Rosnąca liczba imigrantów z różnych krajów stawia przed polskim systemem edukacji szereg nowych zadań związanych zarówno z edukacją, jak i integracją nowoprzybyłych dzieci i młodzieży.

Analiza

Małopolskie szkoły i placówki oświatowe stają się coraz bardziej wielokulturowe

Dane wskazują na rosnącą liczbę uczniów z zagranicy w polskim systemie oświaty, w tym w Małopolsce. Skala migracji z Ukrainy po 24 lutego 2022 roku, głównie kobiet i dzieci, sprawiła, że liczba uczniów cudzoziemców w Małopolsce w 2022 roku zwiększyła się skokowo o 170% w porównaniu do roku 2021 (dane na 30 września), tj. z 10,6 tys. do 28,6 tys., z czego około 17,7 tys. kształciło się w Krakowie, a około 11,0 tys. w pozostałych powiatach regionu. W konsekwencji udział uczniów cudzoziemców w ogólnej liczbie małopolskich uczniów zwiększył się z 1,7% do 4,6%.

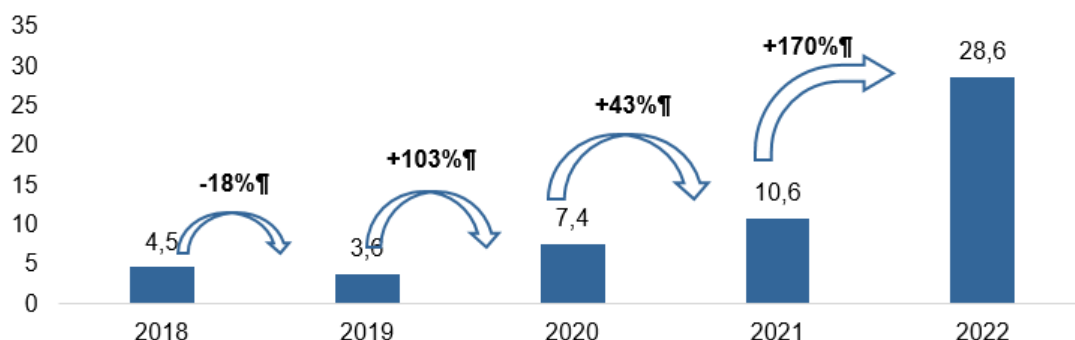
---

¹⁰⁰ M. Pamuła-Behrens, K. Morena, *Rola motywacji w procesie uczenia się języka przez uczniów z doświadczeniem migracji – metoda JES-PL*, „Czasopismo Polskiego Towarzystwa Neofilologicznego” 2019, nr 52/1, s. 43-60.

¹⁰¹ Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, *Imigranci w województwie małopolskim*, Kraków 2019. Dane na 30 września danego roku dla małopolskich szkół i placówek oświatowych, publicznych i niepublicznych, kształcących dzieci, młodzież i dorosłych.

¹⁰² Dane dotyczące uczniów cudzoziemców dla lat 2021 i 2022 pozyskano z Systemu Informacji Oświatowej za pośrednictwem MEiN. Dane zostały pobrane z systemu przez pracowników MEiN 6 lutego 2023 roku według stanu na 30 września dla każdego z ww. lat. Dane dla lat 2018-2020 pobrano z portalu Otwarte Dane, gdzie zostały one udostępnione przez MEiN. Dane dotyczą wszystkich szkół i placówek oświatowych, zarówno publicznych, jak i niepublicznych, specjalnych i powszechnych, ogólnokształcących artystycznych od poziomu przedszkola do szkoły ponadpodstawowej (włącznie ze szkołami policealnymi). Dane dotyczące uczniów migrantów przymusowych z Ukrainy, przybyłych na skutek konfliktu zbrojnego po 24 lutego 2022 roku, pobrano z portalu Otwarte Dane według stanu na koniec danego miesiąca.

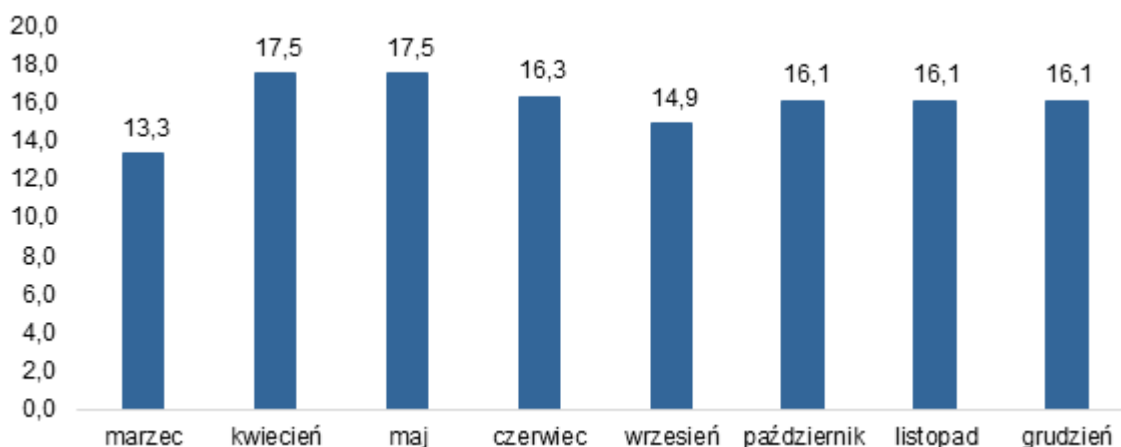
WYKRES 13 Liczba cudzoziemców w małopolskich szkołach i placówkach oświatowych w latach 2018-2022 (dane na 30 września danego roku w tys.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z SIO

Liczba uczniów będących migrantami przymusowymi z Ukrainy w małopolskich szkołach i placówkach oświatowych podlega jednocześnie stałym fluktuacjom na skutek decyzji migrantów o zmianie miejsca pobytu bądź w wyniku kolejnych przyjazdów uczniów z Ukrainy. Największą dynamikę odnotowano na przełomie marca i kwietnia 2022 roku (wzrost z 13,3 tys. do 17,5 tys. uczniów). W drugiej połowie roku sytuacja ustabilizowała się na poziomie około 16 tys. uczniów migrantów przymusowych z Ukrainy. Zwiększenie liczby uczniów z tego kraju w małopolskich szkołach i placówkach oświatowych jest efektem zarówno migracji ekonomicznej, jak i wojennej.

WYKRES 14 Liczba uczniów migrantów przymusowych z Ukrainy w małopolskich szkołach i placówkach oświatowych w 2022 roku (dane w tys.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z SIO

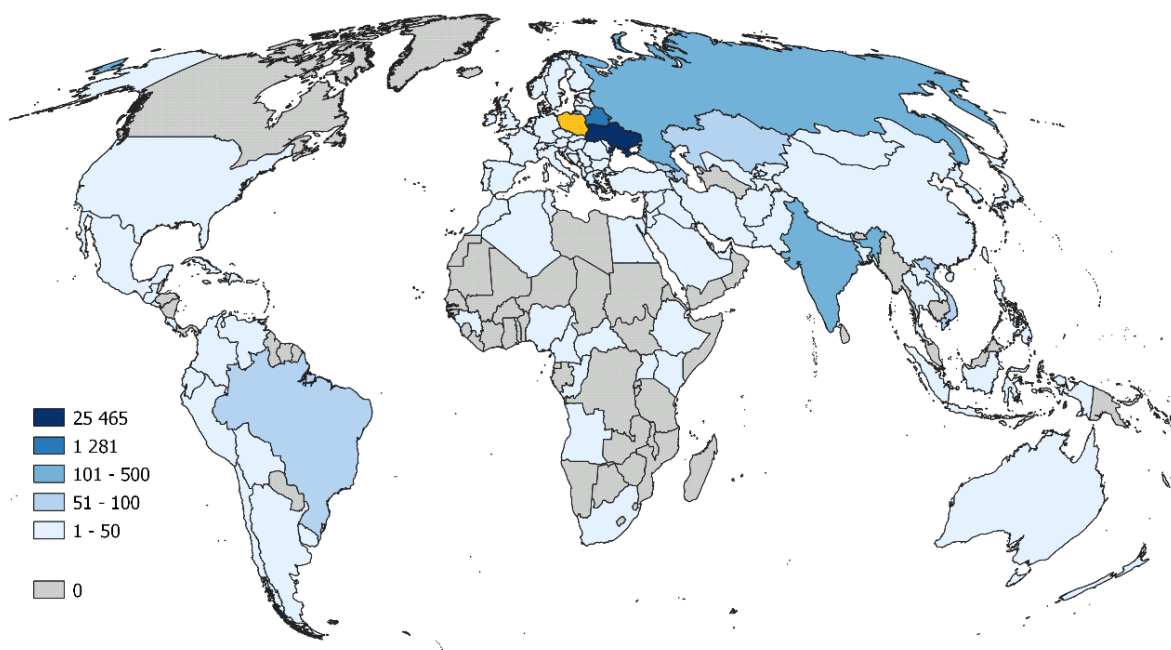
Uczniowie z państw postsowieckich dominującą grupą narodowościową wśród cudzoziemców. Przybywa również obywateli państw azjatyckich

We wrześniu 2022 roku w małopolskich szkołach i przedszkolach kształcili się uczniowie cudzoziemcy pochodzący ze 106 państw¹⁰³. Najwięcej (96%) uczniów stanowią obywatele państw

¹⁰³ W przypadku braku wpisania kraju pochodzenia w SIO postępowano się danymi dotyczącymi obywatelstwa.

europejskich niebędących członkami UE. Są to zwłaszcza osoby pochodzące z państw postsowieckich, głównie z Ukrainy (25,5 tys.), Białorusi (1,3 tys.), ale też Federacji Rosyjskiej (443), Azerbejdżanu (76), Armenii (58) i Gruzji (55). Istotną oraz rosnącą na przestrzeni lat grupę stanowią także uczniowie cudzoziemcy z państw azjatyckich. Ich udział w odniesieniu do wszystkich uczniów cudzoziemców w 2022 roku wyniósł 2,1%¹⁰⁴, a roczna dynamika osiągnęła poziom 34%. W gronie migrantów z tych krajów dominują obywatele Indii (4. miejsce wśród wszystkich krajów pochodzenia i 285 uczniów cudzoziemców kształcących się w Małopolsce w 2022 roku). Liczne są również osoby pochodzące z Kazachstanu (75) i Wietnamu (69). W pierwszej dziesiątce krajów pochodzenia uczniów cudzoziemców plasuje się też Brazylia (55).

RYCINA 3 Kraje pochodzenia uczniów cudzoziemców kształcących się w szkołach i placówkach oświatowych w Małopolsce (stan na wrzesień 2022 roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z SIO

W strukturze placówek, w których kształcą się cudzoziemcy, dominują szkoły podstawowe, przedszkola oraz szkoły policealne

We wrześniu 2021 roku najwięcej, 38%, uczniów cudzoziemców uczęszczało do szkół policealnych (4,0 tys. uczniów, w tym zwłaszcza z krajów postsowieckich: Ukraina, Białoruś, Federacja Rosyjska i Kazachstan¹⁰⁵). 34% uczniów cudzoziemców (3,6 tys. osób) uczyło się w szkołach podstawowych, a w przedszkolach i punktach przedszkolnych 15% (1,5 tys.). W przypadku dwóch ostatnich typów placówek oprócz Ukrainy, Białorusi i Federacji Rosyjskiej w czołówce krajów pochodzenia uczniów cudzoziemców pojawiają się Indie, Wietnam i Brazylia.

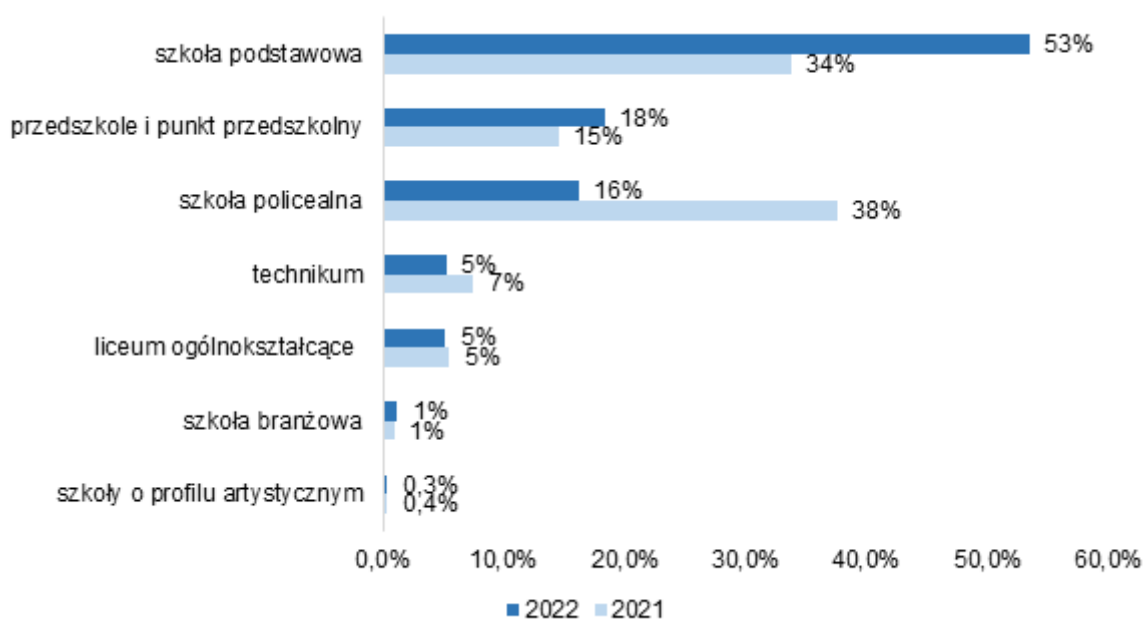
¹⁰⁴ Warto jednocześnie zauważyć, że udział ten spadł na skutek migracji wojennej z Ukrainy. W 2021 roku wynosił on 4,2%.

¹⁰⁵ Na 10 pierwszych krajów pochodzenia 9 stanowią państwa postsowieckie (poza wymienionymi w tekście są to: Armenia, Uzbekistan, Mołdawia, Azerbejdżan, Gruzja). Jedynym państwem spoza tej grupy są Indie, które zajmują 5. miejsce pod względem liczby uczniów w szkołach policealnych we wrześniu 2021 r. W sumie migranci z Ukrainy stanowili 89% uczniów szkół policealnych, a z Ukrainy i państw postsowieckich 99% uczniów tych szkół.

Imigranci przymusowi z Ukrainy, którzy przybyli do Małopolski w 2022 roku, zasilili głównie społeczności szkół podstawowych oraz przedszkoli. Według stanu na 30 września 2022 roku liczba uczniów niebędących obywatelami polskimi zwiększyła się w nich odpowiednio o 329% (11,7 tys. uczniów) i 243% (3,7 tys. wychowanków przedszkoli). O 156% wzrosła również liczba uczniów liceów ogólnokształcących (894 uczniów), a o 90% techników (712 uczniów).

Na skutek tych zmian we wrześniu 2022 roku najwięcej (53%) uczniów cudzoziemców kształciło się w szkołach podstawowych, 18% w przedszkolach i punktach przedszkolnych, 16% w szkołach policealnych, a po około 5% w liceach i technikach.

WYKRES 15 Odsetek cudzoziemców w poszczególnych typach szkół i placówek oświatowych w Małopolsce w latach 2021 i 2022 (stan na 30 września)

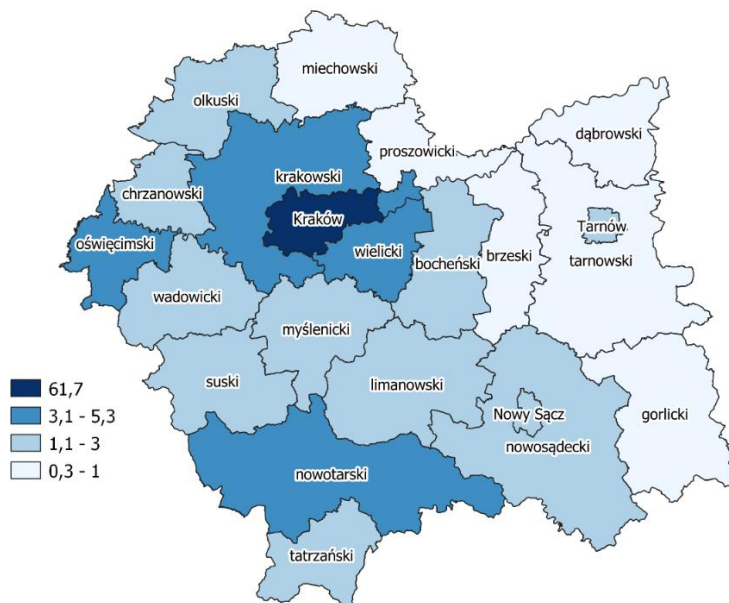
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z SIO

Imigracja z Ukrainy wpłynęła na zwiększenie odsetka uczniów cudzoziemców kształcących się poza Krakowem

Wyspowy charakter migracji właściwy dla Polski oparty na koncentrowaniu się cudzoziemców w metropoliach sprawia, że to Kraków stanowi centrum nauki i pracy dla cudzoziemców. W stolicy regionu na przestrzeni ostatnich lat kształciło się około 80% wszystkich uczniów cudzoziemców. Imigracja z Ukrainy w 2022 roku wpłynęła na zmniejszenie tej koncentracji. W poszukiwaniu miejsca zamieszkania nowoprzybyli osiedlali się również w okolicznych powiatach. W konsekwencji, w 2022 roku odsetek uczniów cudzoziemców kształcących się w Krakowie spadł do poziomu około 62%, przy jednoczesnym wzroście udziału w pozostałych powiatach, zwłaszcza nowotarskim, oświęcimskim, krakowskim, wielickim oraz nowosądeckim, w których łącznie kształciło się 17% uczniów cudzoziemców. W Krakowie, który pozostał największym centrum i migracyjnym, liczba uczniów cudzoziemców w latach 2021-2022 podwoiła się (wzrost z 8,9 tys. do 17,7 tys.).

We wrześniu 2022 roku co dziesiąty uczeń w Krakowie był cudzoziemcem. W pozostałych powiatach udział cudzoziemców w ogólnej liczbie uczniów wahał się od około 1% do około 5%.

RYCINA 4 Odsetek uczniów cudzoziemców kształcących się w poszczególnych powiatach Małopolski (stan na 30 września 2022 roku)

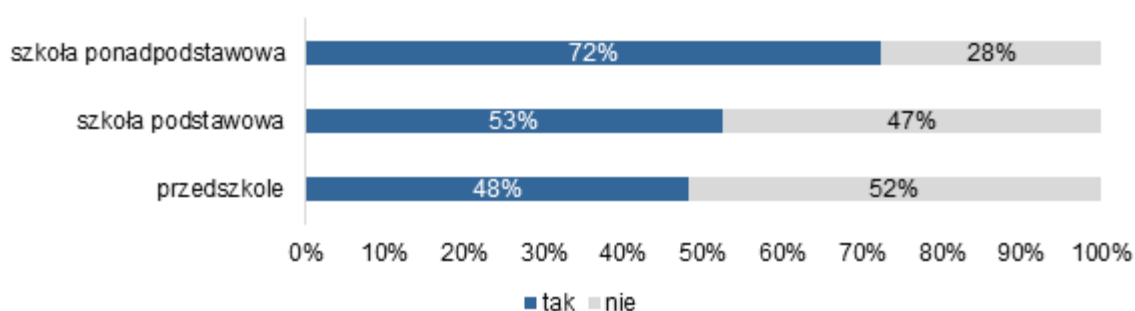
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z SIO

Migracja związana z wojną w Ukrainie była dla wielu małopolskich szkół i placówek oświatowych pierwszym doświadczeniem w pracy z uczniami cudzoziemcami. W zrealizowanym w marcu 2023 roku badaniu małopolskich szkół i przedszkoli, zdecydowana większość respondentów wskazała, że kształcą się w nich obecnie dzieci lub uczniowie cudzoziemcy. Na tę okoliczność wskazało w sumie 68% uczestników badania, w tym najwięcej ze szkół ponadpodstawowych (83%) oraz 65% ze szkół podstawowych i 63% z przedszkoli. W większości doświadczenie to wiąże się z przyjęciem migrantów przymusowych z Ukrainy. Jednocześnie po około 20% przedszkoli i szkół podstawowych oraz niemal 50% szkół ponadpodstawowych wskazało na obecność uczniów cudzoziemców spoza tej grupy. Z kolei część placówek, które w czasie badania nie miały pod opieką i migrantów wskazała, że wcześniej w ich społecznościach byli tacy uczniowie i wychowankowie. Sytuacja ta odnosiła się zwłaszcza do migrantów przymusowych z Ukrainy, których wcześniejszą obecność odnotowało około 40% przedszkoli i szkół podstawowych oraz około 20% szkół ponadpodstawowych, co wskazuje na dużą rotację w odniesieniu do tej grupy uczniów.

W przypadku placówek kształcących obecnie cudzoziemców, dyrektorzy około połowy szkół podstawowych i przedszkoli oraz 28% szkół ponadpodstawowych wskazali, że sytuacja wojenna w Ukrainie sprawiła, że w ich placówkach pierwszy raz kształcili się uczniowie cudzoziemcy. Biorąc pod uwagę nieprzewidywalność i dynamikę tego zjawiska, zwłaszcza w pierwszych miesiącach po 24 lutego 2022 roku, można przyjąć, że musiało to generować wiele trudności tym bardziej, że polski system edukacji nie był do tego przygotowany.

WYKRES 16 Odpowiedź na pytanie: *Czy przed 24 lutego 2022 roku w Pani/Pana placówce uczyli się uczniowie cudzoziemcy?* Na pytanie odpowiadały placówki, które w czasie badania miały takich uczniów (n dla przedszkoli = 499, dla szkół podstawowych = 630, dla szkół ponadpodstawowych = 174)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania małopolskich szkół i placówek oświatowych

Imigracja z Ukrainy spotęgowała skalę niezaspokojonych dotychczas potrzeb i wyzwań związanych z edukacją uczniów cudzoziemców, a potrzeby z tym związane nakładają się na systemowe problemy polskiej edukacji

Raport NIK z 2019 roku wskazał na liczne problemy w organizacji i realizacji kształcenia dzieci i młodzieży cudzoziemców. Zwrócono uwagę m.in. na brak koordynacji i nadzoru nad tym procesem ze strony resortu edukacji, zarówno w zakresie śledzenia i analizy dynamiki tego zjawiska, jak i rozpoznawania potrzeb w tym obszarze, choćby w kontekście doskonalenia nauczycieli. W kontrolowanych przez NIK szkołach często identyfikowano problemy związane z: brakiem stosowania zasad dotyczących warunków przyjmowania uczniów cudzoziemców, organizacją i funkcjonowaniem oddziałów przygotowawczych, realizacją wsparcia psychologiczno-pedagogicznego czy organizacją zajęć dodatkowych. Jako problem wskazano również incydentalny charakter działań integracyjnych¹⁰⁶.

Raporty po 24 lutego 2022 roku jeszcze wyraźniej podkreślały te negatywne zjawiska. Amnesty International¹⁰⁷ w swoim badaniu wskazało na problemy związane z brakiem podręczników dostosowanych do uczniów z Ukrainy, zbyt niską liczbę zatrudnionych asystentów międzykulturowych oraz brak kadry i infrastruktury do utworzenia/kontynuacji działania oddziałów przygotowawczych. Problemem jest również rezygnacja przez uczniów z Ukrainy z egzaminów ósmoklasisty w związku z brakiem znajomości języka polskiego (w arkuszach egzaminacyjnych tłumaczona jest tylko treść poleceń, a treści zadań, w tym obszerne fragmenty tekstów, są wyłącznie w języku polskim).

Dane z Systemu Informacji Oświatowej (SIO) potwierdzają, że możliwości prawne wspierające kształcenie cudzoziemców nie były w pełni wykorzystane także przed 2022 rokiem. Zgodnie z obowiązującymi aktami prawnymi cudzoziemcy, którzy nie posługują się językiem polskim

¹⁰⁶ *Kształcenie dzieci rodziców powracających do kraju oraz dzieci cudzoziemców*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2019.

¹⁰⁷ *Jesteśmy tutaj razem. Uczniowie i uczennice z Ukrainy w polskich szkołach*. Wyniki monitoringu Amnesty International Polska, Amnesty International, styczeń 2023, <https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2023/02/Jestesmy-tutaj-razem.-Uczniowie-i-uczennice-z-Ukrainy-w-polskich-szkolach-2.pdf> [dostęp 15.03.2023].

w stopniu umożliwiającym korzystanie z nauki w szkole, mogą m.in. uczestniczyć w dodatkowych zajęciach z języka polskiego, realizować naukę w formie oddziału przygotowawczego, gdzie proces nauczania dostosowany jest do potrzeb i możliwości edukacyjnych uczniów, korzystać z dodatkowych zajęć wyrównawczych czy z pomocy osoby władającej językiem kraju pochodzenia ucznia zatrudnionej w charakterze pomocy nauczyciela¹⁰⁸. Według danych z SIO na 30 września 2021 roku, w oddziałach przygotowawczych kształciło się tylko 49 uczniów cudzoziemców w Małopolsce (około 1% z analizowanej grupy uczniów cudzoziemców¹⁰⁹). Byli to uczniowie z krakowskich szkół podstawowych. Z kolei 38% uczniów, głównie ze szkół podstawowych, korzystało z dodatkowej bezpłatnej nauki języka polskiego¹¹⁰.

Uczniowie będący migrantami przymusowymi z Ukrainy zdecydowanie częściej, na tle całej populacji cudzoziemców, korzystali z wyżej wymienionych form wsparcia. W Małopolsce, w marcu 2022 roku około 25% uczniów z Ukrainy kształciło się w oddziałach przygotowawczych (wobec 17% w Polsce), w maju i czerwcu 35% (w Polsce 25%). Po okresie wakacyjnym odsetek ten spadł znacznie i utrzymywał się do końca roku na poziomie około 8% (w Polsce około 10%). Wiązało się to zarówno z decyzją samych szkół, które nie przedłużyły działania tych oddziałów, jak również rotacją uczniów, których opiekunowie zdecydowali się wrócić do Ukrainy lub przesiedlić się w inne miejsce. Odwrotny trend zaobserwowano natomiast w kontekście bezpłatnej nauki języka polskiego. Odsetek uczniów z Ukrainy, którzy korzystali z tej formy wsparcia w małopolskich placówkach rósł w kolejnych miesiącach, oscylując w granicach około 45% na przełomie maja i czerwca 2022 roku i wynosząc niemal 70% na koniec roku. Uczniowie ci, zdając sobie sprawę z długoterminowego charakteru sytuacji kryzysowej w ich kraju i związaną z tym koniecznością osiedlenia się w Polsce na dłużej, chętniej decydowali o podjęciu nauki języka polskiego.

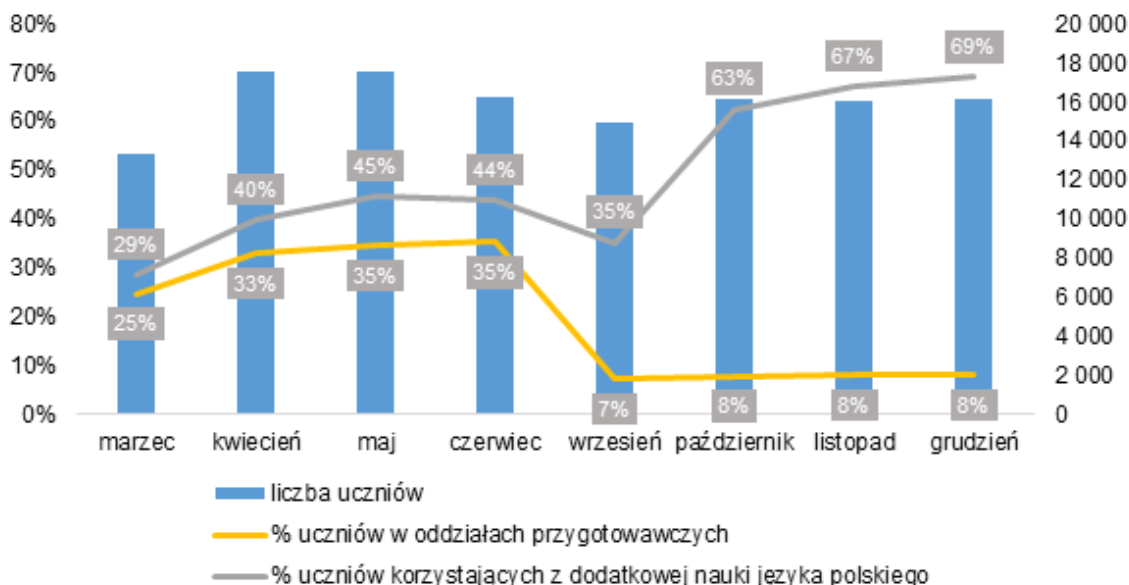
---

¹⁰⁸ Po 24 lutego 2022 roku wprowadzono szereg nowelizacji rozporządzeń w tym obszarze, m.in. zwiększając maksymalną liczbę uczniów w oddziałach przygotowawczych z 15 do 25 czy minimalny wymiar zajęć z języka polskiego z 3 do 6 godzin. Zob. J. Rafał-Łuniewska, *Zróznicowane potrzeby uczniów z Ukrainy. Jak na nie odpowiadać?*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2022.

¹⁰⁹ Do analizy dotyczącej odsetka uczniów w oddziałach przygotowawczych włączono uczniów ze szkół podstawowych, liceów ogólnokształcących, techników oraz szkół branżowych I stopnia.

¹¹⁰ Do analizy dotyczącej odsetka uczniów korzystających z bezpłatnej dodatkowej nauki języka polskiego włączono uczniów ze szkół podstawowych, liceów ogólnokształcących, techników, szkół branżowych I stopnia, szkół artystycznych oraz szkół specjalnych przysposabiających do pracy.

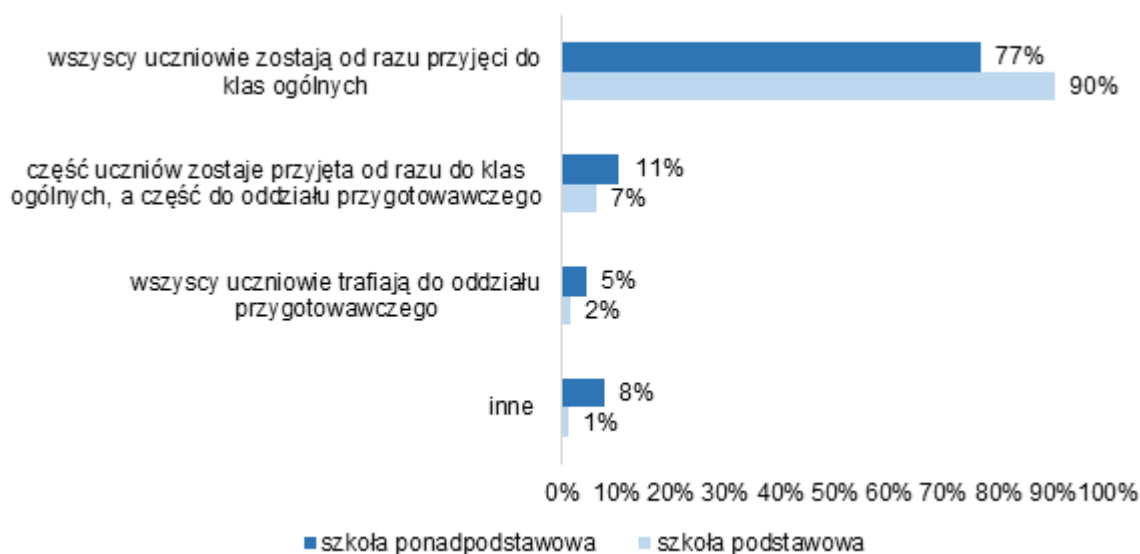
WYKRES 17 Liczba uczniów migrantów przymusowych z Ukrainy w małopolskich szkołach i placówkach oświatowych w 2022 roku wraz z ich odsetkiem w oddziałach przygotowawczych i korzystających z dodatkowej nauki języka polskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z SIO

O słabym wykorzystaniu możliwości edukacji w oddziałach przygotowawczych świadczą wyniki badania małopolskich szkół i placówek oświatowych. Dyrektorzy szkół wskazywali, że w ich placówkach zarówno migranci przymusowi z Ukrainy, jak i pozostali cudzoziemcy byli najczęściej od razu przyjmowani do klas ogólnych. Dotyczy to zarówno szkół podstawowych, jak i ponadpodstawowych.

WYKRES 18 Sposób przyjęcia uczniów migrantów przymusowych z Ukrainy do oddziałów klasowych (n dla szkół podstawowych = 610, a dla szkół ponadpodstawowych = 151)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania małopolskich szkół i placówek oświatowych

WYKRES 19 Sposób przyjęcia uczniów niebędących migrantami przymusowymi z Ukrainy do oddziałów klasowych (n dla szkół podstawowych = 220, a dla szkół ponadpodstawowych = 101)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania małopolskich szkół i placówek oświatowych

Przy przyjmowaniu uczniów cudzoziemców do placówek głównymi kryteriami były, według odpowiedzi badanych, względy formalne: wiek, oświadczenie rodzica lub opiekuna potwierdzające sumę lat nauki szkolnej oraz zaświadczenie lub inny dokument stwierdzający ukończenie szkoły lub kolejnego etapu edukacji. W porównaniu do edukacji na poziomie podstawowym w szkołach ponadpodstawowych zdecydowanie większą rolę odgrywała na tym etapie aktualna liczebność klasy oraz poziom znajomości języka obcego przez ucznia cudzoziemca. Jedynie 18% szkół ponadpodstawowych oraz 21% szkół podstawowych wskazało, że przeprowadza diagnozę wiedzy i umiejętności ucznia cudzoziemca.

WYKRES 20 Kryteria stosowane przez placówki przy przyjmowaniu uczniów cudzoziemców (n dla szkół podstawowych = 631, a dla szkół ponadpodstawowych = 174)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania małopolskich szkół i placówek oświatowych

Opinie na temat oddziałów przygotowawczych są podzielone. Najczęściej wskazywane główne wady tej formuły to ograniczone możliwości integracji i kontaktu z językiem polskim w relacjach rówieśniczych oraz trudności w zapewnieniu płynnego przechodzenia uczniów do klas mieszanych. Deficyty te potwierdza raport z badania zrealizowanego na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej¹¹¹. Jego uczestnicy podkreślali, że jeśli uczniowie przebywają w oddziałach przygotowawczych dłużej niż jest to konieczne, a tak się dzieje m.in. z uwagi na przepełnienie klas mieszanych, oddziały te wpisują się w model separacyjny. Jednocześnie podejmowane w niektórych szkołach próby łączenia pobytu w oddziale z integracją z uczniami z klas mieszanych podczas wybranych zajęć nie udają się ze względów logistycznych. W raporcie zwraca się też uwagę na zbyt dużą liczebność oddziałów, łączenie w jednej klasie dzieci w różnym wieku i różnych potrzebach edukacyjnych, wybiórczy program nauczania i demotywujący brak oceniania. Wszystko to utrudnia realizację zajęć w tych oddziałach i obniża efektywność pracy. Jednocześnie autorzy raportu przyznają, że oddziały przygotowawcze mogą być dobrym rozwiązaniem na pierwszy okres pobytu uczniów, dając poczucie bezpieczeństwa i umożliwiając poznanie podstaw języka polskiego. W ich ocenie, szczególnie w szkołach przyjmujących dużą liczbę dzieci cudzoziemskich nieznających języka polskiego, rezygnacja z oddziałów przygotowawczych nie jest wskazana. Potrzebne jest natomiast usprawnienie ich działania. Raport zwraca również uwagę na nowe zjawisko tzw. klas cudzoziemskich. Są to klasy złożone wyłącznie z uczniów cudzoziemskich (realizujących podstawę programową w języku polskim), co stanowi poważną barierę w integracji. Autorzy raportu wskazują także na konsekwencje braku standardów, wytycznych dotyczących sposobu oceniania uczniów cudzoziemców. W efekcie kryteria oceniania są różne, ustalone indywidualnie przez poszczególnych nauczycieli, którzy opierają się na własnej intuicji i wrażliwości, przy czym nie wszyscy nauczyciele potrafią poradzić sobie z napięciem związanym z sytuacją wystawiania negatywnych ocen (lub po prostu egzekwowania konkretnej pracy) od uczniów z trudnymi doświadczeniami wojennymi. Jednocześnie, jak podkreślali uczestnicy badania, kwestia oceniania jest wrażliwa i często budzi u polskich uczniów poczucie nierównego traktowania i niesprawiedliwości.

Uczestnicy warsztatów diagnostycznych oraz wywiadów przeprowadzonych na potrzeby opracowania ekspertyzy CASPAR UEK potwierdzili spostrzeżenia wynikające z przytoczonych już źródeł, wskazując, że polska szkoła przeżywa dziś kryzys i kwestia edukacji migrantów nakłada się na szereg innych wyzwań edukacyjnych. W kontekście organizacji edukacji cudzoziemców podkreślano zwłaszcza takie problemy jak:

- brak instytucjonalnego wsparcia szkół, które często były (i w znacznej mierze nadal są) zdane same na siebie;
- brak narzędzi do oceny poziomu kompetencji językowo-przedmiotowych uczniów cudzoziemców nieznających języka polskiego na wystarczającym poziomie;

---

¹¹¹ M. Tędziągolska, B. Walczak, K. M. Wielecki, *Uczniowie uchodźczy w polskich szkołach. Gdzie jesteśmy u progu kolejnego roku szkolnego? Raport z badania jakościowego wykonanego na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej przez firmę Badania i Działania*, <https://ceo.org.pl/udostepniamy-raport-uczniowie-uchodzczy-w-polskich-szkolach/>. Raport podsumowuje drugą falę badań, które zleciliśmy. Były one prowadzone przez polsko-ukraiński zespół badaczek i badaczy w ośmiu placówkach różnego typu na terenie całej Polski. Celem było rozpoznanie potrzeb i napięć w społecznościach szkolnych goszczących uczniów i uczennice z Ukrainy, po prawie półtora roku po przybyciu pierwszych uchodźców z tego kraju. Badania miały charakter etnograficzny i objęły w sumie ponad 160 wywiadów, obserwacje i badania wizualne.

- brak wypracowanych metod oceniania uczniów cudzoziemców, którzy nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym do efektywnej nauki;
- niewystarczające wsparcie edukacji językowej uczniów emigrantów (problemy natury finansowej i organizacyjnej) – potrzebna jest większa liczba nauczycieli z kompetencjami glottodydaktycznymi oraz standaryzacja nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego; dostępne są głównie kursy na poziomie podstawowym, natomiast brakuje kontynuacji nauki języka na wyższych poziomach, w tym obejmujących słownictwo specjalistyczne potrzebne do edukacji w wyższych klasach; w efekcie kompetencje językowe dzieci i młodzieży są niewystarczające, aby mogły one w pełni rozumieć materiał szkolny;
- niewystarczająca dostępność/rozproszenie materiałów edukacyjnych do pracy z dziećmi i młodzieżą w środowisku wielokulturowym, w tym z uczniami nieznającymi języka polskiego na poziomie umożliwiającym efektywną naukę;
- brak lub niewystarczające umiejętności nauczycieli do pracy w klasie wielokulturowej i wielojęzycznej; sytuację utrudniają dodatkowo niskie zarobki nauczycieli, obniżające motywację do podnoszenia kompetencji;
- deficyty w zakresie organizacji i prowadzenia oddziałów przygotowawczych – część rozmówców w badaniu CASPAR UEK wyraziło zdanie, że brak oddziału przygotowawczego jest korzystny dla integracji uczniów z innych krajów z uczniami polskimi; inni odwoływali się swoich doświadczeń, kiedy to zrezygnowano z oddziału przygotowawczego (zapewniając uczniom jedynie dodatkowe zajęcia z języka polskiego już w czasie „regularnej” nauki w klasach razem z uczniami polskimi) właśnie po to, aby dzieci ukraińskie szybciej przystosowały się do polskiego środowiska, ale stało się to dla nich bardzo stresującym przeżyciem. Na walor bezpieczeństwa emocjonalnego zwracali też uwagę uczestnicy warsztatów diagnostycznych. W ich opinii dobrze działające oddziały przygotowawcze mogą być przestrzeniami dobrej adaptacji oraz oferować czas wsparcia potrzebny do lepszego poznania zasad systemu edukacji w Polsce i nauki języka;
- niewystarczająca liczba nauczycieli i wykwalifikowanego personelu (w tym specjalistów z zakresu psychologii znających język ucznia cudzoziemca oraz asystentów międzykulturowych, często z uwagi na ich niskie wynagrodzenie);
- chaos organizacyjny, biurokracja oraz trudności w komunikacji szkół z rodzicami (w szczególności w kontekście jasnego wytłumaczenia zasad funkcjonowania polskiego systemu edukacyjnego czy słabej jakości tłumaczenia platformy Librus na języki obce);
- problemy logistyczne związane z układaniem harmonogramu zajęć (różne plany zajęć, różne poziomy znajomości języka, brak sal lekcyjnych, przemęczenie uczniów dodatkowymi zajęciami, szczególnie w przypadku równoległej edukacji w szkole polskiej (stacjonarnie) i w systemie ukraińskim (zdalnie).

Zasygnalizowane wyżej problemy zostały szerzej opisane w kolejnych częściach diagnozy dotyczących trzech kluczowych obszarów w kontekście edukacji migrantów, tj. wsparcia edukacyjnego (w tym językowego), wsparcia emocjonalnego i psychologicznego oraz wspierającego środowiska i edukacji interkulturowej.

Bariera językowa stanowi największe wyzwanie w obszarze wsparcia edukacyjnego. Dużym problemem są również deficyty kompetencji nauczycieli w pracy z uczniami migrantami oraz problemy kadrowe i organizacyjne w szkołach

Badanie małopolskich szkół i placówek oświatowych pozwoliło na szczegółową diagnozę problemów w obszarze edukacji uczniów migrantów. Reprezentanci szkół i przedszkoli zostali poproszeni o identyfikację wyzwań w obszarze edukacji migrantów przymusowych z Ukrainy oraz pozostałych uczniów cudzoziemców (dla każdej z tych grup oddzielnie)¹¹². W zasadzie we wszystkich kategoriach respondenci wskazywali częściej na występowanie poszczególnych trudności w przypadku migrantów przymusowych z Ukrainy niż pozostałych cudzoziemców, a różnice te sięgały nieraz nawet 30-40 p.p. Pokazuje to zasadniczą odmienną charakteru migracji wojennej z Ukrainy od wcześniejszych migracji, głównie ekonomicznych, które charakteryzują się większym stopniem zaplanowania, a dzięki temu stabilności finansowej i emocjonalnej, co pozwala młodym migrantom na łatwiejszą adaptację w nowym środowisku.

Według uczestników badania zdecydowanie najistotniejszym problemem w kształceniu dzieci cudzoziemców jest bariera językowa, utrudniająca przede wszystkim proces nauczania, ale także kontakt z nauczycielem i rodzicem ucznia. Znajomość języka polskiego jest podstawowym warunkiem sukcesu edukacyjnego¹¹³, tak ważnego nie tylko dla motywacji uczniów do nauki, ale także ich dobrostanu emocjonalnego. Tymczasem odsetek wskazań na problem w komunikacji językowej, w szczególności w aspekcie procesu nauczania, jest w przypadku uchodźców wojennych z Ukrainy wysoki – wynosi około 70% wskazań w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych. Do jego pogłębienia mogą przyczynić się niewystarczające środki oraz czas przewidziany na realizację dodatkowych zajęć z języka polskiego – jest on ograniczony do 24 miesięcy¹¹⁴, podczas gdy według badań¹¹⁵ do opanowania języka komunikacji dzieciom cudzoziemskim potrzeba od roku do trzech lat, a opanowanie języka edukacji szkolnej zajmuje od pięciu do siedmiu lat nauki. Jednocześnie brakuje nauczycieli z kompetencjami do nauczania języka polskiego jako drugiego, a szkoły mają problemy ze znalezieniem miejsca w siatce zajęć dla dodatkowych lekcji języka polskiego jako drugiego. Z tych powodów zajęcia te odbywają się najczęściej w godzinach niekorzystnych dla uczniów, co przekłada się na frekwencję. Często nie udaje się też stworzyć grup, w których uczniowie byłiby na podobnym poziomie zaawansowania lub w podobnym wieku, co bardzo utrudnia prowadzenie zajęć i obniża ich efektywność¹¹⁶.

¹¹² Poszczególne problemy/wyzwania były oceniane przez respondentów na 5-stopniowej skali Likerta z możliwością odpowiedzi: zdecydowanie tak, raczej tak, raczej nie, zdecydowanie nie oraz nie wiem/trudno/powiedzieć. Analiza problemów pod kątem ich istotności została dokonana poprzez zsumowanie wskazań dla odpowiedzi zdecydowanie tak i raczej tak w poszczególnych typach placówek.

¹¹³ M. Pamuła-Behrens, K. Morena, *Rola motywacji w procesie uczenia się języka przez uczniów z doświadczeniem migracji – metoda JES-PL*, „Czasopismo Polskiego Towarzystwa Neofilologicznego” 2019, nr 52/1, s. 43-60, op. cit.

¹¹⁴ Art. 7 ustawy z dnia 8 czerwca 2022 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1383).

¹¹⁵ M. Pamuła-Behrens, M. Szymańska, *Metoda JES-PL nauczanie uczniów z doświadczeniem migracji języka edukacji szkolnej Wprowadzenie*. 4-10, 2018, https://www.researchgate.net/publication/330140792_Metoda_JES-PL_nauczanie_uczniow_z_doswiadczeniem_migracji_jezyka_edukacji_szkolnej_Wprowadzenie/citation/download

¹¹⁶ M. Tędziałowska, B. Walczak, K. M. Wielecki, *Uczniowie uchodźcy w polskich szkołach. Gdzie jesteśmy u progu kolejnego roku szkolnego? Raport z badania jakościowego wykonanego na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej przez firmę Badania i Działania*, Warszawa 2022, op. cit.

Uczestniczący w badaniu małopolskich szkół i placówek oświatowych przedstawiciele szkół podstawowych i ponadpodstawowych w około 60% wskazywali także na problemy związane z różnicami w systemach edukacyjnych i brakiem materiałów oraz wytycznych dotyczących różnic programowych. W tej grupie częściej zgłaszano również trudności związane ze zorientowaniem się rodziców/opiekunów migrantów w polskim systemie edukacji oraz kłopoty z systemem oceniania i klasyfikacji uczniów. W odpowiedziach otwartych na pytanie – inne/jakie? – często wybrzmiewały kwestie związane ze znaczną rotacją uczniów, która przekłada się na brak poczucia stabilizacji, a tym samym obniża motywację do nauki. Problemem jest również to, że rodzice/opiekunowie często nie informują dyrektorów szkół o zaprzestaniu edukacji ucznia w danej placówce w związku ze zmianą miejsca zamieszkania. Co ciekawe, we wszystkich typach placówek stosunkowo rzadko wskazywano na odpowiedź związaną z niewystarczającymi kompetencjami interkulturowymi nauczycieli (od 9% do 22% w poszczególnych typach placówek). Jednocześnie 49% reprezentantów ze szkół podstawowych i 43% ze szkół ponadpodstawowych wskazało na niewystarczające przygotowanie nauczycieli do pracy dydaktycznej z uczniami cudzoziemskimi w odniesieniu do uchodźców wojennych z Ukrainy.

WYKRES 21 Problemy/wyzwania związane z edukacją uczniów cudzoziemców w zależności od typu placówki i grupy migrantów¹¹⁷

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania małopolskich szkół i placówek oświatowych

¹¹⁷ N dla przedszkoli, w których obecne są dzieci migranci przymusowi z Ukrainy = 468, n dla przedszkoli, w których obecni są uczniowie spoza tej grupy = 163; n dla szkół podstawowych, w których obecne są dzieci migranci przymusowi z Ukrainy = 610, n dla szkół podstawowych, w których obecni są uczniowie spoza tej grupy = 220; n dla szkół ponadpodstawowych, w których obecne są dzieci migranci przymusowi z Ukrainy = 151, n dla szkół ponadpodstawowych, w których obecni są uczniowie spoza tej grupy = 101. Z uwagi na specyfikę pracy przedszkolaka feteria odpowiedzi nie za wierała odpowiedzi: brak materiałów i wytycznych dotyczących różnic programowych w konkretnych przedmiotach oraz trudności z ocenianiem i klasyfikowaniem uczniów.

Wśród potrzeb związanych z edukacją cudzoziemców na wysokich miejscach (po około 50% wskazań w badanych placówkach) znalazły się: zapewnienie większej dostępności materiałów edukacyjnych do nauki języka polskiego jako obcego i poznawania kultury kraju pochodzenia/osiedlenia oraz doskonalenie nauczycieli w zakresie pracy z dzieckiem/ucznem cudzoziemcem, w tym edukacji włączającej.

Głównymi narzędziami wsparcia wykorzystywanymi przez szkoły podstawowe i ponadpodstawowe w obszarze edukacji cudzoziemców są dodatkowe lekcje języka polskiego (kolejno 96% i 88%) oraz pozyskiwanie na własną rękę materiałów dydaktycznych przez nauczycieli (kolejno 87% i 73%). W przedszkolach istotne znaczenie ma objęcie dzieci pomocą psychologiczno-pedagogiczną oraz pozyskiwanie na własną rękę materiałów przez nauczycieli (po około 80% wskazań). Większość placówek dostosowuje również treści i metody pracy dydaktycznej do możliwości uczniów oraz korzysta z elektronicznych translatorów w kontakcie z uczniami. We wszystkich placówkach najrzadszą formą wsparcia okazała się współpraca z organizacjami pozarządowymi reprezentującymi kraj pochodzenia ucznia cudzoziemca (po około 2% wskazań). Co istotne, reprezentanci placówek częściej wskazywali na fakt zatrudnienia nauczyciela/pracownika z kraju pochodzenia dziecka (14% w przypadku przedszkoli oraz 19% i 17% w przypadku szkół podstawowych i ponadpodstawowych) niż asystenta międzykulturowego (odsetki dla tych typów placówek wyniosły odpowiednio 6%, 18% i 13%).

Uczestnicy warsztatów diagnostycznych zwracali uwagę, że nauczyciele często nie mają kompetencji i doświadczenia w pracy z grupą o specjalnych potrzebach edukacyjnych, jaką są uczniowie migranci. Tymczasem dobre przygotowanie zawodowe nauczycieli pracujących z dziećmi migrantami jest kluczowe dla osiągnięcia sukcesu szkolnego przez tych uczniów. Zdolność do skutecznej komunikacji i interakcji z uczniami migrantami, zrozumienie ich potrzeb, a także włączenie elementów interkulturowości do procesu nauczania, to tylko kilka z wielu umiejętności, które są niezbędne w pracy z tą grupą, a których nauczycielom brakuje.

W szkołach występuje ponadto wiele problemów organizacyjnych i komunikacyjnych utrudniających skuteczną edukację cudzoziemców. Niepokój, np. rodziców z Ukrainy, mogą budzić sytuacje, kiedy ich dziecko zostaje przypisane do innej (niższej) klasy niż sami by oczekiwali (np. do siódmej zamiast do ósmej). Najczęściej wynika to z różnic w systemach edukacji czy z chęci, ze strony pedagogów, zapewnienia dziecku lepszego wsparcia w procesie adaptacji, a tym samym zwiększenia jego szansy na powodzenie np. podczas egzaminu ósmoklasisty. Jednak w perspektywie niektórych rodziców dziecko w ten sposób „traci rok”. Te sytuacje wymagają dyskusji z rodzicami i wyjaśniania im motywów podejmowanych decyzji.

Negatywny wpływ na edukację mają także: niska motywacja do nauki języka polskiego ze strony migrantów, brak chęci integracji, słaba znajomość języka przez rodziców oraz problemy rodzinne i finansowe. Dodatkowo: presja ze strony rodziców oraz brak odpowiedniego wsparcia są istotnymi czynnikami utrudniającymi adaptację i edukację uczniów z doświadczeniem migracji.

W trakcie dyskusji identyfikowano również takie problemy jak: brak dostępu do odpowiednich materiałów, w tym np. materiałów do nauki w oddziałach przygotowawczych i słowników ze

słownictwem specjalistycznym, brak programów nauczania języka polskiego jako drugiego¹¹⁸, brak podręczników uwzględniających potrzeby uczących się imigrantów oraz odpowiednio dostosowanych metod nauczania. Nakładająca się na to niewystarczająca liczba nauczycieli, chaos organizacyjny i informacyjny w edukacji, a także ograniczenia finansowe negatywnie wpływają na efektywność systemu edukacji jako całości.

Wsparcie emocjonalne i psychologiczne są kluczowymi obszarami wymagającymi podjęcia pilnych działań. Jednocześnie nauczycielom brakuje umiejętności do pracy z dziećmi i młodzieżą doświadczającą trudnych emocji. Brakuje też psychologów, pedagogów i asystentów międzykulturowych, przygotowanych do pracy z osobami z doświadczeniem migracji i uchodźstwa

Jako że migracja wiąże się ze stresem związanym z akulturacją, a nawet, szczególnie w przypadku migracji przymusowych, ze stanami lękowymi, depresją czy zespołem stresu pourazowego (PTSD), kwestie emocjonalne, psychologiczne oraz integracyjne wybijają się na pierwszy plan potrzeb osób z doświadczeniem migracji. Badanie małopolskich szkół i placówek oświatowych pozwoliło na szczegółową diagnozę w tym obszarze¹¹⁹.

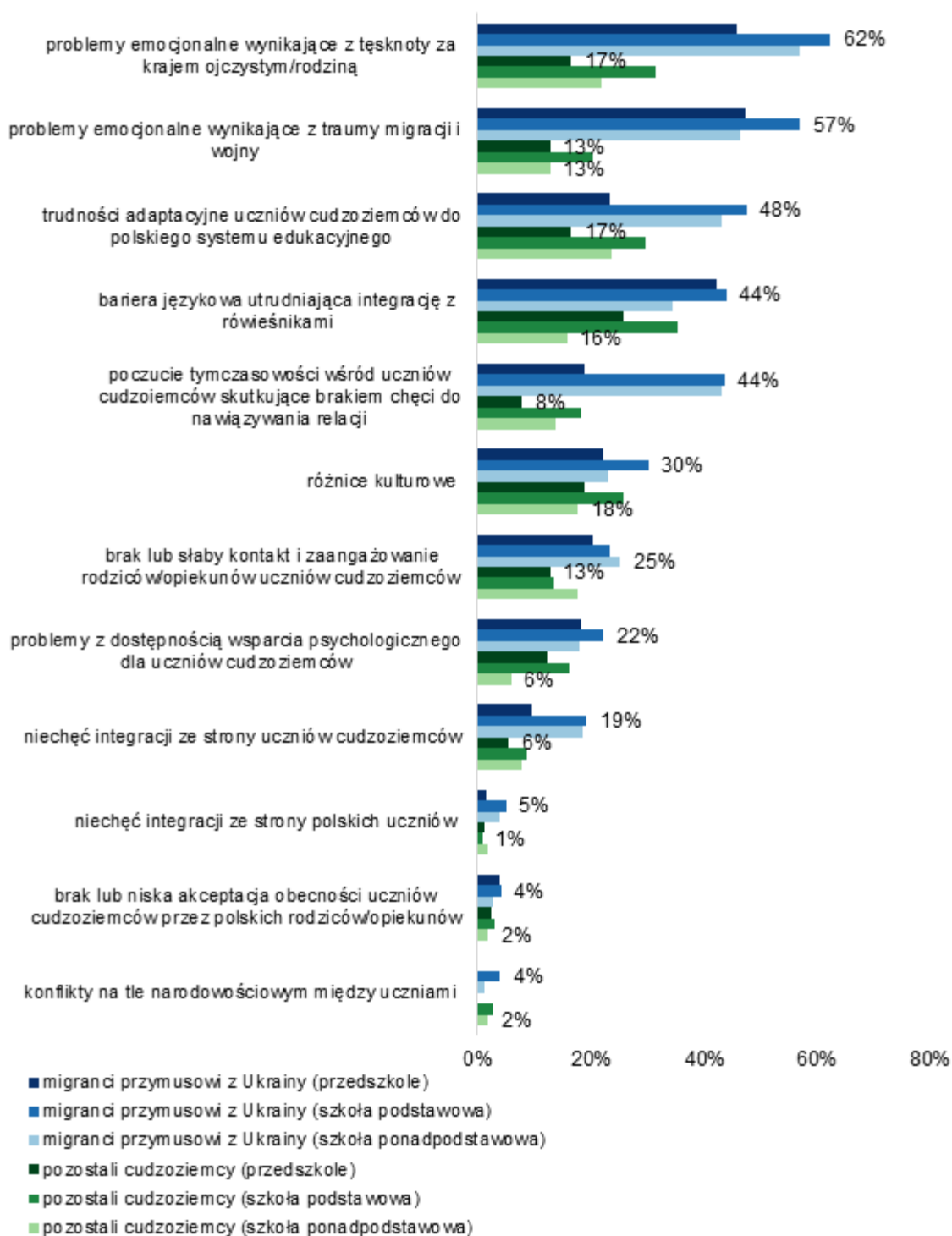
W odniesieniu do wyzwań natury społecznej i emocjonalnej (w szczególności w przypadku migrantów przymusowych z Ukrainy) dyrektorzy szkół i przedszkoli biorący udział w ankiecie najczęściej wskazywali na kwestie związane z przebytą traumą migracji i wojny oraz tęsknotą za krajem ojczystym i rodziną (na te odpowiedzi wskazało od około 45% do około 60% respondentów w poszczególnych typach placówek w odniesieniu do migrantów przymusowych z Ukrainy). Często wskazywano również na problemy związane z barierą językową, która utrudnia kontakt z rówieśnikami (szczególnie w przypadku przedszkoli i szkół podstawowych i uczniów cudzoziemców niebędących migrantami przymusowymi z Ukrainy) oraz, w przypadku szkół podstawowych i ponadpodstawowych, trudności adaptacyjne w polskim systemie edukacji, jak również poczucie tymczasowości, które demotywuje nie tylko do nauki, ale także do nawiązywania relacji koleżeńskich. Jedynie pojedyncze placówki wskazały na konflikty na tle narodowościowym czy niechęć integracji ze strony polskich uczniów.

---

¹¹⁸ Język polski w Polsce funkcjonuje jako język ojczysty oraz obcy i drugi. W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na edukacyjny aspekt *języka drugiego*, który, oprócz tego, że służy do codziennej komunikacji, stanowi narzędzie umożliwiające naukę: *Za język drugi uważamy nie-rodzimy język uczącego się, posiadający status prawny (urzędowy) w miejscu uczenia się* (E. Lipińska, A. Seretny, *Między językiem ojczystym a obcym. Nauczanie i uczenie się języka odziedziczonego na przykładzie chicagowskiej diaspory polonijnej*, Kraków 2012), <https://jows.pl/artykuly/potrzeby-jezykowe-uczniow-przybywajacych-z-zagranicy-w-zakresie-nauczania-jezyka-polskiego> [dostęp 17.07.2023].

¹¹⁹ Poszczególne problemy/wyzwania były oceniane przez respondentów na 5-stopniowej skali Likerta z możliwością odpowiedzi: zdecydowanie tak, raczej tak, raczej nie, zdecydowanie nie oraz nie wiem/trudno/powiedzieć. Analiza problemów pod kątem ich istotności została dokonana poprzez zsumowanie wskazań dla odpowiedzi zdecydowanie tak i raczej tak w poszczególnych typach placówek.

WYKRES 22 Problemy/wyzwania związane z dobrostanem emocjonalnym uczniów cudzoziemców w zależności od typu placówki i grupy migrantów¹²⁰

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania małopolskich szkół i placówek oświatowych

¹²⁰ N dla przedszkoli, w których obecne są dzieci migranci przymusowi z Ukrainy = 468, n dla przedszkoli, w których obecni są uczniowie spoza tej grupy = 163; n dla szkół podstawowych, w których obecne są dzieci migranci przymusowi z Ukrainy = 610, n dla szkół podstawowych, w których obecni są uczniowie spoza tej grupy = 220; n dla szkół ponadpodstawowych, w których obecne są dzieci migranci przymusowi z Ukrainy = 151, n dla szkół ponadpodstawowych, w których obecni są uczniowie spoza tej grupy = 101.

Szkoły podstawowe i ponadpodstawowe próbują sobie radzić z tymi problemami głównie poprzez organizację wycieczek i wspólnych wyjść z uczniami polskimi, angażowanie uczniów cudzoziemców w życie szkoły oraz objęcie ich pomocą psychologiczno-pedagogiczną. W przypadku przedszkoli wykorzystywane są z kolei takie narzędzia jak: gry i zabawy integracyjne, rozmowy z rodzicami/opiekunami dzieci oraz zaznajamianie uczniów z kulturą kraju osiedlenia i pochodzenia podczas zajęć przedszkolnych. Na te kategorie działań przypadało około 80-90% wskazań. Zdecydowanie rzadziej organizowano warsztaty integracyjne, na które wskazywało około 40-60% respondentów w poszczególnych typach placówek (odpowiedź ta dotyczy warsztatów organizowanych przez pracowników szkoły/przedszkola). Wyniki te pokazują, że placówki próbują stawiać czoła wyzwaniom związanym z emocjonalnymi potrzebami migrantów głównie poprzez najprostsze i najbardziej dostępne metody pracy (wycieczki, gry), które nie są jednak wystarczające w długoterminowym procesie integracji.

Według biorących udział w badaniu reprezentantów małopolskich szkół i placówek oświatowych jedną z najpilniejszych potrzeb wsparcia uczniów cudzoziemców jest sfera dobrostanu emocjonalnego. Wśród potrzeb związanych z edukacją imigrantów dyrektorzy szkół najczęściej wskazywali na zapewnienie dodatkowego wsparcia psychologicznego (58% odpowiedzi¹²¹). W odpowiedziach otwartych dyrektorzy podkreślali potrzebę znajomości języka ojczystego ucznia przez tych specjalistów. Z uwagi na braki kadrowe dostęp do wsparcia specjalistycznego dla dzieci i młodzieży jest jednak mocno ograniczony, a z uwagi na barierę językową skorzystanie z pomocy, szczególnie psychologicznej, przez uczniów cudzoziemców jest szczególnie trudne.

W dbaniu o dobrostan emocjonalny uczniów ważni są też nauczyciele, którzy jednak często nie czują się kompetentni w tym zakresie. Brakuje im wiedzy na temat procesu adaptacji kulturowej oraz umiejętności rozpoznawania problemów dotyczących stanu emocjonalnego uczniów, w tym uczniów z doświadczeniem traumy. Nie są też przygotowani do rozmów na tematy wiążące się z trudnymi emocjami czy pracy z uczniami doświadczającymi problemów w zakresie zdrowia psychicznego¹²².

Problem traumy wojennej silnie wybrzmiał też w wypowiedziach uczestników warsztatów diagnostycznych oraz wywiadów przeprowadzonych na potrzeby opracowania ekspertyzy CASPAR UEK. Część z nich podkreślała, że problemy te dopiero teraz, po czasie, w pełni się uwidaczniają, a „niemówienie o wojnie” z pewnością nie jest rozwiązaniem. Jednocześnie zwracano uwagę na problemy w zakresie zapewnienia uczniom wsparcia emocjonalnego i psychologicznego. Brak specjalistów utrudnia dostęp do pomocy, a w przypadku imigrantów trudności potęgowane są przez deficyty językowe i kompetencji interkulturowych wśród psychologów, pedagogów i logopedów oraz braki w zakresie odpowiednich narzędzi diagnostycznych i terapeutycznych (uwzględniających specyfikę badanych osób). Niskie zarobki psychologów i logopedów pracujących w szkołach, a przede wszystkim asystentów kulturowych dodatkowo utrudniają sytuację.

---

¹²¹ Na pytanie to odpowiadali wszyscy respondenci, w tym placówki, które nie miały doświadczenia w pracy z uczniami cudzoziemcami.

¹²² M. Tędziańska, B. Walczak, K. M. Wielecki, *Uczniowie uchodźcy w polskich szkołach. Gdzie jesteśmy u progu kolejnego roku szkolnego? Raport z badania jakościowego wykonanego na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej przez firmę Badania i Działania*, Warszawa 2022, op. cit.

Brakuje także wsparcia dla dzieci polskich w integracji z migrantami oraz wzajemnej współpracy między instytucjami, które zajmują się tymi zadaniami. O ile młodsze dzieci na ogół dość dobrze się integrują i chętnie uczęszczają ze swoimi rówieśnikami do polskich przedszkoli i szkół, to starsze dzieci i młodzież mają często trudności w nawiązywaniu głębszych relacji z polskimi rówieśnikami, zwłaszcza, gdy rodzice zakładają tylko tymczasowy pobyt w Polsce. Wielu nastolatków w ogóle nie rozpoczęło nauki w polskiej szkole, ponieważ uczyli się zdalnie w systemie ukraińskim, a ci, którzy chodzili do polskiej szkoły, często byli przyjmowani do niższych klas niż w Ukrainie i w związku z tym nie czuli się w nich dobrze. Podczas wywiadów prowadzonych przez CASPAR UEK zwracano też uwagę, że starsze dzieci i młodzież są już silnie społecznie, kulturowo i tożsamościowo związani z przyjaciółmi i znajomymi w Ukrainie, przez co trudniej im zaakceptować sytuację przymusowej emigracji i wejść w nowe środowisko. Tym młodszym na ogół łatwiej jest zaadaptować się do nowych warunków.

Rozmówcy w badaniu CASPAR UEK zwracali też uwagę na pojawiające się różnego rodzaju napięcia pomiędzy rówieśnikami oraz rodzicami a nauczycielami i dyrekcją placówek. Polscy uczniowie i rodzice wyrażają niekiedy frustrację wynikającą z wyobrażenia o ulgowym traktowaniu uczniów ukraińskich czy z powodu możliwości korzystania przez nich z telefonów komórkowych (zazwyczaj zabronionych w szkołach polskim rówieśnikom). Napięcia pojawiają się też pomiędzy samymi cudzoziemcami, szczególnie wokół kwestii etnicznych czy językowych, np. pomiędzy osobami pochodzącymi z zachodniej i wschodniej Ukrainy. Jednocześnie nauczycielom brakuje umiejętności skutecznego łagodzenia różnego rodzaju napięć i konfliktów, zapobiegania zachowaniom dyskryminacyjnym i/lub przemocowym wśród uczniów oraz skutecznego reagowania w przypadku wystąpienia takich zachowań¹²³.

Innym rodzajem napięć, na które zwraca uwagę ekspertyza CASPAR UEK, są te po stronie nauczycieli, wynikające z braku różnych zasobów i wsparcia systemowego oraz braku docenienia ich pracy, przy jednoczesnym dużym poziomie stresu, zmęczenia i frustracji, z uwagi na wyzwania edukacyjne i wychowawcze, z którymi muszą się mierzyć¹²⁴.

Wszystkie te sytuacje wymagają reakcji w postaci dobrze przygotowanych placówek, nauczycieli oraz edukacji antydyskryminacyjnej¹²⁵ i umiejętności zarządzania konfliktami. Dlatego tak ważne jest wsparcie psychologiczne dla uczniów oraz psychologiczne i szkoleniowe dla nauczycieli i kadry

---

¹²³ M. Tędziągolska, B. Walczak, K. M. Wielecki, *Uczniowie uchodźczy w polskich szkołach. Gdzie jesteśmy u progu kolejnego roku szkolnego? Raport z badania jakościowego wykonanego na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej przez firmę Badania i Działania*, Warszawa 2022, op. cit.

¹²⁴ Na te aspekty zwracają też uwagę autorzy raportu z badania jakościowego wykonanego na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej przez firmę Badania i Działania [w:] M. Tędziągolska, B. Walczak, K. M. Wielecki, *Uczniowie uchodźczy w polskich szkołach. Gdzie jesteśmy u progu kolejnego roku szkolnego? Raport z badania jakościowego wykonanego na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej przez firmę Badania i Działania*, Warszawa 2022, op. cit.

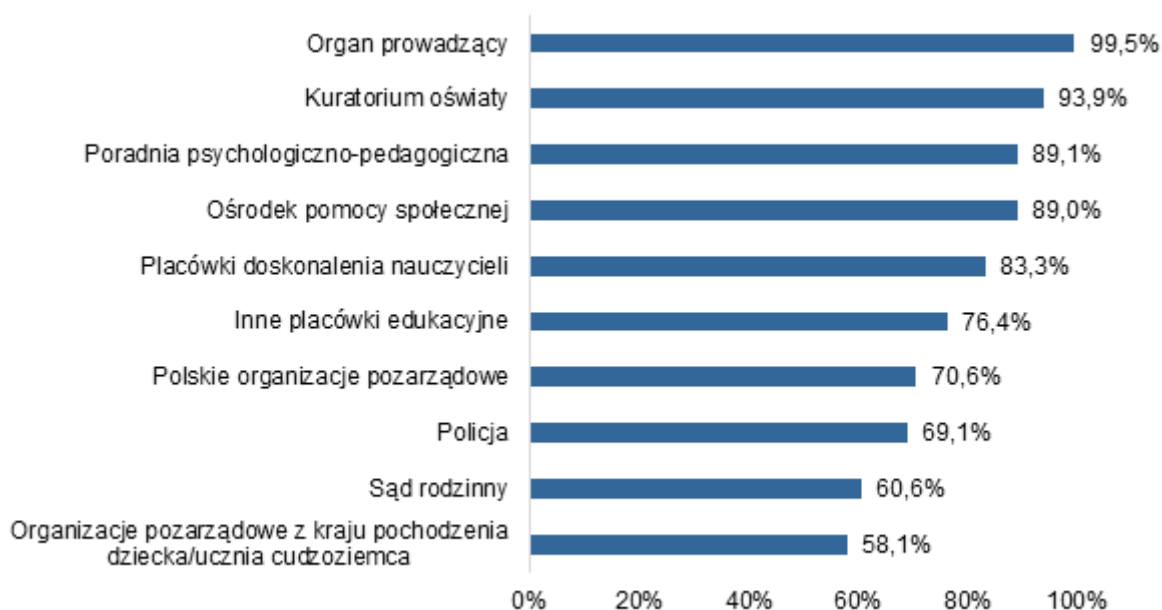
¹²⁵ Cenną inicjatywą, o której mówili uczestnicy wywiadów przeprowadzonych przez CASPAR UEK w Oświęcimiu, która przynajmniej częściowo przygotowała niektórych nauczycieli i nauczycielki do pracy z dziećmi z doświadczeniem migracji lub uchodźstwa, były szkolenia antydyskryminacyjne prowadzone od wielu lat przez Akademię Edukacji Antydyskryminacyjnej przy Muzeum Żydowskim w Oświęcimiu. Podkreślano, że podobne programy powinny być szeroko dostępne dla nauczycieli oraz dyrektorów szkół i placówek oświatowych w całej Małopolsce.

zarządzającej, a także tworzenie różnych okazji dla integracji społeczności szkolnej¹²⁶ oraz bezpiecznej i przyjaznej przestrzeni dla rozmów na trudne tematy.

Potrzebna jest intensywniejsza współpraca w celu stworzenia wspierającego środowiska

Współpraca i wymiana doświadczeń między podmiotami, które specjalizują się w edukacji interkulturowej, ma istotne znaczenie dla sukcesu edukacyjnego uczniów cudzoziemców. Wyniki badania małopolskich szkół i placówek oświatowych wskazują, iż dyrektorzy placówek, w których kształcą się migranci, najczęściej podejmują współpracę w tym zakresie z: organami prowadzącymi, kuratorium oświaty, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi oraz ośrodkami pomocy społecznej (przynajmniej około 90% wskazań na każdą z tych instytucji). Blisko 60% podjęło współpracę z organizacjami pozarządowymi z kraju pochodzenia ucznia cudzoziemca, ale jednocześnie jakość tej współpracy jest oceniana najniższej w odniesieniu do pozostałych podmiotów, co pokazuje główne wyzwanie w zakresie zmiany tego stanu rzeczy i kreowania środowiska wzajemnego zaufania i współdziałania.

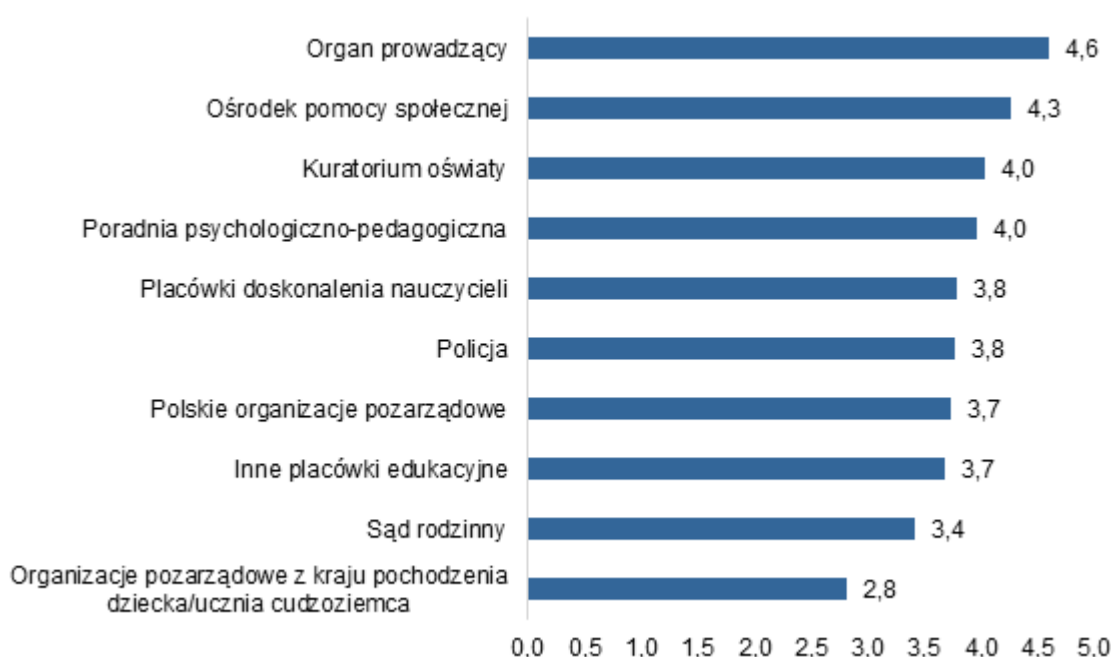
WYKRES 23 Odsetek szkół i placówek oświatowych, które podjęły współpracę z konkretnymi podmiotami w kontekście edukacji/dobrostanu emocjonalnego uczniów cudzoziemców (n=1174)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania małopolskich szkół i placówek oświatowych

¹²⁶ W jednej z miejscowości opisywanej w ekspertyzie CASPAR UEK, samorząd uczniowski w szkole ponadpodstawowej wyszedł z inicjatywą, by każdy z nowych uczniów ukraińskich przybyłych po 24 lutego 2022 roku miał osobę (ucznia/uczennicę), która będzie go wprowadzała rzeczywistość szkolną – swego szkolnego „anioła stróża”. Pozwoliło to o wiele łatwiej zapoznać uczniów ukraińskich z zasadami obowiązującymi w polskiej szkole i przy okazji dało im okazję nawiązania pierwszych znajomości i przyjaźni z polskimi rówieśnikami. Warto promować tego typu dobre praktyki również w innych częściach województwa.

WYKRES 24 Średnia ocen (na skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza najniższą a 5 najwyższą ocenę) jakości współpracy podjętej przez szkoły i placówki oświatowe z konkretnymi podmiotami w zakresie edukacji/dobrostanu emocjonalnego uczniów cudzoziemców (n=1174)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania małopolskich szkół i placówek oświatowych

Według uczestników warsztatów diagnostycznych niewystarczające zainteresowanie i/lub brak motywacji do rozwijania kompetencji interkulturowych przez nauczycieli oraz rozproszenie materiałów do edukacji interkulturowej i trudność z dotarciem do tych, o potwierdzonej jakości, stanowią główne problemy w tym obszarze. Przejawiają się one m.in. brakiem otwartości na odmienność i opieraniem swojej wiedzy i opinii na stereotypach. Uczestnicy warsztatów identyfikowali również zachowania dyskryminacyjne, a także trudności w realizacji edukacji i projektów interkulturowych. Współpraca szkół z NGO jest utrudniona, a szkolenia międzykulturowe niewystarczające (często słabej jakości oraz nastawione na cele krótkoterminowe).

Część uczniów uchodźców wojennych z Ukrainy pozostaje poza polskim i ukraińskim systemem edukacji, a część uczestniczy w zajęciach zarówno w systemie polskim (stacjonarnie), jak i w ukraińskim (zdalnie)

Istotnym i systemowo nierozwiązanym problemem pozostaje brak monitoringu realizacji obowiązku szkolnego przez migrantów ze strony resortu edukacji czy organów prowadzących szkoły. Według opracowania UNICEF-u z końca 2022 roku, może to dotyczyć nawet połowy wszystkich dzieci ukraińskich z doświadczeniem uchodźczym w skali Polski¹²⁷. Z danych Centrum Edukacji Obywatelskiej wynika, że w październiku 2022 roku do małopolskich szkół uczęszczało jedynie około 42% dzieci i młodzieży w wieku szkolnym z Ukrainy zarejestrowanych w bazie PESEL. Nierzadkim zjawiskiem jest również realizowanie przez tę grupę imigrantów zajęć zarówno

¹²⁷ Education sector. Hande Dilaver. PPT presentation, Material presented during the UNHCR-led coordination meeting in Kraków [za:] ekspertyza CASPAR UEK.

w systemie polskim (stacjonarnie), jak i w systemie ukraińskim (zdalnie), co wpływa na przemęczenie uczniów i zwiększa absencję na zajęciach¹²⁸.

Uczestnicy warsztatów diagnostycznych podkreślali wagę tego problemu. Według nich dzieci często kończą szkołę podstawową w Ukrainie w systemie zdalnym, łącznie ze zdaniem egzaminu po 9. klasie (ostatniej klasie szkoły podstawowej), aby w ten sposób ułatwić sobie dostanie się do polskiej szkoły średniej. Ciągłe przemieszczanie się, zmiana miejsca zamieszkania, niepewność co do swojego losu i brak decyzji, gdzie chce się osiedlić nierzadko sprawiają, że dzieci są wypisywane ze szkół, a placówki te systemowo nie sprawdzają, czy realizują one obowiązek szkolny. Deklaracja realizowania obowiązku szkolnego przez rodzica/opiekuna nie jest jednoznaczna z rzeczywistym uczestnictwem dzieci w polskim systemie edukacji, a jednocześnie nie ma obecnie prawnych możliwości weryfikacji tego stanu.

Dzieci cudzoziemców często opuszczają polskie szkoły z powodu problemów w nauce, a traumy wojenne utrudniają im akulturację i integrację społeczną. Realizacja obowiązku szkolnego w związku z tym jest niejednoznaczna. Ponadto na rynku edukacyjnym pojawiły się alternatywne formy edukacji, takie jak sieć szkół „Materynka”, które oferują edukację poza polskim systemem edukacji. Dzieci i młodzież pozostające poza systemem edukacji mogą być nie tylko narażone na porażkę edukacyjną, ale również na niebezpieczeństwo w postaci wykluczenia społecznego czy stania się obiektem oddziaływania różnego rodzaju środowisk skrajnych bądź funkcjonujących na granicy lub poza prawem.

Na oba opisywane zjawiska, tj. zarówno pozostawanie części dzieci poza system edukacji, jak i równoczesne uczęszczanie dzieci do szkoły polskiej (stacjonarnie) i ukraińskiej (online), zwracali też uwagę uczestnicy badań jakościowych przeprowadzonych na potrzeby opracowania ekspertyzy CASPAR UEK. Rozmówczynie podkreślały wysokie koszty ponoszone przez dzieci jednocześnie uczestniczące w zajęciach w szkołach polskich i ukraińskich. Najczęściej jest to podyktowane chęcią zachowania ciągłości edukacji w systemie ukraińskim w związku z planowanym w niedalekiej przyszłości powrotem do Ukrainy i/lub przeświadczeniem o niższym poziomie nauczania w szkołach polskich niż w ukraińskich. Sytuacja taka powoduje jednak, że dzieci są przeciążone, nie mają czasu na odpoczynek, zabawę z rówieśnikami, uczestnictwo w kółkach zainteresowań itp. Wpływa to negatywnie na ich kondycję psychofizyczną i zdecydowanie utrudnia integrację.

Podsumowanie

Wraz ze wzrostem liczby imigrantów, rośnie też liczba uczniów z zagranicy w polskim systemie oświaty, w tym w Małopolsce. Choć oczywistych względów dominują wśród nich dzieci i młodzież z Ukrainy, to przybywa również uczniów z innych kręgów kulturowych. Istotną oraz rosnącą na przestrzeni lat grupę stanowią na przykład uczniowie z państw azjatyckich. Obecnie znaczna liczba przedszkoli i szkół w regionie spotkała się już z wyzwaniem związanym z edukacją uczniów z doświadczeniem migracji lub uchodźstwa. Jednocześnie skala imigracji z Ukrainy po 24 lutego

---

¹²⁸ P. Chrostowska, *Uczniowie uchodźcy z Ukrainy w polskim systemie edukacji*, Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2022, https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2022/11/CEO_uczniowie_uchodzczy_pazdziernik_2022-fin-1.pdf.

2022 roku spotęgowała diagnozowane już wcześniej, lecz wciąż niezaspokojone potrzeby związane z edukacją uczniów cudzoziemców, które nakładają się na systemowe problemy polskiej edukacji.

Na podstawie przeprowadzonych analiz, warsztatów diagnostycznych i badań wyodrębniono trzy kluczowe obszary stanowiące wyzwania w kontekście edukacji migrantów:

- wsparcie edukacyjne (w tym językowe),
- wsparcie emocjonalne i psychologiczne,
- wspierające środowisko i edukacja interkulturowa.

Do kluczowych problemów w kontekście edukacji uczniów cudzoziemców, zarówno z perspektywy samych uczniów, jak również osób oraz instytucji zaangażowanych w ten proces należą:

- deficyty kadrowe w szkołach – brak wystarczającej liczby nauczycieli przedmiotowych, nauczycieli języka polskiego jako obcego i drugiego¹²⁹, asystentów międzykulturowych, pedagogów szkolnych, psychologów i logopedów;
- brak odpowiedniego przygotowania kadr do pracy w środowisku wielokulturowym, zarówno w zakresie metodyki pracy z uczniami nieznanymi lub słabo znającymi język polski, jak i tworzenia bezpiecznego, wspierającego środowiska szkolnego; jednocześnie szkolenia dla nauczycieli nie są wystarczające (często słabej jakości oraz nastawione na cele krótkoterminowe);
- brak narzędzi do oceny poziomu kompetencji językowo-przedmiotowych uczniów cudzoziemców;
- brak wytycznych w zakresie oceniania uczniów, którzy nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym do efektywnej nauki – nie ma jednolitego systemu oceniania takich uczniów, kryteria oceniania są różne i ustalane indywidualnie przez poszczególnych nauczycieli, którzy opierają się na własnej intuicji i wrażliwości; jednocześnie kwestia oceniania jest wrażliwa i często budzi u polskich uczniów poczucie nierównego traktowania i niesprawiedliwości;
- niewystarczające wsparcie edukacji językowej uczniów imigrantów (problemy natury finansowej i organizacyjnej) – potrzebna jest większa liczba nauczycieli z kompetencjami glottodydaktycznymi oraz standaryzacja nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego; czas przewidziany ustawowo na realizację dodatkowych zajęć z języka polskiego jest zbyt krótki i nie wystarcza na przyswojenie języka potrzebnego do nauki poszczególnych przedmiotów, szczególnie w starszych klasach; jednocześnie szkoły mają problemy ze znalezieniem miejsca w siatce zajęć dla dodatkowych lekcji języka polskiego dla uczniów cudzoziemców; z tych powodów często odbywają się one w godzinach niekorzystnych dla uczniów, co przekłada się na frekwencję; często nie udaje się też stworzyć grup uczniów będących na podobnym poziomie zaawansowania lub w podobnym wieku, co bardzo utrudnia prowadzenie zajęć i obniża ich efektywność;

---

¹²⁹ Język polski funkcjonuje w Polsce jako język ojczysty oraz obcy i drugi. W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na edukacyjny aspekt *języka drugiego*, który, oprócz tego, że służy do codziennej komunikacji, stanowi narzędzie umożliwiające naukę, <https://jows.pl/artykuly/potrzeby-jezykowe-uczniow-przybywajacych-z-zagranicy-w-zakresie-nauczania-jezyka-polskiego> [dostęp: 17.07.2023].

- niewystarczająca dostępność materiałów edukacyjnych do pracy z dziećmi i młodzieżą w środowisku wielokulturowym, w tym z uczniami nieznającymi języka polskiego na poziomie umożliwiającym efektywną naukę;
- niewystarczające przygotowanie nauczycieli do dbania o dobrostan emocjonalny uczniów – nauczycielom brakuje wiedzy na temat procesu adaptacji kulturowej oraz umiejętności rozpoznawania problemów dotyczących stanu emocjonalnego uczniów, w tym uczniów z doświadczeniem traumy; nie czują się też przygotowani do rozmów na tematy wiążące się z trudnymi emocjami czy pracy z uczniami doświadczającymi problemów w zakresie zdrowia psychicznego;
- nauczycielom brakuje umiejętności skutecznego łagodzenia różnego rodzaju napięć i konfliktów pojawiających się w środowisku wielokulturowym, zapobiegania zachowaniom dyskryminacyjnym i/lub przemocowym wśród uczniów oraz skutecznego reagowania w przypadku wystąpienia takich zachowań;
- ograniczone wsparcie specjalistyczne dla dzieci i młodzieży – ze względu na braki kadrowe problem dotyczy wszystkich uczniów, ale z uwagi na barierę językową skorzystanie z pomocy, zwłaszcza psychologicznej, przez uczniów cudzoziemców jest szczególnie trudne;
- trudności w funkcjonowaniu oddziałów przygotowawczych skutkujące brakiem pełnego wykorzystania tej formy wsparcia – najczęściej wskazywane wady tej formuły to ograniczone możliwości integracji i kontaktu z językiem polskim w relacjach rówieśniczych oraz trudności w zapewnieniu płynnego przechodzenia uczniów do klas mieszanych; często zwracano też uwagę na zbyt dużą liczebność oddziałów oraz łączenie w jednej klasie dzieci w różnym wieku, o różnych potrzebach edukacyjnych, co utrudnia realizację zajęć i obniża efektywność nauczania; jednocześnie nauczycielom brakuje kompetencji do pracy w takiej formie organizacji nauki, w tym umiejętności glottodydaktycznych;
- pojawianie się tzw. klas cudzoziemskich, złożonych wyłącznie z uczniów cudzoziemskich, realizujących w języku polskim podstawę programową – formuła ta stanowi poważną barierę w integracji;
- brak systemowego wsparcia dla nauczycieli i docenienia ich wysiłków – nauczanie w przepełnionych klasach mieszanych, z dużymi grupami uczniów cudzoziemskich nieznających języka polskiego, tak jak nauczanie w oddziałach przygotowawczych czy tzw. klasach cudzoziemskich, jest dla nauczycieli trudne i stresujące; ze względu na wyzwania edukacyjne i wychowawcze, z którymi muszą się mierzyć, nauczyciele potrzebują zadbania o ich dobrostan emocjonalny i wsparcia w zakresie profilaktyki wypalenia zawodowego;
- niesatysfakcjonująca komunikacja szkół i placówek oświatowych z rodzicami uczniów cudzoziemców, np. w zakresie informacji dotyczących zasad funkcjonowania polskiego systemu edukacji, jak również braki systemowe w tym zakresie (np. w zakresie tłumaczenia na inne języki komunikatów w systemie Librus);
- ograniczenia dotyczące współpracy z organizacjami pozarządowymi dodatkowo utrudniające realizację edukacji wielokulturowej w szkołach;
- brak odpowiedniego monitoringu realizacji obowiązku szkolnego przez dzieci i młodzież będących cudzoziemcami.

4. PROMOCJA I OCHRONA ZDROWIA

W kształtowaniu polityki wobec imigrantów kwestię ochrony zdrowia uznaje się za jedną z najważniejszych¹³⁰. Trudności wynikające ze specyfiki sytuacji osób z doświadczeniem migracji i uchodźstwa oraz problemy wynikające z bariery językowej i różnic kulturowych sprawiają, iż osoby takie jeszcze dotkliwiej odczuwają powszechne problemy systemu ochrony zdrowia w Polsce. Z tych powodów, choć często nie ma istotnych formalnych barier w dostępie do opieki zdrowotnej, imigranci napotykają na problemy w praktycznym korzystaniu z przysługującym im uprawnień. Sytuacja po 24 lutego 2022 roku i obecność tysięcy nowych osób w systemie z jednej strony jest ogromnym wyzwaniem, z drugiej – stwarza szansę ponownego przyjrzenia się nierozwiązywanym od lat problemom i aktywniejszego poszukiwania systemowych rozwiązań, z których skorzystają wszyscy.

Analiza

Cudzoziemcy w polskim systemie ochrony zdrowia funkcjonują w większości na zasadach formalnie analogicznych jak obywatele polscy

Dostęp migrantów ekonomicznych i przymusowych do świadczeń z zakresu ochrony zdrowia został w Polsce uregulowany w szeregu aktów prawnych i jest zróżnicowany w zależności od statusu danej osoby.

W przypadku osób posiadających prawo pobytu oraz osób mających przyznany¹³¹ status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, zasady są analogiczne jak dla obywateli polskich – płatność za świadczenia zdrowotne pochodzi z obowiązkowego lub dobrowolnego ubezpieczenia zdrowotnego (NFZ) lub z własnej kieszeni (*out-of-pocket*), przy czym w przypadku uchodźców w ciągu 12 miesięcy (maksymalnie) trwania programu integracyjnego składki na ubezpieczenie zdrowotne mogą być opłacane przez Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie lub Powiatowy Urząd Pracy, w zależności od indywidualnego programu integracji (IPI)¹³². Szczególna regulacja dotyczy cudzoziemców polskiego pochodzenia posiadających „Kartę Polaka”, którzy mają prawo do korzystania ze świadczeń publicznej opieki zdrowotnej w stanach nagłych. Z kolei uchodźcom wojennym z Ukrainy prawo do

---

¹³⁰ Np. w grupie najbardziej widocznych w latach 2022-2023 w Małopolsce uchodźców z Ukrainy, aż 47% wskazuje opiekę zdrowotną jako jedną z najważniejszych trzech potrzeb w zakresie pomocy humanitarnej [za:] K. Pędziwiatr, J. Brzozowski, M. Stonawski, *Integracja imigrantów w Krakowie i województwie małopolskim*, Kraków, grudzień 2021, op. cit.

¹³¹ Odrębne regulacje dotyczą osób dopiero starających się o przyznanie statusu uchodźcy lub udzielenie ochrony uzupełniającej. Osobom tym przysługuje bezpłatna opieka medyczna niezależnie od tego czy mieszkają w ośrodku dla cudzoziemców, czy poza ośrodkiem. Za organizację systemu zabezpieczenia opieki medycznej dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy na terytorium Polski odpowiada firma Petra-Medica Sp. z o.o. na podstawie umowy z Urzędem do Spraw Cudzoziemców podpisanej w 2015 roku. Więcej: <https://www.petramedica.pl/nasza-oferta/oferta-dla-pacjentow-indywidualnych/opieka-medyczna-dla-cudzoziemcow>.

¹³² W ramach IPI jest możliwość pokrycia ubezpieczenia, ale jednocześnie nie powinno być ono pokrywane z różnych źródeł. Cudzoziemiec realizujący IPI zazwyczaj ma obowiązek rejestracji w urzędzie pracy i wówczas „z automatu” tam ma opłacaną składkę zdrowotną.

ubezpieczenia zdrowotnego przysługuje na podstawie rejestracji w systemie PESEL UKR w oparciu o ustawę o pomocy obywatelom Ukrainy¹³³.

Trudności jakie napotykają migranci w dostępie do opieki zdrowotnej nakładają się na systemowe problemy w polskiej ochronie zdrowia

Promocja i ochrona zdrowia w Polsce jest wciąż dużym wyzwaniem, o czym świadczy m.in. niska ocena jakości usług zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych, wystawiana zarówno przez pacjentów, jak i instytucje zewnętrzne¹³⁴. Kwestionowane są: sposób finansowania usług, rozkład przestrzenny świadczeniodawców, dostępność świadczeń, bezpieczeństwo i szereg innych zagadnień strukturalnych składających się na cały system ochrony zdrowia. Jednocześnie w badaniach opinii publicznej¹³⁵ wysoko oceniane są: kompetencje lekarzy, ich zaangażowanie, przyjazne podejście do pacjentów czy wykorzystywanie nowoczesnej aparatury diagnostycznej.

Opieka zdrowotna w Polsce boryka się z deficytem personelu medycznego, szczególnie lekarzy opieki podstawowej i pielęgniarek. W przeliczeniu na liczbę mieszkańców Polska ma mniej lekarzy niż większość państw członkowskich Unii Europejskiej (3,5 lekarza na 1000 ludności, średnia w UE to 4), a niedobory występują zwłaszcza na obszarach wiejskich. Podobnie liczba pielęgniarek w Polsce jest jedną z najniższych w Unii Europejskiej (6,3 na 1000 ludności, w UE 8,4). W Małopolsce sytuacja jest nieco lepsza niż średnio w kraju (3,8 lekarzy i 6,9 pielęgniarek na 1000 ludności), jednak nadal znacznie poniżej średnich unijnych. Dodatkowo średnia wieku lekarzy i pielęgniarek oscyluje w okolicach 50. roku życia¹³⁶.

W 2020 roku wydatki na ochronę zdrowia w Polsce stanowiły 6,49% PKB, przy średniej unijnej wynoszącej 10,9%. W porównaniu z wieloma innymi krajami Europy cechami polskiego systemu ochrony zdrowia są: niski poziom ochrony finansowej oraz wysokie płatności za leki apteczne, które nie są refundowane w ramach świadczeń zdrowotnych. Publiczne wydatki na leki wynoszą jedynie 36% całkowitych wydatków i jest to druga najniższa wielkość w Unii Europejskiej (po Bułgarii). Koszty leków stanowią większość wydatków w ramach nierefundowanych świadczeń zdrowotnych i są główną przyczyną wysokich kosztów opieki zdrowotnej ponoszonych w ramach budżetów domowych¹³⁷.

Na systemowe problemy w zakresie świadczenia usług zdrowotnych zwracali również uwagę uczestnicy warsztatów diagnostycznych. Koordynacja opieki stacjonarnej z innymi rodzajami opieki

¹³³ Art. 37 ust. 1 tej ustawy stanowi, iż: „Obywatel Ukrainy, którego pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest uznawany za legalny na podstawie art. 2 ust. 1, jest uprawniony do opieki medycznej udzielanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obejmującej świadczenia opieki zdrowotnej na zasadach i w zakresie, w jakim osobom objętym obowiązkowym lub dobrowolnym ubezpieczeniem zdrowotnym przysługuje prawo do świadczeń na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. z 2021 r. poz. 1285, z późn. zm.), z wyłączeniem leczenia uzdrowiskowego i rehabilitacji uzdrowiskowej, a także podania produktów leczniczych wydawanych świadczeniobiorcom w ramach programów polityki zdrowotnej ministra właściwego do spraw zdrowia”.

¹³⁴ Np. *Raport: System ochrony zdrowia w Polsce – stan obecny i pożądane kierunki zmian*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2019, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,20223,vp,22913.pdf>.

¹³⁵ *Raport: System ochrony zdrowia w Polsce – stan obecny i pożądane kierunki zmian, op. cit.*

¹³⁶ Mapy potrzeb zdrowotnych: <https://basiw.mz.gov.pl/mapy-informacje/mapa-2022-2026/analizy/kadry-medyczne/kadry-medyczne/> [dostęp 17.06.2023].

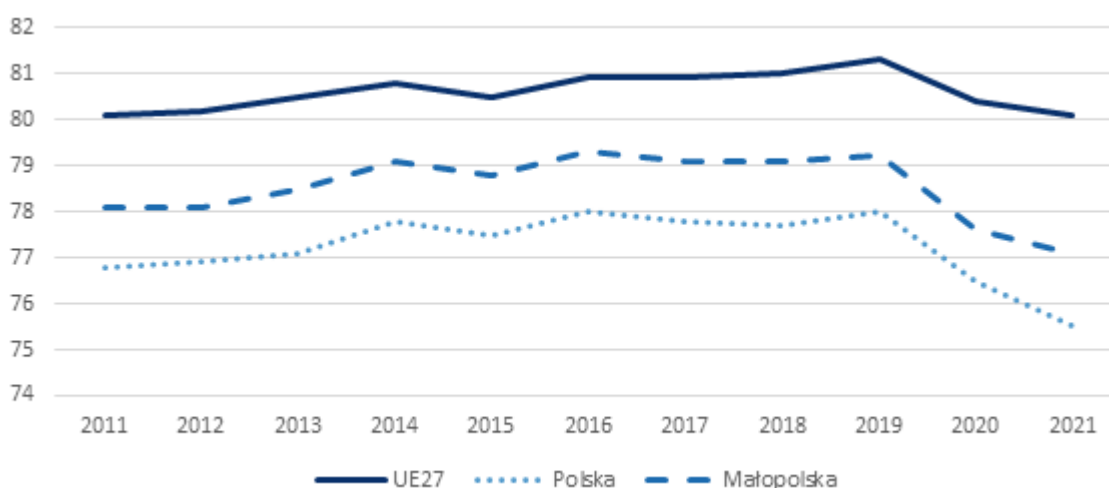
¹³⁷ *Polska: Profil systemu ochrony zdrowia 2021, State of Health in the EU*, OECD Publishing, Paris/European Observatory on Health Systems and Policies, Bruksela 2021.

pozostawia wiele do życzenia. Istnieje też znacząca nierównowaga między zawartością koszyka świadczeń gwarantowanych a środkami na jego realizację, co prowadzi do poważnych zaburzeń w funkcjonowaniu systemu. Problemem jest zarówno czas oczekiwania na świadczenie¹³⁸, jak i nierówny dostęp do usług zdrowotnych.

Pozytywny jest natomiast fakt, iż równolegle modernizowana jest baza sprzętowa, co umożliwia szybszą i bardziej szczegółową diagnostykę oraz stosowanie nowocześniejszych i efektywniejszych terapii. Stopniowo poprawiają się też wskaźniki w zakresie personelu medycznego¹³⁹.

Problemy w funkcjonowaniu systemu ochrony zdrowia przekładają się na stan zdrowia Polaków. Przez pryzmat oczekiwanej długości życia w momencie narodzin daje się zauważyć jego niższą wartość, zarówno w Polsce, jak i w Małopolsce, w porównaniu do średniej unijnej. Od trzech lat systematycznie zmniejsza się oczekiwana długość życia w chwili urodzenia, głównie ze względu na epidemię COVID-19 i olbrzymi „dług zdrowotny” powstały w jej wyniku poprzez odraczanie bieżących działań leczniczych. W 2021 roku uśredniona na całą populację oczekiwana długość życia w momencie narodzin wynosiła w Unii Europejskiej 80,1 lat, w Polsce 75,5 lat, a w Małopolsce 77,1 lat¹⁴⁰.

WYKRES 25 Oczekiwana długość życia mieszkańców Unii Europejskiej, Polski i Małopolski w chwili narodzin

Źródło: EUROSTAT

Stan zdrowia jako dobry lub bardzo dobry deklaruje 64,4% Polaków (osoby w wieku 16 lat i więcej), wobec 69,0% dla całej UE. Subiektywna ocena stanu zdrowia uzależniona jest od poziomu dochodu

¹³⁸ Od listopada 2022 roku czas oczekiwania na pojedyncze świadczenie wynosi średnio 3,6 miesiąca, tj. o 0,2 miesiąca więcej w porównaniu do września 2021 roku. Najdłuższy czas oczekiwania dotyczy świadczeń w zakresie neurochirurgii (10,4 miesiąca) oraz ortopedii i traumatologii ruchu (10,2 miesiąca).

¹³⁹ Biuletyn Statystyczny Ministerstwa Zdrowia 2022, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2870,biuletyn-statystyczny-ministra-zdrowia-2022>

¹⁴⁰ EUROSTAT, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DEMO_R_MLIFEXP/default/table?lang=en

– wśród osób najuboższych dobry i bardzo dobry stan zdrowia deklaruje 52,2% Polaków (średnia UE 59,7%), a wśród najbogatszych 77,4% (80,2% w UE).¹⁴¹

Potrzeby zdrowotne imigrantów nie odbiegają znacząco od potrzeb obywateli polskich, chociaż są zróżnicowane. Dla uchodźców wojennych z Ukrainy bardzo ważna jest m.in. opieka psychologiczna i psychiatryczna. Wymagającą większej uwagi grupą są osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami

Stan zdrowia cudzoziemców przebywających w Polsce jest stosunkowo słabo rozpoznany. Po stronie popytowej mamy tylko przybliżone dane ilościowe na temat wieku i płci cudzoziemców i fragmentaryczne dane na temat ich potrzeb zdrowotnych. Stosunkowo najwięcej wiadomo na temat potrzeb zdrowotnych uchodźców wojennych z Ukrainy. Z dostępnych informacji wynika, że potrzeby zdrowotne migrantów są podobne do potrzeb większości pozostałych mieszkańców kraju, przy wyrażnie większej skali problemów natury psychicznej wynikających z traumy wojennej. Trzeba też pamiętać, że sytuacja ta może w przyszłości ulegać zmianom (np. zależnie od kryzysów lub wojen w innych krajach, nie tylko w Ukrainie).

W Małopolsce populacja imigrantów jest zróżnicowana, m.in. co do powodu wyjazdu z kraju pochodzenia, celu pobytu, wieku, kręgu kulturowego, sytuacji rodzinnej, wykształcenia, poziomu kwalifikacji, rodzaju wykonywanej pracy lub innego zajęcia itp., co w naturalny sposób rzutuje na różnicowanie potrzeb w zakresie opieki zdrowotnej.

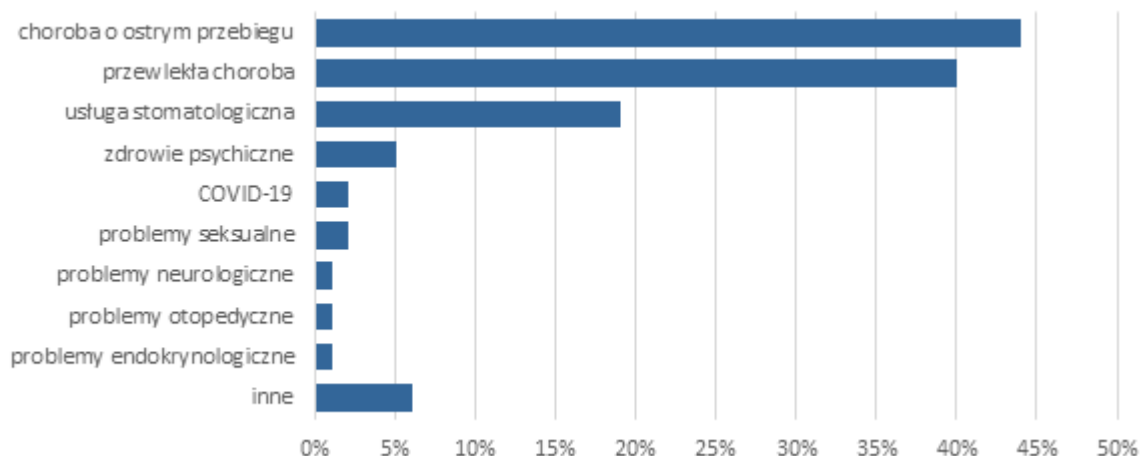
W odniesieniu do największej w ostatnich latach grupy przybyłej do Polski – uchodźców wojennych z Ukrainy – próbę scharakteryzowania ich potrzeb zdrowotnych podjęto w oparciu o wyniki badania „Zdrowie uchodźców z Ukrainy w Polsce 2022”¹⁴².

Potrzebę skorzystania z opieki zdrowotnej w okresie 30 dni od przyjazdu do Polski wyraziło w tym badaniu 37,2% ankietowanych. Można domniemywać, że były to w większości dolegliwości wynikające z trudów podróży (72% uchodźców przebywających w Polsce mieszkało wcześniej ponad 500 km od przejść granicznych), a więc wszelkiego rodzaju infekcje górnych dróg oddechowych, zaburzenia gastryczne czy przemęczenie.

¹⁴¹ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/HLTH_SILC_10__custom_6174276/default/table?lang=en (dane za 2021 rok).

¹⁴² *Health of refugees from Ukraine in Poland 2022. Household survey and behavioural insights research*, GUS, WHO, luty 2023. Badanie przeprowadzone od czerwca do sierpnia 2022 roku na terenie województw lubelskiego i podkarpackiego przez Główny Urząd Statystyczny we współpracy ze Światową Organizacją Zdrowia. Wyniki dla innych regionów nie powinny znacząco odbiegać od wyników uzyskanych w regionach badanych. Badaniem objęte były osoby podróżujące wspólnie, przy czym na pytania odpowiadały osoby pełnoletnie. Próba wyniosła 1,8 tys. ankiet zawierających informacje o 5 tys. uchodźców wojennych z Ukrainy. Prezentacja wyników badania: <https://stat.gov.pl/wydarzenia/wydarzenia-miedzynarodowe/health-of-refugees-from-ukraine-in-poland-2022-survey-findings,7,1.html>.

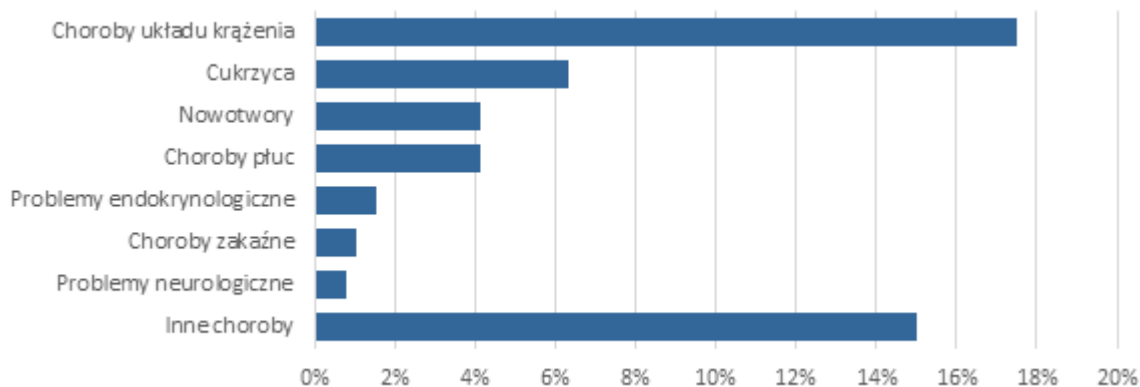
WYKRES 26 Rodzaje zaburzeń wskazywane przez uchodźców wojennych z Ukrainy wymagające pomocy ze strony opieki zdrowotnej

Źródło: badanie „Zdrowie uchodźców z Ukrainy w Polsce 2022”, <https://stat.gov.pl/wydarzenia/wydarzenia-miedzynarodowe/health-of-refugees-from-ukraine-in-poland-2022-survey-findings,7,1.html>

Drugim najczęściej wskazywanym przez uchodźców wojennych z Ukrainy rodzajem dolegliwości były choroby przewlekłe (40% odpowiedzi wskazujących na konieczność kontaktu z instytucjami opieki zdrowotnej), głównie choroby układu krążenia, cukrzyca, nowotwory i choroby płuc. W takich przypadkach wymagana jest ciągłość leczenia, a brak właściwych leków podanych w odpowiednim czasie stanowi zagrożenie dla zdrowia i życia.

WYKRES 27 Główne rodzaje chorób przewlekłej wskazane przez uchodźców wojennych z Ukrainy deklarujących potrzebę pomocy w tych rodzajach choroby

Źródło: badanie „Zdrowie uchodźców z Ukrainy w Polsce 2022”, <https://stat.gov.pl/wydarzenia/wydarzenia-miedzynarodowe/health-of-refugees-from-ukraine-in-poland-2022-survey-findings,7,1.html>

Zdiagnozowane przez lekarzy jednostki chorobowe nie odbiegały znacząco od średniej dla całego społeczeństwa, z wyjątkiem kilku rodzajów schorzeń. Grupami chorób istotnymi dla uchodźców z Ukrainy były przede wszystkim choroby układu pokarmowego, choroby układu moczowo-płciowego, nowotwory, urazy, zatrucia i inne określone skutki działania czynników zewnętrznych. Ponadto częstymi powodami kontaktu z lekarzem były ciąża, poród i połów.

Lekami najczęściej przepisywanymi uchodźcom z Ukrainy były leki działające na układ sercowo-naczyniowy (27%), a w szczególności na układ renina-angiotensyna, czyli, w uproszczeniu, regulujące ciśnienie krwi. W dalszej kolejności znalazły się leki przeciwwirusowe (23%), w tym głównie przeciwbakteryjne do stosowania wewnętrznego, oraz leki związane z leczeniem przewodu pokarmowego i metabolizmem (14%) – w tej grupie głównie leki stosowane w cukrzycy. Powyżej 10% wystawianych recept stanowią leki działające na układ oddechowy, szczególnie te stosowane w chorobach obturacyjnych dróg oddechowych (np. astma czy zapalenie oskrzeli)¹⁴³.

Obraz potrzeb zdrowotnych uzupełniają obserwacje, na które zwracają uwagę specjaliści, w tym konsultanci wojewódzcy w ochronie zdrowia oraz kierownicy małopolskich podmiotów leczniczych w informacjach przekazywanych do MUW. Do raportowanych tymi kanałami problemów zdrowotnych należą zakażenie wirusem HIV i gruźlicą, w tym lekoodporną, co generuje dodatkowe potrzeby w zakresie profilaktyki zakażeń, testowania, diagnozowania i leczenia¹⁴⁴.

W przeprowadzonym latem 2022 roku badaniu uchodźców wojennych z Ukrainy¹⁴⁵ 96% respondentów zadeklarowało, że skorzystało z polskiego systemu ochrony zdrowia, w tym 84% z publicznej opieki zdrowotnej, 14% – z prywatnej. Ponad jedna czwarta (26%) rozmówców zgłosiła potrzebę skorzystania z opieki zdrowotnej w ciągu ostatniego miesiąca, przy czym zdecydowana większość (21%) faktycznie z niej skorzystała¹⁴⁶. Najliczniejszą grupę potrzebujących stanowiły osoby starsze, w wieku 60 i więcej lat (odpowiednio 47% i 39%) oraz dzieci w wieku 0-5 lat (33% i 30%).

W tym samym badaniu podjęto próbę oszacowania potrzeb w zakresie zdrowia psychicznego i stanu psychospołecznego uchodźców z Ukrainy. Problemy w tym zakresie zgłosiło 14% rozmówców, głównie osoby w wieku 60 lat i więcej (27% w tej grupie wiekowej). Około połowa osób deklarujących takie problemy uznała, że potrzebuje fachowej pomocy i z tej grupy 86% taką fachową pomoc uzyskało. Zdecydowanie najczęściej potrzebę pomocy fachowej zgłaszały osoby w wieku do lat 18 (71% w tej grupie wiekowej). Rozmówcy, którzy ostatecznie nie skorzystali z pomocy deklarowali, że stało się tak ze względu na brak wiedzy dokąd się udać lub inne powody (takie jak brak czasu, brak zaufania, długi czas oczekiwania na wizytę).

Pilną potrzebę wsparcia w zakresie zdrowia psychicznego potwierdzają wyniki badania CASPAR UEK, przeprowadzonego w czterech małopolskich gminach w połowie 2023 roku. Wynika z nich, że problem traumy wojennej dopiero się w pełni ujawnia, dotyczy zarówno dzieci, jak i dorosłych uchodźców z Ukrainy, a największej uwagi wymaga nastoletnia młodzież. Co ważne, trauma i stres związany z wojną dotyczą zarówno osób, które uciekły bezpośrednio z obszaru działań wojennych,

¹⁴³ *Health of refugees from Ukraine in Poland 2022. Household survey and behavioural insights research*, op. cit.

¹⁴⁴ Pismo Ministerstwa Zdrowia do wojewodów z 15 marca 2022 roku w sprawie uchodźców wojennych przybywających do Polski /.../, pismo Okręgowej Rady Lekarskiej w Krakowie z 10 października 2022 roku do Wojewody Małopolskiego w sprawie napływających do Okręgowej Izby Lekarskiej w Krakowie informacji dotyczących pacjentów (...) itp.

¹⁴⁵ *Multi-Sector Needs Assessment Poland. Health Sector Findings*, REACH, UNHCR, October 2022. Badanie przeprowadzone od sierpnia do września 2022 roku w gospodarstwach domowych uchodźców wojennych z Ukrainy mieszkających w Polsce. W ramach badania przeprowadzono wywiady z 1252 osobami w całej Polsce, w tym 127 w Małopolsce,

https://repository.impact-initiatives.org/document/reach/f72a6003/REACH_Poland_2022_MSNA_Health_Findings.pdf

¹⁴⁶ Warto zauważyć, że z danych WHO wynika, iż poza Polską w analogicznym okresie wskaźnik ten wyniósł 4% - taka część migrantów przymusowych z Ukrainy mogła skorzystać z potrzebnej opieki zdrowotnej [w:] *Health of refugees from Ukraine in Poland 2022. Household survey and behavioural insights research*, op. cit.

jak i tych, które zostawiły bliskich w rejonie tych działań. Ze względu na barierę językową szczególnie potrzebna jest pomoc psychologów i psychiatrów posługujących się językiem rosyjskim i ukraińskim.

Badanie sytuacji uchodźców wojennych z Ukrainy przeprowadzone pod koniec 2022 roku w pięciu podkrakowskich gminach¹⁴⁷ potwierdziło dostępność do podstawowej opieki zdrowotnej, przy jednocześnie zróżnicowanym poziomie faktycznego korzystania z tego dostępu. Około połowa badanych deklarowała korzystanie z opieki zdrowotnej w podstawowym zakresie, znacznie mniej w zakresie opieki psychiatrycznej i wsparcia psychologicznego (20%). Jednocześnie tylko 41% rozmówców miało świadomość, że ma w Polsce bezpłatne ubezpieczenie zdrowotne, przy czym poziom świadomości w zakresie tego podstawowego uprawnienia był istotnie zróżnicowany: 26% wskazań w Krzeszowicach, 31% w Niepołomicach, 41% w Wieliczce, 46% w Myślenicach, 58% w Skawinie. Fakt, że 98% uczestników badania było już zarejestrowanych w systemie PESEL UKR pokazuje wyraźną słabość w docieraniu do imigrantów z właściwą informacją.

Pytani o aktualne priorytety pomocy rozmówcy z pięciu wymienionych gmin wskazywali obszar opieki zdrowotnej na pierwszym miejscu (47% wskazań) – uzyskanie pomocy, przede wszystkim w zakresie dostępu do lekarzy specjalistów oraz tłumaczeń, było dla nich nawet ważniejsze niż pomoc finansowa¹⁴⁸. Z kolei pytani o najważniejsze długoterminowe priorytety pomocy wskazali na trzy, z których dwa dotyczyły zdrowia: pomoc lekarzy specjalistów oraz wsparcie psychologiczne (trzeci to zatrudnienie). Należy jednak pamiętać, iż priorytety pomocy są zmienne i mocno uwarunkowane bieżącą sytuacją¹⁴⁹.

W badaniu przeprowadzonym w maju i czerwcu 2022 roku wśród uchodźców, a głównie uchodźców wojennych z Ukrainy mieszkających w Krakowie, 66% deklarowało dobry lub bardzo dobry stan zdrowia, zaledwie 5% zły lub bardzo zły; jednocześnie 36% zgłaszało choroby przewlekłe, a 32% musiało ograniczyć swoją codzienną aktywność ze względu na stan zdrowia w ostatnich sześciu miesiącach. Badacze zwracają uwagę, że obraz ten może być zaburzony, a niektóre problemy mogą się ujawnić w większym stopniu w miarę przedłużania się pobytu w Polsce¹⁵⁰.

Wśród migrantów są również osoby z niepełnosprawnościami. W województwie małopolskim, w 2022 roku wniosek o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności złożyło łącznie 1377 cudzoziemców, w tym 1214 Ukraińców, głównie przybyłych po 24 lutego 2022 roku. W ciągu roku rozstrzygnięto 878 spraw. Wnioski osób innych narodowości stanowiły pojedyncze przypadki, a najliczniejsze dotyczyły Białorusinów (7) i Rosjan (5).

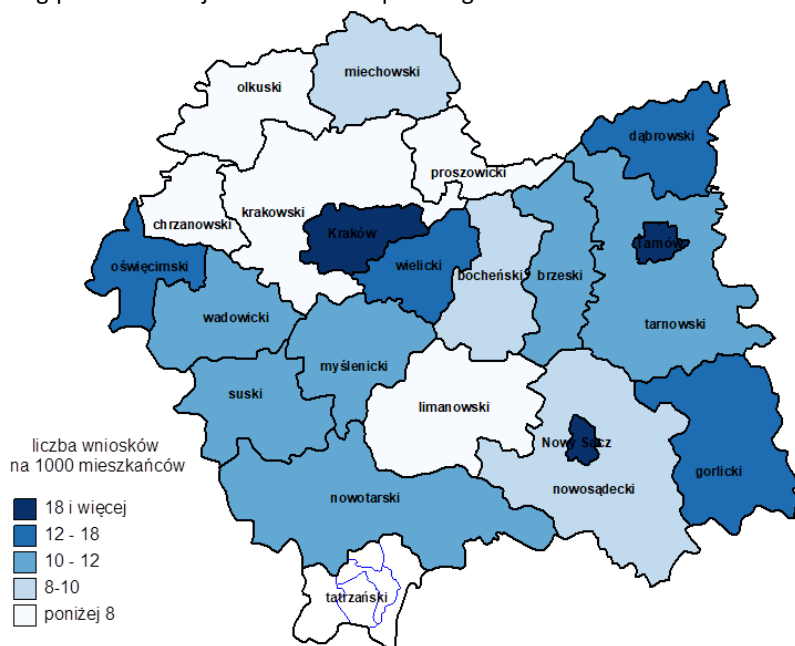
¹⁴⁷Cracow. *Situation Overview in Wieliczka, Niepołomice, Skawina, Krzeszowice, and Myślenice. Area Based Assessment*, UNHCR, grudzień 2022. Badanie objęło 253 wywiady domowe, 10 grup fokusowych i 37 wywiadów pogłębionych.

¹⁴⁸Pomoc finansowa – 45% wskazań, żywnościowa – 32%, w obszarze zatrudnienia – 30%, długoterminowego mieszkania – 28%.

¹⁴⁹Np. w przywołanym badaniu *Multi-Sector Needs Assessment Poland. Health Sector Findings* z połowy 2022 roku na liście priorytetów dominowała pomoc gotówkowa (69% wskazań) i żywnościowa (40%), a usługi zdrowotne i lekarstwa znalazły się dopiero na 6. i 7. pozycji (15% i 13% wskazań).

¹⁵⁰K. Pędziwiatr, J. Brzozowski, O. Nahorniuk, *Refugees from Ukraine in Krakow. Raport OWIM*, 2022, op. cit.

RYCINA 5 Wnioski o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności składane przez cudzoziemców na 1000 mieszkańców według powiatów województwa małopolskiego

Źródło: dane MUW (powiat tatrzański – brak danych)

Z przeprowadzonego latem 2022 roku badania¹⁵¹ uchodźców wojennych z Ukrainy wynika, że około 8% z nich to osoby mające trudności z samodzielnym wykonywaniem podstawowych czynności (13% osób mieszkających w zbiorowych miejscach zakwaterowania, 7% mieszkających poza), przy czym dotyczy to głównie osób starszych. Zgłaszane trudności dotyczyły chodzenia i pokonywania schodów (12%), pamięci i koncentracji (5%), wzroku (4%), dbania o siebie – mycie, ubieranie się (3%), rozumienia (3%) i słuchu (2%).

Pomimo formalnego dostępu do świadczeń zdrowotnych imigranci napotykają na istotne faktyczne bariery w korzystaniu z opieki zdrowotnej. Podstawową jest bariera komunikacyjna, w tym informacyjna i językowa. Istotne są też bariery kulturowe oraz finansowe

Zagwarantowany formalnie dostęp i potrzeba uzyskania pomocy ze strony systemu opieki zdrowotnej nie są równoznaczne z jej otrzymaniem. Poza barierami, które dotyczą wszystkich korzystających w kraju z publicznej ochrony zdrowia (o czym była już mowa), cudzoziemcy napotykają na dodatkowe utrudnienia.

Przede wszystkim struktura ochrony zdrowia w Polsce i innych krajach jest odmienna, stosowane są inne procedury medyczne i leki, obowiązują odmiennie kalendarze szczepień itp.

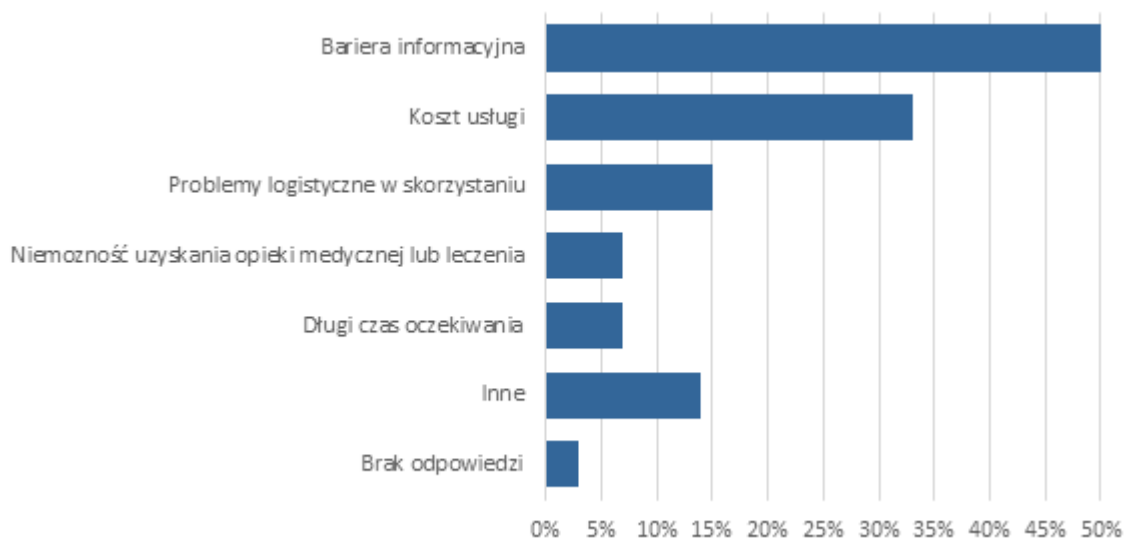
Z badań GUS-WHO dotyczących uchodźców wojennych z Ukrainy¹⁵² wynika, że przestawienie się cudzoziemców na polski system ochrony zdrowia budziło w nich obawy dotyczące zwłaszcza problemów w dostępie do usług. Najpoważniejszymi przeszkodami okazały się: brak informacji oraz bariery językowe i kulturowe. Wielu respondentów chciało uzyskać więcej informacji na temat

¹⁵¹Multi-Sector Needs Assessment Poland. Health Sector Findings, op. cit.

¹⁵²Health of refugees from Ukraine in Poland 2022. Household survey and behavioural insights research, op. cit.

specjalistycznej opieki, usług profilaktycznych i szczepień. Dla osób starszych, z niepełnosprawnościami i niemówiących po polsku czy angielsku było to szczególnie trudne wyzwanie.

WYKRES 28 Bariery w dostępie do opieki zdrowotnej wskazywane przez cudzoziemców (osoby, które wymagały opieki zdrowotnej w ciągu 30 dni przed badaniem)

Źródło: badanie „Zdrowie uchodźców z Ukrainy w Polsce 2022”, <https://stat.gov.pl/wydarzenia/wydarzenia-miedzynarodowe/health-of-refugees-from-ukraine-in-poland-2022-survey-findings,7,1.html>

Dla około 1/3 uchodźców wojennych z Ukrainy barierą był koszt uzyskania świadczenia, na który składają się: czas i środki poświęcone na dojazd do lekarza w celu uzyskania recepty oraz koszt zakupu leków lub wyrobów medycznych (np. protezy dentystyczne kosztują w Polsce dwa razy więcej niż w Ukrainie).

Badanie GUS-WHO pozwoliło również na sformułowanie kilku spostrzeżeń ujętych w grupy tematyczne.

Jakość usług:

- pomimo pewnych przeszkód w dostępie, ogólne postrzeganie systemu ochrony zdrowia w Polsce było pozytywne;
- wielu respondentów zwracało uwagę na troskliwą postawę pracowników opieki zdrowotnej, chęć pomocy, zwracanie uwagi na specyficzne potrzeby uchodźców wojennych z Ukrainy, w tym kwestie finansowe i językowe;
- ankietowani bardzo wysoko oceniali opiekę w nagłych wypadkach i opiekę wysoko specjalistyczną;
- doceniano też, że usługi opieki zdrowotnej są bezpłatne.

Dostęp do usług zdrowotnych:

- uczestnicy badania zgłaszali problem kolejek do lekarzy, zwłaszcza do specjalistów; rozumiano, że dotyczy to wszystkich, ale uznawano za wyzwanie;

- problemem było wzajemne zrozumienie z uwagi na barierę językową;
- zgłaszano, że niektórzy polscy lekarze rodzinni niechętnie rejestrują Ukraińców jako pacjentów;
- wskazywano, że ludzie obawiają się korzystać z pomocy służb ratunkowych, ponieważ sądzą, iż jest to usługa dostępna jedynie w ekstremalnych sytuacjach (nie jest jasne jakie okoliczności uzasadniają wezwanie karetki pogotowia);
- obywatele Ukrainy ufają ukraińskim lekarzom i jeżeli tylko jest to możliwe konsultują się z nimi przebywając w Polsce (przez telefon, media społecznościowe lub email); jeśli ukraińscy pacjenci kwestionują polskie procedury medyczne (domagając się takiego leczenia, jakie otrzymaliby w Ukrainie) jest to istotny problem.

Zdrowie psychiczne:

- wielu respondentów było świadomych potrzeb w zakresie zdrowia psychicznego i wsparcia psychospołecznego;
- wielu osobom zaoferowano takie wsparcie, ale większość z niego nie skorzystała, twierdząc, że inni bardziej go potrzebują; niektórzy twierdzili, że wolą nie uczestniczyć w terapiach grupowych;
- uczestnicy badania sugerowali, że pomocny byłby gabinet zawodowych psychologów świadczących usługi specjalnie dla Ukraińców.

Szczepienia¹⁵³:

- wskaźnik wyszczepienia jest ogólnie niższy wśród osób z Ukrainy niż wśród Polaków;
- pobyt w kraju Unii Europejskiej jest postrzegany przez niektórych jako szansa; wielu uczestników badania było zainteresowanych informacjami na temat rutynowych harmonogramów szczepień dla dzieci i miejsc, w których należy się zaszczepić;
- uczestnicy badania wyrażali również zainteresowanie szczepionkami, które mogą nie być dostępne lub zalecane w Ukrainie, takimi jak HPV; a zatem obecne okoliczności mogą być okazją do zwiększenia zasięgu szczepień wśród obywateli Ukrainy w Polsce.

Grupy wymagające szczególnego wsparcia:

- badanie zidentyfikowało kilka grup, z których niektóre w czasie pokoju mogą nie być uważane za mające specjalne potrzeby. Są to np. osoby wymagające specjalistycznego leczenia i przewlekłe chore;
- zaniepokojenie budzi zdrowie starszych osób mówiących tylko ojczystym językiem i niewykorzystujących technik cyfrowych;

¹⁵³ Zgodnie z art. 5 ust 1 ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1657 z późn. zm.), osoby przebywające na terytorium Polski są zobowiązane do poddawania się obowiązkowym szczepieniom ochronnym przeciw określonym chorobom zakaźnym, z zastrzeżeniem art. 17 ust 1a ww. ustawy, zgodnie z którym osoby przebywające na terytorium Polski przez okres krótszy niż trzy miesiące są zwolnione z obowiązku poddawania się obowiązkowym szczepieniom ochronnym, z wyjątkiem szczepień poekspozycyjnych. Zgodnie z ustawą z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 338) realizację obowiązku wykonywania szczepień obowiązkowych monitorują powiatowe stacje sanitarno-epidemiologiczne.

-
- większość uchodźców stanowią kobiety, wśród których jest wiele samotnych matek opiekujących się noworodkami lub starszymi dziećmi, wśród których część ma problemy natury emocjonalnej lub niepełnosprawności.

Niepełnosprawność:

- osoby objęte pomocą przez organizacje społeczeństwa obywatelskiego, takie jak Patchwork czy Zakon Maltański, zgłaszają wysokie zadowolenie z usług;
- część osób stara się o uzyskanie orzeczenia o niepełnosprawności i związanego z tym wsparcia finansowego, dostępu do rehabilitacji i niezbędnych terapii;
- osoby z niepełnosprawnościami potrzebują informacji o przebiegu specjalistycznego leczenia i rehabilitacji oraz dostępie do tańszych leków;
- potrzeby rodzin z dziećmi z niepełnosprawnościami nie są zaspokajane ze względu na koszty, brak orzeczenia o niepełnosprawności, brak transportu i/lub brak lub bardzo ograniczony dostęp do usług specjalistycznych dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami;
- część opiekunów osób z niepełnosprawnościami potrzebujących wsparcia psychologicznego nie może z niego skorzystać z powodu braku zastępstwa w opiece.

Wyniki innych badań, podobnie jak opinie wyrażane przez uczestników warsztatów diagnostycznych, potwierdzają te spostrzeżenia, a jednocześnie wskazują na inne dotkliwe w odczuciu różnych grup imigrantów trudności w faktycznym dostępie i korzystaniu z usług opieki zdrowotnej.

Przykładem jest obraz, który wyłania się z badania uchodźców wojennych z Ukrainy mieszkających w Krakowie¹⁵⁴. Wykazało ono m.in. trudności wynikające z dużej różnicy w systemach opieki medycznej w obu krajach w zakresie wizyt domowych, specjalizacji, przyjęć do szpitala, korzystania ze Szpitalnego Oddziału Ratunkowego i karetki pogotowia ratunkowego, list leków dostępnych bez recepty, różnic w lekach i procedurach postępowania, różnic w dostępie do antykoncepcji i zabiegów usuwania ciąży itd. Powtarzał się problem językowy w komunikacji z polskimi lekarzami.

Trudności, które zgłaszali rozmówcy, są często takie same jak te, które dotyczą wszystkich w kontakcie z polską opieką zdrowotną: brak informacji o dalszym postępowaniu, np. jak dostać się do specjalisty czy jak do szpitala jeśli stan zdrowia jest stabilny i nie ma zagrożenia życia, problem nieuwagi ze strony personelu rejestracji, długie oczekiwanie na świadczenie nawet w sytuacjach chorób nowotworowych, przedłużające się procedury. Trudności te bywają dotkliwe do tego stopnia, że niektóre osoby decydowały się na czasowy lub stały powrót do Ukrainy w sytuacji pilnej potrzeby przebadania się lub otrzymania pomocy medycznej (podobnie jak przed wojną, gdy imigranci ekonomiczni z Ukrainy, mieszkający i pracujący w Polsce, mieli zwyczaj wyjeżdżania na leczenie do Ukrainy).

W raporcie z badania wskazano także na potrzebę kontaktu z lekarzami z Ukrainy, zwracając jednocześnie uwagę, że pomimo formalnej możliwości pracy w Polsce mają oni trudności

---

¹⁵⁴ P. Trzeszczyńska, S. Luchik-Musiyezdova, J. Dymanus, *Migranci i migrantki przymusowe z Ukrainy w Krakowie w świetle badań jakościowych. Raport OWIM*, Kraków, grudzień 2022. W ramach badania przeprowadzono rozmowy (wywiady) z 10 osobami ze środowiska i migrantów/ek przymusowych oraz 6 aktywistami/kami i koordynatorami/kami organizacji pomocowych przybyłymi do Polski przed lutym 2022 roku.

w zatrudnieniu się – m.in. wymagana jest dobra znajomość języka polskiego medycznego, a proces uzyskiwania pełnego prawa do wykonywania zawodu jest długotrwały. Zgodnie z ustawą o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa Minister Zdrowia może w ciągu 18 miesięcy od 24 lutego 2022 roku udzielić lekarzowi z Ukrainy zgody na wykonywanie zawodu i przyznać warunkowe prawo wykonywania zawodu lekarza lub lekarza dentysty w szpitalnym podmiocie leczniczym (nie w opiece ambulatoryjnej). Ponadto lekarze i lekarze dentyści w trakcie stażu podyplomowego mogą udzielać świadczeń „osobom, których pobyt na terytorium Polski został uznany za legalny”, przy czym warunkiem jest m.in. znajomość języka polskiego. Na podobnej zasadzie, ale bez wymogu znajomości języka polskiego, mogą podjąć pracę pielęgniarki lub położne z Ukrainy – w każdym podmiocie leczniczym w Polsce, a także w domu pomocy społecznej (za zgodą wojewody). Obywatel Ukrainy z dyplomem psychologii może świadczyć (przez 18 miesięcy od 24 lutego 2022 roku) usługi psychologiczne obywatelom Ukrainy, w tym udzielać świadczeń opieki zdrowotnej z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień. Te formalnie stworzone możliwości nie są jednak w pełni wykorzystywane. Rzeczywiste włączenie medyków z Ukrainy do systemu jest bowiem żmudne, długie i oznacza w pierwszym etapie podjęcie pracy poniżej kwalifikacji, często bowiem możliwość potwierdzenia doświadczenia zawodowego jest ograniczona, np. ze względu na brak dokumentów. Jednocześnie, choć główną barierą włączenia do systemu opieki zdrowotnej są słabe kompetencje językowe, proponowane przez Okręgową Izbę Lekarską w Krakowie kursy językowe nie cieszą się dużą popularnością.

W przywoływanym już badaniu UNHCR w pięciu podkrakowskich gminach¹⁵⁵ około połowa badanych imigrantów przymusowych z Ukrainy potwierdziła dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej (najwięcej – 60% rozmówców w Skawinie, najmniej – 44% w Wieliczce). W badaniu tym wskazywano także na problemy w dostępie do opieki zdrowotnej, z których tylko część ma charakter systemowy. Najważniejsze z nich to: długi czas oczekiwania na świadczenie, bariera językowa, niska jakość usług, dyskryminacja. Dopytywani o szczegóły rozmówcy wskazywali najczęściej na mocno ograniczony dostęp do opieki psychologiczno-psychiatrycznej (zaledwie 20% rozmówców potwierdziło dostęp), szczególnie specjalistów dziecięcych i mówiących w języku ukraińskim, barierę językową w leczeniu szpitalnym oraz wysokie koszty leków.

Barierę finansową potwierdzają wyniki badania UNHCR¹⁵⁶, w którym nieco ponad ¼ przebadanych imigrantów przymusowych z Ukrainy deklarowała poniesienie wydatków na ochronę zdrowia na przestrzeni ostatniego miesiąca, z tego blisko połowie brakowało na ten cel pieniędzy (w 14% przyczyną była niemożność pracy ze względów zdrowotnych).

Ekspertyza CASPAR UEK wskazuje na trwałość barier w korzystaniu przez uchodźców z usług zdrowotnych. Dotyczy to przede wszystkim bariery językowej i problemów z komunikacją (szczególnie w sytuacjach nagłych i stresujących), a także: problemów z dostaniem się do specjalistów, długiego czasu oczekiwania na wizytę lekarską, bariery finansowej (wysoki koszt leków nierefundowanych, drogie usługi prywatne), nieprzejrzystej dla wielu imigrantów organizacji

---

¹⁵⁵Cracow. *Situation Overview in Wieliczka, Niepołomice, Skawina, Krzeszowice, and Myślenice. Area Based Assessment*, op. cit.

¹⁵⁶Multi-Sector Needs Assessment Poland. *Health Sector Findings*, op. cit.

systemu zdrowotnego w Polsce oraz nieczytelności formalnych i nieformalnych reguł, które w nim panują.

W 2022 roku uchodźcom wojennym z Ukrainy udzielono w Polsce ogółem 751,3 tys. świadczeń zdrowotnych refundowanych z NFZ kwotą 370,4 mln zł, chociaż struktura tych świadczeń nie do końca odpowiadała strukturze potrzeb zgłaszanych w zakresie opieki zdrowotnej¹⁵⁷. Pomimo trudności ogólny poziom zadowolenia uchodźców z Ukrainy korzystających z usług zdrowotnych był wysoki. We wspomnianym badaniu UNHCR w pięciu podkrakowskich gminach 81% rozmówców określiło poziom zadowolenia w tym zakresie jako „zupełnie” lub „całkiem satysfakcjonujący”, a 38% nie zgłosiło żadnych barier w dostępie. Zaledwie 2% osób wskazało na dyskryminację jako barierę, a 11% było niezadowolonych z usług zdrowotnych, z których skorzystali. Rozmówcy reprezentujący lokalne społeczności zwracali jedynie uwagę na wydłużenie się kolejek od czasu przybycia uchodźców. Podobne opinie wypowiadali uczestnicy warsztatów diagnostycznych. Także uczestnicy badania CASPAR UEK często pozytywnie oceniali jakość usług medycznych¹⁵⁸, rozumiejąc, że część barier ma charakter systemowy i dotyczy wszystkich korzystających.

Szczególną grupą wśród migrantów są wysoko wykwalifikowani i dobrze zarabiający pracownicy międzynarodowych korporacji. Jako ubezpieczeni w NFZ mogą korzystać z publicznej opieki zdrowotnej, a zwykle mają też z tytułu zatrudnienia do dyspozycji opiekę zdrowotną w prywatnych placówkach. Osoby z tej grupy również narzekają na problemy komunikacyjne w kontaktach z pracownikami podmiotów leczniczych – niedostatek informacji w językach innych niż polski, brak ogólnodostępnej informacji o specjalistach posługujących się innymi niż polski językami, a co za tym – brak możliwości zapisania się od razu do lekarza, z którym można swobodnie porozmawiać¹⁵⁹.

Opinie uczestników warsztatów diagnostycznych potwierdzają wyniki badań prowadzonych wśród imigrantów. Najważniejsze bariery w dostępie do opieki zdrowotnej to bariera informacyjna, językowa i bariery o charakterze proceduralnym. Grupami wymagającymi szczególnej uwagi w kontekście zdrowia są, obok osób z niepełnosprawnościami i niesamodzielnymi, osoby starsze i z niskimi dochodami

Na podstawie opinii uczestników warsztatów diagnostycznych można wnioskować, że nie ma istotnych formalnych barier w dostępie imigrantów do opieki zdrowotnej, natomiast problemy pojawiają się na etapie korzystania z uprawnień w praktyce dnia codziennego. Dotyczy to zarówno największej obecnie grupy imigrantów przymusowych z Ukrainy, jak i osób pochodzących z innych krajów, a szczególnie z odmiennych kręgów kulturowych (np. z Afganistanu), niezależnie od powodu ich przyjazdu do Polski, z osobami zatrudnionymi w międzynarodowych korporacjach włącznie.

Po stronie formalnej zauważono ograniczenia w dostępie imigrantów przymusowych z Ukrainy do opieki koordynowanej i profilaktyki w Podstawowej Opiece Zdrowotnej (POZ), co wynika ze

¹⁵⁷<https://dane.gov.pl/pl/dataset/2912,liczba-swiadczen-oraz-wartosci-refundacji-swiadcze>

¹⁵⁸ Przykładem są pozytywne opinie na temat jakości usług medycznych w Tarnowie, gdzie doceniono m.in. możliwość kontaktu w języku ukraińskim, dzięki zatrudnianiu osób ukraińskojęzycznych w recepcjach przychodni oraz angażowaniu ukraińskich specjalistów w przychodniach i szpitalach.

¹⁵⁹ J. Brzozowski, A. Leguś, K. Pędziwiatr, P. Trzeszczyńska, D. Wiktor-Mach, *Ekspaci w Krakowie w kontekście procesów zadomawiania*, OWIM, Kraków 2021, op. cit.

sposobu zapisywania uchodźców do POZ i rozliczania udzielonych im świadczeń. Odbywa się to nie przez deklarację wyboru lekarza i finansowanie kapitałowe, a poprzez zapisanie do podmiotu i finansowanie f4s (opłata za usługę), bowiem w systemie Elektronicznej Weryfikacji Uprawnień Świadczeniobiorców (eWUŚ) uchodźca nie występuje jako pacjent aktywny. Zgodnie z obowiązującymi przepisami jedynie pacjenci przypisani do konkretnego lekarza mogą uczestniczyć w opiece koordynowanej i programach profilaktycznych. Zauważono także, że imigranci ekonomiczni i uchodźcy wymagają co najmniej dwukrotnie dłuższego czasu wizyty niż pacjenci z Polski, głównie z powodu problemów językowych, komunikacyjnych, braku dokumentacji lub dysponowania dokumentacją wystawioną w języku rodzimym.

Brak dostępu do dokumentacji medycznej stanowi szczególne wyzwanie w przypadku osób cierpiących na choroby przewlekłe lub będących w trakcie leczenia onkologicznego. Lekarz może, bez badania pacjenta, wystawić receptę niezbędną do kontynuacji leczenia. W przypadku braku dokumentacji, kiedy nie jest w stanie zweryfikować dotychczasowego leczenia, konieczna jest ponowna diagnoza, co wymaga czasu.

W przypadku osób z niepełnosprawnościami przeniesienie ich informacji do polskiego systemu opieki jest trudne i wymaga powtórzenia procedur diagnostycznych i uzyskania polskiego zaświadczenia o niepełnosprawności, ponieważ zaświadczenia o stopniu niepełnosprawności migrantów z ich krajów nie są uznawane w Polsce. Procedury te są długotrwałe i przeciągają się. Konieczność tłumaczenia dokumentów stanowi dodatkowe wyzwanie logistyczne i obciążenie finansowe. Istotną kwestią dotyczącą przepływu informacji jest obustronność tego procesu – ważne jest czerpanie informacji od migrantów, co wymaga aktywności z obu stron i nie zawsze ma miejsce.

Uczestnicy warsztatów zwrócili uwagę na obszary świadczeń, do których dostęp może stanowić wyzwanie. Należą do nich stomatologia i okulistyka (w większości sprywatyzowane, a więc i kosztowne), opieka wysokospecjalistyczna (długie oczekiwanie), a także dostęp do programów pilotażowych, badań klinicznych i opieki w ramach badań naukowych. Ponadto trudno dostępne są programy polityki zdrowotnej oraz świadczenia z zakresu profilaktyki chorób. Dotarcie na wizyty lekarskie oraz dostęp do opieki w nagłych wypadkach zostały również wskazane jako wyzwanie pod względem dostępności transportu medycznego. Podczas gdy formalnie istnieją opcje transportu w nagłych przypadkach (karetka) oraz dla osób z niepełnosprawnościami, stwierdzono, że skorzystanie z nich i dotarcie do przychodni lub do szpitala dla pacjentów bez znajomości języka polskiego i sposobu funkcjonowania systemu jest skomplikowane. Zdarzają się przypadki osób, które zwlekają z szukaniem opieki do momentu, gdy ich stan jest pilny, a tym samym korzystają z oddziału ratunkowego zamiast ze świadczeń podstawowej opieki zdrowotnej. Powodem jest brak wiedzy na temat dostępnych opcji opieki zdrowotnej i sposobu dostępu do niej.

Zwrócono uwagę na to, że osoba chora wymaga nie tylko jasnej komunikacji pozwalającej zrozumieć co się z nią dzieje, ale także poczucia bezpieczeństwa w trudnym dla siebie czasie. Problemem jest także przekraczanie barier osobistych, czyli np. podjęcie decyzji o skorzystaniu z pomocy, np. psychologicznej, a później jeszcze przełamanie bariery językowej. W takich sytuacjach bardzo pomocna jest obecność innych migrantów jako pośredników, tłumaczy, mediatorów kulturowych, co niestety nie jest często spotykane. Migranci, którzy przybyli do Polski

wcześniej i poznali już system są cennym źródłem informacji dla nowoprzybyłych. Dzielą się swoimi doświadczeniami oraz przekazują informacje o działaniu systemu ochrony zdrowia w Polsce.

W trakcie warsztatów zwrócono uwagę na bezwarunkową konieczność zagwarantowania dostępności do świadczeń o charakterze doraźnym i szczególnie istotnym dla zdrowia populacyjnego, takich jak świadczenia z zakresu psychiatrii i chorób zakaźnych, a także badań przesiewowych, szczepień czy chorób przywiezionych z miejsca zamieszkania itp. Po 24 lutego 2022 roku gminy (np. Miasto Kraków) finansują różne programy w zakresie pomocy psychologicznej realizowane przez organizacje pozarządowe, co zmniejsza zapotrzebowanie na świadczenia tego rodzaju w systemie NFZ. Rozpowszechniane są również informacje dotyczące programów szczepień, jednak zainteresowanie szczepieniami dzieci wśród uchodźców wojennych z Ukrainy, podobnie jak szczepieniami przeciwko grypie i COVID-19, jest słabe.

Wśród pacjentów są tzw. grupy wrażliwe: dzieci i osoby starsze, osoby w kryzysie bezdomności i osoby w trudnej sytuacji finansowej. O ile w przypadku dzieci uchodźców wojennych z Ukrainy i migrantów ekonomicznych nie występują ograniczenia w dostępie do świadczeń zdrowotnych, w przypadku osób starszych pojawiają się ograniczenia wynikające m.in. z braku pomocy ze strony osób bliskich. Istotną grupą wrażliwą są także bezdomni i ubodzy uchodźcy wojenni z Ukrainy. Mają oni pełne prawo do korzystania z ośrodków dedykowanych i tam uzyskują pomoc medyczną i skierowania na badania, w tym badania kosztochłonne. Do dedykowanych ośrodków zgłaszają się też pacjenci z zagranicy z receptami i potrzebujący pomocy w dostępie do leków. Dużym wyzwaniem jest dotarcie do osób o niższym statusie materialnym lub osób starszych (nie są to grupy rozłączne), do których nie można dotrzeć drogą elektroniczną (smsy, media społecznościowe, strony www).

Podczas warsztatów diagnostycznych zwrócono także uwagę na fakt, że istnieje grupa osób, które nie są zarejestrowane w systemie podstawowej opieki zdrowotnej. Jako przyczyny takiego stanu rzeczy podawano m.in. planowanie przez uchodźców/migrantów ekonomicznych krótkiego bądź przejściowego pobytu w Polsce, ciągłe zmiany miejsca zamieszkania (pomiędzy regionami/krajami) czy przekonanie o braku potrzeby korzystania z systemu opieki zdrowotnej. W odniesieniu do uchodźców wojennych z Ukrainy odnotowano rzadkie przypadki nieposiadania numeru PESEL UKR, przy czym najczęstszym podawanym powodem było przekonanie, że rejestrując się w Polsce, osoby te nie będą mogły później przenieść się do innych krajów UE.

Dużym problemem wskazywanym w dyskusjach warsztatowych jest brak wiedzy imigrantów na temat tego jak działa system ochrony zdrowia w Polsce. Potrzebna informacja jest możliwa do uzyskania bezpośrednio w NFZ, co oznacza, że trzeba się do NFZ udać i liczyć na możliwość otrzymania jej w zrozumiałym sposób. Niestety większość dokumentów jest przygotowana w języku polskim, co utrudnia ich zrozumienie przez migrantów.

Rozproszona i niepełna informacja, dotycząca działania systemu ochrony zdrowia w Polsce i dostępności do świadczeń w regionie w trybach nagłym i planowanym zostały uznane za istotną barierę. Podkreślano równocześnie, że wiele instytucji sektorowych (płatnik, świadczeniodawcy itp.), a także jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe, działają na rzecz upowszechniania takich informacji. Świadczeniodawcy korzystają z nowoczesnych technologii tłumaczeniowych, zatrudniają osoby posługujące się językiem ukraińskim. Istnieje dedykowana

infolinia informacyjna NFZ, a niektórzy pracownicy NFZ zostali oddelegowani do nauki języka ukraińskiego. Samorząd terytorialny tworzy różne materiały informacyjne, dostępne w przestrzeni miejskiej, np. mapy informacyjne. Zwracano jednocześnie uwagę, że w Małopolsce mieszkają nie tylko migranci posługujący się językiem ukraińskim, a zatem przekaz do cudzoziemców powinien być zrozumiały także dla osób posługujących się innymi językami.

Jako problem wskazano brak treści dotyczących zdrowia i działania systemu ochrony zdrowia w szkołach, tak aby rodzice mogli od dziecka pozyskiwać wiedzę na temat zdrowia, podnosić kompetencje zdrowotne i orientować się w działaniach instytucji systemowych.

W odniesieniu do imigrantów ekonomicznych legalnie pracujących w Małopolsce oraz ich rodzin – choć poprzez pracę i stały pobyt mają oni dostęp do ubezpieczenia społecznego, a często także do systemu świadczeń prywatnych zapewnianych przez pracodawcę, ze względu na barierę językową trudniej im docierać do informacji oraz pokonywać bariery o charakterze proceduralnym.

Podsumowanie

Barierę dostępu do świadczeń zdrowotnych w Polsce dotyczą cudzoziemców po części w podobnych obszarach jak pozostałych mieszkańców, co wynika z powszechnych słabości ochrony zdrowia w naszym kraju. Są to: długi czas oczekiwania na świadczenie, trudny dostęp do lekarzy specjalistów, deficyt uwagi odczuwany przez pacjentów ze strony lekarzy i personelu administracyjnego podmiotów leczniczych.

Jednak dotkliwość tych barier w przypadku imigrantów jest o wiele większa – mamy do czynienia z ludźmi w nowym otoczeniu, często bez wsparcia rodziny, narażonymi na wielostronny i długotrwały stres, w trudnej sytuacji finansowej, bez kapitału relacyjnego, nieznających języka polskiego (a często też angielskiego). To wszystko sprawia, iż oprócz barier powszechnych, systemowych, imigrantów dotyczą trudności wynikające ze specyfiki ich sytuacji. Najważniejsze z nich to:

- bariera językowa – nieznajomość języka polskiego po stronie pacjenta, niedostatki tłumaczenia przez przypadkowe osoby, niezrozumienie fachowej terminologii, niewystarczająca znajomość języków obcych wśród personelu lekarskiego, pomocniczego i administracyjnego. Wyzwaniem w tym zakresie jest zauważenie szczególnych potrzeb językowych i komunikacyjnych imigrantów i w efekcie umożliwienie lub ułatwienie im w praktyce realizacji formalnie posiadanych uprawnień. Potrzebne są: powszechnie dostępne informacje publikowane równoległe w języku polskim i językach obcych¹⁶⁰, przede wszystkim na stronach internetowych odpowiednich urzędów (NFZ, MUW, urzędy miast i gmin itd.) oraz podmiotów leczniczych (przychodnie, szpitale); wielojęzyczna informacja telefoniczna, wielojęzyczne druki, pakiety informacyjne; zapewnienie wsparcia tłumaczy oraz osób znających daną kulturę, szczególnie w trakcie wizyt w przychodniach i przyjęć w szpitalach; pomoc w zorganizowaniu i sfinansowaniu tłumaczenia dokumentacji medycznej i innych dokumentów, np. dotyczących niepełnosprawności. A także,

¹⁶⁰ Nie należy powielać obecnej praktyki publikowania informacji tylko w języku obcym (np. ukraińskim). W praktyce uniemożliwia to osobom polskojęzycznym udzielanie kompetentnej pomocy w załatwianiu spraw.

po prostu, wzajemne zrozumienie i empatia. Ważne jest też zwiększanie zatrudnienia w placówkach medycznych osób z innych krajów oraz personelu mówiącego biegle w językach obcych oraz informowanie pacjentów o kompetencjach językowych kadry medycznej w danej placówce;

- w kontekście bariery językowej – szczególnej uwagi wymaga zapewnienie osobom z doświadczeniem migracji i uchodźstwa opieki psychologicznej i psychiatrycznej przez specjalistów posługujących się językiem imigrantów, najlepiej ojczystym. Problemy ze zdrowiem psychicznym dotyczą osób we wszystkich grupach wiekowych, ale w największym stopniu młodzieży i osób starszych. W tym zakresie rekomendowanym rozwiązaniem jest systemowa pomoc w organizowaniu i finansowaniu poradni psychologicznych i psychiatrycznych, w tym prowadzonych przez organizacje pozarządowe;
- bariera kulturowa – inny obyczaj, inne normy i zwyczaje, które wzmagają wzajemnie niezrozumienie. Wyzwaniem w tym zakresie jest zauważenie i uszanowanie odmienności kulturowej osoby jako pacjenta. Potrzebna jest wzajemna, podstawowa edukacja i wrażliwość międzykulturowa, a w sytuacjach tego wymagających obecność nie tylko tłumaczy, ale i mediatorów kulturowych czy innych osób znających obie kultury i potrafiących udzielić wsparcia jako pośrednicy. W takich rolach dobrze sprawdzają się mieszkające w Polsce od dłuższego czasu osoby tej samej narodowości;
- różnice w zakresie procedur medycznych, do których przyzwyczajeni są imigranci, wobec tych obowiązujących w Polsce (począwszy od wskazań dotyczących dawkowania leków czy stosowania antybiotyków, na różnicach w dostępie do antykoncepcji i części procedur medycznych kończąc). W takich sytuacjach szczególnie ważna jest dobra wola obu stron i nastawienie na wzajemne zrozumienie, przy uznaniu obowiązujących w Polsce zasad i przepisów;
- nieznamość i trudność w zrozumieniu zawłości polskiego systemu ochrony zdrowia. W tym obszarze wyzwaniem jest przygotowanie i dotarcie do migrantów z przejrzystymi, prostymi, jednoznacznymi informacjami, a także – w możliwym do usprawnienia na poziomie regionalnym i lokalnym zakresie – upraszczanie formalnych procedur i sposobów postępowania. Proste wyjaśnienie, kiedy dzwonić po karetkę pogotowia, kiedy samodzielnie przyjechać do Szpitalnego Oddziału Ratunkowego (i gdzie), a kiedy pójść do przychodni (i której) itp. pomoże rozwiązać problem. Oprócz rozpowszechniania informacji przez nowe media, potrzebne są też bezpośrednie spotkania informacyjne dla imigrantów, tłumaczenie specyfiki systemu oraz podpowiadanie rozwiązań i strategii postępowania;
- bariera finansowa – w przypadku części osób. Wyzwaniem jest zidentyfikowanie i skuteczne dotarcie z pomocą finansową i/lub rzeczową (leki, środki medyczne, pomoc wolontariuszy) do osób niepracujących, z niskimi dochodami lub z wysokimi wydatkami na leczenie. Wyzwaniem jest też zauważenie i objęcie opieką osób słabszych społecznie i ekonomicznie, które z różnych względów są słabo widoczne (np. nie wychodzą z domu ze względów zdrowotnych), szczególnie wrażliwe (np. dzieci, młodzież, osoby starsze), niesamodzielne (osoby przewlekle chore, starsze).

5. MIESZKALNICTWO

Posiadanie mieszkania stanowi jeden z podstawowych warunków poczucia bezpieczeństwa i dobrej jakości życia, niezależnie od tego, kim się jest i jaki ma się status społeczny. Kiedy człowiek staje się imigrantem, poczucie bezpieczeństwa w nowym kraju jest szczególnie istotne, a posiadanie stabilnego miejsca zamieszkania jest nie tylko warunkiem legalizacji pobytu w Polsce (w przypadku osób starających się o zezwolenie na pobyt), ale także stanowi pierwszy krok do usamodzielnienia się poprzez poszukiwanie i podjęcie pracy. Mimo wzrostu liczby mieszkań budowanych przez prywatnych inwestorów, ze względu na rosnące ceny na rynku nieruchomości i koszty kredytu, przeciętnie zarabiający obywatel ma niewielkie szanse na kupno własnego mieszkania. Bardzo trudne jest też znalezienie dostępnego cenowo mieszkania na wynajem. W przypadku imigrantów sytuację utrudniają dodatkowo uprzedzenia części wynajmujących związane z kolorem skóry, pochodzeniem narodowym czy etnicznym, wyznaniem czy płcią. Problem związany z sytuacją mieszkaniową i słaba dostępność mieszkań dotyczy zatem zarówno Polaków, jak i imigrantów, zwłaszcza uchodźców wojennych z Ukrainy. W ich przypadku szczególnie ważny jest czynnik finansowy, potencjalna krótkoterminowość wynajmu oraz fakt, że wynajmującym jest bardzo często matka z dzieckiem.

Analiza

Jakość życia związana jest z warunkami mieszkaniowymi

Badanie imigrantów w Małopolsce z przełomu lat 2021/2022¹⁶¹ pokazało, że większość z nich (prawie 57%) wynajmowała samodzielne mieszkanie. Zakup mieszkania, który wskazuje na długofalowe plany życiowe związane z województwem małopolskim oraz lepszą sytuacją ekonomiczną, deklarowało 17,4% respondentów. Współzamieszkiwanie z innymi osobami niebędącymi najbliższą rodziną wskazywało 21,3% badanych, w tym 13,4% mieszkało wspólnie z krewnymi lub znajomymi, a około 8% wynajmowało pokój. Większość imigrantów przebywających na terenie województwa małopolskiego wybierając miejsce pobytu kierowała się chęcią zapewnienia sobie dobrych warunków życia. Komfort życia stanowił istotne kryterium wyboru miejsca zamieszkania dla prawie 30% respondentów. Prawie 18% wskazywało na bliskość do pracy, 12% na ładne i bezpieczne otoczenie, a około 10% na dostępność infrastruktury publicznej. Tylko 3% respondentów wskazało, że priorytetem była chęć zamieszkiwania blisko swoich rodaków.

Możliwość zakupu mieszkań przez imigrantów jest uregulowana prawnie. Jednocześnie posiadanie miejsca zamieszkania na terenie Polski jest koniecznym wymogiem przy ubieganiu się o zezwolenie na pobyt

Choć co do zasady, cudzoziemcy chcący nabyć nieruchomość w Polsce muszą posiadać zezwolenie na zakup nieruchomości wydawane przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, istnieje

¹⁶¹ K. Pędziwiatr, J. Brzozowski, M. Stonawski, *Integracja imigrantów w Krakowie i województwie małopolskim (2021)*, Kraków, grudzień 2021, op. cit.

szereg odstępstw od obowiązku uzyskania zezwolenia¹⁶². Nie jest ono wymagane m.in. dla nabycia samodzielnego lokalu mieszkalnego, jeśli cudzoziemiec mieszka w Polsce co najmniej pięć lat od uzyskania zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej albo nieruchomości wejdą w skład wspólnoty majątkowej – tak dzieje się, gdy imigrant ma żonę lub męża z obywatelstwem polskim i mieszka w Polsce co najmniej dwa lata od uzyskania zezwolenia na pobyt stały.

Cudzoziemiec, który zamierza przebywać w Polsce dłużej niż trzy miesiące, ale nie chce zostać na stałe, powinien być zameldowany na pobyt czasowy w określonym miejscu. W Polsce ciągle bowiem istnieje prawno-administracyjny obowiązek dotyczący meldunku i odnosi się on do każdego, kto tu mieszka. Posiadanie miejsca zamieszkania na terenie Polski jest też koniecznym wymogiem przy ubieganiu się o zezwolenie na pobyt. Stąd tak ważne jest znalezienie mieszkania i posiadanie przez migranta prawa do użytkowania lokalu, np. w postaci umowy najmu.

Ograniczony zasób mieszkań dostępnych cenowo utrudnia znalezienie mieszkania nie tylko wielu migrantom, ale też Polakom. Może też powodować konflikty o te zasoby między imigrantami a społeczeństwem przyjmującym

W Polsce brakuje mieszkań dostępnych cenowo, a znalezienie takiego mieszkania na wolnym rynku to wyzwanie nie tylko dla wielu migrantów, ale również Polaków. Małopolska nie jest wyjątkiem, co potwierdziły zarówno warsztaty diagnostyczne, jak i ekspertyza CASPAR UEK. Zbyt mało jest też mieszkań w zasobach komunalnych, w tym mieszkań socjalnych, z których mogliby korzystać również imigranci w kryzysie bezdomności lub tacy, których nie stać na wynajem na wolnym rynku. Problemem jest też stan techniczny lokali gminnych. Trudności z ich odnawianiem i udostępnianiem m.in. imigrantom związane są między innymi z wysokimi kosztami remontów, przekraczającymi możliwości wielu lokalnych samorządów. W przypadku lokali nieużytkowanych, ich adaptację na cele mieszkaniowe często utrudnia nieuregulowany stan prawny nieruchomości. Samorządy muszą też uwzględniać ryzyko konfliktów o zasoby mieszkaniowe między imigrantami a oczekującymi na mieszkanie komunalne lub socjalne polskimi obywatelami. W efekcie, mimo iż formalnie cudzoziemcy mają takie same możliwości w ubieganiu się o mieszkanie komunalne lub socjalne jak obywatele polscy¹⁶³, ze względu na to, iż dostępność tego rodzaju mieszkań jest ograniczona, szanse na skorzystanie z tych uprawnień przez imigrantów są w praktyce niewielkie. Aby zwiększyć liczbę mieszkań dostępnych cenowo potrzebne są systemowe rozwiązania, dzięki którym możliwy będzie rozwój budownictwa gminnego i jednocześnie takie zarządzanie zasobami, które umożliwi lepszą informację na temat dostępnych zasobów mieszkaniowych.

Dostęp do mieszkań jest utrudniony także ze względu na niedostatek informacji

Uczestnicy warsztatów diagnostycznych wskazywali także na deficyt informacji dotyczących zarówno zrozumiałych dla migrantów zasad dostępu do mieszkań, jak i danych na temat wolnych

¹⁶² Art. 1 ust. 1 oraz art. 8 ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 2278).

¹⁶³ Podstawowym kryterium jest wysokość dochodu i brak możliwości wynajęcia mieszkania po cenach rynkowych. Zasady i kryteria wynajmu lokali komunalnych określa każda gmina we własnym zakresie.

zasobów mieszkaniowych czy zasobów potencjalnie możliwych do zagospodarowania na cele mieszkaniowe.

Poszczególne instytucje dysponują wiedzą o własnych lokalach, brakuje natomiast stałej współpracy między nimi w zakresie wymiany takich informacji. Wyjątkiem była sytuacja po 24 lutego 2022 roku, kiedy to dzięki wspólnym wysiłkom i współpracy wielu podmiotów i osób prywatnych udało się zapewnić schronienie uchodźcom wojennym z Ukrainy i zapobiec kryzysowi humanitarnemu (szerzej w dalszej części opracowania).

Brakuje również kompleksowej informacji dedykowanej cudzoziemcom poszukującym mieszkania, na temat możliwości jego pozyskania.

Niewystarczająca ochrona prawna właścicieli nieruchomości zniechęca ich do wynajmowania mieszkań cudzoziemcom. Problemem są też uprzedzenia i stereotypy

Zarówno warsztaty diagnostyczne, jak i ekspertyza CASPAR UEK potwierdziły, że właściciele niechętnie wynajmują cudzoziemcom swoje mieszkania, między innymi ze względu na przepisy prawne dotyczące ochrony lokatorów.

Dla właściciela lokalu mieszkalnego najkorzystniejszą, z uwagi na tytuł egzekucyjny, formą najmu jest umowa najmu okazjonalnego. Umowa ta gwarantuje bowiem, że jeśli najemca nie wywiązuje się ze swoich obowiązków, zwłaszcza płatniczych, od razu możliwe jest wypowiedzenie umowy, a wynajmujący musi opuścić mieszkanie. W umowie najmu okazjonalnego trzeba jednak wskazać miejsce zamieszkania najemcy na wypadek eksmisji, co w przypadku migrantów nie jest łatwym zadaniem.

Jednocześnie zakres prawnych ograniczeń eksmisji ze względu na okoliczności pozostaje w Polsce wyjątkowo szeroki na tle innych krajów OECD, a prawo nie daje wynajmującym żadnych gwarancji albo przywilejów związanych z wynajmem dla grup z ograniczonym prawem do eksmisji. Tego typu restrykcje dotyczą m.in. kobiet z dziećmi, przez co właściciele lokali niechętnie udostępniają mieszkania tej grupie. Potwierdzają to m.in. wyniki badania przeprowadzonego przez UNHCR¹⁶⁴ w pięciu podkrakowskich gminach, zgodnie z którym to właśnie uchodźczynie z dziećmi najczęściej spotykały się z dyskryminacją przy poszukiwaniu mieszkania – musiały płacić wyższe czynsze lub wpłacać wysokie zaliczki. Kaucje, których wymagają wynajmujący chcąc zabezpieczyć się przed niewypłacalnymi najemcami, stanowią nawet kilkukrotność czynszu, co niejednokrotnie przekracza możliwości finansowe migrantów i jest dodatkową barierą w dostępie do mieszkania.

Część cudzoziemców starających się o wynajem mieszkania doświadcza także dyskryminacji ze względu na kolor skóry, pochodzenie etniczne, narodowość lub religię, co również potwierdzili uczestnicy warsztatów diagnostycznych oraz ekspertyza CASPAR UEK.

---

¹⁶⁴ Cracow. Situation Overview in Wieliczka, Niepołomice, Skawina, Krzeszowice, and Myślenice. Area Based Assessment, UNHCR, grudzień 2022, op. cit.

Pojawienie się uchodźców wojennych z Ukrainy przyczyniło się do aktywacji społeczeństwa obywatelskiego i współpracy międzysektorowej, także w kwestii zapewnienia mieszkań i innych form zakwaterowania. Stabilne warunki zamieszkania sprzyjają podejmowaniu przez uchodźców decyzji o przedłużeniu pobytu w danym miejscu

Jednym z największych wyzwań po 24 lutego 2022 roku było zapewnienie uchodźcom wojennym z Ukrainy schronienia. Udało się to dzięki aktywności społecznej na niespotykaną skalę. Objawiła się ona przekazywaniem wsparcia materialnego i finansowego, w tym pomocy rzeczowej poprzez udostępnianie mieszkań i miejsc noclegowych przez osoby prywatne¹⁶⁵ oraz przedsiębiorców prowadzących działalność w zakresie wynajmu miejsc noclegowych czy poprzez udostępnianie innych powierzchni na miejsca noclegowe. Zaangażowanie w różne inicjatywy pomocy uchodźcom wojennym z Ukrainy deklarowało 77% obywateli Polski, w tym 7% w formie udostępnienia domu lub mieszkania¹⁶⁶. W działalność tę zaangażowały się również jednostki samorządu terytorialnego organizując na swoim terytorium punkty recepcyjne z przeznaczeniem na doraźne zaspokojenie potrzeb bytowych. Wojewoda Małopolski, najpierw w oparciu o przepisy ustawy o zarządzaniu kryzysowym¹⁶⁷, a następnie na podstawie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, organizował pomoc polegającą m.in. na zapewnieniu transportu do miejsc zakwaterowania, zakwaterowaniu uchodźców oraz zapewnieniu im całodziennego wyżywienia. Na podstawie tych przepisów działały też jednostki samorządu terytorialnego. Inne podmioty, w szczególności osoby fizyczne zapewniające uchodźcom zakwaterowanie i wyżywienie na własny koszt, otrzymywały świadczenia pieniężne. Dzięki wspólnym wysiłkom w krótkim czasie udało się zapewnić znaczącą liczbę miejsc noclegowych, niemniej w zdecydowanej większości miały one charakter krótkoterminowy.

W pomoc uchodźcom zaangażowała się również społeczność ukraińska w Małopolsce. Chociaż nie była ona wystarczająco liczna, aby zabezpieczyć wsparcie wszystkim potrzebującym, spełniła swoje zadanie, szczególnie w początkowym okresie po 24 lutego 2022 roku, pomagając rodakom, wraz z wolontariuszami z Polski, na przejściach granicznych, w punktach recepcyjnych, przy dystrybucji żywności i artykułów pierwszej potrzeby.

Skala emigracji z Ukrainy jest źródłem wyzwań nie tylko dla Małopolski i Polski, ale także innych krajów OECD i UE¹⁶⁸. Unijna dyrektywa zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia osobom korzystającym z tymczasowej ochrony dostępu do odpowiedniego zakwaterowania oraz, tam gdzie

---

¹⁶⁵ Badania wskazują, że w udostępnianie domu lub mieszkania Ukraińcom zaangażowało się 7% mieszkańców Polski, por. J. Nowak, M. Wieteska (red.), *Pomoc polskiego społeczeństwa dla uchodźców z Ukrainy*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa, lipiec 2022, <https://pie.net.pl/polacy-mogli-wydac-nawet-10-mln-pln-na-pomoc-udzielana-uchodzcom-z-ukrainy-w-pierwszych-miesiacach-wojny/> Badanie zrealizowane metodą CATI w okresie 25 kwietnia - 19 maja 2022 roku na próbie 2200 Polaków w wieku 20 lat i więcej.

¹⁶⁶ J. Nowak, M. Wieteska (red.), *Pomoc polskiego społeczeństwa dla uchodźców z Ukrainy*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa, lipiec 2022, op. cit.

¹⁶⁷ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2023 r., poz. 122).

¹⁶⁸ *Housing support for Ukrainian refugees in receiving countries, OECD Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine*, OECD, July 2022, <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/housing-support-for-ukrainian-refugees-in-receiving-countries-9c2b4404/>.

to konieczne, niezbędnych środków do uzyskania zakwaterowania¹⁶⁹. Samo wprowadzenie przepisów nie powoduje jednak zwiększenia dostępności lokali, a stosowane do tej pory rozwiązania mają w większości charakter tymczasowy.

Działania dotyczące zabezpieczenia potrzeb mieszkaniowych uchodźców wojennych z Ukrainy można podzielić na dwie podstawowe kategorie: doraźne i długoterminowe. Te pierwsze oparte są na osobistych powiązaniach, punktach recepcyjnych, hotelach i hostelach, prywatnych gospodarstwach domowych. Drugie związane są ze stałym zakwaterowaniem w mieszkaniach na podstawie własności lub najmu. Nie jest to oczywiście podział sztywny i wśród osób mieszkających u polskich rodzin są zarówno takie, które planują możliwie szybką wyprowadzkę, jak i takie, które chcą pozostać w Polsce na dłużej.

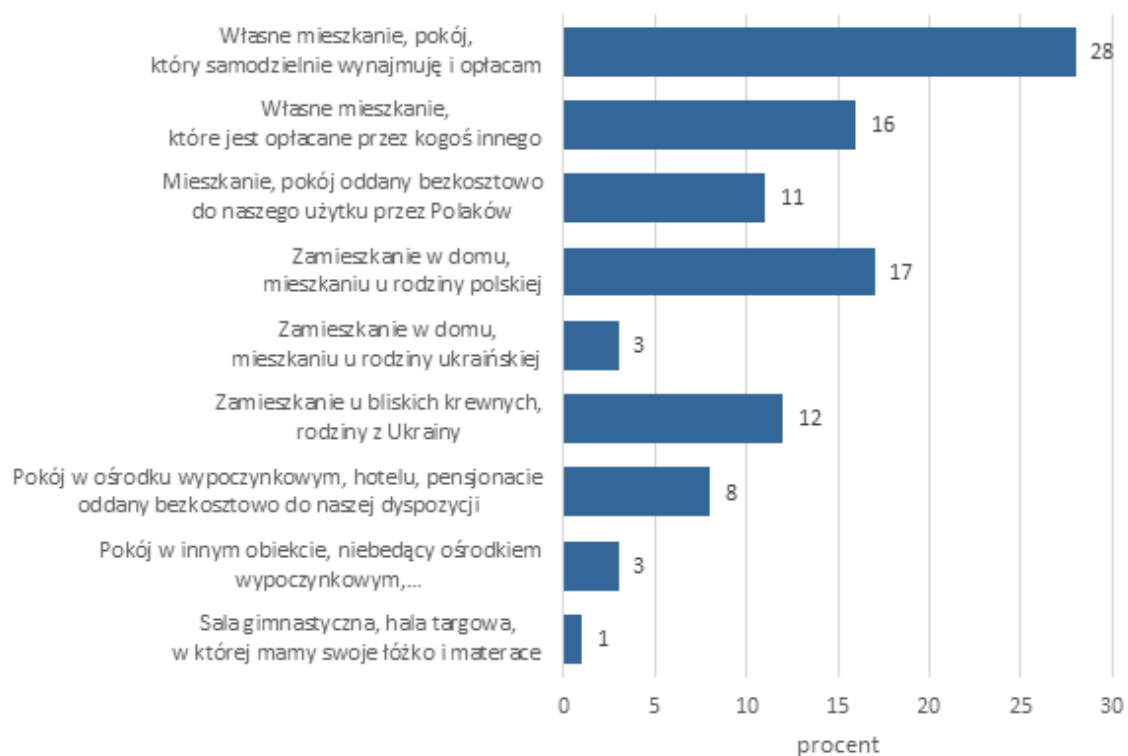
Prawie połowa uchodźców wojennych z Ukrainy mieszkała w Polsce w miejscach zbiorowego zakwaterowania, u polskich lub ukraińskich rodzin, u znajomych lub w lokalu użyczonym przez osoby i firmy z Polski. Ta ostatnia sytuacja była najczęstsza i dotyczyła 21% uchodźców. Druga połowa mieszkała w wynajętych odpłatnie mieszkaniach. Mieszkanie na własność posiadało 0,5% uchodźców i uchodźców¹⁷⁰.

---

¹⁶⁹ Artykuł 13 ust. 1 Dyrektywy Rady 2001/55/WE z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=celex:32001L0055>.

¹⁷⁰ S. Jarosz, W. Klaus (red.), *Polska szkoła pomagania. Przyjęcie osób uchodźczych z Ukrainy w Polsce w 2022 roku*, Warszawa 2023, na podstawie ogólnopolskiego sondażu internetowego obywateli Ukrainy w Polsce zrealizowanego przez Ośrodek Badań nad Migracjami oraz Centrum Doskonałości w Naukach Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Badanie przeprowadzono od lipca do września 2022 roku na próbie 7617 osób.

WYKRES 29 Miejsce zakwaterowania uchodźców z Ukrainy w Polsce (badanie ankietowe przeprowadzone na przełomie kwietnia i maja 2022 roku)

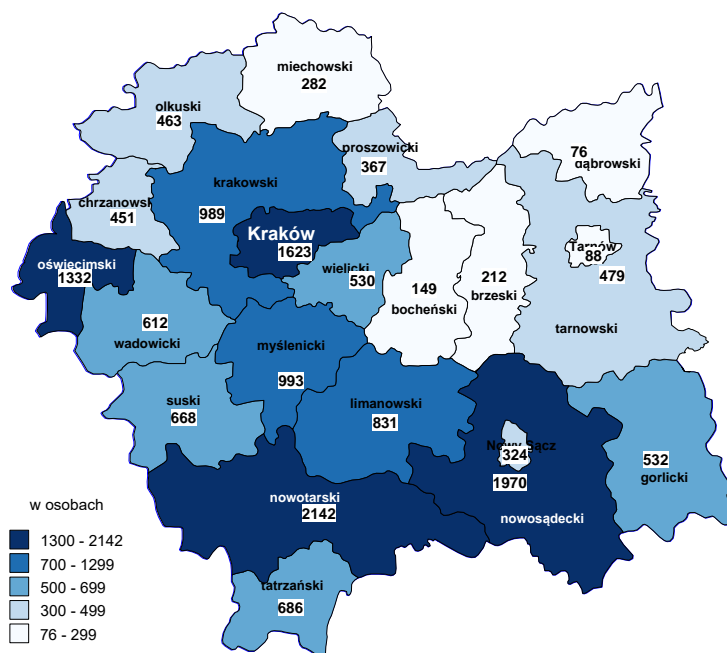

Źródło: Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/21387/Uchodzczy_wojenni_net%2814%29.pdf?sequence=6&isAllowed=y

Powyższe zestawienie ilustruje wstępny podział zabezpieczenia potrzeb mieszkaniowych. Dwie pierwsze pozycje wskazują, że około 44% uchodźców wojennych z Ukrainy już w pierwszym okresie pobytu w Polsce dysponowało lokalem zapewniającym im stabilne warunki zamieszkania, a więc nawet długoterminowy pobyt. Na drugim biegunie znajdowały się osoby korzystające z trzech ostatnich form świadczenia usług mieszkaniowych (łącznie 12%). Są to oczywiście rozwiązania tymczasowe, niewystarczające w przypadku przedłużającego się pobytu w Polsce.

W Małopolsce lokale na zabezpieczenie potrzeb mieszkaniowych dla uchodźców wojennych udostępniło 180 podmiotów niebędących osobami fizycznymi. Utworzona baza tego typu lokali w szczytowym momencie przekraczała 32 tys. miejsc (dane MUW, sierpień 2022). Na koniec 2022 roku ich liczba zmniejszyła się do 25,5 tys., z czego zajętych było 16 tys. Najwięcej, bo ponad 2100 osób mieszkało w powiecie nowotarskim, ponad 1900 znalazło schronienie w powiecie nowosądeckim, ponad 1600 w Krakowie. Według danych na 30 sierpnia 2023 roku miejsca zakwaterowania dla uchodźców wojennych z Ukrainy dostępne były w 592 obiektach na terenie województwa małopolskiego, a liczba zajętych miejsc wynosiła 11,4 tys. Są to wielkości znacznie niższe od maksymalnych, które odnotowywano w pierwszej połowie 2022 roku, natomiast cenna jest wiedza o istniejących rezerwach mieszkaniowych, nawet takich stanowiących doraźne rozwiązanie.

RYCINA 6 Liczba uchodźców z Ukrainy zakwaterowanych systemowo według powiatów województwa małopolskiego (stan na koniec 2022 roku)

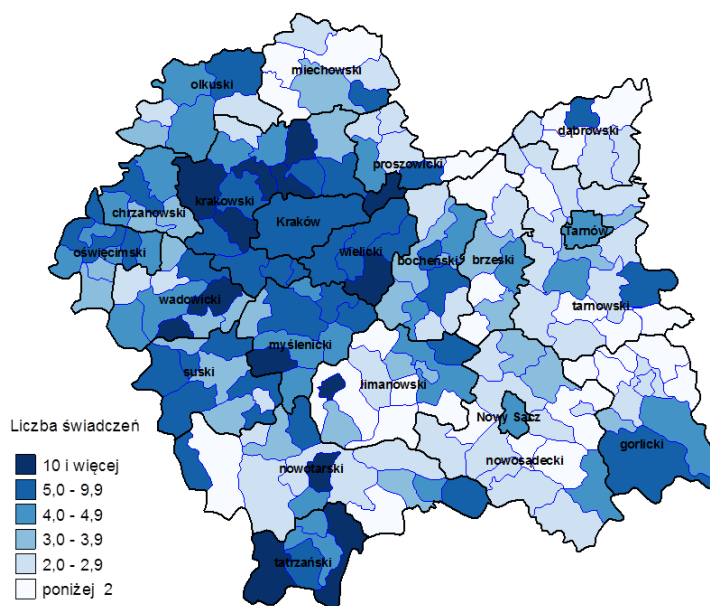

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MUW

Ze względu na liczbę przyjeżdżających konieczne było poszerzenie oferty rozwiązań mieszkaniowych o miejsca zakwaterowania w mieszkaniach i domach prywatnych. W województwie małopolskim dane dotyczące dodatków wypłaconych właścicielom mieszkań udostępniającym je uchodźcom wojennym z Ukrainy wskazują na znacznie większe nasycenie ofertami mieszkaniowymi w centralnej i zachodniej części regionu. W gminach południowych (za wyjątkiem gmin w powiecie tatrzańskim) odnotowano mniejszą liczbę ofert prywatnych miejsc noclegowych, mimo że dysponują one rozbudowaną bazą pokoi gościnnych. Rozproszenie uchodźców wojennych po całym województwie, przy zapewnieniu dostępu do rynku pracy i do usług publicznych na właściwym poziomie, powinno być jednym z celów działań podejmowanych na rzecz osób przebywających długoterminowo w regionie.

RYCINA 7 Liczba osób fizycznych, którym wypłacono świadczenia tytułem zwrotu kosztów za pobyt i utrzymanie uchodźców z Ukrainy¹⁷¹ na 1000 mieszkańców

¹⁷¹ Dane za 2022 rok przekazane z WP MUW.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z MUW

Na koniec 2022 roku w mieszkaniach prywatnych, niezależnie od formy rozliczeń czy stopnia pokrewieństwa z właścicielami lub głównymi najemcami, przebywało w województwie małopolskim około 72,4 tys. Ukraińców¹⁷². Swoje lokale udostępniło 22 tys. osób fizycznych oraz 844 podmioty inne niż osoby fizyczne, którym wypłacono do końca 2022 roku świadczenia na zakwaterowanie i pobyt dla 90,8 tys. uchodźców wojennych z Ukrainy, licząc każdego uchodźcę jednorazowo (z uwagi na możliwość zmiany miejsca zamieszkania ta sama osoba mogła pojawić się w różnych gminach)¹⁷³. W Krakowie, od początku wojny, pomocy mieszkaniowej uchodźcom wojennym udzieliło ponad 8,5 tys. osób i różnych podmiotów (w tym 8177 osób prywatnych i 405 podmiotów takich jak parafie czy fundacje). Dzięki temu zakwaterowanie w samym Krakowie otrzymało blisko 33 tys. uchodźców wojennych z Ukrainy. Koszt wypłaconych świadczeń wyniósł łącznie ponad 89 mln zł. Wydział Polityki Społecznej i Zdrowia Urzędu Miasta Krakowa współpracował ze 120 obiektami noclegowymi, które zapewniały nocleg i wyżywienie dla około 2,5 tys. osób miesięcznie. W grudniu 2022 roku działało jeszcze 35 takich punktów noclegowych¹⁷⁴. Respondenci biorący udział w badaniu przeprowadzonym na potrzeby opracowania ekspertyzy CASPAR UEK wskazywali na wyczerpywanie się możliwości zakwaterowania w prywatnych domach oraz zakwaterowaniu zbiorowym, co zmusza uchodźców do korzystania z oferty wynajmu na wolnym rynku, a w przypadku braku takiej możliwości, do powrotu do Ukrainy. Na spadek zainteresowania udostępnianiem lokali prywatnych miał wpływ m.in. brak możliwości dofinansowania do potrzeb socjalno-bytowych uchodźców po 120 dniach ich pobytu w Polsce¹⁷⁵. Po tym czasie dofinansowanie jest przyznawane wyłącznie wybranym osobom wymagającym szczególnej opieki i nowym uchodźcom. Uczestnicy badania zwracali również uwagę na komplikacje

¹⁷² Szacunki własne w oparciu o dane PESEL i MUW.

¹⁷³ Dane MUW.

¹⁷⁴ W Krakowie obecnie przebywa około 120 tys. Ukraińców, a 48 tys. ma nadany numer PESEL. Na pomoc miasto wydało blisko 200 mln złotych, Gazeta Krakowska, <https://gazetakrakowska.pl/w-krakowie-obecnie-przebywa-ok-120-tys-ukraincow-a-48-tys-ma-nadany-numer-pesel-na-pomoc-miasto-wydalo-blisko-200-mln-zlotych/ar/c1-17315493> [dostęp 24.02.2023].

¹⁷⁵ Art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

związane z wprowadzeniem od 1 marca 2023 roku konieczności dopłaty do zakwaterowania zbiorowego¹⁷⁶. Duże znaczenie dla integracji imigrantów ma miejsce, do którego trafią na początku. Większe możliwości są w metropoliach i dużych miastach, m.in. dlatego że to tam znajdują się największe społeczności migrantów przybyłych do Polski jeszcze przed 2022 rokiem. W dużych miastach więcej jest też organizacji pozarządowych, w tym działających na rzecz migrantów. Często docelowe miejsce pobytu zależy od tego, gdzie mieszkają znajomi i rodzina. Na decyzję uchodźców wojennych o wyborze miejsca pobytu wpływali też wolontariusze, którzy oferowali pomoc, np. w postaci transportu i/lub zakwaterowania. Uchodźcy wojenni z Ukrainy często postrzegają polskie małe miasta i obszary wiejskie jako miejsca o niskiej dostępności atrakcyjnych miejsc pracy. Dodatkowo sieci migracyjne, które pomagają uchodźcom w przystosowaniu się do nowej rzeczywistości i włączeniu się w życie lokalnej społeczności, występują częściej w dużych miastach niż w mniejszych miejscowościach.

W raporcie Unii Metropolii Polskich z kwietnia 2022 roku¹⁷⁷ znalazła się analiza dotycząca dobowych przepływów ludności w wybranych miastach Polski, tj. liczby osób, które przebywają w danym miejscu w ciągu dnia i nocy. Dane dotyczące Krakowa wskazywały, że w ciągu dnia przebywało w nim o 21% więcej migrantów z Ukrainy niż w nocy. Wynika z tego, że znacząca część uchodźców z Ukrainy mieszkała w gminach ościennych, natomiast do Krakowa przyjeżdżała ze względu na pracę. Trudno jednak stwierdzić, czy i w jakim stopniu ten trend utrzymuje się na poziomie z kwietnia 2022 roku.

Z drugiej strony raport EWL Group z 2023 roku¹⁷⁸ pokazuje, iż obywatele Ukrainy (zarówno imigranci, którzy przyjechali do Polski przed 24 lutego 2022 roku, jak i uchodźcy wojenni) nie są przywiązani do wielkich aglomeracji, w których przeważnie obecnie mieszkają w Polsce. Są oni gotowi szukać możliwości lepszego życia także w mniejszych miejscowościach naszego kraju, jeśli zostanie im zapewniona praca oraz odpowiednie warunki dla całej rodziny. Takie go zdania jest 43% respondentów z miast liczących powyżej 50 tys. mieszkańców.

Badanie przeprowadzone przez UNHCR¹⁷⁹ w ramach inicjatywy REACH, która dostarcza danych i analizuje sytuację humanitarną ludności będącej w kryzysie, dostarczyło informacji dla pięciu podkrakowskich gmin. W Wieliczce i Skawinie większość osób przebywała w wynajmowanych

---

¹⁷⁶ [por.:] S. Jarosz, W. Klaus (red.), *W punkcie wyjścia. Monitoring zbiorowego zakwaterowania uchodźców z Ukrainy w 2023 r. w świetle zmian ustawowych, konsorcjum Migracyjne, Centrum Badań nad Prawem Migracyjnym Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, sierpień 2023*, <https://konsorcjum.org.pl/w-punkcie-wyjscia-monitoring-zbiorowego-zakwaterowania-uchodzcy-z-ukrainy/>.

¹⁷⁷ Unia Metropolii Miast Polskich, *Miejska gościnność: wielki wzrost, wyzwania i szanse. Raport o uchodźcach z Ukrainy w największych polskich miastach*, Warszawa 2022, <https://metropolie.pl/artukul/raport-miejska-goscinnosc-wielki-wzrost-wyzwania-i-szanse>.

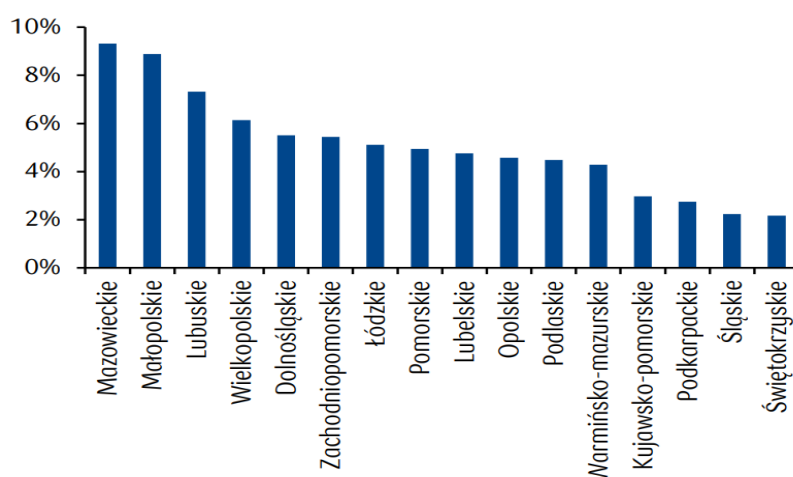
¹⁷⁸ *Raport Mobilności Transgranicznej. Obywatele Ukrainy na polskim rynku pracy. Nowe wyzwania i perspektywy*, Badanie EWL Group, 2023. Badanie z migrantami przedwojennymi i uchodźcami wojennymi z Ukrainy przebywającymi w Polsce zostało przeprowadzone w dniach 4-13 marca 2023 roku za pomocą wywiadów bezpośrednich F2F. Wywiady zostały przeprowadzone w języku ukraińskim na próbie liczącej łącznie N=500 dorosłych obywateli Ukrainy, którzy obecnie znajdują się na terenie Polski, w tym: N=300 z migrantami przedwojennymi z Ukrainy, którzy przybyli do Polski przed 24 lutego 2022 roku, oraz N=200 z uchodźcami wojennymi z Ukrainy, którzy przybyli do Polski po 24 lutego 2022 roku.

¹⁷⁹ *Cracow. Situation Overview in Wieliczka, Niepołomice, Skawina, Krzeszowice, and Myślenice. Area Based Assessment*, UNHCR, grudzień 2022.

mieszkańcach, w Krzeszowicach i Niepołomicach była goszczona przez lokalną społeczność we własnych domach, a w Myślenicach w hotelach i hostelach.

Skala migracji z Ukrainy po 24 lutego 2022 roku wygenerowała szok popytowy na rynku najmu. W efekcie podaż mieszkań na wynajem istotnie spadła, a stawki najmu silnie wzrosły. Z powodu wojny i inflacji znacząco wzrosły również koszty budowy mieszkań, co jeszcze bardziej zmniejszyło ich dostępność. Jeśli znaczna część uchodźców wojennych na dłużej lub na stałe pozostanie w Polsce, w perspektywie kilku lat wygeneruje to dodatkowe zapotrzebowanie na mieszkania¹⁸⁰. Choć większość uchodźców wojennych deklaruje chęć powrotu do kraju pochodzenia, przedłużające się działania zbrojne oddalają tę perspektywę. Prawdopodobne zatem jest, że po zakończeniu wojny znaczący odsetek Ukraińców pozostanie w naszym kraju, a być może dołączą do nich rodziny, które z różnych względów pozostały w Ukrainie. Stanowi to poważne wyzwanie dla rynku nieruchomości w całym kraju. Jednocześnie wyniki Narodowego Spisu Powszechnego 2021 wskazują, że w Polsce było 15 227,9 tys. mieszkań, w tym 1789,0 tys. (11,7%) niezamieszkałych. W Małopolsce odnotowano jeszcze większy odsetek wolnych mieszkań – na 1288,0 tys. mieszkań ogółem, 166,5 tys. (13%) było niezamieszkałych.

WYKRES 30 Prognozowany udział i migrantów w ludności miejskiej poszczególnych województw w perspektywie długoterminowej

Źródło: Grupa PKO Banku Polskiego, https://www.pkobp.pl/media_files/9df4519c-1270-4b8a-8643-493100fbdea4.pdf

Osoby, które zdecydują się pozostać w Polsce, będą docelowo poszukiwały lokali o wyższym standardzie, chociażby zapewniającym prywatność przy jednoczesnym wygodnym dostępie do usług zdrowotnych, edukacyjnych itp. Wymaga to szerszego podejścia do potrzeb imigrantów, znacznie wykraczających poza podstawowe potrzeby bytowe. Jest to wyzwanie m.in. dla samorządów gmin, które mogą działać na rzecz zwiększania dostępności mieszkań, zarówno dla obywateli polskich, jak i imigrantów, np. poprzez rozwijanie na swoim terenie społecznych agencji najmu czy społecznej inicjatywy mieszkaniowej (w tym towarzystw budownictwa społecznego)¹⁸¹.

¹⁸⁰ Puls Nieruchomości: Szok na rynku najmu, PKO BP, Warszawa 2022.

¹⁸¹ Społeczne agencje najmu (SAN) to podmioty współpracujące z gminą, które pośredniczą między właścicielami mieszkań na wynajem i osobami, którym dochody lub sytuacja życiowa utrudniają najem mieszkania w warunkach rynkowych. Działalność SAN może prowadzić spółka gminna, stowarzyszenie, fundacja lub spółdzielnia socjalna. SAN dzierżawi mieszkania od ich właścicieli. Dzięki gwarancjom terminowego uiszczenia czynszu, stabilnego użytkowania i utrzymania

Podsumowanie

Stabilna sytuacja mieszkaniowa to jedna z najbardziej podstawowych potrzeb człowieka, która, z uwagi na ceny wynajmu czy zakupu mieszkań, jest jednocześnie niezwykle trudna do zaspokojenia. Znalazienie dostępnego cenowo mieszkania jest poważnym wyzwaniem nie tylko dla wielu migrantów, ale również obywateli polskich. Cudzoziemcy, oprócz bariery finansowej, niejednokrotnie doświadczają także innych trudności, wynikających z uprzedzeń czy stereotypów. Problemy z zapewnieniem godnych warunków mieszkaniowych są często jednym z najważniejszych powodów decyzji o wyjeździe z Polski do innych państw bądź powrocie do kraju pochodzenia.

Imigranci znajdujący się w trudnej sytuacji życiowej, zagrożeni ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, mają formalnie takie same możliwości w ubieganiu się o mieszkanie socjalne czy komunalne, jak obywatele polscy. Jednak, ponieważ dostępność tego rodzaju mieszkań jest ograniczona, podobnie jak i informacja o formach wsparcia mieszkalnego skierowana dla cudzoziemców w sytuacji kryzysowej, szanse na skorzystanie przez imigrantów z tych uprawnień w praktyce są niewielkie. Niewielka w stosunku do potrzeb pula mieszkań dostępnych cenowo generuje też ryzyko dotyczące potencjalnych konfliktów o zasoby mieszkaniowe między imigrantami a oczekującymi na mieszkanie komunalne lub socjalne polskimi obywatelami. W tej sytuacji wyzwaniem dla samorządów jest umiejętne zarządzanie potrzebami obu grup, przy jednoczesnym unikaniu atmosfery konkurencji między nimi oraz wrażenia uprzywilejowania jednej z nich, a także rozwijanie gminnych zasobów mieszkaniowych.

Z uwagi na złożony i systemowy charakter problemów mieszkaniowych, poprawa dostępu imigrantów do mieszkań wymaga zastosowania wielu różnych rozwiązań, uwzględniających zarówno zasoby komunalne, jak i prywatne. Celem jest przeciwdziałanie dyskryminacji imigrantów w dostępie do mieszkań. Ważne jest też, aby proponowane imigrantom rozwiązania mieszkaniowe lokalizować w różnych częściach miejscowości, tak aby zapobiegać tworzeniu się etnicznych enklaw/dzielnic. Koncentracja określonej grupy etnicznej i narodowej w jednym miejscu nie sprzyja bowiem integracji, a w połączeniu z wykluczeniem społecznym i ekonomicznym może być źródłem poważnych problemów.

Rozwiązania sprzyjające zwiększaniu dostępności mieszkań dla imigrantów to m.in.:

- skuteczna informacja dla migrantów o dostępnych rozwiązaniach mieszkaniowych;
- akcje informacyjno-edukacyjne oraz łatwo dostępne doradztwo dotyczące ochrony praw zarówno osób wynajmujących, jak i właścicieli mieszkań;

---

mieszkań w dobrym stanie technicznym może pozyskać lokale poniżej stawek rynkowych. Umożliwia jej to wynajmowanie mieszkań osobom, które znajdują się w trudniejszej sytuacji życiowej i nie mogą sobie pozwolić na samodzielny najem lub zakup mieszkania. Dodatkowo najemcy lokali od SAN mogą ubiegać się o dopłaty do czynszu. Kryteria uprawniające do najmu mieszkania od SAN określa gmina [za:] <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/spoleczne-agencje-najmu> [dostęp 18.08.2023]. Zasady działania społecznych agencji najmu, zasady działania społecznej inicjatywy mieszkaniowej (w tym towarzystw budownictwa społecznego), zasady wspierania gmin ze środków Rządowego Funduszu Rozwoju Mieszkalnictwa oraz zasady finansowania przez Bank Gospodarstwa Krajowego niektórych przedsięwzięć inwestycyjno-budowlanych mających na celu budowę lokali mieszkalnych określa ustawa z dnia 26 października 1995 r. o społecznych formach rozwoju mieszkalnictwa (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 790 z późn. zm.).

- promowanie ofert barterowych czyli nieodpłatnego (lub po obniżonej cenie) udostępniania mieszkań w zamian za różnego rodzaju usługi prawnie zdefiniowane (np. opiekę nad osobami starszymi, remont mieszkania, sprzątanie części wspólnych itp.);
- promowanie kompleksowego podejścia przy tworzeniu ofert mieszkaniowych i łączenia ich z ofertami pracy oraz dostępem do innych usług (opieki nad dziećmi, edukacyjnych, zdrowotnych, czasu wolnego itp.), z uwzględnieniem potrzeb różnych grup społecznych (np. matek z dziećmi, opiekunów osób z niepełnosprawnościami, osób starszych itp.);
- rozwijanie przez lokalne samorządy polityk mieszkaniowych, których celem jest zwiększenie dostępności do mieszkań zarówno dla Polaków, jak i imigrantów, np. poprzez: rozwijanie na swoim terenie społecznych agencji najmu czy społecznej inicjatywy mieszkaniowej (w tym towarzystw budownictwa społecznego); wykorzystywanie dostępnych środków na finansowanie adaptacji na cele mieszkaniowe zasobów dotychczas niewykorzystywanych (w tym pustostanów); tworzenie lokalnych rozwiązań mieszkaniowych we współpracy z sektorem prywatnym, np. z dużymi lokalnymi pracodawcami itp.;
- współpraca międzysektorowa w zakresie wymiany informacji na temat posiadanych zasobów mieszkaniowych, które nadają się do zamieszkania, szczególnie w sytuacjach kryzysowych;
- utrzymywanie oferty zakwaterowania zbiorowego oraz podnoszenie jego jakości;
- lobbowanie za wprowadzeniem zmian w systemie prawnym, obejmujących zarówno ochronę własności lokalu, jak i praw osób wynajmujących mieszkania, tworzących równowagę w relacjach na rynku mieszkaniowym.

6. POMOC SPOŁECZNA I INNE ŚWIADCZENIA PUBLICZNE

Zgodnie z Kartą praw podstawowych Unii Europejskiej dotyczącej zabezpieczenia społecznego i pomocy społecznej „każdy mający miejsce zamieszkania i przemieszczający się legalnie w obrębie Unii Europejskiej ma prawo do świadczeń z zabezpieczenia społecznego i przywilejów socjalnych zgodnie z prawem Unii oraz ustawodawstwami i praktykami krajowymi”. Kwestia zapewnienia świadczeń społecznych dla migrantów stała się szczególnie ważna po 24 lutego 2022 roku, kiedy polską granicę przekroczyły miliony obywateli Ukrainy uciekających przed wojną. W przeważającej większości są to kobiety z dziećmi i/lub ze starszymi już rodzicami. To właśnie uchodźcy i uchodźczynie wojenne z Ukrainy są głównymi beneficjentami świadczeń społecznych udzielanych cudzoziemcom w Małopolsce, stąd niniejsza analiza koncentruje się na tej grupie narodowościowej.

Analiza

System świadczeń społecznych jest w Polsce regulowany wieloma przepisami, a poziom dostępu do świadczeń dla cudzoziemców jest zróżnicowany z uwagi na status prawny ich pobytu w Polsce

Zróżnicowanie w zakresie dostępu do świadczeń w zależności od posiadanego statusu pobytowego widać na przykładzie trzech wybranych systemów w ramach zabezpieczenia społecznego.

Świadczenia z pomocy społecznej

Cudzoziemcy, jeśli znajdują się w trudnej sytuacji życiowej i spełniają kryteria do objęcia ich wsparciem z pomocy społecznej, mogą korzystać ze świadczeń przewidzianych w ustawie o pomocy społecznej¹⁸² na zasadach ogólnych, tak jak obywatele polscy. Są to zarówno świadczenia pieniężne (m.in. zasiłki stałe, okresowe, celowe oraz świadczenie pieniężne na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego w ramach realizacji indywidualnego programu integracji dla cudzoziemców posiadających status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą), jak i niepieniężne (m.in. praca socjalna, opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne i społeczne, pomoc rzeczowa, poradnictwo specjalistyczne, interwencja kryzysowa, schronienie, posiłek, mieszkanie chronione, pobyt i usługi w domu pomocy społecznej)¹⁸³. Wśród przyczyn udzielania pomocy społecznej ustawodawca wymienia m.in. trudności w integracji cudzoziemców posiadających w Polsce status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą.

Ustawa o pomocy społecznej wśród osób uprawnionych do świadczeń z pomocy społecznej wymienia cudzoziemców – obywateli państw trzecich, posiadających miejsce zamieszkania i przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, do których należą:

- osoby, które uzyskały zezwolenie na pobyt stały, zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej, zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w celu

¹⁸² Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 901 z późn. zm.).

¹⁸³ Pełna lista świadczeń znajduje się w art. 36 ustawy o pomocy społecznej.

łączenia rodzin lub które uzyskały status uchodźcy albo mają przyznaną ochronę uzupełniającą;

- osoby, które uzyskały zgodę na pobyt ze względów humanitarnych lub zgodę na pobyt tolerowany – w formie schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego.

Prawo do świadczeń w formie interwencji kryzysowej, schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego przysługuje także cudzoziemcom przebywającym w Polsce na podstawie zaświadczenia wydawanego osobom, co do których istnieje domniemanie, że są ofiarami handlu ludźmi, a także cudzoziemcom legitymującym się zezwoleniem na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi.

Szczególną grupą wsparcia w ramach systemu pomocy społecznej są cudzoziemcy, którzy otrzymali w Polsce status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą. Ta grupa może korzystać z pomocy realizowanej przez okres do 12 miesięcy w ramach tzw. indywidualnego programu integracji (IPI). Pomoc ta realizowana jest na podstawie ustawy o pomocy społecznej przez powiatowe centra pomocy rodzinie i obejmuje ona:

- świadczenia pieniężne: na utrzymanie, w szczególności pokrycie wydatków na żywność, odzież, obuwie, środki higieny osobistej, na opłaty mieszkaniowe oraz na pokrycie kosztów związanych z nauką języka polskiego;
- opłacanie składki na ubezpieczenie zdrowotne;
- pracę socjalną;
- poradnictwo specjalistyczne, w tym prawne, psychologiczne i rodzinne;
- udzielanie informacji oraz wsparcia w kontaktach z innymi instytucjami, w szczególności z instytucjami rynku pracy, ze środowiskiem lokalnym oraz organizacjami pozarządowymi;
- inne działania wspierające proces integracji cudzoziemca.

Zakres pomocy wskazany jest w ustawie o pomocy społecznej i stosownych rozporządzeniach¹⁸⁴, i w ramach tych przepisów uzgadniany jest w ramach IPI między powiatowym centrum pomocy rodzinie a cudzoziemcem, w zależności od indywidualnej sytuacji życiowej cudzoziemca i jego rodziny. Celem IPI jest integracja ze społecznością przyjmującą oraz usamodzielnienie się osoby objętej pomocą. Postępy w procesie integracji – w obszarze edukacji językowej oraz funkcjonowania zawodowego i społecznego – monitorowane są przez realizatora IPI (pracownika socjalnego powiatowego centrum pomocy rodzinie) co najmniej raz na trzy miesiące.

W kontekście ograniczeń w dostępie do świadczeń z pomocy społecznej należy zauważyć, że w szczególnie trudnej sytuacji znajdują się cudzoziemcy dotknięci nagłym kryzysem, a nieobjęci instytucjonalnym systemem wsparcia. W tym kontekście wyzwaniem pozostaje przygotowanie rozwiązań w celu wsparcia interwencyjnego cudzoziemców o różnym statusie prawnym¹⁸⁵.

---

¹⁸⁴ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 kwietnia 2015 r. w sprawie udzielania pomocy cudzoziemcom (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1946).

¹⁸⁵ Dostępność do świadczeń z pomocy społecznej dla poszczególnych grup cudzoziemców oraz za kres tego dostępu były przedmiotem dyskusji z udziałem przedstawicieli wybranych instytucji pomocy społecznej, organizacji pozarządowych i administracji rządowej (WP MUW) już w 2019 roku. Postulowano poszerzenie kręgu podmiotów mających pełny dostęp do świadczeń pomocy społecznej o osoby posiadające zgodę na pobyt ze względów humanitarnych oraz przyznani prawa do świadczeń w formie interwencji kryzysowej wszystkim legalnie przebywającym na terytorium Polski cudzoziemcom.

Świadczenia rodzinne

Zakres i zasady przyznawania świadczeń rodzinnych reguluje ustawa o świadczeniach rodzinnych¹⁸⁶. Katalog tych świadczeń obejmuje: zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego, świadczenia opiekuńcze (zasiłek pielęgnacyjny, specjalny zasiłek opiekuńczy i świadczenie pielęgnacyjne), jednorazową zapomogę z tytułu urodzenia się dziecka (tzw. becikowe), świadczenie rodzicielskie oraz tzw. becikowe gminne i inne dodatkowe świadczenia ustanawiane przez gminy.

Ustawa określa też grupy cudzoziemców uprawnionych do świadczeń rodzinnych¹⁸⁷. Cudzoziemcy ci mogą korzystać ze świadczeń na zasadach takich jak obywatele polscy.

Świadczenie wychowawcze 500+, świadczenie w ramach rządowego programu „Dobry start” oraz rodzinny kapitał opiekuńczy

Katalog cudzoziemców uprawnionych do korzystania z wyżej wymienionych świadczeń określa ustawa o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci¹⁸⁸, ustawa o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej¹⁸⁹ oraz ustawa o rodzinnym kapitale opiekuńczym¹⁹⁰ i jest on tożsamy z katalogiem cudzoziemców, którzy mogą korzystać ze świadczeń rodzinnych, uwzględniając dodatkowo przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obywateli Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz członków ich rodzin.

Prawo do świadczenia wychowawczego 500+ i rodzinnego kapitału opiekuńczego przysługuje cudzoziemcom, jeżeli zamieszkują na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez okres, w jakim mają otrzymywać świadczenie, chyba że przepisy o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego lub dwustronne umowy międzynarodowe o zabezpieczeniu społecznym stanowią inaczej. Prawo do świadczenia „Dobry start” przysługuje cudzoziemcom zamieszkującym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na zasadach takich jak dla obywateli polskich.

Polskie prawo przewiduje szeroki zakres wsparcia uchodźców wojennych z Ukrainy, zarówno bezpośrednio po przekroczeniu granicy, jak i w trakcie całego pobytu¹⁹¹

Szczególną grupę cudzoziemców z punktu widzenia dostępu do różnego rodzaju świadczeń stanowią obywatele Ukrainy oraz członkowie ich rodzin niebędący obywatelami Ukrainy, którzy przyjechali do Polski z Ukrainy po 24 lutego 2022 roku w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Są to głównie kobiety z dziećmi i osoby starsze. System prawny przewiduje szeroki zakres wsparcia dla tej grupy osób, zarówno bezpośrednio po przekroczeniu granicy, jak i w trakcie całego pobytu.

¹⁸⁶ Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 390 z późn. zm.).

¹⁸⁷ Jest to szeroko opisany katalog – art. 1 ust. 2 pkt 2 i ust. 3 ustawy o świadczeniach rodzinnych.

¹⁸⁸ Ustawa z dnia 11 lutego 2006 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 810, z późn. zm.).

¹⁸⁹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1426, z późn. zm.), natomiast szczegółowy zakres znajduje się w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2021 r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start” (Dz. U. poz. 1092).

¹⁹⁰ Ustawa z dnia 17 listopada 2021 r. o rodzinnym kapitale opiekuńczym (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 883).

¹⁹¹ Dane w tym podrozdziale pochodzą z WP MUW.

Uchodźcom wojennym z Ukrainy przysługuje prawo m. in. do:

- jednorazowego świadczenia pieniężnego w wysokości 300 zł na osobę, przeznaczonego na utrzymanie, w szczególności na pokrycie wydatków na żywność, odzież, obuwie, środki higieny osobistej oraz opłaty mieszkaniowe¹⁹²;
- bezpłatnej pomocy psychologicznej¹⁹³;
- pomocy żywnościowej w ramach Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym¹⁹⁴;
- świadczeń rodzinnych przyznawanych na zasadach określonych w ustawie o świadczeniach rodzinnych¹⁹⁵;
- świadczeń pieniężnych i niepieniężnych przyznawanych na zasadach określonych w ustawie o pomocy społecznej¹⁹⁶;
- świadczenia wychowawczego 500+, przyznawanego niezależnie od wysokości dochodu na każde dziecko do osiągnięcia przez nie 18 lat¹⁹⁷;
- świadczenia w ramach rządowego wsparcia rodzin z dziećmi „Dobry start”¹⁹⁸;
- rodzinnego kapitału opiekuńczego, wypłacanego na każde drugie i kolejne dziecko w wieku do 3 lat przez okres maksymalnie 24 miesięcy (łączna wartość wypłaconego kapitału nie może być większa niż 12 000 zł)¹⁹⁹;
- dofinansowania celem obniżenia opłaty rodzica za pobyt dziecka w żłobku, klubie dziecięcym lub u dziennego opiekuna (dofinansowanie przysługuje jeśli na dziecko nie został przyznany kapitał opiekuńczy)²⁰⁰.

Istotną formą pomocy dla obywateli Ukrainy uciekających przed konfliktem zbrojnym, szczególnie w pierwszym okresie po przekroczeniu granicy i w dalszym ciągu dla osób, które znajdują się w trudnej sytuacji życiowej, jest również możliwość skorzystania z miejsc zakwaterowania i całodziennego wyżywienia finansowanych/dofinansowanych ze środków Funduszu Pomocy.

Ważna w systemie wsparcia uchodźców z Ukrainy była pomoc rzeczowa, finansowa, mieszkaniowa, psychologiczna oraz udzielane informacje oferowane przez organizacje międzynarodowe, organizacje pozarządowe i instytucje charytatywne oraz spontanicznie przez „zwykłych” obywateli.

---

¹⁹² Art. 31 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 103 z późn. zm.).

¹⁹³ Art. 32 ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

¹⁹⁴ Art. 33 ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

¹⁹⁵ Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, w związku z art. 26 ust. 1 pkt 1 ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

¹⁹⁶ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, w związku z art. 29 ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

¹⁹⁷ Rozdział 2. ustawy z dnia 11 lutego 2016 o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 810 z późn. zm.).

¹⁹⁸ Art. 187a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1426 z późn. zm.).

¹⁹⁹ Ustawa z dnia 17 listopada 2021 r. o rodzinnym kapitale opiekuńczym (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 883).

²⁰⁰ Art. 64c ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 204 z późn. zm.).

Jednorazowe świadczenie pieniężne w wysokości 300 zł

W 2022 roku w Małopolsce 117 870 uchodźców wojennych z Ukrainy otrzymało jednorazowe świadczenia pieniężne w wysokości 300 zł na osobę. Łączna kwota wypłaconych świadczeń to 35,36 mln zł.

Świadczenia rodzinne

Uchodźcom wojennym z Ukrainy przebywającym w Małopolsce wypłacono w 2022 roku zasiłki rodzinne w łącznej wysokości 7,85 mln zł, w formie 67,1 tys. świadczeń, co oznacza, że pojedyncze świadczenie miało średnią wartość 117 zł. Zasiłek wypłacany jest na dzieci do 18. roku życia, natomiast w przypadku nauki w szkole – do 21. roku życia. Jeżeli dziecko kontynuuje naukę w szkole lub szkole wyższej i legitymuje się orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności zasiłek może być wypłacany do 24. roku życia. Zdecydowana większość uchodźców pobierała zasiłek na dzieci do lat 18 (82% kwoty wypłaconych świadczeń).

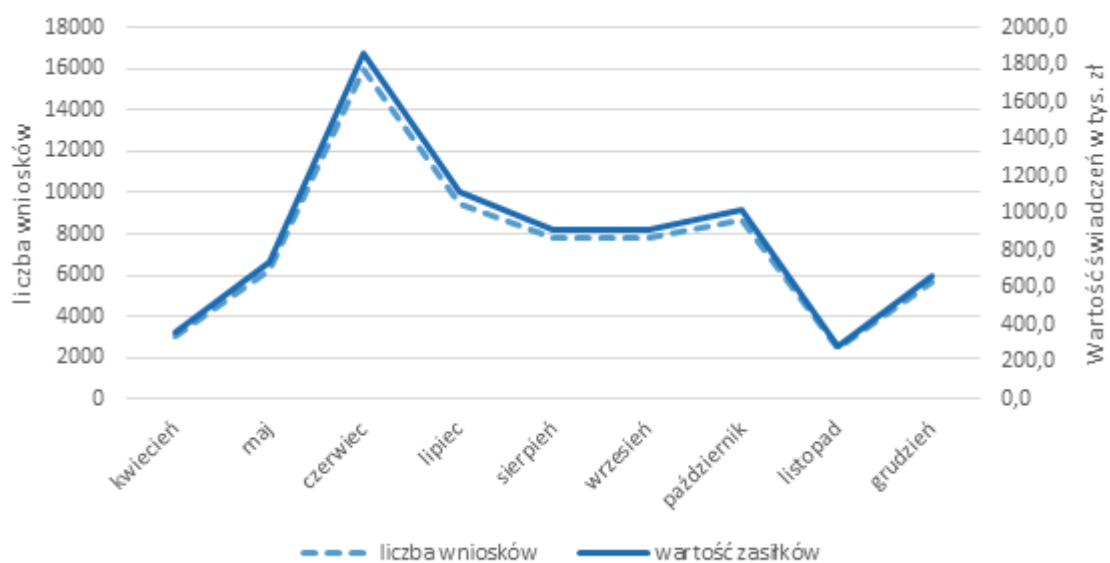
TABELA 2 Zasiłek rodzinny wypłacony uchodźcom wojennym z Ukrainy w 2022 roku według wieku uprawnionych dzieci

Wyszczególnienie	Ogółem	w tym dla dzieci		
		do ukończenia 5. roku życia	powyżej 5. roku życia do ukończenia 18. roku życia	powyżej 18. roku życia do ukończenia 21. roku życia
Wydatki w tys. zł	7 852,6	1 425,5	6 416,4	10,7
Liczba świadczeń	67 119	15 088	51 952	79

Źródło: WP MUW

Zarówno liczba, jak i wartość zasiłków rodzinnych systematycznie wzrastała do czerwca 2022 roku, po czym nastąpił silny spadek.

WYKRES 31 Liczba i wartość zasiłków rodzinnych wypłaconych obywatelom Ukrainy przebywającym w Małopolsce w poszczególnych miesiącach 2022 roku

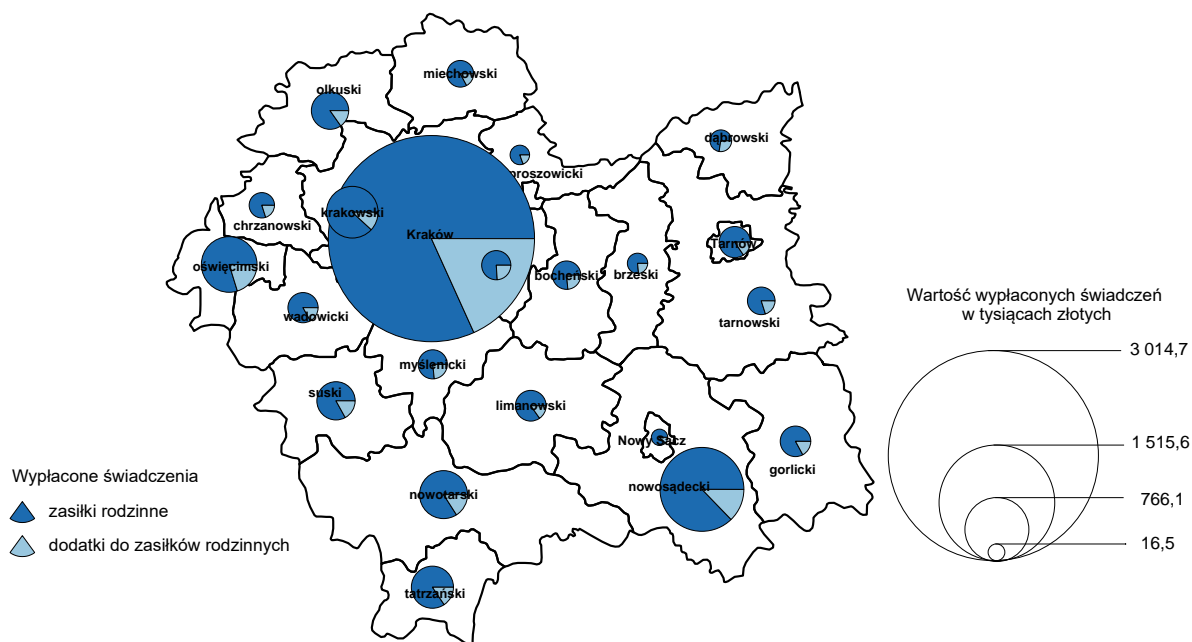
Źródło: WP MUW

Osoby uprawnione do zasiłku rodzinnego mogą otrzymać również dodatki do tego świadczenia. W 2022 roku uchodźcom wojennym z Ukrainy przebywającym w Małopolsce wypłacono 13 476 dodatków do zasiłku rodzinnego na łączną kwotę 1,65 mln zł. Z tytułu:

- urodzenia dziecka – wypłacono dodatki w łącznej wysokości 161,1 tys. zł w związku z urodzeniem się 164 dzieci;
- opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego – na podstawie 16 wniosków wypłacono świadczenia na łączną kwotę 6,4 tys. zł;
- samotnego wychowywania dziecka – wypłacono 2401 świadczeń w łącznej wysokości 461,4 tys. zł;
- kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego – zrealizowano 559 świadczeń na łączną kwotę 59,7 tys. zł;
- rozpoczęcia roku szkolnego – 3637 wnioskodawcom wypłacono dodatki w łącznej wysokości 347,7 tys. zł;
- podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania – rozpatrzono 759 wniosków, w ramach których wypłacono 55,0 tys. zł;
- wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej – zrealizowano 5940 świadczeń na łączną kwotę 563,0 tys. zł.

Zdecydowanie największe środki z tytułu zasiłków rodzinnych i dodatków do tych zasiłków trafiły do uchodźców mieszkających w Krakowie – niemal 1/3 całości. Znaczące na tle województwa środki otrzymali również uchodźcy przebywający w gminach powiatu nowosądeckiego – blisko 1/8 środków wypłaconych w regionie. Kwota dodatków do zasiłku rodzinnego stanowiła 17,3% łącznej kwoty przeznaczonej w regionie na zasiłki rodzinne i dodatki. Zdecydowanie odbiegały od tego poziomu powiaty dąbrowski (27,7%), wielicki (24,0%), bocheński (23,7%) i brzeski (23,6%).

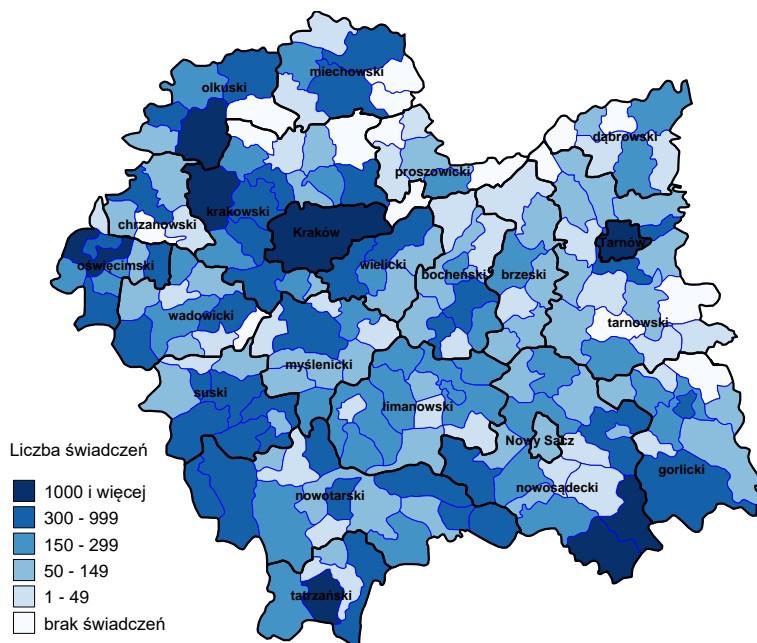
RYCINA 8 Wartość zasiłków rodzinnych i dodatków do zasiłków rodzinnych wypłaconych uchodźcom wojennym z Ukrainy w 2022 roku według powiatów województwa małopolskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z WP MUW

W 16 gminach Małopolski nie zostały wypłacone żadne zasiłki rodzinne uchodźcom wojennym z Ukrainy, natomiast w 8 gminach złożonych zostało ponad 1000 wniosków o zasiłek.

RYCINA 9 Liczba zasiłków rodzinnych wypłaconych uchodźcom z Ukrainy w 2022 roku według gmin województwa małopolskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MUW

Kolejną grupą świadczeń rodzinnych są świadczenia opiekuńcze dla osób wymagających stałego wsparcia w związku z niezdolnością lub znacznie ograniczoną zdolnością do samodzielnego funkcjonowania. Na świadczenia opiekuńcze składają się: zasiłki pielęgnacyjne, świadczenia

pielęgnacyjne i specjalny zasiłek opiekuńczy. W 2022 roku uchodźcom wojennym z Ukrainy wypłacono 2982 świadczenia opiekuńcze o łącznej wartości 1,86 mln zł, co oznacza że pojedyncze świadczenie miało średnią wartość 624 zł.

Zasiłek pielęgnacyjny przyznaje się w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osobie w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. W 2022 roku uchodźcom wojennym z Ukrainy wypłacono 2301 zasiłków pielęgnacyjnych na łączną kwotę 496,7 tys. zł. Najczęściej z zasiłku pielęgnacyjnego korzystali dzieci z niepełnosprawnością (42,2%) oraz osoby powyżej 75. roku życia (37,0%).

Świadczenie pielęgnacyjne przysługuje rodzicowi lub opiekunowi dziecka jeżeli nie podejmuje lub rezygnuje z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad osobą z niepełnosprawnością. Uchodźcom wojennym z Ukrainy wypłacono w 2022 roku 637 takich świadczeń w łącznej wysokości 1,34 mln zł.

Specjalny zasiłek opiekuńczy przysługuje osobom, na których ciąży obowiązek alimentacyjny, a także małżonkom, jeżeli nie podejmują zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej lub rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania stałej opieki nad osobą z niepełnosprawnością. W 2022 roku uchodźcom wojennym z Ukrainy wypłacono 44 zasiłki na łączną kwotę 27,3 tys. zł.

Do świadczeń rodzinnych należy również jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka (tzw. becikowe). W 2022 roku w Małopolsce uchodźczyniom z Ukrainy wypłacono z tego tytułu łącznie 201 tys. zł.

Świadczenie rodzicielskie, będące również formą świadczenia rodzinnego, przysługuje przez okres 52 tygodni (lub dłuższy w przypadku ciąży mnogiej). W 2022 roku świadczeniem tym objęto 2325 uchodźców wojennych z Ukrainy, którym wypłacono łącznie 2,20 mln zł.

W ramach świadczeń rodzinnych uchodźcom wojennym z Ukrainy pobierającym świadczenia opiekuńcze opłacano również składki na ubezpieczenie emerytalne i rentowe oraz na ubezpieczenie zdrowotne. Na składki emerytalno-rentowe przeznaczono w 2022 roku 329,0 tys. zł, a na składki zdrowotne – 85,6 tys. zł (odpowiednio 595 i 469 udzielonych świadczeń).

Świadczenia z pomocy społecznej

W 2022 roku uchodźcom wojennym z Ukrainy przebywającym w Małopolsce przyznano świadczenia wynikające z ustawy o pomocy społecznej²⁰¹ (pieniężne i niepieniężne), na łączną kwotę 5,94 mln zł (w tym 3,97 mln zł na pomoc w formie posiłku doraźnego).

W ramach świadczeń pieniężnych wypłacono m.in.:

- 1350 zasiłków okresowych w łącznej wysokości: 754,58 tys. zł,
- 587 zasiłków stałych w łącznej wysokości: 250,50 tys. zł,
- 734 zasiłków celowych w łącznej wysokości: 211,73 tys. zł.

---

²⁰¹ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 901 z późn. zm.).

W ramach świadczeń niepieniężnych m.in.:

- pokryto koszty pobytu 25 obywateli Ukrainy w domach pomocy społecznej. Z tego tytułu zrealizowano 131 świadczeń w łącznej wysokości 619,95 tys. zł;
- 14 455 obywateli Ukrainy (dzieci i młodzieży) skorzystało z posiłków w szkołach i placówkach oświatowych. Na ten cel wydatkowano 3,97 mln zł.

Zatrudnienie socjalne

Zgodnie z zapisami ustawy o zatrudnieniu socjalnym z zajęć prowadzonych przez centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej i z zatrudnienia wspieranego mogą korzystać osoby, które ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym. Do tej grupy ustawodawca zaliczył m.in. uchodźców realizujących indywidualny program integracji²⁰².

Dodatkowo, w związku z sytuacją po 24 lutego 2022 roku, możliwość uczestnictwa w centrach integracji społecznej oraz klubach integracji społecznej (bez konieczności realizacji kontraktu socjalnego) zapewniono także uchodźcom wojennym z Ukrainy²⁰³. Obie te formy mogłyby stanowić cenną pomoc w usamodzielnianiu się uchodźców, szczególnie tych zagrożonych wykluczeniem społecznym. Przykładowo: uczestnicy zajęć w centrach integracji społecznej realizują indywidualny program zatrudnienia socjalnego, w ramach którego otrzymują świadczenie integracyjne w wysokości 120% zasiłku dla bezrobotnych²⁰⁴. Dane pokazują jednak niewielkie zainteresowanie uchodźców wsparciem w ramach centrów i klubów integracji społecznej.

W 2022 roku w zajęciach organizowanych przez centra integracji społecznej uczestniczyło w poszczególnych miesiącach od 17 do 29 uchodźców wojennych z Ukrainy, co stanowiło od 9% do 11% wszystkich uczestników²⁰⁵. Na 14 centrów integracji społecznej działających w Małopolsce, w 2022 roku uczestnictwo Ukraińców i Ukrainek wykazywały regularnie jedynie 4: w Nowym Sączu, Kluczkach oraz 2 w Tarnowie. W grudniu 2022 roku dołączyło do nich centrum w gminie Wieprz, a później także w Olkuszu.

Również w przypadku klubów integracji społecznej liczba uczestników z Ukrainy jest niewielka. Na koniec 2022 roku w zajęciach brało udział 56 Ukraińców i Ukrainek, co stanowiło 8% wszystkich uczestników. Na 38 klubów integracji społecznej w regionie, uczestnictwo osób z Ukrainy odnotowano w 6 (Andrychów, Miechów, Mszana Dolna, Kraków, Trzebinia, Łapanów)²⁰⁶.

Łącznie z obydwu form wsparcia skorzystało poniżej 0,1% Ukraińców przebywających w Małopolsce. Formy wsparcia poprzez centra i kluby integracji społecznej są wciąż zbyt słabo

²⁰² Art. 1 ust. 2 pkt 7 i ust. 4 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 2241).

²⁰³ Art. 24 ust. 2 i art. 24a ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

²⁰⁴ Zasady działania centrów i klubów integracji społecznej, w tym zakres świadczonych usług oraz korzyści dla beneficjentów wsparcia określa ustawa o zatrudnieniu socjalnym.

²⁰⁵ Dane WP MUW.

²⁰⁶ Dane WP MUW.

rozpropagowane, pomimo potencjalnie dużych możliwości wynikających z uczestnictwa w takich zajęciach. Przeszkodami są też bariery językowa i kulturowa. W tym kontekście warto podkreślić wagę aktywnej roli gmin i ośrodków pomocy społecznej, które w obszarze zatrudnienia socjalnego występują często w podwójnej roli: nie tylko jako podmioty zaangażowane w proces kierowania do uczestnictwa w zajęciach, ale także jako podmioty prowadzące centra i kluby integracji społecznej. Z rejestru Wojewody Małopolskiego wynika, że zdecydowana większość klubów działa przy ośrodkach pomocy społecznej, a niektóre centra integracji społecznej prowadzone są przez gminy. Wydaje się, że okoliczność ta powinna być czynnikiem sprzyjającym zwiększeniu aktywności podmiotów zatrudnienia socjalnego w obszarze reintegracji społecznej i zawodowej, także w odniesieniu do uchodźców wojennych Ukrainy. Być może w roli propagatora zatrudnienia socjalnego sprawdziłyby się także niektóre organizacje samorządowe, zarówno te prowadzące już centra i kluby integracji społecznej, jak i nowe organizacje, które dostrzegają potrzebę takiej działalności.

Z rozmów przeprowadzonych z pracownikami centrum i klubu integracji społecznej działających w Małopolsce wynika, że aktywność zawodową częściej wykazują osoby posiadające stabilne samodzielne miejsce zamieszkania. Takie osoby chętniej biorą udział w szkoleniach czy podejmują pracę, nawet jeżeli nie jest to bardzo atrakcyjna finansowo oferta. Poczucie bezpieczeństwa związane z mieszkaniem może zatem silnie wpływać na procesy integracyjne i może mieć znaczenie dla pozytywnych postaw dotyczących aktywności zawodowej. Pobyt w miejscach zbiorowego zakwaterowania u części osób może natomiast powodować poczucie stagnacji i zniechęcenia, przekładające się na brak chęci do udziału w zajęciach oferowanych m.in. przez centra i kluby integracji.

Opieka nad małoletnimi uchodźcami z Ukrainy

W szczególnie trudnym położeniu znalazły się dzieci i młodzież, którzy po 24 lutego 2022 roku przyjechali z Ukrainy do Polski bez rodziców. W odpowiedzi na tę kryzysową sytuację wprowadzono instytucję opiekuna tymczasowego osoby niepełnoletniej z Ukrainy²⁰⁷. W 2022 roku w Małopolsce pod opieką opiekunów tymczasowych znajdowało się 2201 dzieci i młodzieży z Ukrainy²⁰⁸. Skale zjawiska obrazuje fakt, iż w tym czasie w całej pieczy zastępczej w regionie (instytucjonalnej i rodzinnej) wychowywało się 4093 dzieci i młodzieży. Dla 122 małoletnich uchodźców, spośród osób, które wcześniej (na terytorium Ukrainy) sprawowały nad nimi pieczę, ustanowiono 28 opiekunów tymczasowych. Średnio na 1 opiekuna przypadało zatem ponad 4 podopiecznych. Ponadto ustanowiono 1489 nowych opiekunów tymczasowych 2079 małoletnich uchodźców. Kwestia opieki tymczasowej była mocno akcentowana podczas warsztatów diagnostycznych. Ich uczestnicy zwracali uwagę, że część opiekunów z Ukrainy ma pod swoją opieką zbyt wiele dzieci (potwierdzają to przytoczone powyżej statystyki), co utrudnia zapewnienie właściwego wsparcia każdemu z nich, a w przypadku części dzieci opiekunami były osoby do tego nieprzygotowane.

---

²⁰⁷ Art. 25 ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

²⁰⁸ *Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2022*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2023, <https://rops.krakow.pl/aktualnosci/prezentujemy-raport-ocena-zasobow-pomocy-spoecznej-wojewodztwa-malopolskiego-za-rok-2022>.

Formą opieki nad dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej jest również objęcie ich specjalistycznym wsparciem opiekuńczo-wychowawczym. W małopolskich placówkach opiekuńczo-wychowawczych umieszczono w 2022 roku 23 dzieci cudzoziemców (2,2% wszystkich dzieci umieszczonych w takich placówkach)²⁰⁹

Pozostałe grupy cudzoziemców stanowią promil odbiorców świadczeń społecznych wśród migrantów²¹⁰

W 2021 roku świadczenia z pomocy społecznej otrzymało: 45 obywateli Ukrainy²¹¹ (w tym 11 osób na podstawie zezwolenia na pobyt stały), 29 Białorusinów, 7 obywateli Iraku (w tym 1 osoba z zezwoleniem na pobyt stały), 6 Gruzinów, 5 obywateli Federacji Rosyjskiej (w tym 1 osoba z zezwoleniem na pobyt stały), 4 obywateli Egiptu (wszyscy z zezwoleniem na pobyt stały) oraz 6 obywateli innych krajów – wszyscy mieszkający w Krakowie. Świadczenia tego typu nie były wypłacane poza stolicą Małopolski.

Jak już wspomniano, szczególną grupą wsparcia w ramach systemu pomocy społecznej są cudzoziemcy, którzy otrzymali w Polsce status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą. Mogą oni korzystać z pomocy realizowanej w ramach tzw. indywidualnego programu integracji (IPI). W 2022 roku świadczenia w ramach IPI wypłacono 68 cudzoziemcom mieszkającym w Małopolsce. Byli to głównie Białorusini – 57 osób, 2 obywateli Federacji Rosyjskiej oraz 9 obywateli innych krajów. Łączna wysokość świadczeń wyniosła 653,32 tys. zł. Większość tych środków (86%) trafiła do cudzoziemców mieszkających w Krakowie (54 osoby).

W pierwszym półroczu 2023 roku odnotowano znaczny wzrost wypłat dla osób realizujących IPI w Małopolsce – do 30 czerwca świadczenia w łącznej wysokości 702,69 tys. zł wypłacono 108 cudzoziemcom (73 obywatelom Białorusi, 4 obywatelom Federacji Rosyjskiej, 26 obywatelom Ukrainy oraz 5 obywatelom innych krajów). Dla porównania: w 2021 roku świadczenia w ramach IPI wypłacono 13 Białorusinom, w 2020 roku – 2 obywatelom Federacji Rosyjskiej.

W 2022 roku w Małopolsce nie przyznano świadczeń z pomocy społecznej cudzoziemcom w związku z uzyskaniem w Polsce zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany, ani ofiarom handlu ludźmi.

Utrudnieniem w korzystaniu z pomocy społecznej i innych świadczeń publicznych jest bariera językowa, specjalistyczny język, a także deficyt informacji o systemie wsparcia oraz możliwościach i kryteriach uzyskania pomocy

Bariera językowa to szczególnie często wskazywany problem, który dotyczy zarówno publikowania informacji przez różnego rodzaju urzędy i instytucje jedynie w języku polskim, jak i samego procesu obsługi i korzystania przez cudzoziemców z dostępnych usług.

²⁰⁹ Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2022, op.cit. Zasady działania placówek opiekuńczo-wychowawczych reguluje ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 1426 z późn. zm.).

²¹⁰ Dane w tym rozdziale pochodzą z WP MUW.

²¹¹ Dotyczy osób nieposiadających PESEL UKR.

Uczestnicy warsztatów diagnostycznych zwracali uwagę, że informacje o możliwych formach pomocy i zasadach ubiegania się o nie, często pisane są specjalistycznym językiem, który nawet dla obywatela polskiego jest trudny do zrozumienia. Istotne jest więc posługiwanie się prostym językiem i objaśnianie przepisów, a nie tylko ich literalne tłumaczenie, tak aby przekazywane informacje były zrozumiałe dla migrantów. Pomocne mogą być w tym np. konsultacje tłumaczonych tekstów z imigrantami, streszczenia dokumentów w językach głównych grup migrantów w regionie, przewodniki (pakiety powitalne dla cudzoziemców) przygotowane w różnych wersjach językowych, zawierające podstawowe i podane w przystępny sposób informacje dotyczące najważniejszych dla cudzoziemców kwestii administracyjnych, prawnych i kulturowych itp. Powinny się w nich znajdować m.in. kluczowe informacje dotyczące systemu pomocy społecznej i usług publicznych, a także adresy i zakresy działania instytucji publicznych oraz dane kontaktowe do organizacji pozarządowych i innych podmiotów zajmujących się pomocą dla cudzoziemców. Bariera językowa stanowi problem również w procesie udzielania pomocy. Wskazane byłoby zapewnienie cudzoziemcom możliwości korzystania ze wsparcia osób z kompetencjami językowymi i międzykulturowymi (asystentów międzykulturowych) oraz współpraca z organizacjami pozarządowymi w kontaktach urzędowych, w tym z pracownikami instytucji udzielających świadczeń społecznych. Potrzebne jest także wzmocnienie kompetencji językowych, zarówno pracowników instytucji publicznych, jak i samych imigrantów. W ich przypadku znajomość języka polskiego jest jednym z kluczowych warunków skutecznej integracji, dlatego konieczne jest zapewnienie cudzoziemcom łatwego dostępu do kursów języka polskiego.

Kolejną wskazywaną przez uczestników warsztatów diagnostycznych barierą jest niewystarczająca dostępność informacji o systemie wsparcia, uprawnieniach do uzyskania pomocy i kryteriach jej przyznawania. W celu dotarcia z informacją do cudzoziemców konieczne jest wykorzystywanie wielu kanałów rozpowszechniania informacji, dostosowanych do wieku i profilu użytkowników, uwzględniających w szczególności różne możliwości/umiejętności pozyskiwania informacji. Warto też docierać bezpośrednio do miejsc spotkań cudzoziemców itp. Istotne jest nie tylko przekazywanie informacji o dostępnych usługach, ale również o istniejących w Małopolsce miejscach (punkty informacyjno-doradcze dla cudzoziemców itp.), w których można otrzymać kompleksową informację, np. na temat dostępnych świadczeń, właściwości instytucji publicznych itp. Dobre efekty przynosi też organizowanie kursów adaptacyjnych, w ramach których cudzoziemcy mogą zdobyć wiedzę m.in. na temat lokalnych instytucji, urzędów i organizacji pozarządowych, zakresu ich działania oraz sposobu korzystania z ich oferty. Potrzebne jest także wsparcie w wypełnianiu wniosków i formularzy urzędowych, w tłumaczeniu i objaśnianiu obowiązujących zasad przyznawania pomocy czy w korzystaniu z e-usług świadczonych przez różne instytucje.

Autorzy ekspertyzy CASPAR UEK zwracają też uwagę na potrzebę zwiększenia skuteczności informacji na temat utraty prawa do świadczeń przez osoby wyjeżdżające z Polski. Ten problem dotyczy szczególnie osób z Ukrainy, które często doświadczają komplikacji z tym związanych po tymczasowym wyjeździe do ojczyzny. Informowanie o tych zagadnieniach może pomóc uniknąć nieporozumień i ułatwić formalności, co będzie korzystne zarówno dla migrantów, jak i polskich urzędów.

Kluczowe znaczenie ma współpraca instytucji publicznych z organizacjami pozarządowymi i przedstawicielami środowisk imigrantów

W ostatnich latach, w związku z bardzo dużym zainteresowaniem Małopolską wśród cudzoziemców, uwidoczniła się potrzeba wzmocnienia struktur organizacyjnych na rzecz integracji w województwie, zacieśniania współpracy pomiędzy zainteresowanymi stronami, stworzenia przestrzeni do wymiany doświadczeń, dobrych praktyk oraz łączenia zasobów w celu świadczenia usług na rzecz cudzoziemców. Kluczowe znaczenie ma w tym aspekcie współpraca instytucji publicznych z organizacjami pozarządowymi i przedstawicielami środowisk imigrantów. Współpraca konieczna jest na dwóch poziomach: w ramach gremiów opiniodawczo-doradczych w sprawach dotyczących integracji oraz świadczenia usług.

Tworzenie i realizacja polityki integracyjnej wymaga współpracy międzyinstytucjonalnej i międzysektorowej, a także włączenia w działania przedstawicieli samych migrantów, zarówno tych nowych, jak i tych już zakorzenionych w społeczeństwie (tzw. starej migracji), uchodźców oraz przedstawicieli lokalnych mniejszości narodowych i etnicznych, które często są łącznikiem między cudzoziemcami i społeczeństwem przyjmującym.

Dla stworzenia warunków do tej współpracy wskazane byłoby powołanie i cykliczne spotkania gremiów opiniodawczo-doradczych w sprawach dotyczących integracji w kluczowych dla cudzoziemców obszarach, w tym w obszarze pomocy społecznej i usług publicznych. Istotnym elementem prac takich zespołów byłaby wymiana informacji o bieżącej sytuacji cudzoziemców zamieszkujących Małopolskę, występujących barierach i mocnych stronach procesu integracji, weryfikacja skuteczności podejmowanych działań, ukierunkowanie procesu integracji, wymiana doświadczeń, opracowywanie interdyscyplinarnych procedur reagowania w sytuacjach kryzysowych itp. W skład tych zespołów, w zależności od tematyki spotkania, mogliby wchodzić: przedstawiciele wojewody, samorządów i ich jednostek organizacyjnych, społeczności imigrantów, organizacji pozarządowych działających na rzecz cudzoziemców, środowisk akademickich, pracodawców zatrudniających obywateli państw trzecich itd.

Drugą płaszczyzną do współpracy jest współdziałanie w zakresie realizacji zadań publicznych. Zgodnie z ustawą o działalności pożytku publicznego i wolontariacie²¹² organy administracji publicznej (samorządy i administracja rządowa) mogą zlecać organizacjom pozarządowym realizację zadań publicznych w formie powierzenia lub wspierania wykonywania zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji na finansowanie ich realizacji. Sfera zadań publicznych realizowanych przez organizacje pozarządowe obejmuje również zadania z zakresu pomocy społecznej i usług publicznych, a współpraca ta powinna opierać się m.in. na zasadzie pomocniczości. W obszarze świadczenia usług, których odbiorcami są cudzoziemcy, współdziałanie sektora publicznego i społecznego, jest istotne również z tego względu, że organizacje pozarządowe działające na rzecz cudzoziemców opierają się często na osobach, które mają doświadczenie migracji. Wsparcie osób z podobnym doświadczeniem, wywodzących się z podobnego kręgu kulturowego i rozumiejących potrzeby imigrantów daje poczucie bezpieczeństwa, szczególnie w pierwszym okresie pobytu

²¹² Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 571).

w obcym kraju i obok zapewnienia wsparcia instytucjonalnego jest istotnym czynnikiem integrującym.

Doświadczenie związane z sytuacją po 24 lutego 2022 roku pokazało, że połączone działania administracji publicznej (samorządowej i rządowej) oraz organizacji pozarządowych i charytatywnych gwarantują osiągnięcie najlepszych rezultatów. Bez prowadzonych przez te organizacje działań w zakresie zabezpieczenia podstawowych potrzeb osobom uciekającym przed wojną w Ukrainie, trudno byłoby zapobiec kryzysowi humanitarnemu. Należy jednak zwrócić uwagę, że poza wspólnymi działaniami na rzecz uchodźców wojennych z Ukrainy, mimo coraz częstszego zlecania organizacjom pozarządowym zadań w obszarze integracji, nie wypracowano stałego mechanizmu współpracy międzysektorowej w tym zakresie.

Konieczne jest wzmocnienie kompetencji pracowników instytucji publicznych w zakresie pracy z cudzoziemcami

Jednym z kluczowych działań w kontekście integracji jest przygotowanie personelu instytucji publicznych do pracy z cudzoziemcami, w tym z osobami pochodzącymi z odmiennych kręgów kulturowych. Chodzi nie tylko o obsługę w obszarze działania danej instytucji, ale również o kompetencje z zakresu wielokulturowości i niedyskryminacji. Konieczne jest wzmocnianie tych kompetencji przez osoby mające kontakt z imigrantami w działalności zawodowej lub społecznej, w tym przez pracowników służb pomocy i integracji społecznej. Do kluczowych kompetencji międzykulturowych należą: wiedza na temat różnych norm społecznych, kultur i religii, umożliwiająca rozumienie sposobów zachowania się osób pochodzących z innych kręgów kulturowych; w wymiarze postaw – otwartość, tolerancja, szacunek i empatia, a wśród umiejętności – zdolność komunikowania się i współpracy z osobami pochodzącymi z innych kultur. Przydatna byłaby też znajomość podstawowych uwarunkowań prawnych w zakresie procedur legalizacji pobytu i pracy oraz przysługujących cudzoziemcom uprawnień, a także wiedza na temat małopolskich organizacji pozarządowych i środowisk imigrantów działających w obszarze integracji. Program szkoleń powinien być dostosowany do zakresu i charakteru zadań realizowanych przez pracowników instytucji publicznych, np. zakres wiedzy i kompetencji międzykulturowych osoby pracującej z cudzoziemcem w ramach indywidualnego programu integracji powinien być znacznie szerszy niż pracownika realizującego obsługę wniosku o świadczenie wychowawcze czy świadczenia jednorazowe.

Uczestnicy warsztatów diagnostycznych zwracali również uwagę na potrzebę zatrudniania w urzędach i instytucjach osób z kompetencjami językowymi i kulturowymi. W miastach skupiających duże grupy cudzoziemców wydaje się to uzasadnione, szczególnie w instytucjach, które pracują z cudzoziemcami np. realizują indywidualne programy integracji lub obsługują realizację świadczeń dla dużej grupy cudzoziemców. W przypadku małych miejscowości, w których liczba cudzoziemców uprawnionych do korzystania z dostępnych świadczeń jest mniejsza, zatrudnienie w każdym urzędzie asystenta kulturowego byłoby dużym wyzwaniem, także finansowym. Bardziej racjonalnym rozwiązaniem mogłoby być utworzenie w każdym z podregionów Małopolski centrów wsparcia dla cudzoziemców. Opierając się na doświadczeniach z realizacji projektów i programów integracyjnych widać potrzebę kontynuowania pracy punktów informacyjno-doradczych dla cudzoziemców z usługą mobilnego wsparcia cudzoziemca

w kontaktach z urzędami i instytucjami, szczególnie w Krakowie, Nowym Sączu i Tarnowie. Ponadto, na potrzeby wszystkich instytucji zasadne byłoby stworzenie bazy zasobów w postaci osób znających języki i posiadających kompetencje międzykulturowe.

Podsumowanie

Skala migracji z Ukrainy po 24 lutego 2022 roku stanowiła ogromne wyzwanie dla systemu pomocy i wsparcia. Dzięki wspólnym wysiłkom administracji publicznej (samorządowej i rządowej), organizacji pozarządowych i charytatywnych oraz „zwykłych” obywateli udało się zapobiec kryzysowi humanitarnemu. Obecnie główne wyzwania związane są z integracją imigrantów.

Do kluczowych problemów w kontekście dostępu cudzoziemców do pomocy społecznej i innych świadczeń publicznych, które wybrzmiały podczas warsztatów diagnostycznych i które znajdują również potwierdzenie w dotychczasowych doświadczeniach należą:

- deficyt informacji na temat możliwości skorzystania ze świadczeń społecznych i kryteriów przyznawania takiej pomocy – problemy dotyczą zarówno warstwy językowej (brak tłumaczenia na język angielski i/lub języki ojczyste migrantów; specjalistyczny, trudny do zrozumienia język komunikatów; trudności interpretacyjne), jak i ograniczonych form/kanałów dystrybucji informacji (uwzględniających wiek i profil użytkowników, w szczególności ich różne możliwości/umiejętności pozyskiwania informacji); w efekcie brak wiedzy lub błędne przekonanie o możliwości/zasadach uzyskania pomocy, trudności z identyfikacją instytucji wspierających w zależności od rodzaju wsparcia;
- bariera językowa – zarówno po stronie imigrantów, jak i pracowników instytucji świadczących usługi na rzecz cudzoziemców;
- bariera kulturowa – niewystarczające kompetencje międzykulturowe i wiedza na temat zachowań niedyskryminacyjnych pracowników służb pomocy i integracji społecznej mających kontakt z cudzoziemcami;
- niedostateczna współpraca międzysektorowa z zakresie działań integracyjnych – kluczowe znaczenie ma współpraca instytucji publicznych z organizacjami pozarządowymi i przedstawicielami środowisk imigrantów;
- problemy z finansowaniem długoterminowych projektów i działań umożliwiających zwiększenie i/lub ułatwienie dostępu do pomocy i/lub usług integracyjnych, co związane jest z brakiem ramowych strategii koordynujących szereg działań;
- ograniczenia w dostępności przestrzennej (duże odległości i/lub utrudniony dojazd do instytucji udzielających wsparcia/świadczących usługi społeczne).

Problemy te wskazują na konieczność podjęcia działań m.in. w zakresie:

- usprawnienia dedykowanego imigrantom systemu informacji o możliwych formach wsparcia;
- zwiększania poziomu kompetencji międzykulturowych i dotyczących zachowań niedyskryminacyjnych osób mających kontakt z imigrantami w działalności zawodowej lub społecznej, w tym pracowników służb pomocy i integracji społecznej;
- podnoszenia kompetencji językowych, zarówno imigrantów (nauka języka polskiego), jak i pracowników instytucji publicznych (nauka języków obcych);

-
- popularyzacji usług asystentów międzykulturowych w sytuacjach wymagających „łącznika” językowo-kulturowego;
  - zacieśniania współpracy międzysektorowej, w szczególności wykorzystania potencjału środowisk imigranckich oraz organizacji pozarządowych;
  - tworzenia planów, programów lub strategii działań w dłuższych okresach, wraz z zapewnieniem źródeł finansowania;
  - przygotowania rozwiązań w celu wsparcia interwencyjnego cudzoziemców o różnym statusie pobytowym i pochodzących z różnych obszarów kulturowych.

Projektując te i inne rozwiązania należy mieć na uwadze zróżnicowany poziom dostępu do świadczeń społecznych dla cudzoziemców przebywających w Polsce. Obowiązujące prawo w wielu przypadkach nie daje możliwości udzielenia pomocy wszystkim grupom. Widać to szczególnie w obszarze dostępu do świadczeń z pomocy społecznej. W przypadku osób uprawnionych do otrzymania wsparcia istotne jest likwidowanie wyżej opisanych barier. Natomiast w sytuacji, gdy mamy do czynienia z cudzoziemcem dotkniętym nagłym kryzysem, a nieobjętym instytucjonalnym systemem wsparcia, punktem wyjścia powinno być znalezienie rozwiązań pozwalających na zabezpieczenie jego podstawowych potrzeb, a w dalszej kolejności pozostałe kwestie. W tym kontekście szczególną rolę mają organizacje pozarządowe i charytatywne. Nie posiadają one tylu ograniczeń formalno-prawnych co instytucje publiczne, a tym samym mają większą swobodę działania. Właśnie z uwagi na tę elastyczność ich zaangażowanie w pomoc cudzoziemcom nieuprawnionym do wsparcia przez instytucje publiczne będzie miało kluczowe znaczenie.

Należy też pamiętać, że istotnym elementem dla podejmowanych działań we wszystkich obszarach, w tym w ramach systemu pomocy i wsparcia, jest świadomość, że integracja jest procesem dwustronnym i wymaga przygotowania takich rozwiązań, które będą stanowiły odpowiedź na zdiagnozowane problemy i potrzeby zarówno imigrantów, jak i społeczeństwa przyjmującego.

7. RELACJE SPOŁECZNE

W literaturze przedmiotu integracja ujmowana jako proces dwustronny – wzajemnej adaptacji cudzoziemców i mieszkańców państwa przyjmującego – w którym uwzględnić należy różnice kulturowe, religijne, społeczne i polityczne. Celem jest budowa wspólnoty, do której każda osoba będzie czuła przynależność. Integracja zakłada wzajemne wpływanie na siebie i wzajemną zmianę, czyli zarówno dostosowanie się z imigrantów do zasad obowiązujących w kraju osiedlenia, jak i zmianę po stronie społeczeństwa przyjmującego²¹³. Polacy, jako członkowie społeczeństwa przyjmującego, odgrywają zatem istotną rolę w procesie integracji. Nie mogą jedynie obserwować wysiłków imigrantów, ale dla dobra wspólnego powinni je wspierać i aktywnie uczestniczyć w budowaniu wspólnoty z nowymi mieszkańcami. Relacje społeczne mają kluczowe znaczenie dla powodzenia tego procesu. Stanowią też ważny kapitał społeczno-kulturowy, który może przekładać się na lepsze funkcjonowanie na rynku pracy, jak i szerzej w społeczeństwie.

Analiza

Polacy mają generalnie pozytywny stosunek do imigrantów, szczególnie uchodźców wojennych z Ukrainy, i tak są też postrzegani. Równocześnie obecne są stereotypowe opinie oraz uprzedzenia w stosunku do cudzoziemców

Badania wskazują²¹⁴, że polskie społeczeństwo wykazuje się gotowością do niesienia pomocy cudzoziemcom, którzy znaleźli się w naszym kraju na skutek różnego rodzaju niekorzystnych czynników zewnętrznych. Polacy najbardziej współczują osobom uciekającym przed głodem (93%) oraz przed wojną lub konfliktem zbrojnym (89%). Najmniejszy odsetek wskazań twierdzących (choć przekraczający 70%) otrzymała odpowiedź „chęć dołączenia do członków rodziny”. Według około 3/4 badanych Polaków powinniśmy jako społeczeństwo chronić najstarsze osoby bez względu na ich pochodzenie lub narodowość²¹⁵. Połowa badanych Polaków przychyliła się do stwierdzenia, że wszyscy uchodźcy w Polsce powinni mieć takie same możliwości co obywatele Polski oraz, że uchodźcy wzbogacają polskie społeczeństwo i sprawiają, że jest ono bardziej otwarte. Aż 9 na 10 badanych zadeklarowało, że pomogłoby uchodźcy, gdyby była taka potrzeba, a niemal 80% uznało, że uchodźcy, którzy chcą zostać w Polsce, potrzebują specjalnych programów i usług, które pomogłyby im w dostosowaniu się do życia w naszym kraju. W przekroju na poszczególne cechy społeczno-demograficzne, opinia ta dominowała wśród Polaków z wykształceniem wyższym (84%) oraz mieszkańców miast powyżej 500 tys. mieszkańców (86%).

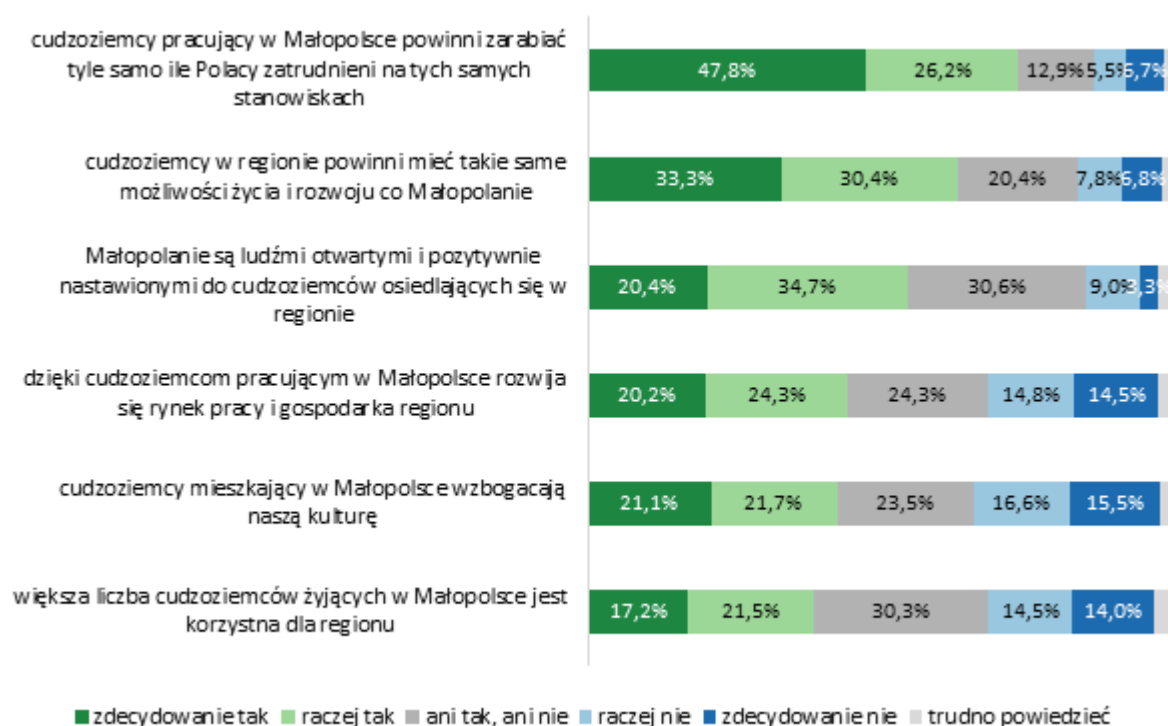
²¹³ *Integracja imigrantów i imigrantek. Przewodnik pomorski*, Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot, Gdańsk 2019.

²¹⁴ *Postrzeganie uchodźców w Polsce. Raport Kantar dla UNHCR*, UNHCR, Warszawa 2021.

²¹⁵ Jeszcze wyższy wynik osiągnięto w badaniu przeprowadzonym w okresie kwiecień-maj 2022 roku na próbie ogólnopolskiej 380 osób w wieku 16-65 lat, w którym 97% respondentów zadeklarowało, że każdemu człowiekowi bez względu na jego miejsce pochodzenia, kolor skóry czy wyznanie religijne należy zapewnić bezpieczeństwo [za:] R. Stańszewski, *Społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy, migrantów oraz działań podejmowanych przez rząd Mateusza Morawieckiego – raport końcowy z badania opinii publicznej*, Warszawa 2022, op. cit.

Badanie opinii Małopolan wykazało, iż mieszkańcy regionu największą sympatią darzą migrantów, którzy przyjeżdżają do Polski uciekając przed głodem (ocena 8,2 w skali 10-stopniowej), prześladowaniami religijnymi i etnicznymi (7,5) lub przed konfliktem zbrojnym (7,4), a także pragnących dołączyć do rodziny mieszkającej już w Polsce (również 7,4). Niemal 3/4 badanych uważa, że cudzoziemcy pracujący w Małopolsce powinni zarabiać tyle samo ile Polacy zatrudnieni na takich samych stanowiskach, a niemal 2/3 uważa, że powinni oni mieć takie same możliwości życia i rozwoju jak Małopolanie.

WYKRES 32 Odpowiedź na pytanie: *Na ile zgadza się Pan/i z wybranymi stwierdzeniami ocena w skali 1-5 (1 - zdecydowanie się nie zgadzam, 5 - zdecydowanie się zgadzam)?* Badanie opinii Małopolan (n=2400)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania opinii Małopolan

Z innego badania²¹⁶ wynika, że także sami migranci pozytywnie postrzegają otoczenie społeczne i nastawienie członków społeczeństwa względem nich – prawie 3/4 określiło je mianem przyjaznego (w tym niemal co trzeci twierdzi, że jest ono zdecydowanie przyjazne). Opinie negatywne w tym względzie wyraziło około 4% badanych cudzoziemców. Według tego badania migranci rzadko spotykają się z przejawami dyskryminacji – najczęściej (tj. niespełna 4%) doświadczyło jej w trakcie szukania mieszkania oraz w pracy (3%). Należy zaznaczyć, że wśród uczestników badania dominowali cudzoziemcy z tego samego kręgu kulturowego – zdecydowana większość (62%) pochodziła z Ukrainy.

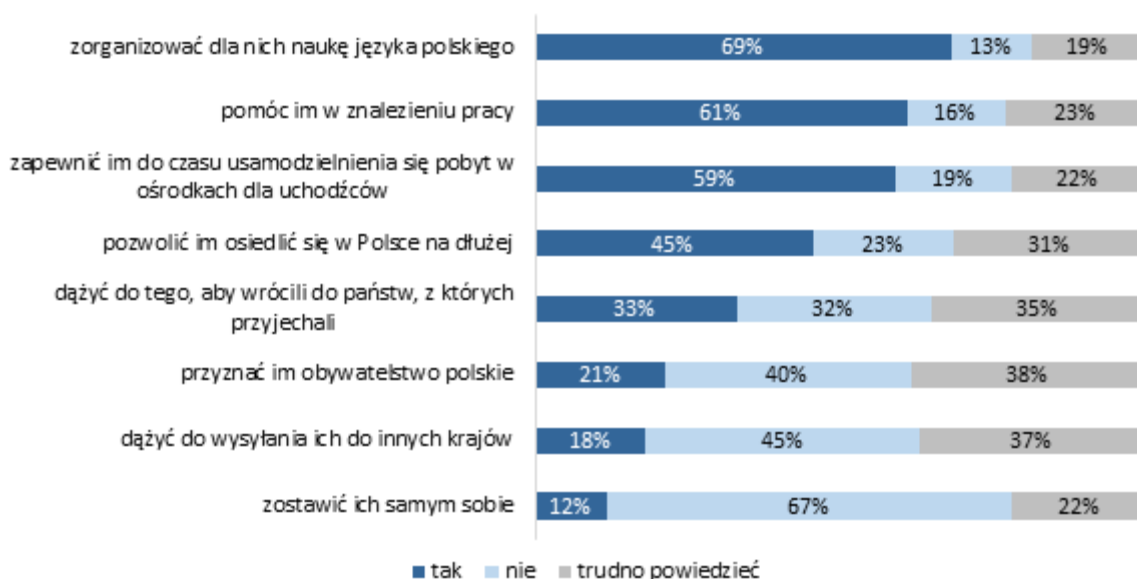
Na duże pokłady tzw. pomostowego kapitału społecznego, ukierunkowanego na kontakty pomiędzy imigrantami a społeczeństwem przyjmującym, wskazują wyniki badania cudzoziemców

²¹⁶ K. Pędziwiatr, J. Brzozowski, M. Stonański, *Integracja imigrantów w Krakowie i województwie małopolskim*, Kraków, grudzień 2021, op. cit.

mieszkających w Krakowie²¹⁷, w którym niemal połowa badanych wskazała, iż informacje na temat usług publicznych oferowanych na terenie miasta uzyskuje od polskich znajomych i sąsiadów (dla porównania pozyskiwanie tego typu informacji od innych cudzoziemców zadeklarowała nieco ponad 1/3 badanych). Kształtowanie się silnych więzi sąsiedztwa można uznać za pozytywny wskaźnik integracji. Zarówno w badaniu ilościowym, jak i w wywiadach jakościowych często wskazywano na systemowy problem dotyczący trudności w uzyskaniu kompleksowej i jasnej informacji oraz obaw cudzoziemców przed kontaktem z różnymi instytucjami, stąd zwracanie się w pierwszej kolejności o pomoc do znajomych i sąsiadów.

Empatią wykazują się również młodzi Polacy. W badaniu przeprowadzonym wśród osób w wieku 13-34 lata²¹⁸ niemal 70% było zdania, że nie należy zostawiać migrantów bądź uchodźców samym sobie. Największe poparcie zyskały: organizacja dla nich nauki języka polskiego (69%) oraz pomoc w znalezieniu pracy (61%).

WYKRES 33 Odpowiedź na pytanie: *Jak Twoim zdaniem powinno się postępować wobec uchodźców/migrantów (ogółem)?* Badanie opinii Polaków w wieku 13-34 lata.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Centrum Edukacji Obywatelskiej

Pozytywny jest fakt, że 45% respondentów pozwoliłoby osiedlić się migrantom i uchodźcom w Polsce na dłużej, niemniej 1/3 uznała, iż należy dążyć do tego, by osoby te wróciły do swoich krajów. Poparcie dla pozostania cudzoziemców w Polsce na dłużej spada wraz z wiekiem – o ile uważa tak połowa respondentów z grupy najmłodszej, tj. 13-20 lat, o tyle w grupie Polaków w wieku 27-34 lata odsetek ten był mniejszy o 19 p.p.

²¹⁷ P. Kubicki, K. Czerna-Shaw, *Stosunek migrantów do usług publicznych oraz tworzenie więzi sąsiedzkich w mieście „globalizującym się”*. Studium przypadku miasta Krakowa, Kraków, grudzień 2020, https://owim.uek.krakow.pl/wp-content/uploads/user-files/reports/OWIM_raport_uslugi%20publiczne_Czerna-Shaw_Kubicki_2021.02.26.pdf

²¹⁸ *Współczesne migracje. Raport z badania*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Gdańsk 2020, https://globalna.ceo.org.pl/wp-content/uploads/sites/4/2021/10/ceo_migracje_pl.pdf [dostęp 2.05.2023]. Badanie przeprowadzone na próbie 466 osób w wieku 13-34 lat.

Tylko niespełna 1/4 badanych młodych Polaków uważa, że może mieć wpływ na zmianę sytuacji uchodźców (ogółem) w swoim kraju i/lub na świecie. Respondenci pytani o przykłady tego typu przedsięwzięć najczęściej wskazywali na ogólne pozytywne nastawienie względem uchodźców i tolerancję (16%). Niemal równie często pojawiały się głosy na temat konieczności wybierania władz, które interesują się sprawami uchodźców, udziału w wolontariatach i zbiórkach na rzecz uchodźców oraz wspieranie fundacji czy organizacji (po 15% wskazań).

Jeszcze mniejszy odsetek badanych młodych Polaków (18%) uważa, że może mieć wpływ na zmianę sytuacji migrantów w swoim kraju i/lub na świecie. W ramach działań zaradczych, które mogą podejmować osobiście na rzecz migrantów, najczęściej wskazywano na działalność charytatywną (22%), pomoc i wsparcie ogółem (20%) oraz wybieranie władz interesujących się sprawami migrantów (18%). 9% wskazało na tolerancję i unikanie krzywdzących stereotypów, a 5% na edukację.

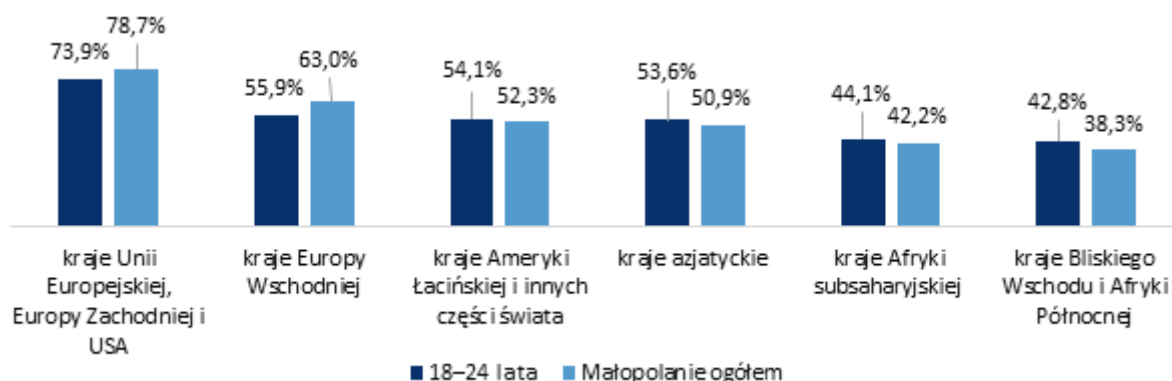
Na pytanie o ewentualne obawy związane z przybywaniem imigrantów do Polski istniejące w ich rodzinach, nieco ponad 1/4 respondentów wskazała na występowanie tego typu obaw. Brak jakichkolwiek obaw zadeklarowało 4% ankietowanych, a pozostałe 70% badanych udzieliło odpowiedzi „trudno powiedzieć”. Wśród respondentów deklarujących występowanie obaw w rodzinie związanych z przyjęciem migrantów, 41% wskazało na strach przed niebezpieczeństwem i/lub terroryzmem. Niemal 30% bało się utraty pracy bądź pogorszenia sytuacji na rynku pracy, a więcej niż co dziesiąty obawiał się zaniku polskiej kultury (14%), jak również różnic kulturowych czy religijnych (po 11%).

Młodzi Polacy zostali także zapytani co sądzą na temat wybranych negatywnych opinii na temat uchodźców. Ponad połowa ankietowanych stwierdziła, że uchodźcy zwiększają zagrożenie terroryzmem (dla 16% „wszyscy muzułmanie to terroryści”). Aż 44% respondentów wyraziło obawę, że uchodźcy zabiorą im pracę (przeciwnego zdania było 40%), a według opinii 40% badanych uchodźcy i migranci popełniają więcej przestępstw (37% było przeciwnego zdania). Ponad 1/4 młodych Polaków uważało, że uchodźcy roznoszą choroby. Wskazania te potwierdzają, że należy zintensyfikować kampanie społeczne i działania edukacyjne na rzecz otwarcia Polaków (również tych z młodszej grupy wiekowej) na ludzi z innych krajów i kultur.

Pozytywny jest fakt, że 2/3 tej samej grupy badanych młodych Polaków wyraziło opinię, iż migranci czynią Polskę bardziej otwartą na inne kultury. Przeciwnego zdania był co piąty badany.

Ciekawą prawidłowość w nastawieniu do migrantów z różnych kręgów kulturowych w zależności od wieku zaobserwowano w badaniu opinii Małopolan. Małopolanie w wieku 18-24 lata rzadziej niż pozostali mieszkańcy regionu wskazywali na pozytywny stosunek do przyjezdnych z krajów Unii Europejskiej, Europy Zachodniej czy USA (74%) oraz krajów Europy Wschodniej (56%). Jednocześnie przodowali w poziomie sympatii względem cudzoziemców z krajów odległych kulturowo (np. 54% ocen pozytywnych dla krajów azjatyckich czy 43% ocen pozytywnych dla krajów Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej).

WYKRES 34 Odpowiedź na pytanie: *Jak ocenia Pan/i swoje nastawienie względem cudzoziemców pochodzących ze wskazanych grup narodowości?* – suma wskazań „raczej pozytywnie” i „zdecydowanie pozytywnie” wśród Małopolan w wieku 18-24 lata i Małopolan ogółem (n=2400)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania opinii Małopolan

W badaniu opinii Małopolan pytano również, czy przedstawiciele poszczególnych grup cudzoziemców powinni mieć dostęp do świadczeń socjalnych i ochrony zdrowia na takich samych warunkach jak Polacy. Tylko obywatele krajów Unii Europejskiej, Europy Zachodniej i USA przekroczyli nieznacznie 50% odpowiedzi pozytywnych (53% „zdecydowanie tak” i „raczej tak” vs. 26% „zdecydowanie nie” i „raczej nie”). Odpowiedzi pozytywne przeważały nad negatywnymi jeszcze w przypadku migrantów z Europy Wschodniej (46% vs. 30%). Równą liczbę odpowiedzi pozytywnych i negatywnych (po 35%) odnotowano wobec osób pochodzących z krajów Ameryki Łacińskiej i innych części świata. W pozostałych przypadkach odpowiedzi negatywne przeważały nad pozytywnymi (kraje azjatyckie – 37% ocen negatywnych vs. 34% ocen pozytywnych, kraje Afryki Subsaharyjskiej – 39% vs. 33%, Bliski Wschód i Afryka Północna – 40% vs. 32%).

Stosunek Polaków, w tym Małopolan, do migrantów różni się w zależności od narodowości – wyzwaniem jest zmiana nastawienia do osób pochodzących z krajów odległych kulturowo

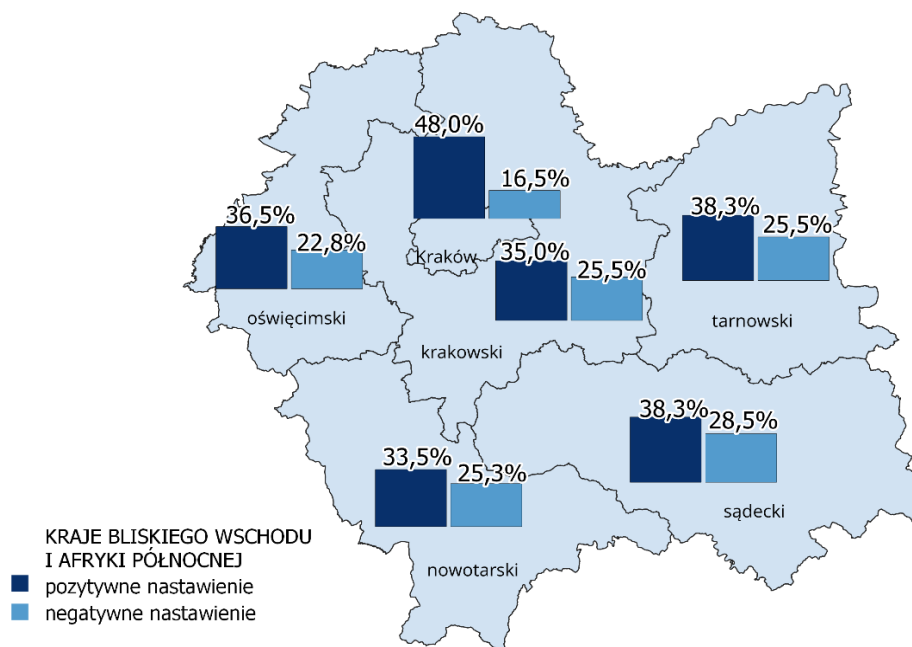
Choć Polacy wyrażają się generalnie pozytywnie o cudzoziemcach i migrantach ogółem oraz są skłonni nieść pomoc uchodźcom, badając stosunek do poszczególnych narodowości i grup etnicznych widać znaczące różnice wskazujące na uprzedzenia względem cudzoziemców z odmiennych kręgów kulturowych oraz deficyt wiedzy w zakresie różnych kultur i religii.

W marcu 2023 roku CBOS przeprowadził sondaż²¹⁹, w którym sprawdził, jaki stosunek do innych narodów mają Polacy. Najbardziej przychylnym okiem patrzymy na Amerykanów – sympatię do mieszkańców USA deklaruje ponad 68% Polaków. Ponad połowa respondentów wyraziła pozytywny stosunek do Włochów (61%), Brytyjczyków (60%), Słowaków i Czechów (oba po 54%) oraz Ukraińców (51%). Negatywne nastawienie dotyczyło w największym stopniu Rosjan (82%), Arabów (59%), Białorusinów (51%), Romów (50%) oraz Turków i Chińczyków (po 36%).

²¹⁹ CBOS, *Stosunek do innych narodów rok po wybuchu wojny na Ukrainie*, nr 33/2023, marzec 2023, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_033_23.PDF [dostęp 20.06.2023].

Z badania opinii Małopolan wynika, że najbardziej pozytywnie odnoszą się oni do przyjezdnych z krajów Unii Europejskiej, Europy Zachodniej i USA (79%) oraz krajów Europy Wschodniej (63%). Problem widać w nastawieniu do migrantów z krajów Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej – choć więcej jest skojarzeń pozytywnych niż negatywnych (38% vs. 24%), jednak uprzedzenia są widoczne.

RYCINA 10 Nastawienie Małopolan do cudzoziemców z krajów Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej (według podregionu zamieszkania) (n=2400)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania opinii Małopolan

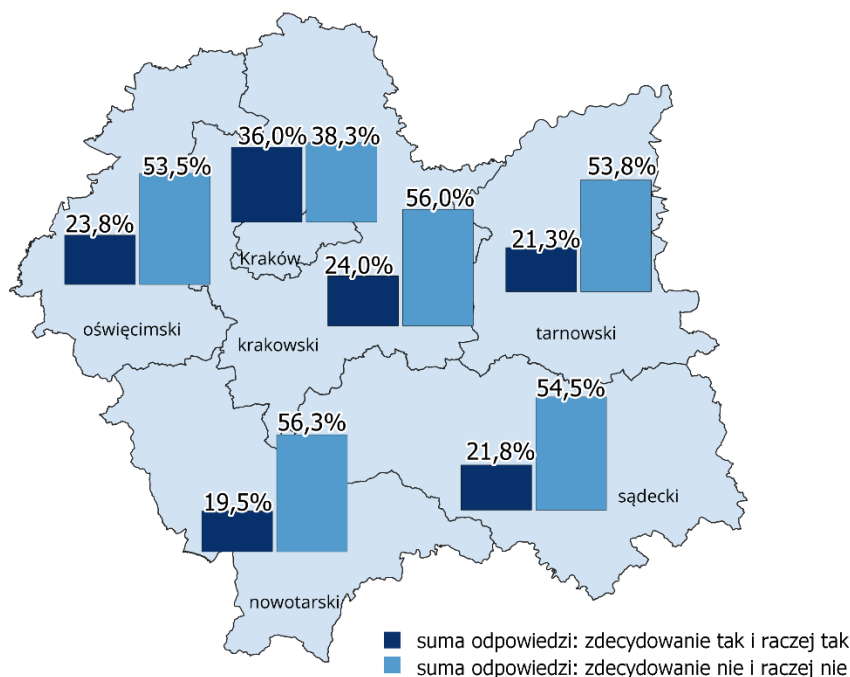
Małopolan spytano także o to, czy przedstawiciele poszczególnych grup cudzoziemców powinni otrzymywać zezwolenia na pobyt stały w Małopolsce. Najwięcej wskazań pozytywnych ponownie dotyczyło przyjezdnych z krajów Unii Europejskiej, Europy Zachodniej i USA (67%). Na drugiej pozycji znaleźli się obywatele z krajów Europy Wschodniej (57%). Pozostałe grupy narodowości nie przekroczyły wartości 50%, przy czym najniższy wynik uzyskali obywatele krajów Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej – 33% wskazań pozytywnych vs. 37% wskazań negatywnych. W przypadku krajów Afryki Subsaharyjskiej oceny rozkładały się mniej więcej po równo, z lekką przewagą ocen pozytywnych (tj. 35% vs. 33%).

Większe poparcie dla przyznawania zezwoleń na pobyt stały w Małopolsce migrantom z krajów odległych kulturowo wykazywali Małopolanie w wieku 18-24 lata (w przypadku krajów azjatyckich czy krajów Afryki Subsaharyjskiej różnica w odpowiedziach pozytywnych wynosiła około 10 p.p. w porównaniu do wyniku dla ogółu Małopolan) oraz mieszkańcy miast, szczególnie Krakowa (wobec migrantów z krajów Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej wynik odpowiedzi pozytywnych udzielonych przez respondentów z Krakowa był o 15 p.p. wyższy niż w przypadku odpowiedzi z pozostałej części regionu).

Niespełna 1/4 Małopolan wskazała, że Polska powinna w większym stopniu przyjmować migrantów także z innych części świata i kręgów kulturowych, a 52% wyraziło w tej kwestii zdanie negatywne

(w tym 1/5 w sposób zdecydowany). Wyniki te potwierdzają uprzedzenia ogółu mieszkańców względem osób pochodzących z krajów odmiennych kulturowo i odległych geograficznie.

RYCINA 11 Odpowiedź na pytanie: Czy Polska powinna w większym stopniu przyjmować uchodźców również z innych części świata (nie tylko z krajów sąsiednich)? Odpowiedzi Małopolan według podregionu zamieszkania (n=2400)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania opinii Małopolan

Warto przyrzeć się też perspektywie samych migrantów z różnych kręgów kulturowych. Ponad połowa (57%) badanych migrantów mieszkających w Krakowie²²⁰ nie doświadczyła żadnej formy nierównego traktowania w korzystaniu z usług publicznych. Ci, którzy wskazali na takie doświadczenie jako przyczynę najczęściej podawali kwestie językowe – 35% odpowiedzi. Na niekorzystne traktowanie ze względu na kwestię etniczną lub narodową wskazało 23% ogółu badanych, przy czym wśród osób z krajów dalekich kulturowo wskaźnik ten wyniósł 35%. Na niekorzystne traktowanie z uwagi na kolor skóry wskazało 7% ankietowanych ogółem, jednak wśród imigrantów z krajów odległych kulturowo odsetek wynosił 33%. Co dziesiąty ankietowany z krajów odległych kulturowo wskazał na dyskryminację z uwagi na różnice kulturowe oraz religijne. Wyniki te potwierdzają potrzebę edukacji międzykulturowej w celu zwiększania otwartości Polaków na inne kultury i przełamywania barier mentalnościowych z nimi związanych.

²²⁰P. Kubicki, K. Czerska-Shaw, *Stosunek migrantów do usług publicznych oraz tworzenie więzi sąsiedzkich w mieście „globalizującym się”*. Studium przypadku miasta Krakowa, Kraków, grudzień 2020, op. cit.

WYKRES 35 Opinia cudzoziemców dotycząca niekorzystnego traktowania w sferze usług publicznych na terenie Krakowa²²¹

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OWIM

Uczestnicy warsztatów diagnostycznych podkreślali, że należy dostrzegać heterogeniczność imigrantów. Kraj pochodzenia jest ważny ze względu na różnice kulturowe, w tym w systemach prawnych, które mogą stanowić barierę w adaptacji do nowej rzeczywistości, generować nieporozumienia i konflikty. Ważne jest również nakładanie się kwestii ekonomicznych na polityczne. Przykładowo: w ostatnim czasie na teren województwa małopolskiego zaczęli liczniej przybywać Ormianie, którzy obawiali się kolejnej wojny z Azerbejdżanem²²². Poczucie bezpieczeństwa jest ważnym czynnikiem motywującym ich do wyjazdów – tzw. nowa migracja z obszaru Kaukazu wskazuje na dynamikę migracji przymusowych w kontekście zmian geopolitycznych, konfliktów i wojen.

Należy również zwrócić uwagę na nieoczywisty fakt, iż bliskość kulturowa także stanowi wyzwanie. W kraju przyjmującym, ale i wśród imigrantów, może dominować błędne i szkodliwe przekonanie, że skoro oba kraje, np. Polska i Ukraina, mają niski dystans kulturowy, to imigranci bezproblemowo, sami naturalnie odnajdą się w społeczeństwie i sami się zintegrują. Ryzyko polega na tym, że ze względu na bliskość kulturową i podobieństwo języka, obie strony nie będą podejmować niezbędnych wysiłków i działań na rzecz integracji. Niski dystans kulturowy nie jest jednak równoznaczny z brakiem różnic kulturowych, których, nawet tych niewielkich, nie należy bagatelizować. Świadomość istnienia różnic kulturowych, w tym kultur politycznych czy prawnych, i ich zrozumienie jest ważne ze względu na wzajemne relacje oraz adekwatne adresowanie działań mających na celu integrację imigrantów z Ukrainy czy Białorusi z polskim społeczeństwem oraz zapobieganie potencjalnym konfliktom i nieporozumieniom²²³.

²²¹ Respondenci, którzy wypełnili ankietę (n=291) pochodzili łącznie z 56 krajów.

²²² 19 września 2023 roku Azerbejdżan rozpoczął ofensywę i przejął Górski Karabach. W efekcie agresji militarnej Ormianie masowo opuszczają Karabach w obawie przed represjami. Do 28 września rano Górski Karabach opuściło około 66 tys. osób, tj. ponad połowa całej populacji, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-09-28/koniec-gorskiego-karabachu-polityczne-trzesienie-ziemi-na-kaukazie> (dostęp: 5.10.2023).

²²³ *Gościńska Polska 2022+*, praca zbiorowa pod redakcją M. Bukowskiego i M. Duszczyka, Warszawa 2022, op. cit.

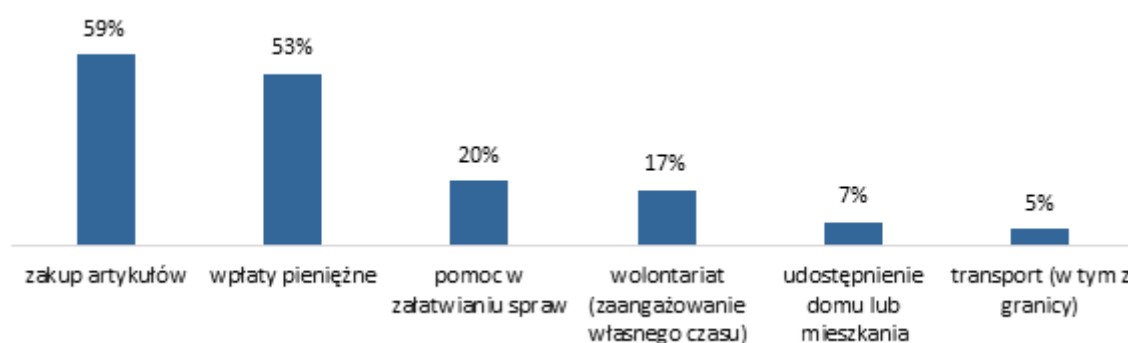
Zaangażowanie w pomoc Ukrainie stanowi przykład gotowości Polaków do niesienia pomocy potrzebującym oraz sprawności społeczeństwa obywatelskiego

W ciągu dwóch pierwszych miesięcy wojny, gdy do Polski przybyło blisko 3 mln uchodźców wojennych z Ukrainy, w pomoc zaangażowała się znaczna część obywateli. Poza przyjmowaniem do własnych domów, Polacy oferowali transport osób uciekających przed wojną czy dostarczanie artykułów, leków, środków higienicznych i żywności potrzebującym uchodźcom. Istotne znaczenie miała też pomoc językowa, psychologiczna czy porady prawne udzielane przez prywatne osoby²²⁴.

W maju 2022 roku niemal 2/3 badanych Polaków w wieku 16-65²²⁵ uważało, że Polska powinna przyjmować uchodźców z Ukrainy do czasu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju. Za możliwością osiedlenia się Ukraińców w Polsce opowiadała się blisko 1/3 badanych, a tylko 3% uważało, że Polska nie powinna przyjmować uchodźców z Ukrainy. Większość (2/3) badanych nie dostrzegała też zagrożenia dla naszego kraju ze strony uchodźców z Ukrainy. Przeciwnego zdania był co piąty ankietowany.

Według badań²²⁶ w pomocna rzecz uchodźców z Ukrainy po 24 lutego 2022 roku zaangażowanych było ponad 3/4 dorosłych Polaków. Choć zaangażowanie to było największe na początku, połowa Polaków wspierała uchodźców także w kolejnych miesiącach działań zbrojnych.

WYKRES 36 Udział Polaków w poszczególnych formach pomocy w okresie trzech miesięcy po 24 lutego 2022 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PIE

W pomoc uchodźcom z Ukrainy częściej zaangażowane były kobiety (całkowity brak zaangażowania w pomoc deklarowało 28% mężczyzn vs. 19% kobiet). Wśród młodszych osób (w wieku 20-34 lata) było zarówno najwięcej silnie zaangażowanych w pomoc Ukraińcom (18%), jak i najwięcej osób niepomagających (27%).

²²⁴ PIE, Tygodnik Gospodarczy PIE. Nr 17/2022, wyd. PIE, Warszawa 2022.

²²⁵ R. Staniszewski, *Společna percepcja uchodźców z Ukrainy, migrantów oraz działań podejmowanych przez rząd Mateusza Morawieckiego – raport końcowy z badania opinii publicznej*, Warszawa 2022, op. cit.

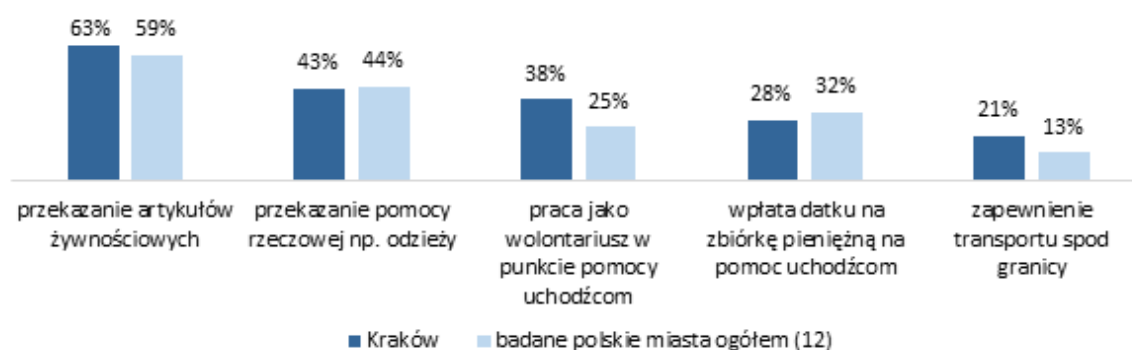
²²⁶ J. Nowak, M. Więteska (red.), *Pomoc polskiego społeczeństwa dla uchodźców w Ukrainy*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa, lipiec 2022, op. cit.

Poziom wykształcenia Polaków jest jedną z najbardziej istotnych cech demograficznych różnicujących skalę zaangażowania w pomoc Ukraińcom – wśród osób z wyższym wykształceniem odsetek silnie zaangażowanych (1/5) był dwukrotnie większy niż wśród osób z wykształceniem średnim (13%) czy zawodowym lub podstawowym (10%).

Nawet wśród Polaków deklarujących najniższe zarobki (poniżej 2 tys. zł netto/m-c) zaangażowanie w pomoc Ukraińcom było powszechne – jedynie 26% osób z tej grupy nie pomagało w żaden sposób.

W pierwszych tygodniach po 24 lutego 2022 roku największy kontakt z uchodźcami mieli mieszkańcy miast zlokalizowanych w południowo-wschodnich regionach, tj. Lublina (90%), Krakowa (86%) i Rzeszowa (85%).²²⁷ Na tle 12 badanych miast, Kraków ułokował się na drugiej pozycji (razem z Gdańskiem i Białymstokiem) pod względem odsetka mieszkańców udzielających jakiegokolwiek pomocy ukraińskim uchodźcom (68%). Liderami w tym względzie (71% pomagających) były Lublin i Warszawa.

WYKRES 37 Odpowiedzi mieszkańców Krakowa na tle odpowiedzi mieszkańców 12 największych polskich miast na pytanie: *W jakich działaniach na rzecz uchodźców z Ukrainy brał/a Pan/i udział?*²²⁸

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Unii Metropolii Miast Polskich

Krakowianie częściej niż mieszkańcy pozostałych miast angażowali się w wolontariat w punktach pomocy uchodźcom (38% vs. 25%), rzadziej natomiast udzielali schronienia uchodźcom pod własnym dachem (1% vs. 3%).

Badani mieszkańcy 12 polskich miast zostali również poproszeni o długofalową ocenę wpływu obecności uchodźców wojennych z Ukrainy na wybrane aspekty życia społecznego w Polsce. Ponad połowa była zdania, że obecność ukraińskich uchodźców przyczyni się w perspektywie długookresowej do polepszenia relacji społecznych, międzyludzkich²²⁹.

²²⁷ *Sąsiedzka pomoc. Mieszkańcy 12 największych polskich miast o pomocy uchodźcom z Ukrainy*, Unia Metropolii Miast Polskich, Warszawa 2022.

²²⁸ W przypadku Krakowa n=680 (mieszkańcy Krakowa, którzy pomogli uchodźcom).

²²⁹ Należy pamiętać, iż badanie prowadzono na przełomie kwietnia i maja 2022 roku i z biegiem czasu perspektywa postrzegania uchodźców przez polskie społeczeństwo mogła ulec zmianie. Więcej o zmęczeniu społecznym sytuacją Ukraińców i zmianie postaw względem nich w dalszej części analizy.

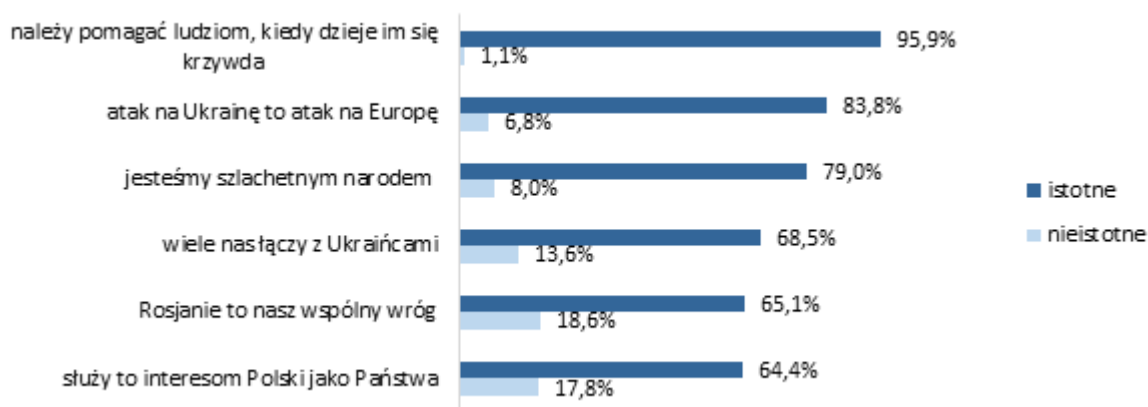
WYKRES 38 Odpowiedzi mieszkańców 12 największych polskich miast na pytanie: *Czy według Pana/i obecność uchodźców z Ukrainy będzie dla Polski i Polaków w dłuższej perspektywie korzystna czy niekorzystna w poniższych obszarach?*²³⁰

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Unii Metropolii Miast Polskich

Analiza motywów udzielania pomocy uchodźcom wojennym z Ukrainy wskazuje, iż główną determinantą jest przekonanie, iż należy pomagać ludziom, kiedy dzieje im się krzywda (96% odpowiedzi)²³¹.

WYKRES 39 Odpowiedzi mieszkańców 12 największych polskich miast na pytanie: *Jakie są według Pana/i główne motywacje pomocy ukraińskim uchodźcom?*

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PAN

Interesująca jest analiza wpływu osobistych kontaktów Polaków z Ukraińcami i migrantami ogółem przed 24 lutego 2022 roku na postawy względem uchodźców wojennych z Ukrainy oraz innych migrantów. W literaturze przedmiotu w ramach tzw. teorii kontaktu, podkreśla się, że kontakt

²³⁰ n = 12 013

²³¹ *Polacy wobec Ukraińców. Wyniki badań sondażowych zrealizowanych po inwazji rosyjskiej na Ukrainę w 2022 roku*, Polska Akademia Nauk, Warszawa 2022.

między członkami dwóch różnych grup społecznych, narodowych czy też etnicznych prowadzi do obniżenia poziomu uprzedzeń oraz do poprawy ogólnych relacji międzygrupowych.

Według badania PIE²³² przedwojenne doświadczenie kontaktu z Ukraińcami miało pozytywny wpływ na zaangażowanie w pomoc na ich rzecz. Ponad 1/5 respondentów kontaktujących się przed 24 lutego 2022 roku często lub bardzo często z Ukraińcami silnie zaangażowała się w pomoc uchodźcom wojennym z Ukrainy, a 17% z nich nie pomagało uchodźcom wcale. Z kolei w grupie osób bez wcześniejszych kontaktów z osobami z Ukrainy, silnie zaangażowana była co dziesiąta osoba, a 28% nie pomagało wcale.

Podczas warsztatów diagnostycznych podkreślano, że przyjazd do Polski dużej liczby kobiet z dziećmi z Ukrainy jest nowym zjawiskiem w najnowszej historii imigracji i wiąże się z wieloma wyzwaniami w sferze integracji. O ile wcześniejsza imigracja miała charakter przede wszystkim ekonomiczny i dominowali w niej mężczyźni, po 24 lutego 2022 roku sytuacja się zmieniła. Nie można oczekiwać, że Ukrainka, która ucieka przed wojną często z dziećmi lub innymi osobami, którymi się opiekuje, będzie w stanie od razu znaleźć pracę i zatroszczyć się o swój byt i środki do życia. Aby kobiety mogły iść do pracy potrzebują wsparcia w opiece nad dziećmi oraz poczucia, że ich dzieci są bezpieczne w czasie, kiedy one są w pracy. Konieczne jest też dostrzeżenie obecności grup, które potrzebują szczególnego wsparcia, np. osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów.

W ramach badania opinii Małopolanie zostali poproszeni o ocenę działań różnych instytucji wobec uchodźców wojennych z Ukrainy. Ponad 3/4 badanych pozytywnie oceniło działania zwykłych obywateli na rzecz pomocy uchodźcom. Na drugiej pozycji z wynikiem 69% uplasowały się organizacje pozarządowe. Spośród władz publicznych, najwyższą ocenę otrzymały samorządy powiatów i gmin (60%). Ponad połowa Małopolan pozytywnie oceniła także działania podejmowane przez samorząd województwa (55%). Najślabiej oceniłono działania rządu (47%).

Mimo iż początkowy entuzjazm dotyczący pomocy Ukrainie i jej obywatelom zaczyna słabnąć i pojawia się zjawisko „zmęczenia współczuciem”, poparcie dla ukraińskich uchodźców utrzymuje się na wysokim poziomie

W początkowym okresie po 24 lutego 2022 roku zaangażowanie na rzecz uchodźców wojennych z Ukrainy miało charakter pomocy humanitarnej. Wraz z upływem czasu pojawiają się wyzwania związane ze słabnącą motywacją do niesienia pomocy i ponoszenia jej kosztów²³³. Przedłużająca się wojna w Ukrainie i związany z tym stan niepewności przyczyniają się do poczucia zmęczenia, na które nakładają się dodatkowo czynniki zewnętrzne (takie jak inflacja) utrudniające codzienną egzystencję Polaków i determinujące wzrost ich obaw i mniej przychylnych nastrojów społecznych²³⁴. W literaturze spotyka się zjawisko tzw. zmęczenia współczuciem, które trafnie odzwierciedla ten stan. Jednak, mimo indywidualnych i zbiorowych kosztów w postaci wypalenia i przeciążenia, poparcie Polaków dla ukraińskich uchodźców utrzymuje się na wysokim poziomie.

---

²³² J. Nowak, M. Wieteska (red.), Pomoc polskiego społeczeństwa dla uchodźców z Ukrainy, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa, lipiec 2022, op. cit.

²³³ J. Nowak, M. Wieteska (red.), Polacy i Ukraińcy – wyzwania integracji uchodźców, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2023, op. cit.

²³⁴ J. Nowak, M. Wieteska (red.), Polacy i Ukraińcy – wyzwania integracji uchodźców, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2023, op. cit.

Według analityków z PIE²³⁵, we wrześniu 2022 roku 88% badanych Polaków uważało, że uchodźcy z Ukrainy powinni być dalej wspierani w pełnej lub zmniejszonej skali. Porównując do innych krajów z Europy Środkowo-Wschodniej, na Węgrzech było to 87%, w Czechach 81%, na Słowacji 45%.

Jesienią 2022 roku²³⁶ wciąż przeważała opinia, że uchodźcy wojenni z Ukrainy to osoby w większości potrzebujące pomocy (50%), jednak w porównaniu z wynikami badań z wiosny 2022 roku (84%) spadek wyniósł 34 p.p. W mniejszym stopniu dominowało również przekonanie o tym, że obecność Ukraińców jest potrzebna na polskim rynku pracy (63% vs. 81% wiosną 2022 roku). Badani w większości nie widzieli negatywnego wpływu na swoje życie prywatne – niespełna 1/4 wskazała na utrudnienia w korzystaniu z usług publicznych (np. dostępie do lekarza). Zdania były mocno podzielone w kwestii opinii na temat roszczeniowości Ukraińców – według 41% badanych ukraińscy uchodźcy często wykazują taką postawę i oczekują zbyt wiele, przeciwnego zdania było 44% respondentów. O 30 p.p. zmniejszyła się liczba osób, które uważały, że Ukraińcy wzbogacają polską kulturę i języka (42% vs. 72% wiosną 2022 roku). Jednocześnie perspektywa osobistych kontaktów i relacji z Ukraińcami nie jest dla Polaków problemem. Tylko 4% nie chciałoby mieć Ukraińców za sąsiadów, 6% nie chciałoby takich kontaktów w miejscu pracy, a co dziesiąty nie chciałoby korzystać z usług lekarza/lekarzki z Ukrainy.

Według ekspertów z Polityki Insight²³⁷, Polacy zaczęli patrzeć na obecną sytuację w sposób pragmatyczny – pomagać należy, ale w ramach możliwości państwa, najchętniej okresowo i najbardziej potrzebującym. Jednocześnie panuje akceptacja dla tego, by Ukraińcy żyli podobnie jak Polacy – mieszkali na stałe, korzystali z usług publicznych, pracowali itp. Polacy są przy tym zdecydowanie bardziej chętni do dzielenia się z Ukraińcami usługami publicznymi, takimi jak edukacja szkolna (57%), opieka żłobkowa i przedszkolna oraz służba zdrowia (po 44%) niż bezpośrednimi transferami takimi jak 500+ (20%), zasiłek dla bezrobotnych czy świadczenia emerytalne (po 19%).

Według sondażu IPSOS z listopada 2022 roku, 69% Polaków uważa, że osiedlenie się Ukraińców na terenie Polski byłoby korzystne dla kraju (w maju 2022 roku 67% odpowiedzi pozytywnych)²³⁸.

Według badania opinii Małopolan (maj-czerwiec 2023) blisko połowa z nich uważa, że przyjmowanie uchodźców z Ukrainy będzie dla regionu w dłuższej perspektywie korzystne gospodarczo (48% vs. 29% wskazań negatywnych). Najwięcej wskazań pozytywnych padło ze strony mieszkańców Krakowa (60% vs. średnio 45% w pozostałych częściach Małopolski), seniorów (60% vs. 31% wśród osób z najmłodszej grupy wiekowej) oraz mieszkańców miast (52% vs. 42% wśród mieszkańców wsi). Dane te potwierdzają nieco sceptyczne nastawienie Małopolan z najmłodszej grupy wiekowej do uchodźców z krajów Europy Wschodniej, w tym z Ukrainy. Jak wskazano wcześniej, w pytaniach o sympatię oraz przyznawanie pobytu na stałe, dostępu do rynku pracy

²³⁵ J. Nowak, M. Wieteska (red.), Polacy i Ukraińcy – wyzwania integracji uchodźców, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2023, op. cit.

²³⁶ J. Nowak, M. Wieteska (red.), Polacy i Ukraińcy – wyzwania integracji uchodźców, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2023, op. cit.

²³⁷ Polityka Insight, *Polacy wobec Ukraińców. Analiza postaw społecznych*, Warszawa 2022.

²³⁸ Odpowiedzi na pytanie: *Czy gdyby osoby z Ukrainy, które obecnie przebywają w Polsce, miały zostać w Polsce na wiele lat, byłoby to dla Polski dobre czy złe?* Sondaż Ipsos na zlecenie OKO.press, <https://oko.press/wyjatkowa-postawa-wobec-uchodzcow-z-ukrainy-sondaz-oko-press> [dostęp 20.06.2023].

i innych świadczeń, młodzi Małopolanie odnosili się mniej chętnie do tej grupy migrantów (średnia ocen poniżej średniej w skali regionu).

Utrzymujące się pozytywne nastawienie Polaków do Ukraińców cieszy, nie należy jednak bagatelizować pojawiających się napięć pomiędzy polską a ukraińską częścią społeczeństwa. Jako kluczowe kwestie zapalne ze strony Polaków wymienia się najczęściej²³⁹:

- poczucie niesprawiedliwości u części obywateli związane ze skalą wsparcia o charakterze socjalnym i finansowym dla uchodźców wojennych z Ukrainy oraz niekiedy poczucie zbyt dużego uprzywilejowania Ukraińców na terenie naszego kraju;
- obawę o utratę miejsc pracy oraz niższe stawki wynagrodzenia, kreowanie wizji rywalizacji na rynku pracy;
- dynamiczny wzrost cen mieszkań na wynajem, spowodowany w pewnym stopniu wzrostem popytu ze strony migrantów;
- niepokój związany z utrzymaniem odpowiedniej jakości i dostępności usług opiekuńczych oraz edukacyjnych, m.in. w kontekście zwiększonej liczby dzieci w placówkach. Na pojawiające się w tym obszarze napięcia między uchodźcami wojennymi z Ukrainy a społecznością lokalną wskazywali również uczestnicy warsztatów diagnostycznych;
- trwającą od dawna dyskusję historyczną wokół negatywnych momentów wspólnej historii polsko-ukraińskiej (zbrodnia wołyńska, naznaczone nierównością relacje pomiędzy dwiema nacjami);
- obserwowany wzrost postaw nacjonalistycznych, a nawet ksenofobicznych (tj. niechętnych wobec wszelkiej subiektywnie określanej inności) wśród części polskiego społeczeństwa.

W odniesieniu do społecznej percepcji uchodźców z Ukrainy zidentyfikowano zjawisko, które nazwano Dysonansem Pozytywnego Nastawienia (PAD - *Positive Attitude Dissonance*). Jego istota polega na tym, że choć Polacy w wymiarze ideologicznym (akceptacja nadrzędnych wartości) nadal uważają, że należy pomagać Ukrainie w czasie wojny z Rosją, jak również należy pomagać uchodźcom z tego państwa, z drugiej strony ich nastawienie do Ukraińców przebywających w Polsce pogarsza się. Głównym powodem tej zmiany wskazywanym przez Polaków (39%) jest „postawa roszczeniowa” Ukraińców, objawiająca się postawą, że „wszystko im się należy” lub „wszystko należy się za darmo”²⁴⁰.

W ramach cytowanych badań²⁴¹ zastosowano skalę dystansu społecznego Bogardusa, która również potwierdza zmianę stosunku do Ukraińców. W kwietniu/maju 2022 roku²⁴² ponad 80% respondentów zgodziłoby się, aby Ukraińcy mieszkali zarówno w Polsce (81%), w ich miejscowości (83%), jak i w tej samej dzielnicy (81%); 64% respondentów nie miałoby nic przeciwko, aby ich dzieci

---

²³⁹ *Miejska gościnność: wielki wzrost, wyzwania i szanse. Raport o uchodźcach z Ukrainy w największych polskich miastach*, Unia Metropolii Miast Polskich, Warszawa 2022, op. cit.

²⁴⁰ R. Staniszewski, Społeczne postrzeganie uchodźców z Ukrainy, migrantów i działań podejmowanych przez państwo polskie. Raport porównawczy badań opinii publicznej przeprowadzonych na ogólnopolskich próbach osób w wieku 16-65 lat oraz próbie regionalnej (pogranicze z Białorusią) w latach 2022-2023, Warszawa, czerwiec 2023, op. cit.

²⁴¹ Badania zrealizowane w latach 2022-2023 w ramach projektu „Społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy, migrantów oraz działań podejmowanych przez polskie państwo”, <https://www.researchgate.net/profile/Robert-Staniszewski>.

²⁴² R. Staniszewski, Społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy, migrantów oraz działań podejmowanych przez rząd Mateusza Morawieckiego – raport końcowy z badania opinii publicznej, Warszawa 2022, op. cit.

poślubiły obywatela Ukrainy, a 50% przyjęłaby Ukrainkę/Ukraińca do swojego mieszkania lub domu. W czerwcu 2023 roku²⁴³ odpowiedzi kształtowały się następująco: kraj (67%, -14 p.p.), miejscowość (77%, -6 p.p.), sąsiad (71%, -10 p.p.), ślub dziecka (60%, -4 p.p.), udostępnienie mieszkania lub domu (17%, -33 p.p.).

Intensywny wzrost liczebności grupy migrującej (zwłaszcza w krótkim czasie) może powodować wzrost uprzedzeń, co potwierdza m.in. socjologiczna teoria grupowego zagrożenia²⁴⁴. Eksperti z Polityki Insight²⁴⁵ podkreślają jednak, że większość danych nie wskazuje na wzrost nastrojów antyukraińskich – spadek entuzjazmu przekłada się raczej na większe zubożenie, co może świadczyć o stopniowym przyzwyczajaniu się do obecności Ukraińców w Polsce.

Podczas warsztatów diagnostycznych podjęto też temat relacji Ukraińców z osobami innej niż polska narodowości, które obecnie przebywają na terenie naszego kraju. Wskazano na przykład Białorusinów, którzy, po Ukraińcach, są najliczniejszą grupą imigrantów w Małopolsce, a jednocześnie, z uwagi na poparcie władz Białorusi dla polityki rosyjskiej, są źle odbierani przez część Ukraińców. Z drugiej strony, jedna z uczestniczek warsztatu pochodząca z Ukrainy bardzo pozytywnie wypowiadała się o społeczności białoruskiej na terytorium Krakowa, określając ją jako słabo widoczną w mieście ze względu na dominację przybyszów z Ukrainy, a jednocześnie w wielu przypadkach strauumatyzowaną podobnie jak Ukraińcy i przerażoną koniecznością opuszczenia swojego kraju w obawie o życie i zdrowie. Część Białorusinów przyznaje, że nie podejmuje działalności publicznej czy politycznej z obawy, iż represje reżimu dotkną ich bliskich, którzy pozostali w kraju.

Bariera językowa jest kluczową przeszkodą w procesie integracji

Mówiąc o relacjach społecznych pomiędzy różnymi narodami oraz potencjalnych barierach w zakresie ich poprawy nie sposób nie odnieść się do kwestii języka. Dla wielu migrantów brak dobrej znajomości języka kraju osiedlenia pozostaje najpoważniejszą barierą w integracji.

Mimo bliskości językowej między Polską a Ukrainą (70% słownictwa pokrywa się, co czyni oba języki relatywnie podobnymi, choć nie eliminuje konieczności uczenia się języka polskiego) bariera językowa jest trzecim, obok problemów ze znalezieniem zatrudnienia i troską o sytuację rodziny pozostałej w Ukrainie, największym źródłem niepokoju uchodźców wojennych z tego kraju²⁴⁶.

Znajomość języka polskiego przez uchodźców znacząco różni się od jego znajomości wśród migrantów ekonomicznych z tego kraju. Podczas, gdy blisko 3/4 (74%) uchodźców w momencie przyjazdu do Polski nie posługiwało się językiem polskim w stopniu komunikatywnym, niemal 80% ich rodaków, którzy przybyli do Polski przed 24 lutego 2022 roku w celach zarobkowych, potrafi się

²⁴³ R. Staniszewski, *Spoleczne postrzeganie uchodźców z Ukrainy, migrantów i działań podejmowanych przez państwo polskie. Raport porównawczy badań opinii publicznej przeprowadzonych na ogólnopolskich próbach osób w wieku 16-65 lat oraz próbie regionalnej (pogranicze z Białorusią) w latach 2022-2023*, op. cit.

²⁴⁴ *Polacy wobec Ukraińców. Wyniki badań sondażowych zrealizowanych po inwazji rosyjskiej na Ukrainę w 2022 roku*, Polska Akademia Nauk, Warszawa 2022, op. cit.

²⁴⁵ *Polacy wobec Ukraińców. Analiza postaw społecznych*, Polityka Insight, Warszawa 2022, op. cit.

²⁴⁶ *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Wyzwania i potencjał integracji*, Deloitte, Warszawa 2022, op. cit.

w nim porozumiewać²⁴⁷, a 46% z nich deklaruje znajomość języka polskiego na poziomie dobrym i bardzo dobrym²⁴⁸.

W badaniu NBP²⁴⁹ prowadzonym wiosną 2022 roku, 49% uchodźców wojennych z Ukrainy oceniło, że trochę rozumie język polski, z trudnością, ale potrafi się porozumieć. Tylko 5% zadeklarowało dobrą znajomość języka polskiego. Lepszą znajomość języka polskiego deklarowały osoby młodsze oraz ci, którzy mieli wcześniejsze doświadczenia migracyjne w Polsce. Do działań pomocowych, które ułatwiłyby im dalszy pobyt w Polsce, uchodźcy zaliczyli przede wszystkim właśnie organizację kursów języka polskiego (48%).

Migranci mają świadomość, że znajomość języka polskiego jest istotnym czynnikiem wpływającym na jakość życia – warunkuje swobodne funkcjonowanie w codzienności, kontakty społeczne, sukcesy w edukacji oraz, w większości przypadków, możliwość znalezienia satysfakcjonującej pracy. Dla niektórych oznacza włączenie do społeczeństwa przyjmującego, tj. stanie się w pełni jednym z mieszkańców. Poznanie języka polskiego staje się ważną „kotwicą”, która, nawet jeśli posiada się jedynie podstawowe kompetencje w zakresie tego języka, pozwala na samodzielne funkcjonowanie w miejscu zamieszkania, a z czasem pozwala na zadomowienie się i pełniejsze włączenie do życia społecznego²⁵⁰.

Z warsztatów diagnostycznych płynie również wniosek, że brak znajomości języka polskiego „gettoizuje” imigrantów. Prowadzone działania i polityka migracyjna muszą brać pod uwagę wielojęzyczność nowych mieszkańców Małopolski oraz sposoby komunikacji z nimi w różnych językach. Podkreślano, że znajomość języka polskiego jest kluczowa dla komunikacji, integracji i możliwościach znalezienia pracy. O ile zgadzano się, że w ofercie różnych instytucji jest wiele kursów na poziomie podstawowym, o tyle brakuje bezpłatnych kursów na wyższym poziomie, a część imigrantów potrzebuje do podjęcia pracy certyfikatu ukończenia kursu języka polskiego np. na poziomie B2. Potrzebne są też kursy specjalistyczne, pozwalające doszkolić się w danym obszarze, np. słownictwie medycznym. Warto też rozpoznać potrzeby poszczególnych grup wiekowych. Dzieci uczą się szybciej poprzez uczestnictwo w polskim systemie edukacji i kontakty z rówieśnikami. Znacznie większym wyzwaniem jest nauczenie się języka przez osoby dorosłe i seniorów, szczególnie z innych kręgów kulturowych i językowych.

Jednak nie tylko język polski stanowi narzędzie efektywnej komunikacji. Bez względu na to, czy mamy do czynienia z migrantem z sąsiedniego kraju, Europy, czy też obywatelem Bliskiego Wschodu, Azji lub Afryki, znajomość języka angielskiego stanowi kluczową determinantę nawiązywania kontaktów międzyludzkich, zacieśniania więzi i przełamywania barier komunikacyjnych. W niektórych branżach komunikacja w języku angielskim jest wystarczająca, co umożliwia znalezienie zatrudnienia osobom niemówiącym po polsku. Jednocześnie, jeśli chodzi o znajomość języka angielskiego, wskazany jest wysiłek zarówno ze strony imigrantów, jak i samych Polaków w podnoszeniu kompetencji językowych w tym zakresie.

---

²⁴⁷ Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Wyzwania i potencjał integracji, Deloitte, Warszawa 2022, op. cit.

²⁴⁸ Raport mobilności transgranicznej. Obywatele Ukrainy na polskim rynku pracy. Badanie EWL Group, 2022, op. cit.

²⁴⁹ Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2022, op. cit.

²⁵⁰ J. Brzozowski, A. Legut, K. Pędziwiatr, P. Trzeszczyńska, D. Wiktor-Mach, *Ekspaci w Krakowie w kontekście procesów zadomawiania*, OWIM, Kraków 2021, op. cit.

W badaniu NBP²⁵¹ znajomość języka angielskiego lub innego języka Europy Zachodniej zadeklarowało 27% uchodźców wojennych z Ukrainy. Według badania Deloitte²⁵² 55% z nich wykazuje się znajomością języka angielskiego.

W badaniu opinii Małopolan przeprowadzonym w 2021 roku²⁵³, znajomość dowolnego języka obcego w stopniu zapewniającym swobodne porozumiewanie się zadeklarowało niespełna 60% mieszkańców regionu. W porównaniu z 2012 rokiem niewiele się w tej kwestii zmieniło – wówczas 45% Małopolan zadeklarowało brak zdolności komunikowania się w jakimkolwiek języku obcym (tj. o 5 p.p. więcej niż w 2021 roku). Wśród Małopolan, którzy zadeklarowali znajomość jakiegokolwiek języka obcego, 3/4 wskazało na znajomość języka angielskiego, a co piąta osoba – na znajomość języka rosyjskiego lub niemieckiego.

Niemal 3/4 Małopolan w wieku 18-24 lata zadeklarowała, że zna przynajmniej jeden język obcy w stopniu zapewniającym swobodne porozumiewanie się. Znajomość języków obcych jest najniższa w grupach wiekowych powyżej 45. roku życia. W przekroju terytorialnym największą znajomością języków obcych odznaczają się mieszkańcy Krakowa (72%).

Problem słabej znajomości języka angielskiego przez Polaków, w tym pracowników służb publicznych²⁵⁴, dostrzegają także imigranci, zarówno z krajów odległych, jak i bliskich kulturowo. W przeprowadzonym w 2020 roku badaniu²⁵⁵, ponad 1/3 ankietowanych wskazała na niekorzystne traktowanie z uwagi na kwestię językową w trakcie korzystania z usług publicznych na terenie Krakowa. Należy podkreślić, że bariery językowe często prowadzą do nierównego traktowania, dlatego tak istotne jest zachęcanie (a tam gdzie sytuacja wymaga tego z uwagi na obowiązki służbowe i czynności formalno-prawne – wymaganie) do podnoszenia poziomu znajomości języka angielskiego.

Problem ten wybrzmiał również w badaniu migrantów wykonujących pracę w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji²⁵⁶. Oczekiwaniem często werbalizowanym przez respondentów-ekspatów była potrzeba upowszechnienia praktyki publikowania wszelkich informacji także w języku angielskim. Jest to istotne spostrzeżenie, gdyż w naszym kraju nie ma jeszcze wyrobionej praktyki tego typu (napisy w języku angielskim w przestrzeni publicznej stosowane są z reguły tylko w centrach większych miast i przy kluczowych atrakcjach turystycznych). W opinii badanych wielojęzyczny przekaz byłby też wskazany na stronach internetowych urzędów²⁵⁷ oraz w części druków urzędowych, na przykład w formie instrukcji zapisanej mniejszym

²⁵¹ *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2022, op. cit.

²⁵² *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Wyzwania i potencjał integracji*, Deloitte, Warszawa 2022, op. cit.

²⁵³ Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, *Badanie opinii mieszkańców Małopolski. Edycja 12.*, Kraków 2021.

²⁵⁴ Wydział Spraw Cudzoziemców Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie, kluczowy dla załatwiania spraw związanych z legalizacją pobytu i pracy w Polsce, zapewnia bezpośrednią obsługę imigrantów w językach: angielskim, ukraińskim i rosyjskim. Istnieje również możliwość konsultacji w języku francuskim i tureckim. Infolinia dostępna jest w językach: polskim, angielskim i rosyjskim. Materiały informacyjne (ulotki, plakaty itp.) przygotowywane są w czterech wersjach językowych: polskiej, angielskiej, ukraińskiej i rosyjskiej. Każdego dnia kilkuset obywateli państw trzecich otrzymuje wsparcie telefoniczne, mailowe oraz na stanowiskach informacji bezpośrednio.

²⁵⁵ K. Pędziwiatr, J. Brzozowski, M. Stonawski, *Integracja imigrantów w Krakowie i województwie małopolskim*, Kraków, grudzień 2021, op. cit.

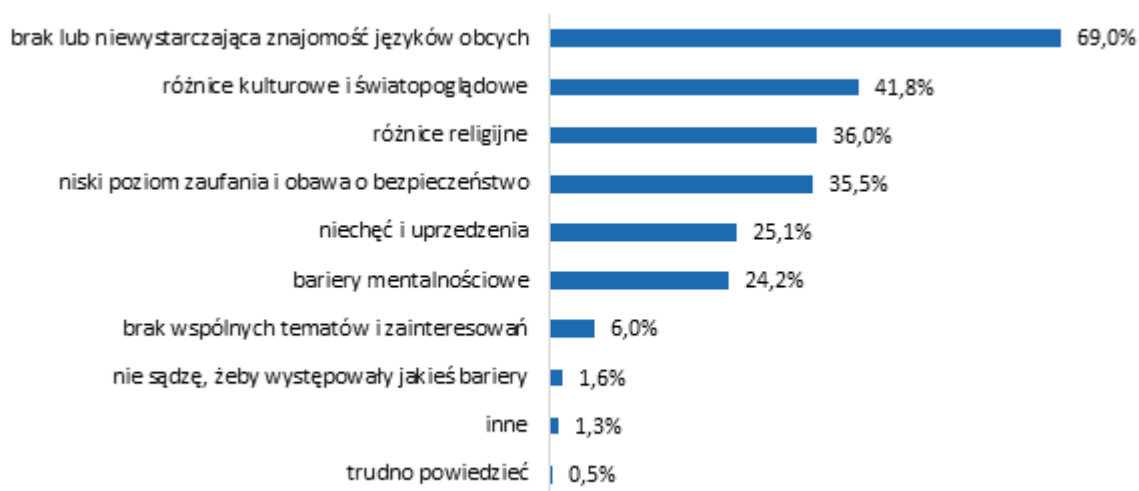
²⁵⁶ J. Brzozowski, A. Legut, K. Pędziwiatr, P. Trzecznyńska, D. Wiktor-Mach, *Ekspaci w Krakowie w kontekście procesów zadomawiania*, OWIM, Kraków 2021, op. cit.

²⁵⁷ Prowadzona przez Wydział Spraw Cudzoziemców Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie strona internetowa <https://infoopt.pl>, zawierająca kluczowe informacje dotyczące załatwiania spraw związanych z legalizacją

drukiem, a także w innych instytucjach, z których usług korzystają także cudzoziemcy (np. w podmiotach świadczących usługi zdrowotne, w instytucjach kultury itp.).

Małopolanie poproszeni w ramach badania opinii o wskazanie głównych barier w nawiązywaniu kontaktów z cudzoziemcami, zdecydowanie najczęściej (69%) wskazywali na brak lub niewystarczającą znajomość języków obcych²⁵⁸. W pierwszej trójce znalazły się też różnice kulturowe i światopoglądowe (42%) oraz różnice religijne (36%).

WYKRES 40 Odpowiedź na pytanie: Jakie mogą być największe bariery w nawiązywaniu kontaktów mieszkańców Małopolski z cudzoziemcami? (n=2400)²⁵⁹

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania opinii Małopolan

Większość badanych Małopolan jest zdania, że władze regionalne powinny podejmować więcej działań ułatwiających integrację (57% wskazań pozytywnych vs. 41% negatywnych). Częściej zgadzali się z tym mieszkańcy Krakowa (62%) i miast ogółem (59%). Ponad 2/3 Małopolan zadeklarowało, że cudzoziemcy, którzy chcą zostać w Polsce, potrzebują specjalnych programów i usług, które pomogłyby im w aklimatyzacji. Aż 9 na 10 badanych popierających konieczność tego typu wsparcia, wskazało na naukę języka²⁶⁰, a ponad 60% dostrzega potrzebę pomocy w znalezieniu pracy oraz poprawę dostępu do edukacji.

Partycypacja społeczna imigrantów jest ważnym warunkiem procesu integracji

Istotną kwestią w budowaniu relacji społecznych jest zaangażowanie samych imigrantów w życie społeczności, do której zaczęli przynależać w chwili osiedlenia się w Polsce.

---

pobytu i pracy w Polsce, prowadzona jest obecnie w języku polskim, z tłumaczeniem najważniejszych informacji na język angielski, ukraiński oraz rosyjski. Prace nad tłumaczeniem strony na język ukraiński i angielski są w toku.

²⁵⁸ Należy podkreślić, że nie jest tutaj mowa o nauce języka polskiego ze strony migrantów, ale deficytów w znajomości wspólnego języka (np. języka angielskiego) po stronie zarówno społeczeństwa przyjmującego, jak i cudzoziemców.

²⁵⁹ Pytanie wielokrotnego wyboru – maksymalnie 3 odpowiedzi.

²⁶⁰ Należy podkreślić, że w kafeterii odpowiedzi nie był wskazany język polski, ale język obcy ogółem (np. język angielski).

Z badania imigrantów w Krakowie²⁶¹ wynika, że tylko 4,2% cudzoziemców nie angażowało się w żaden typ aktywności społecznej. Najwięcej (ponad 1/5) badanych migrantów wskazało na podejmowanie działań w ramach organizacji pozarządowych/inicjatyw oddolnych. Na drugiej pozycji znalazły się deklaracje uczestnictwa w spotkaniach wspólnot mieszkaniowych (16%). Niemal 13% badanych wskazało na uczestnictwo w budżecie obywatelskim Miasta Krakowa. Zaangażowanie to świadczy o chęci uczenia się lokalnej tożsamości i dziedzictwa i wpływu na życie lokalnej społeczności.

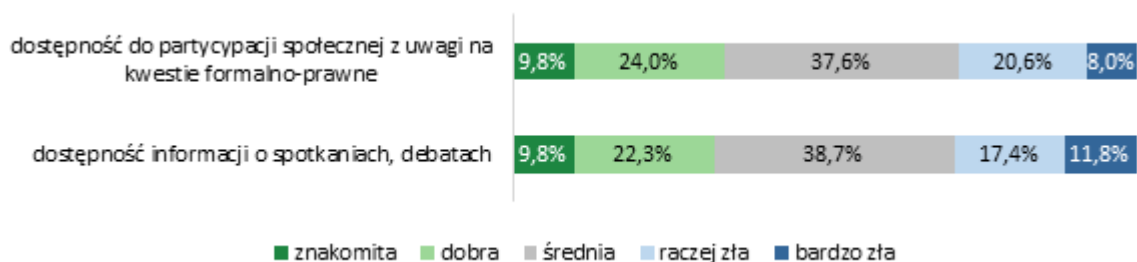
Ze względu na kraj pochodzenia, najbardziej aktywni byli respondenci z krajów zachodnich. Migranci pochodzący z krajów bliskich kulturowo (np. Ukraińcy, Białorusini) cechowali się od nich o 1/3 mniejszą aktywnością, natomiast wśród migrantów pochodzących z krajów odległych kulturowo aktywność była mniejsza o połowę. Istotą rolę odgrywała też długość pobytu – im dłużej cudzoziemcy mieszkają w Polsce, tym są bardziej aktywni społecznie (w przypadku ankietowanych mieszkających w Polsce powyżej 10 lat, każdy z nich zaznaczył jakąś formę partycypacji społecznej).

Warto podkreślić, że imigranci zamieszkujący Kraków, pomimo dość dużego stopnia partycypacji społecznej, mają zastrzeżenia co do dostępności informacji oraz formalno-prawnych warunków ich uczestnictwa w różnego rodzaju inicjatywach (niemal 30% respondentów ocenia zarówno jeden, jak i drugi aspekt negatywnie). Najwięcej ocen „bardzo źle” dla warunków formalno-prawnych odnotowano w przypadku ankietowanych z krajów dalekich kulturowo (21,7% vs. 3,5% respondentów z krajów bliskich kulturowo). Wobec tak znaczącej różnicy należy zastanowić się, czy już na poziomie administracyjno-prawnym nie są stwarzane pewnego rodzaju bariery i utrudnienia dla cudzoziemców z krajów odległych kulturowo, co w dalszej kolejności może przekładać się na opinię i postawy samego społeczeństwa wobec tych osób.

---

²⁶¹ P. Kubicki, K. Czerska-Shaw, *Stosunek migrantów do usług publicznych oraz tworzenie więzi sąsiedzkich w mieście „globalizującym się”*. Studium przypadku miasta Krakowa, Kraków, grudzień 2020, op. cit.

WYKRES 41 Opinie mieszkających w Krakowie imigrantów na temat możliwości partycypacji społecznej ze względu na dostęp do informacji i kwestii formalno-prawnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OWIM

Temat partycypacji społecznej migrantów w kontekście budowania i zacieśniania relacji z lokalną społecznością poruszany był także przez uczestników warsztatów diagnostycznych.

Zawracano uwagę, iż potrzebne jest tworzenie instytucji i organizacji pozarządowych działających w obszarze integracji, które dążą do łączenia osób różnej narodowości (np. w formule centrów wielokulturowych). Jednocześnie ważne jest zachowanie własnych przestrzeni kulturowych przez poszczególne grupy migrantów (organizacje świeckie i religijne). Oznacza to potrzebę szerokiej współpracy międzysektorowej i włączania tych organizacji do formułowania i wdrażania polityk migracyjnych. Zauważono też w Małopolsce lukę w działalności instytucji kultury, które mają duży potencjał integracyjny, a w których generalnie brak jest oferty w różnych językach.

Podkreślano rolę krakowskich Komisji Dialogu Obywatelskiego, do których można włączać migrantów. Dobre praktyki są też dostrzegane w działalności organizacji pozarządowych²⁶², domów kultury i uczelni. Zwrócono uwagę na ogromne znaczenie pracy asystentów międzykulturowych.

Wyszczególniono kilka pól integracji: działalność kulturalna²⁶³, szkoły, korporacje zatrudniające migrantów.

Padły sugestie, aby nie tworzyć jednej grupy pod hasłem „migranci”, ale różnicować migrantów według potrzeb i zainteresowań, a nie według z góry założonych kategorii. Wiele potrzeb i problemów jest tożsamy z tymi, jakie mają Polacy. Warto włączać migrantów do istniejących systemów i skupić się na tym, co łączy, a co wymaga dodatkowego wsparcia (np. kluby dla rodziców z małymi dziećmi czy kluby seniora działają i można do nich zapraszać migrantów).

Poruszono temat generalnej niesłyszalności i niewidoczności migrantów oraz braku zaangażowania w adresowane do nich inicjatywy. Wśród możliwych przyczyn wymieniono to, że nie czują się pełnoprawnymi mieszkańcami, obawiają się oskarżeń o krytykę oraz „brak wdzięczności” (szczególnie dotyczy to migrantów przymusowych).

²⁶² Zwrócono uwagę, że poleganie wyłącznie na inicjatywach oddolnych w zakresie integracji migrantów nie jest wystarczające. NGOsy polegają na własnych sieciach kontaktów, poza które trudno im wyjść. Wiąże się to z problemem przekraczania barier komunikacyjnych. Ponadto NGOsy dysponują zwykle niewielkimi środkami i ograniczoną liczbą pracowników i wolontariuszy, co utrudnia planowanie szeroko zakrojonych działań.

²⁶³ Przykład Szkoły Ormiańskiej w Krakowie i jej akcji „Pokażę ci mój Kraków”.

Poddano pomysł, że warto zatrudniać samych migrantów w różnych instytucjach publicznych i zmieniać w ten sposób te instytucje na bardziej przyjazne dla osób niemówiących w języku polskim.

Zauważono, że w temacie integracji trzeba również dać głos migrantom, słuchać ich opinii, ale również realizować ich postulaty, włączać ich w życie publiczne. Ważne, aby poczuli sprawczość, podmiotowość i poczuli się częścią społeczeństwa, nawet jeśli przebywają w Polsce tylko tymczasowo. Dopóki imigranci nie będą brali udziału w projektowaniu rozwiązań instytucjonalnych czy politycznych, które dotyczą ich bezpośrednio, nie będą się czuli pełnoprawnymi mieszkańcami i obywatelami.

Kapitał migracyjny, będący szczególnym rodzajem kapitału społecznego, jest ważnym czynnikiem ułatwiającym proces zadomawiania się imigrantów

Na przykładzie migrantów wykonujących pracę w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji wskazuje się na ważny aspekt mogący ułatwić proces zadomawiania się, tj. tzw. kapitał migracyjny. Z badania ekspatów w Krakowie²⁶⁴ wynika, iż wykorzystują oni dostępne im sieci migracyjne, czyli „zbiory powiązań interpersonalnych, które łączą migrantów, byłych migrantów i nie-migrantów w rejonach pochodzenia i docelowych za pomocą więzi pokrewieństwa, przyjaźni i pochodzenia z tej samej społeczności”, aby obniżyć ryzyko związane z procesem przyjazdu i ułatwić okres pierwszej adaptacji do nowych warunków.

Szczególną rolę odgrywają wspólnoty etniczne, religijne lub organizacje powiązane z krajem pochodzenia imigrantów. Dla wielu osób takie sieci społeczne są ważne, a nawet mogą stanowić motywację do wyboru danego kraju jako miejsca emigracji. Osoby kierujące takimi grupami posiadają dużą wiedzę na temat sytuacji migrantów i ich potrzeb. Polscy znajomi, sąsiedzi czy członkowie rodzin także pełnią istotną rolę pomagając w codziennym funkcjonowaniu i adaptacji do nowej rzeczywistości. Włączenie w sieci społeczne z przedstawicielami społeczeństwa przyjmującego jest zwykle kotwicą łączącą imigrantów z nowym dla nich miejscem i przestrzenią społeczno-kulturową.

Większość badanych ekspatów postrzega Kraków jako miasto bezpieczne, w którym nie ma aktów agresji czy powszechnej niechęci wobec obcych, chociaż jednocześnie są oni świadomi przypadków dyskryminacji w niektórych obszarach życia.

Wpływ źródeł informacji i zjawiska dezinformacji na postawy względem innych narodowości

W badaniu przeprowadzonym przez Centrum Edukacji Obywatelskiej²⁶⁵ młodzi Polacy wskazywali, że najczęściej czerpią informacje na temat migracji z telewizji oraz mediów społecznościowych (odpowiednio 56% i 55% wskazań), a 1/5 badanych pozyskuje je z własnych obserwacji/doświadczenia. Respondenci pytani o to, jakie źródła wiedzy są według nich najbardziej wiarygodne,

²⁶⁴ J. Brzozowski, A. Legut, K. Pędziwiatr, P. Trzeszczyńska, D. Wiktor-Mach, *Ekspaci w Krakowie w kontekście procesów zadomawiania*, OWIM, Kraków, grudzień 2021, op. cit.

²⁶⁵ *Współczesne migracje. Raport z badania*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Gdańsk 2020, op. cit.

na pierwszym miejscu wskazali portale informacyjne i media społecznościowe (oba po 18% wskazań).

Znaczenie przekazywanych informacji dla kreowania rzeczywistości jest ogromne i wykracza daleko poza warstwę informacyjną. W obecnej sytuacji Internet pozostaje głównym narzędziem walki informacyjnej, a odpowiednia kontrola publikowanych w nim treści jest nie tylko trudna, ale i kontrowersyjna z etycznego punktu widzenia. W operacji przeciwko osłabieniu spójności polskiego społeczeństwa wykorzystywany jest cały arsenał współczesnej dezinformacji: trolling internetowy, odwracanie uwagi, zalewanie mediów społecznościowych półprawdami i fałszywymi informacjami.

Tzw. *fake newsy* wywierają znaczący wpływ na społeczeństwo i mogą oddziaływać na życie publiczne w kraju w wielu jego sferach. Dlatego też walka z dezinformacją na szeroką skalę jest niezbędna, zarówno by wyeliminować potencjalne straty gospodarcze i społeczne wynikające z szerzenia nieprawdziwych informacji, jak i by zapobiec możliwym aktom przemocy, które mogą pojawić się ze strony osób skłonnych do agresji.

Jako kwestie, które mogą stać się źródłem przyszłych napięć społecznych w Polsce, wymienia się²⁶⁶:

- skalę wsparcia socjalnego i finansowego dla uchodźców z Ukrainy,
- dyskusje na temat trudnej historii polsko-ukraińskiej,
- rywalizację na rynku pracy między Polakami a Ukraińcami,
- szybki wzrost stawek najmu mieszkań w największych polskich miastach,
- wpływ zwiększonej liczby uczniów na jakość i dostęp do szkół i opieki przedszkolnej.

Podczas warsztatów diagnostycznych podkreślano, że brak dostępu do wiarygodnej i aktualnej informacji jest jedną z podstawowych barier integracyjnych, a nieporozumienia wynikające z różnych kultur i braku wystarczającej wiedzy na ten temat stanowią źródło potencjalnych konfliktów. Wskazywano, że o ile migranci ekonomiczni często mieli możliwość wcześniejszego przygotowania się do wyjazdu, inaczej jest w przypadku osób uciekających przed wojną lub prześladowaniami, które zwykle nie wiedzą, jakie są zasady zatrudnienia w Polsce, jak działa system opieki zdrowotnej czy edukacji itd. Zwłaszcza w kwestii pracy naraża to migrantów na nadużycia ze strony nieuczciwych pracodawców.

Nieskuteczność przepływu informacji rodzi problemy z komunikacją. Na warsztatach diagnostycznych pojawił się postulat powołania centralnego hubu informacyjnego (na wzór „one stop shop”), w którym migranci mieliby możliwość otrzymania wszelkich potrzebnych na początek informacji z różnych obszarów – zasad i procedur legalizacji pobytu, pracy, służby zdrowia, systemu edukacji itp. Kolejnym postulatem było stworzenie szerszej sieci asystentów międzykulturowych/brokerów informacji.

Podczas warsztatów zwrócono też uwagę na brak zaangażowania mediów lokalnych w sprawy imigrantów, w informowanie o życiu imigrantów. Media nie są również pomocne imigrantom w dostępie do informacji, jak również nie odgrywają znaczącej roli w promocji wielokulturowości.

Uczestnicy warsztatów podkreślali, że poprzez lokalne i ogólnopolskie kampanie informacyjne

---

²⁶⁶ *Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Wyzwania i potencjał integracji*, Deloitte, Warszawa 2022, op. cit.

i edukacyjne oraz zaofiarowanie odpowiednich materiałów informacyjnych należy upowszechniać wśród Polaków informacje oparte na faktach, które pomogą wyeliminować błędne postrzeganie wpływu migracji na społeczności przyjmujące. Należy udrożnić przepływ informacji służący dostarczaniu opinii publicznej rzetelnych danych i wiedzy oraz przybliżaniu i pogłębianiu wiedzy Polaków na temat migrantów z odmiennych kręgów kulturowych.

Podsumowanie

- Polacy mają generalnie pozytywny stosunek do imigrantów, są gotowi do pomocy i w sytuacjach kryzysowych potrafią się zorganizować. Równocześnie obecne są stereotypowe opinie oraz uprzedzenia w stosunku do migrantów pochodzących z odległych kręgów kulturowych. Aby przezwyciężać bariery mentalnościowe należy zintensyfikować kampanie społeczne, działania edukacyjne i przepływ informacji w celu pogłębiania wiedzy Polaków na temat różnych krajów, kultur i religii, a także edukować imigrantów w zakresie różnic kulturowych i komunikacji międzykulturowej, umożliwiać im poznawanie polskiej kultury, zasad relacji społecznych i funkcjonowania obywatelskiego. Warto też wspierać oddolne inicjatywy promujące wiedzę na temat różnych kultur.
- Istotne jest aby dostrzegać heterogeniczność imigrantów. Kraj pochodzenia jest ważny ze względu na sytuację polityczną i różnice kulturowe, w tym w systemach prawnych, które mogą stanowić barierę w adaptacji do nowej rzeczywistości, generować nieporozumienia i konflikty. W tym kontekście należy podkreślić, że niski dystans kulturowy (jak w przypadku Polski i Ukrainy) nie jest równoznaczny z brakiem różnic kulturowych, których, nawet tych niewielkich, nie powinno się bagatelizować. Świadomość ich istnienia i ich rozumienie ułatwia budowanie relacji oraz podejmowanie skutecznych działań integracyjnych.
- W kontekście polsko-ukraińskim należy podkreślić, iż społeczna akceptacja dla przyjmowania i wspierania uchodźców z Ukrainy w Polsce jest wciąż duża. W miarę upływu czasu początkowy entuzjazm w naturalny sposób zaczyna jednak słabnąć i pojawia się zjawisko „zmęczenia współczuciem”. Choć w wymiarze ideologicznym (akceptacja nadrzędnych wartości) Polacy nadal uważają, że należy pomagać Ukrainie i uchodźcom z tego kraju, ich nastawienie do Ukraińców przebywających w Polsce zmienia się na bardziej pragmatyczne. Pojawiają się też napięcia między polską a ukraińską częścią społeczeństwa, czego nie należy bagatelizować.
- Integracja jest procesem dwustronnym, zakłada wzajemne wpływanie na siebie imigrantów i społeczeństwa przyjmującego. Polacy odgrywają zatem istotną rolę w tym procesie. Nie mogą jedynie obserwować wysiłków imigrantów, ale powinni wspierać i aktywnie uczestniczyć w budowaniu wspólnoty z nowymi mieszkańcami.
- Z perspektywy imigrantów dla integracji kluczowa jest znajomość języka kraju osiedlenia. Umożliwia samodzielność w sprawach życia codziennego, efektywną edukację, daje więcej możliwości na rynku pracy, ułatwia nawiązywanie relacji społecznych i warunkuje proces zadomawiania się w nowym miejscu. Wsparcie w nauce języka polskiego jest najczęściej wskazywanym przez uchodźców wojennych z Ukrainy oczekiwanym rodzajem pomocy.
- Język angielski, jako język uniwersalny, również stanowi istotne narzędzie nawiązywania kontaktów międzyludzkich, zacieśniania więzi i przełamywania barier komunikacyjnych.

W tym kontekście problemem jest wciąż niewystarczająca znajomość języka angielskiego przez znaczną część Polaków, w tym pracowników służb publicznych. Nauką języka angielskiego jest zainteresowana również część migrantów.

- Zapewnienie łatwego dostępu do pełnej, wiarygodnej i aktualnej informacji dotyczącej kluczowych aspektów życia w Polsce i Małopolsce jest podstawowym narzędziem ułatwiającym imigrantom adaptację w nowym miejscu zamieszkania. Cudzoziemcy podkreślają też potrzebę upowszechnienia praktyki publikowania informacji w różnych wersjach językowych, w sposób skoordynowany i przyjazny odbiorcom.
- Szczególne znaczenie mają sieci społeczne tworzone przez wspólnoty etniczne, religijne lub organizacje powiązane z krajem pochodzenia migranta zlokalizowane na terenie kraju przyjmującego. Ułatwiają one adaptację do nowych warunków, jednocześnie edukując społeczeństwo przyjmujące.
- Partycypacja społeczna migrantów sprzyja integracji. Dla zwiększenia udziału imigrantów w życiu lokalnych społeczności potrzebne jest wsparcie oddolnych inicjatyw o charakterze integracyjnym oraz włączanie nowych mieszkańców w procesy decyzyjne, szczególnie na poziomie wspólnot samorządowych.
- Aby móc odpowiadać na dynamikę migracyjną oraz potrzeby cudzoziemców i społeczeństwa przyjmującego, należy prowadzić systematyczne badania wśród obu grup i monitorować pojawiające się problemy i napięcia. Z uwagi na lokalną specyfikę ważne jest, aby badać sytuację migracyjną w różnych częściach regionu.

SPIS RYCIN

RYCINA 1 Liczba uchodźców wojennych z Ukrainy według powiatów województwa małopolskiego (stan na koniec 2022 roku).....	19
RYCINA 2 Liczba uchodźców wojennych z Ukrainy na 1000 mieszkańców według powiatów województwa małopolskiego (stan na koniec 2022 roku).....	19
RYCINA 3 Kraje pochodzenia uczniów cudzoziemców kształcących się w szkołach i placówkach oświatowych w Małopolsce (stan na wrzesień 2022 roku)	54
RYCINA 4 Odsetek uczniów cudzoziemców kształcących się w poszczególnych powiatach Małopolski (stan na 30 września 2022 roku).....	56
RYCINA 5 Wnioski o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności składane przez cudzoziemców na 1000 mieszkańców według powiatów województwa małopolskiego	83
RYCINA 6 Liczba uchodźców z Ukrainy zakwaterowanych systemowo według powiatów województwa małopolskiego (stan na koniec 2022 roku).....	98
RYCINA 7 Liczba osób fizycznych, którym wypłacono świadczenia tytułem zwrotu kosztów za pobyt i utrzymanie uchodźców z Ukrainy na 1000 mieszkańców.....	99
RYCINA 8 Wartość zasiłków rodzinnych i dodatków do zasiłków rodzinnych wypłaconych uchodźcom wojennym z Ukrainy w 2022 roku według powiatów województwa małopolskiego	111
RYCINA 9 Liczba zasiłków rodzinnych wypłaconych uchodźcom z Ukrainy w 2022 roku według gmin województwa małopolskiego	111
RYCINA 10 Nastawienie Małopolan do cudzoziemców z krajów Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej (według podregionu zamieszkania) (n=2400).....	126
RYCINA 11 Odpowiedź na pytanie: <i>Czy Polska powinna w większym stopniu przyjmować uchodźców również z innych części świata (nie tylko z krajów sąsiednich)?</i> Odpowiedzi Małopolan według podregionu zamieszkania (n=2400).....	127

SPIS WYKRESÓW

WYKRES 1 Liczba wniosków pobytowych złożonych do Wojewody Małopolskiego w latach 2013-2022 (ogółem)	15
WYKRES 2 Liczba ważnych dokumentów pobytowych obywateli państw trzecich w Małopolsce w latach 2013-2022 (w tys.).....	15
WYKRES 3 Struktura wiekowa mieszkańców Małopolski i cudzoziemców posiadających ważne zezwolenia pobytowe (stan na koniec 2022 roku).....	17
WYKRES 4 Liczba migrantów z Ukrainy posiadających PESEL UKR zamieszkałych w województwie małopolskim w 2022 roku.....	18
WYKRES 5 Struktura wiekowa uchodźców wojennych z Ukrainy i mieszkańców Małopolski (stan na koniec 2022 roku).....	20
WYKRES 6 Obawy uchodźców z Ukrainy dotyczące życia w Polsce.....	22
WYKRES 7 Zmiana liczby ludności w ujęciu grup aktywności zawodowej w Małopolsce w latach 1995-2021.....	27
WYKRES 8 Zmiana liczby wydanych dokumentów uprawniających cudzoziemców do podejmowania pracy oraz liczby ubezpieczonych cudzoziemców w Małopolsce w latach 2015-2022	28
WYKRES 9 Zmiana liczby ubezpieczonych cudzoziemców według obywatelstwa w Małopolsce w latach 2021-2022	31
WYKRES 10 Liczba wydanych dokumentów uprawniających cudzoziemców do podejmowania pracy w ujęciu wielkich grup zawodowych w Małopolsce w 2022 roku	34
WYKRES 11 Struktura ogółu pracujących w województwie małopolskim w 2021 roku w ujęciu PKD (GUS) oraz struktura ubezpieczonych cudzoziemców w 2021 i 2022 roku (ZUS)	38

WYKRES 12 Liczby wydanych dokumentów uprawniających cudzoziemców do podejmowania pracy w ujęciu wielkich grup zawodowych w Małopolsce w 2022 roku oraz struktura ogółu pracujących w województwie małopolskim (III kw. 2022 GUS BAEL)	43
WYKRES 13 Liczba cudzoziemców w małopolskich szkołach i placówkach oświatowych w latach 2018-2022 (dane na 30 września danego roku w tys.)	53
WYKRES 14 Liczba uczniów migrantów przymusowych z Ukrainy w małopolskich szkołach i placówkach oświatowych w 2022 roku (dane w tys.)	53
WYKRES 15 Odsetek cudzoziemców w poszczególnych typach szkół i placówek oświatowych w Małopolsce w latach 2021 i 2022 (stan na 30 września)	55
WYKRES 16 Odpowiedź na pytanie: <i>Czy przed 24 lutego 2022 roku w Pani/Pana placówce uczyli się uczniowie cudzoziemcy?</i> Na pytanie odpowiadały placówki, które w czasie badania miały takich uczniów (n dla przedszkoli = 499, dla szkół podstawowych = 630, dla szkół ponadpodstawowych = 174)	57
WYKRES 17 Liczba uczniów migrantów przymusowych z Ukrainy w małopolskich szkołach i placówkach oświatowych w 2022 roku wraz z ich odsetkiem w oddziałach przygotowawczych i korzystających z dodatkowej nauki języka polskiego	59
WYKRES 18 Sposób przyjęcia uczniów migrantów przymusowych z Ukrainy do oddziałów klasowych (n dla szkół podstawowych = 610, a dla szkół ponadpodstawowych = 151)	59
WYKRES 19 Sposób przyjęcia uczniów niebędących migrantami przymusowymi z Ukrainy do oddziałów klasowych (n dla szkół podstawowych = 220, a dla szkół ponadpodstawowych = 101)	60
WYKRES 20 Kryteria stosowane przez placówki przy przyjmowaniu uczniów cudzoziemców (n dla szkół podstawowych = 631, a dla szkół ponadpodstawowych = 174)	60
WYKRES 21 Problemy/wyzwania związane z edukacją uczniów cudzoziemców w zależności od typu placówki i grupy migrantów	65
WYKRES 22 Problemy/wyzwania związane z dobrostanem emocjonalnym uczniów cudzoziemców w zależności od typu placówki i grupy migrantów	68
WYKRES 23 Odsetek szkół i placówek oświatowych, które podjęły współpracę z konkretnymi podmiotami w kontekście edukacji/dobrostanu emocjonalnego uczniów cudzoziemców (n=1174)	71
WYKRES 24 Średnia ocen (na skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza najniższą a 5 najwyższą ocenę) jakości współpracy podjętej przez szkoły i placówki oświatowe z konkretnymi podmiotami w zakresie edukacji/dobrostanu emocjonalnego uczniów cudzoziemców (n=1174)	72
WYKRES 25 Oczekiwana długość życia mieszkańców Unii Europejskiej, Polski i Małopolski w chwili narodzin ...	78
WYKRES 26 Rodzaje zaburzeń wskazywane przez uchodźców wojennych z Ukrainy wymagające pomocy ze strony opieki zdrowotnej	80
WYKRES 27 Główne rodzaje choroby przewlekłej wskazane przez uchodźców wojennych z Ukrainy deklarujących potrzebę pomocy w tych rodzajach choroby	80
WYKRES 28 Bariery w dostępie do opieki zdrowotnej wskazywane przez cudzoziemców (osoby, które wymagały opieki zdrowotnej w ciągu 30 dni przed badaniem)	84
WYKRES 29 Miejsce zakwaterowania uchodźców z Ukrainy w Polsce (badanie ankietowe przeprowadzone na przełomie kwietnia i maja 2022 roku)	98
WYKRES 30 Prognozowany udział i migrantów w ludności miejskiej poszczególnych województw w perspektywie długoterminowej	102
WYKRES 31 Liczba i wartość zasiłków rodzinnych wypłaconych obywatelom Ukrainy przebywającym w Małopolsce w poszczególnych miesiącach 2022 roku	110
WYKRES 32 Odpowiedź na pytanie: <i>Na ile zgadza się Pan/i z wybranymi stwierdzeniami ocena w skali 1-5 (1 - zdecydowanie się nie zgadzam, 5 - zdecydowanie się zgadzam)?</i> Badanie opinii Małopolan (n=2400)	122
WYKRES 33 Odpowiedź na pytanie: <i>Jak Twoim zdaniem powinno się postępować wobec uchodźców/ migrantów (ogółem)?</i> Badanie opinii Polaków w wieku 13-34 lata	123

WYKRES 34 Odpowiedź na pytanie: <i>Jak ocenia Pan/i swoje nastawienie względem cudzoziemców pochodzących ze wskazanych grup narodowości?</i> – suma wskazań „raczej pozytywnie” i „zdecydowanie pozytywnie” wśród Małopolan w wieku 18-24 lata i Małopolan ogółem (n=2400)	125
WYKRES 35 Opinia cudzoziemców dotycząca niekorzystnego traktowania w sferze usług publicznych na terenie Krakowa.....	128
WYKRES 36 Udział Polaków w poszczególnych formach pomocy w okresie trzech miesięcy po 24 lutego 2022 roku.....	129
WYKRES 37 Odpowiedzi mieszkańców Krakowa na tle odpowiedzi mieszkańców 12 największych polskich miast na pytanie: <i>W jakich działaniach na rzecz uchodźców z Ukrainy brał/a Pan/i udział?</i>	130
WYKRES 38 Odpowiedzi mieszkańców 12 największych polskich miast na pytanie: <i>Czy według Pana/i obecność uchodźców z Ukrainy będzie dla Polski i Polaków w dłuższej perspektywie korzystna czy niekorzystna w poniższych obszarach?</i>	131
WYKRES 39 Odpowiedzi mieszkańców 12 największych polskich miast na pytanie: <i>Jakie są według Pana/i główne motywacje pomocy ukraińskim uchodźcom?</i>	131
WYKRES 40 Odpowiedź na pytanie: <i>Jakie mogą być największe bariery w nawiązywaniu kontaktów mieszkańców Małopolski z cudzoziemcami?</i> (n=2400).....	138
WYKRES 41 Opinie mieszkających w Krakowie imigrantów na temat możliwości partycypacji społecznej ze względu na dostęp do informacji i kwestii formalno-prawnych.....	140

SPIS TABEL

TABELA 1 Cudzoziemcy posiadający ważne dokumenty pobytowe w województwie małopolskim według kraju obywatelstwa (stan na 31 grudnia 2022 roku).....	16
TABELA 2 Zasiłek rodzinny wypłacony uchodźcom wojennym z Ukrainy w 2022 roku według wieku uprawnionych dzieci.....	109

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Badanie opinii mieszkańców Małopolski na temat istotnych dla rozwoju regionu obszarów działań samorządu wojewódzkiego. Edycja 17. Postawy Małopolan wobec imigrantów*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2023.
- Badanie opinii mieszkańców Małopolski. Edycja 12.*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2021.
- Badanie socjologiczne. Uchodźcy z Ukrainy w Polsce*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2022.
- Brzozowski J., Lasek A., *The impact of self-employment on the economic integration of immigrants: Evidence from Germany*. Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation, 15(2).
- Brzozowski J., Legut A., Pędziwiatr K., Trzeczcyńska P., Wiktor-Mach D., *Ekspaci w Krakowie w kontekście procesów zadomawiania*, OWIM, Kraków 2021.
- Brzozowski J., *Przedsiębiorczość imigrantów w Krakowie: stan obecny i perspektywy rozwoju*, Centrum Zaawansowanych Badań Ludnościowych i Religijnych Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2019.
- Bukowski M. i Duszczyk M. (red.), *Gościnną Polską 2022+*, Warszawa 2022.
- Chmielewska-Kalińska I., Dudek B., Strzelecki P., *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce. Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP*, Departament Statystyki Narodowego Banku Polskiego, Warszawa 2022.
- Chrostowska P., *Uczniowie uchodźcy z Ukrainy w polskim systemie edukacji*, Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2022.
- Cracow. Situation Overview in Wieliczka, Niepołomice, Skawina, Krzeszowice, and Myślenice. Area Based Assesment*, UNHCR, grudzień 2022.
- Dębkowska K., Kłosiewicz-Górecka U., Szymańska A., Wejt-Knyżewska A., Zybortowicz K., *Ukraińskie firmy w Polsce po wybuchu wojny w 2022 r.*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2022.
- Długosz P., L. Kryvachuk I., Izdebska-Długosz D., *Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość*, Lublin 2022.
- Dyrektywa Rady 2001/55/WE z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między państwami członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami (Dz. Urz. WE L 212 z 07.08.2001).
- Health of refugees from Ukraine in Poland 2022. Household survey and behavioural insights research*, GUS, WHO, luty 2023.
- Housing support for Ukrainian refugees in receiving countries, OECD Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine*, OECD, July 2022.
- Imigranci w województwie małopolskim*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2019.
- Informacja o obywatelach Ukrainy poszukujących pracy*, Zespół Badań, Analiz i Programowania Rynku Pracy, Wojewódzki Urząd Pracy, Kraków, maj 2022.
- Informacja o sytuacji na rynku pracy w woj. małopolskim*, Zespół Badań, Analiz i Programowania Rynku Pracy, Wojewódzki Urząd Pracy, Kraków, maj 2023.

Integracja imigrantów i imigrantek. Przewodnik pomorski, Obszar Metropolitalny Gdańsk Gdynia Sopot, Gdańsk 2019.

Jarosz S., Klaus W. (red.), *Polska szkoła pomagania. Przyjęcie osób uchodźczych z Ukrainy w Polsce w 2022 roku*, Warszawa 2023.

Jarosz S., Klaus W. (red.), *W punkcie wyjścia. Monitoring zbiorowego zakwaterowania uchodźców z Ukrainy w 2023 r. w świetle zmian ustawowych*, Konsorcjum Migracyjne, Centrum Badań nad Prawem Migracyjnym Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, sierpień 2023.

Jesteśmy tutaj razem. Uczniowie i uczennice z Ukrainy w polskich szkołach. Wyniki monitoringu Amnesty International Polska, Amnesty International, styczeń 2023.

Kaczmarczyk P., Kowalik Z., Lewandowski P., *Różnice w jakości pracy pomiędzy pracownikami platformowymi pochodzącymi z Polski i migrantami: evidence from Poland*, IBS Working Paper WP 09/2022.

Krajowy Plan Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2022-2024, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2021.

Kształcenie dzieci rodziców powracających do kraju oraz dzieci cudzoziemców, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2019.

Kubicki P., Czerska-Shaw K., *Stosunek migrantów do usług publicznych oraz tworzenie więzi sąsiedzkich w mieście „globalizującym się”. Studium przypadku miasta Krakowa*, Kraków, grudzień 2020.

Lipińska E., Seretny A., *Między językiem ojczystym a obcym. Nauczanie i uczenie się języka odziedziczonego na przykładzie chicagowskiej diaspory polonijnej*, Kraków 2012.

Miejska gościnność: wielki wzrost, wyzwania i szanse. Raport o uchodźcach z Ukrainy w największych polskich miastach, Unia Metropolii Miast Polskich, Warszawa 2022.

Multi-Sector Needs Assessment Poland. Health Sector Findings, REACH, UNHCR, October 2022.

Nowak J., Wieteska M. (red.), *Polacy i Ukraińcy – wyzwania integracji uchodźców*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2023.

Nowak J., Wieteska M. (red.), *Pomoc polskiego społeczeństwa dla uchodźców z Ukrainy*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa, lipiec 2022.

Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w roku 2022, Wojewódzki Urząd Pracy, Kraków 2023.

Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2022, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, Kraków 2023.

Pamuła-Behrens M., Morena K., *Rola motywacji w procesie uczenia się języka przez uczniów z doświadczeniem migracji – metoda JES-PL*, „Czasopismo Polskiego Towarzystwa Neofilologicznego” 2019, nr 52/1, s. 43-60.

Pamuła-Behrens M., Szymańska M., *Metoda JES-PL nauczanie uczniów z doświadczeniem migracji języka edukacji szkolnej Wprowadzenie*, s. 4-10, 2018.

Pędziwiatr K., Brzozowski J., Czerska-Shaw K. i in., *Główne wnioski i rekomendacje wynikające z analizy sytuacji imigrantów ekonomicznych i przymusowych w Nowym Sączu, Olkuszu, Oświęcimiu i Tarnowie*, Centrum Zaawansowanych Badań Ludnościowych i Religijnych, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, sierpień 2023.

Pędziwiatr K., Brzozowski J., Nahorniuk O., *Refugees from Ukraine in Krakow. Raport OWIM*, Kraków, 2022.

-
- Pędzwiatr K., Brzozowski J., Stonawski M., *Integracja imigrantów w Krakowie i województwie małopolskim*, Kraków, grudzień 2021.
- Pindel E. (red. nauk.), *Imigranci w Małopolsce. Między integracją, asymilacją, separacją, marginalizacją*, Kraków 2014
- Polacy wobec Ukraińców. Analiza postaw społecznych*, Polityka Insight, Warszawa 2022.
- Polacy wobec Ukraińców. Wyniki badań sondażowych zrealizowanych po inwazji rosyjskiej na Ukrainę w 2022 roku*, Polska Akademia Nauk, Warszawa 2022.
- Polska: Profil systemu ochrony zdrowia 2021. State of Health in the EU*, OECD Publishing, Paris/European Observatory on Health Systems and Policies, Bruksela 2021.
- Postrzeganie uchodźców w Polsce. Raport Kantar dla UNHCR*, UNHCR, Warszawa 2021.
- Puls Nieruchomości: Szok na rynku najmu*, PKO BP, Warszawa 2022.
- Rafał-Łuniewska J., *Zróżnicowane potrzeby uczniów z Ukrainy. Jak na nie odpowiadać?*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2022.
- Raport Mobilności Transgranicznej. Obywatele Ukrainy na polskim rynku pracy. Nowe wyzwania i perspektywy*, Badanie EWL Group, 2023.
- Raport mobilności transgranicznej. Obywatele Ukrainy na polskim rynku pracy*, Badanie EWL Group, 2022.
- Raport: System ochrony zdrowia w Polsce – stan obecny i pożądane kierunki zmian*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2019.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 kwietnia 2015 r. w sprawie udzielania pomocy cudzoziemcom.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania.
- Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 grudnia 2017 r. w sprawie państw, do których obywatele stosuje się niektóre przepisy dotyczące zezwolenia na pracę sezonową oraz przepisy dotyczące oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności.
- Sikorska J., Pędzwiatr K., Stonawski M., *Nowi Polacy-krakowianie – naturalizacja i zakotwiczenie w przestrzeni miejskiej*, Kraków, grudzień 2022.
- Staniszewski R., *Społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy, migrantów oraz działań podejmowanych przez rząd Mateusza Morawieckiego – raport końcowy z badania opinii publicznej*, Warszawa 2022.
- Staniszewski R., *Społeczne postrzeganie uchodźców z Ukrainy, migrantów i działań podejmowanych przez państwo polskie. Raport porównawczy badań opinii publicznej przeprowadzonych na ogólnopolskich próbach osób w wieku 16-65 lat oraz próbie regionalnej (pogranicze z Białorusią) w latach 2022-2023*, Warszawa, czerwiec 2023.
- Stosunek do innych narodów rok po wybuchu wojny na Ukrainie*, nr 33/2023, Centrum Badania Opinii Społecznej CBOS, marzec 2023.
- Strzelecki P., *Imigranci w polskiej gospodarce – raport z badań ankietowych*, Departament Statystyki Narodowego Banku Polskiego, Warszawa 2020.
- Sytuacja życiowa i ekonomiczna migrantów z Ukrainy w Polsce – wpływ pandemii i wojny na charakter migracji w Polsce*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2023.

Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2022.

Tędziagolska M., Walczak B., Wielecki K. M., *Uczniowie uchodźczy w polskich szkołach. Gdzie jesteśmy u progu kolejnego roku szkolnego?* Raport z badania jakościowego wykonanego na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej przez firmę Badania i Działania, Warszawa 2022.

Trzeszczyńska P., Luchik-Musiyezdova S., Dymanus J., *Migranci i migrantki przymusowe z Ukrainy w Krakowie w świetle badań jakościowych*. Raport OWIM, Kraków, grudzień 2022.

Tygodnik Gospodarczy PIE. Nr 17/2022, wyd. PIE, Warszawa 2022.

Tygodnik Gospodarczy PIE. Nr 9/2023, wyd. PIE, Warszawa 2023.

Uchodźcy z Ukrainy – aktywizacja zawodowa w Polsce i Niemczech, EWL Group we współpracy ze Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, 2022.

Uchodźcy z Ukrainy w Polsce. Wyzwania i potencjał integracji, Deloitte, Warszawa 2022.

Uczniowie cudzoziemcy w małopolskich placówkach oświatowych. Wyniki ankiety z dyrektorami szkół i przedszkoli, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2023.

Ustawa z dnia 11 lutego 2006 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci.

Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach.

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym.

Ustawa z dnia 17 listopada 2021 r. o rodzinnym kapitale opiekuńczym.

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym.

Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych.

Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej.

Uznawanie kwalifikacji zawodowych cudzoziemców spoza Unii Europejskiej, Informacja o wynikach kontroli, Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Poznaniu, Warszawa 2021.

Współczesne migracje. Raport z badania, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Gdańsk 2020.

Strony internetowe

<https://basiw.mz.gov.pl/mapy-informacje/mapa-2022-2026/analizy/kadry-medyczne/kadry-medyczne/>

<https://business.krakow.pl/start/210456,artykul,nagrody/i/wyroznienia.html>

<https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr>

<https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr>

<https://bdl.stat.gov.pl/bdl/>

https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_pl/

<https://gov.pl>

<https://infoopt.pl>
<https://jows.pl/artykuly/potrzeby-jezykowe-uczniow-przybywajacych-z-zagranicy-w-zakresie-nauczania-jezyka-polskiego>
https://kadry.infor.pl/kadry/inne_formy_zatrudnienia/cudzoziemcy/5412427,Cudzoziemcy-2022-zmiany-przepisy-zatrudnianie.html
<https://migracje.gov.pl>
<https://pie.net.pl/polacy-mogli-wydac-nawet-10-mld-pln-na-pomoc-udzielana-uchodzcom-z-ukrainy-w-pierwszych-miesiacach-wojny/>
<https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/07/Pomoc-pol-spol-UKR-22.07.2022-D-1.pdf>
<https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/861,pojecie.html>
<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosci/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-czasowej-emigracji-z-polski-w-latach-2004-2018,2,12.html>
<https://www.adra.pl/bialorus/>
<https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/schengen-area/>
<https://www.gov.pl/web/dyplomacja/partnerstwo-wschodnie>
<https://www.gov.pl/web/poland-businessharbour>
<https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologia/spoleczne-agencje-najmu>
<https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/housing-support-for-ukrainian-refugees-in-receiving-countries-9c2b4404/>
<https://www.petramedica.pl/nasza-oferta/oferta-dla-pacjentow-indywidualnych/opieka-medyczna-dla-cudzoziemcow>
<https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/861,pojecie.html>
<https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr>
<https://www.gov.pl/web/dyplomacja/partnerstwo-wschodnie>
https://kadry.infor.pl/kadry/inne_formy_zatrudnienia/cudzoziemcy/5412427,Cudzoziemcy-2022-zmiany-przepisy-zatrudnianie.html
<https://business.krakow.pl/start/210456,artykul,nagrody/i/wyroznienia.html>
<https://jows.pl/artykuly/potrzeby-jezykowe-uczniow-przybywajacych-z-zagranicy-w-zakresie-nauczania-jezyka-polskiego>
<https://www.petramedica.pl/nasza-oferta/oferta-dla-pacjentow-indywidualnych/opieka-medyczna-dla-cudzoziemcow>
<https://basiw.mz.gov.pl/mapy-informacje/mapa-2022-2026/analizy/kadry-medycze/kadry-medyczne/>
<https://pie.net.pl/polacy-mogli-wydac-nawet-10-mld-pln-na-pomoc-udzielana-uchodzcom-z-ukrainy-w-pierwszych-miesiacach-wojny/>
<https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/07/Pomoc-pol-spol-UKR-22.07.2022-D-1.pdf>
<https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/housing-support-for-ukrainian-refugees-in-receiving-countries-9c2b4404/>
<https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologia/spoleczne-agencje-najmu>